

Acta medicae et sociologica Vol. 16, No. 40 (2025)

Tartalom

Műhelytanulmányok

- **LÁ CZAY Magdolna** : Az ember- és természetközeli városoknak vannak Magyarországon történelmi gyökerei / Aspektusok és impressziók a városkutatás kapcsán 5-19
[196.40 kB - PDF]
- **R. FEDOR Anita , et al.** : Az életminőség legfontosabb dimenzióinak változásai Nyíregyháza városában 20-64
[540.71 kB - PDF]
- **LIBICKI Eva , R. FEDOR Anita , FÁBIÁN Gergely** : Tudás, hozzáférés, esélyek: Az egészség-információ értelmezésének társadalmi tényezői egy panelkutatás tanulságai alapján 65-82 [327.46 kB - PDF]
- **BALOGH Péter , et al.** : Szeged Studies 2000 - 2024. Negyedszázadnyi városkutatás eredményeiből 83-131
[1.85 MB - PDF]

Tanulmányok

- **CSEKK János , R. FEDOR Anita** : A lakhatási mobilitás hatása hátrányos helyzetű családok életmódjára 132-153
[343.58 kB - PDF]
- **KIS Evelin , GALÁN Anita** : Kényszeres vásárlók vásárlási szokásainak vizsgálata kvalitatív módszerrel 154-176
[349.77 kB - PDF]
- **DOMINEK Dalma Lilla , BARNUCZ Nóra** : Többszörös intelligenciavizsgálat a Nemzeti Közszerológati Egyetem hallgatói körében 177-194 [287.43 kB - PDF]

Recenziók

- STUMPF-TAMÁS Ivett , MÓRÉ Marianna : [Recenzió a Párbeszéd folyóirat \(10/2023.\) Szociális munka - Spiritualitás - Egyházak című tematikus számáról](#) 195-199 [212.36 kB - PDF]

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (5-19)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/1>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Az ember- és természetközeli városoknak vannak Magyarországon történelmi gyökerei /Aspektusok és impressziók a városkutatás kapcsán

Láczay Magdolna¹

¹Professzor emeritus, Debreceni Egyetem, 4400. Nyíregyháza, Sóstói u. 2-4.;
[ORCID: 0000-0002-5414-2181](https://orcid.org/0000-0002-5414-2181)

INFO

Láczay Magdolna
laczay.magdolna@etk.unideb.hu

Keywords

urban research
urbanization,
city types,
functions,
catchment areas,
settlement development

ABSTRACT

In Hungary, cities close to people and nature have historical roots /Aspects and impressions regarding urban research

Nowadays, the population is significant, the vast majority of the population of our continent lives in cities or in urban environments. Research into the concept, types and legal privileges of the city intensified in Hungary in the 20th century. Urban characteristics are addressed by several branches of social science, including geography, economics, administration, art, geography, and ethnography. An important challenge for today's urban researchers is the multidisciplinary research of the lifestyle of the population living in the city and its catchment area, as well as the examination of the domestic possibilities of urbanization. The study presents the Hungarian researchers of those historical disciplines who have scientifically explored domestic urban development in their works and contributed to the development of the possibilities of urban development. From the work of various research circles, we can learn about the Hungarian characteristics of the city and its environment, the urbanization of catchment areas, based on which today's settlement and social researchers try to present and forecast the current characteristics and expected tasks of the quality of life. Hungarian urban research is somewhat late compared to international research, which is also due to domestic history. Despite the delay, it proves that in our country, as in most of Europe, the historical roots are not in the construction of megacities, the construction of sky-high skyscrapers concentrated in relatively small areas, but rather in the territorial expansion of cities, the development of urbanization in agglomerations and various settlement forms.

Kulcsszavak

városkutatás,
urbanizáció,
város típusok,
funkciók,
vonzáskörzetek,
településfejlesztés

Napjainkban a népesség jelentős, a mi kontinensünk lakosságának a döntő többsége városlakó vagy városias környezetben él. A város fogalmának, típusainak és a jogi kiváltságainak a kutatása Magyarországon a 20. században felerősödött. A városi sajátosságokkal társadalomtudomány több ága foglalkozik, így földrajz, gazdaság, igazgatás, művészet, geográfia, etnográfia, stb. Napjaink városkutatói számára fontos kihívás a város és vonzáskörzetében élő lakosság életmódjának multidiszciplináris kutatása, valamint az urbanizáció hazai lehetőségeinek a vizsgálata. A tanulmány azoknak a történeti diszciplináknak a hazai kutatóit mutatja be, akik a hazai városfejlődést tudományos munkáikban feltárták, a városfejlesztés lehetőségeinek kidolgozásához hozzájárultak. A különböző kutatói körök munkásságából a város és környezetének, a vonzáskörzetek urbanizálódásának a hazai jellegzetességeit ismerhetjük meg, amelyek alapján napjaink település- és társadalom kutatói az életminőség jelenlegi jellemzőit és várható feladatait igyekeznek bemutatni, prognosztizálni. A magyar városkutatás a nemzetközi kutatásokhoz képest kissé megkésett, aminek oka a hazai történelemből is adódik. A megkésettség ellenére a kutatások bizonyítják, hogy hazánkban, akárcsak Európa nagy részén, nem a megapoliszok, a viszonylag kis területre koncentrálódó, egeket ostromló toronyházak építésének vannak meg a történelmi gyökerei, sokkal inkább a városok területi kiterjedésének, az agglomerációkban és a különböző települési formákon a városiasodás fejlesztésének van jövője.

Beérkezett: 2025.05.21.

Bírálat: 2025.06.05.

Elfogadva: 2025.06.07.

Bevezetés: A városkutatás új kihívásai

Napjainkban a népesség jelentős, a mi kontinensünk lakosságának a döntő többsége városlakó vagy városias környezetben él. Az arányok pillanatnyi pontosítása sem szükséges, elég az éves statisztikai átlagok trendjét figyelembe venni ahhoz, hogy kijelenthessük, a fejlettebb országokban ez elérheti a 90%-ot, míg Közép-Kelet Európa országaiban a lakosság 60-70%-a urbanizált lakókörnyezetben él. A KSH adatai szerint Magyarországon 2024-ben a lakosság 70,22%-a volt városlakó (KSH, 2024).

A város fogalmának definiálása azonban közel sem egyszerű feladat, annak ellenére, hogy az emberi civilizáció általunk ismert kezdeteiről azt tudjuk, hogy Babilontól Athénig, Rómától Bizáncig híres városok határozták meg az ókor történetét. Csakhogy épp Athén híres tudósa, Platón világított rá az Állam című művében (Platón, i.e. 375 körül) arra, hogy ezek a városok valójában államok voltak, amelyek egy-egy nagyobb térség politikai, gazdasági, hatalmi

uralmát is ellátták. Hogy miképpen, annak megértéséhez Platón művét akár az első politológiai szakkönyvnek is tekinthetjük. A mi városaink történetének vizsgálatához nézzük példaként inkább Rómát, amely sok száz éven keresztül őrizte és bővítette hatalmát, jelesül a Kárpát-medencében is, és egy birodalom névadója lett. A római birodalom településeinek fejlesztése ugyanis számos olyan dologra rávilágít, amelyeket akár a modern városok elemzésénél is figyelembe vesznek. Voltak katonai városaik, provincia központjaik, a nagy kereskedelmi utak mellett lévő polgárvárosaik. Ezek ugyan a birodalom bukása után tönkrementek, de fél évezred múltán, amikor a magyar honfoglalást követően az államalapítást I. István elindította, kiderült, hogy az egyházi, a királyi és királynői központok olyan helyeken épültek, ahol már voltak pannóniai városok (Lácza 2005:27-38). Az egykori kereskedelmi utakat is felfedezték elődeink, ahogy azt a Tihanyi Apátság alapító leveléből, az egyik legrégebbi magyar nyelvű forrásunkból, tudjuk – *Fehervaru rea meneh hodu utu rea* –, amit ma így mondanánk, a Fehérvárra menő hadiútra (A tihanyi apátság alapító levele, 1055). Mindezekből gondolhatnánk arra, hogy a városalapításnak vannak olyan örök tényezői, amelyeket napjainkban is érdemes számításba venni. A válasz azonban e téren sem ilyen egyszerű. A városnak, mint települési típusnak a definíciója körül az elmúlt évszázadban számos nehézség, vita és koronként, területenként eltérő indoklása született meg. Magyarozatként szolgál az a sokféle szempont, amely részben a kutatók érdeklődéséből, részben a városi funkciók sokszínűségéből adódott. Más szempontot helyez a kutatása középpontjába a régész, a művészettörténész, az etnográfus, a gazdaság- vagy a társadalomkutató (Szende 2012).

A hazai városkutatás eredményei a különböző tudományágak kutatóinak munkásságában

Ha korszakonként vizsgáljuk, akkor a feudalizmus alap struktúrájában sajátos jogi státuszú, kiváltságolt helyzetű és méretű városokról beszélhetünk, ahol a lakosság életmódja, foglalkozása, társadalmi helyzete jelenti a kutatás gerincét. A városi privilégiumok alapján a jogtörténész a középkori városok jogállásából vezeti le a városi magisztrátusok statútumaikban rögzített szuverenitásra való törekvését, míg a mezővárosok esetében azt veszi elsősorban szemügyre, hogy ki és milyen kiváltságot adott a településnek. Werbőczy évszázadokon át használt, 1514-ben megjelentetett Hármaskönyvében a város fogalmát így definiálta: "Városnak nevezzük

mintegy a polgárok egyetemességét, mivel itt a népeknek nagy száma gyűlt össze. A város pedig házaknak és utcáknak a szükséges falakkal és erődítésekkel körülkerített (Werbőczy 1514). Ezzel valójában csak a szabadkirályi kiváltsággal ellátott városokat határozta meg, de egyéb jogállású városaink is voltak. Kiemelkedően sok mezővárosról tudunk, amelyeknek nemcsak az uralkodó, hanem a földesuraik is adhattak kedvezményeket (Kubinyi 2004). Így bíróválasztási jogot, adózási kedvezményt vagy vásártartási jogot, esetleg – mint betelepített hospeseknek (vendégeknek) –, akik sajátos termelési kultúrát hoztak, például a szőlőművelést. Utóbbiak esetében nem a település kapott kedvezményeket, hanem a telepeseik, és ugyanez lett érvényes később a hajdúvárosok kiváltságolt közösségére is. Itt viszont nem a polgárosodás felé mutató városiasodásról volt szó, mivel a kollektív nemességük a rendiségnek az egyik megnyilvánulásává vált.

A hazai várostörténeti vizsgálatok tágabban értelmezve a múlt fontos eseményeit, nemcsak a nyugati világ ipari, kereskedelmi helyzetéhez viszonyítják városainkat, hanem a magyar városok esetében arra is kíváncsiak, hogy a lakosok életmódja, a kapcsolatrendszerük, stb. mennyiben hasonlított vagy tért el azokétól, illetve milyen sajátos történelmi helyzet hatását mutatják. Ezen a téren a magyar várostörténeti kutatásoknak számos kiemelkedő kutatójáról beszélhetünk, akik azonban nagyrészt a 20. században kutattak, aminek okai és eredményei megközelítően egy évszázados megkésettiséget jeleznek. A kutatások nemcsak a városodásnak a nyugati mintákhoz viszonyított megkésettiséget állapították meg, hanem az azoktól való eltéréseket is mutatják. A történetírásban a fordulatot Mályusz Elemér munkássága indította el, aki a helytörténeti kutatás feladatairól 1924-ban íródott munkájában (Mályusz 1924) a források ismeretére, és azok szakszerű, hiteles értelmezésére hívta fel a figyelmet. Pályatársai és az őket követő generáció kutatói ezután már egyre több dimenzió, több diszciplína szempontrendszerét építették be munkájukba, miközben követték a források feltárásának módszerét, és ezzel egy komplexebb várostörténeti kutatás indult el. Kiváló példa erre Hajnal István munkássága, aki 1939-ben jelentette meg *Történelem és szociológia* című tanulmányát (1939). Áttekintette ebben az írásban a nyugat-európai társadalomkutatók, köztük filozófusok, szociológusok munkáit, és leszögezi, hogy a történelem és a szociológia ugyan együvé tartozik, mindkettő óriási munkát végez a társadalom megismerése érdekében, azonban mindenki „a maga külön nyelvén” teszi ezt. Válaszul egy ismertető-értékelő tanulmányt írt Erdei Ferenc (1942), amelyben leírja, hogy

Hajnal végig történésznek vallja magát, de feldolgozta kora ismert szociológiai irányzatait és eredményeit, és ennek hatása érződik a társadalomtörténeti munkáin. A harmadik neves társadalomtörténész Bibó István, aki Erdei Ferenc munkáinak megjelenését követően nagyon alapos értékelést írt ezekről. Kettejük között a települések megítélésében és tervezésében voltak azonosságok, elsősorban annak a tudományos célnak az elérésében értettek egyet, hogy megismerjék hol és hogyan élnek az emberek. Ehhez adott teret a településszociológia (Tamás é.n.). Előbb azonban érdemes Erdei Ferencről néhány gondolatot megelőlegezni. Ő a népi írók köréhez tartozva vált ismertté, akik a parasztság mindennapjairól, gondjairól gyűjtöttek és írtak új információkat. A falukutatást vállalók egyszerre akartak szépirodalmi, tudományos és még politikai eredményeket is elérni. Bibó erről úgy vélekedik, hogy minden tisztességes szándék ellenére ilyen vegyes műfaj nem létezik, őket inkább válságíróként határozza meg, akiknek a tevékenysége megtermékenyítően hatott mindazon területeken, ahol szerették volna. A legtöbb eredményes szociográfiát készítették, de a tudományos és a politikai szintig leginkább Erdei Ferenc jutott el. Ezt egyetlen mondattal indokolja Bibó: „Erdi középponti tétele az, hogy ami itt válságban van, az maga a paraszti életforma.” (Bibó 1940). Összeveti a négy alapmunkáját – Futóhomok, Paraszток, Magyar város és a Magyar falu – amelyek összegzéseként megállapítja, hogy míg az északi és a nyugati paraszток a saját történelmük folyamán átalakultak földművelő polgárrá, addig Közép-Kelet Európában, és innen elsősorban a magyar parasztságról ír, a sajátos történelmi helyzetből következően, félúton megálltak. Erdei szerint a magyar paraszti kultúra elemi, közösségi és általános jellege a huszadik században felbomlott. Értelmezzük ezeket röviden!

Elemi kultúra a parasztságé, ami minden megnyilvánulásával kötve van a termeléshez, és ez a legdöntőbb eleme. Az alkotásoknak funkciója is volt, pl. népszokások, termékenységvarázslatok, fonók, stb. kísérője. A technológia fejlődésével azonban a közös munkavégzés fokozatosan, de elég gyorsan átalakult.

A következő sajátosság közösségi volta, vagyis még akkor is az egységes paraszti zsinórmértékhez igazodik, ha pl. egy-egy nótafa, mesefa újat alkot. Az egyéni alkotás beolvad a közösség szabályaiba. A harmadik, nagyon lényeges elem, hogy a paraszti kultúrát általánosnak mondja, amelynek nincsenek külön művelői és élvezői, mint például a városi kultúra esetében. A fentiek azonban a modern kulturális szolgáltatások – színház, rádió, film, stb – korában

megváltoztak, az alkotók a paraszti közösségből legtöbbször kiváltak, személyesen ismertek lettek, és ha van is hagyományápolás, az új közösségi alkotás egyre ritkább lett. Ezt Bibó mellett több néprajzos és történész is alátámasztotta (Balogh 1973).

Éppen ezért Erdei leszámolt a hagyományokon megújított falu illúziójával, sokkal inkább az életmódváltásban keresi a megoldást. A magyar város című kötetében már rátalál egy olyan magyar sajátosságra, amelyben felismeri a polgárosodás csíráit. Ennek lényege, hogy a városi szervezetű életben külön válik a munkahely és a lakás, ami a magyar parasztság esetében a tanyás mezővárosok életében volt megfigyelhető. Számos alföldi mezőváros esetében adódott erre példa, hiszen a török hódítás évszázadaiban az állattartás visszatért a honfoglalás kori transzhumáló formához, vagyis a szállásokon tartották az állatokat, de a család a városban élt. Voltak helyek, ahol ez a kéthelyszínes gazdálkodás évszázados magyar hagyományként maradt fenn, és akadtak olyan városok is, ahol a 18. századi betelepítések település szerkezete ilyen módon működött. Ezt a lehetőséget felismerve, Erdei a magyar falu átalakításának és a paraszti életformának a városihoz való igazítási lehetőségét tartotta Magyarországon jövőformálónak (Erdei 1940:156-168). A történészek közül a magyar parasztság életének, gazdálkodásának kiemelkedő kutatói, elsősorban a debreceni egyetem egykori történész professzora, Szabó István és köre – a tanítványainak, barátainak – kutatásai ezt a felismerést megerősítették (Szabó 1972). Szabó István munkássága szorosan kapcsolódott a parasztság polgárosodásának vizsgálatához, de épp a történészi kvalitásának mutatója, hogy felismerte, a jogilag egységesedő parasztság már 1848 előtt sem volt egységes, minimum három rétege volt – telkes jobbágy, házas zsellér és házatlan zsellér – akik a későbbiekben is másképp tudtak polgárosodni. Az egységesnek tekintett parasztság rétegei aszerint boldogulhattak, hogy milyen és mennyi termelőeszközzel rendelkeztek. A marxista történet szemlélettől ez a megközelítés eltért, amiért mellőzték, de munkái és tanítványainak kutatási eredményei végül megjelentek.

A kutatásaikba természetesen bekerültek a mezővárosi viszonyok vizsgálatai. Néhány példa a teljesség igénye nélkül a Szabó István Iskola kutatóinak munkáiból: Orosz István a hegyaljai szőlővárosokról (Orosz 1984), Rácz István a hajdúvárosokról (Rácz 1974), Balogh István a debreceni civisekről és a hajdúkról (Balogh é.n. és 1969), Gyimesi Sándor a kelet-közép-európai városfejlődés sajátosságairól írt (Gyimesi 1975), és végül kiemelhetjük Hársfalvi Péter Nyíregyháza városi fejlődéséről írott munkáját

(Hársfalvi 1982). Az Önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX. században című monográfiájáról Orosz István azt írta (Orosz 2019), hogy az önerőből megváltakozó város privilégiumát az utolsó nagy városi privilégiumi formának tartotta Hársfalvi, és a saját önkormányzatát kialakító város történeti monográfiája példa arra, hogy hogyan kell a modern várostörténetet művelni. Másrészt a nyíregyházi önkormányzat létrejötte olyan belső energiákat bizonyított, amely igazolta Erdeit, miszerint a városi lakással és a bokortanyákban működtetett gazdálkodási központtal élő nyíregyháziak speciális városi életformát alakítottak ki. A koncepcióját azonban a kortársak és az utódok egy része bírálta, különösen az 1945-ös Erdei és Bibó által közösen kialakított országos közigazgatási reformterv kapcsán. Az Erdei által megfogalmazott kettős társadalom elméletének része lett a város és vonzáskörzetén fejlődő tér és társadalom fejlesztési modellje. Az új politikai hatalom, a szocializmus kora azonban ezt nem fogadta el, és más modellek kerültek napirendre mind a falvak átalakítása, mind a városok fejlesztése szempontjából (Bognár 2022). Itt és most nem térünk ki a mezőgazdaság kollektivizálásának a társadalmi hatásaira, sem az újonnan alapított szocialista iparvárosok jelenére, inkább egy másik aspektusból, a földrajztudomány képviselőinek a véleményét idézzük fel.

Elsőként az új történetiszemlélet elindítóinak kortársát, Mendöl Tibort említhetjük, akinek 1932-ben megjelent könyve, a Táj és ember (1932) a földrajztudományon belül, a párizsi tanulmányainak hatására, egy új irányzatot indított el. A településföldrajz szemszögéből vizsgálta a török hódítás után benépesedő telepes helyek, mezővárosok keletkezésének, morfológiájának, funkcionális működésének és a lakosságuk életének a vizsgálatát (Győri 2020). Mendöl az Alföld település-földrajzi vizsgálata mellett a városhálózat funkcióit is igyekezett feltárni. Így érte el, hogy a társadalomtudomány egyéb területein dolgozó kortársai őt tekintették a fiatal társadalom-földrajzos nemzedék meghatározó egyéniségének.

Erdei és Mendöl között szakmai vita alakult ki arról, hogy a tanyás mezővárosok életében maradt-e olyan erős kapcsolat a tanyán és a városban élők között, hogy valóban lehet-e ez a minta a jövő településfejlesztésben. A vitát sajnos a történelem a tudósok nélkül akarta eldönteni, a folytatást pedig a tudós utódokra hagyta.

Közülük a történettudománnyal szorosan összekapcsolódó történeti földrajz egyik kiválóságának, Frisnyák Sándornak a Magyarország történeti földrajza című könyvére (1990) hívom fel a figyelmet. Ő a kutatott diszciplínáját úgy

definiálta, hogy a történeti földrajz az elmúlt időszakok tájainak oknyomozó és magyarázó leírását adja, amelyben már élt és hatott az emberi társadalom. Vagyis központi tényező a földrajzi környezetet ismerő, használó és átalakító ember, a természeti erőforrásokat racionálisan hasznosító társadalom. Munkája sokat segít annak az elfogadásában, hogy az elődeink képesek voltak a transzhumáló gazdálkodási móddal a folyószabályozások előtt is védett településeken élni, és a szállásokon legeltetni vagy a természet kincseinek a kiaknázásával gazdálkodni. Ez megerősíti a kettős struktúra történeti gyökereit, másrészt megindokolja, hogy miért éppen ott alakultak ki ahol a településeink évszázadokkal ezelőtt, és maradtak fenn az árvizek idején is. Az ugyanezen munkában kifejtett életkamra elmélet kitér arra, hogy a nagyobb települések, a városok ott jöttek létre, ahol a földrajzi tájak találkozásainak a legvédettebb részét megtalálták, ahol az életfeltételekhez szükséges ivóvíz volt a közelben, ahol az utak találkozásához közel lehettek, hogy kereskedhessenek, iskolákat működtessenek, ügyeiket intézhessék, hitüket megvallhassák. A magyar települési rendszert ilyen szemmel figyelve, felismerhető, hogy városaink évszázados múltjának a magyarázata éppen ősainknak a földrajzi adottságok felismerési bölcsességében rejlik. A következő kiemelkedő történeti földrajz tudósunk, Beluszky Pál, aki minden településtípusunkról írt, a városok vonzáskörzeti jelentőségét taglalta, a főváros és a vidéki városok súlyát elemezte, kitért a várostörténeti kutatásokban az etnikai sajátosságokra stb. (Beluszky 2001).

A magyar városi életéről a fenti szerzők ugyanakkor keveset írtak, hiányzott még a kutatóknak az a csoportja, akik a szokásos városi élet mindenapjainak a kutatását felvállalta volna. Ezt indította el Bácskai Vera munkássága, aki a várostörténet kutatásának új lendületet adott, és az általa patronált Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület tagjai közül szinte kinevelt egy kutatócsoportot. Foglalkozott a magyar városok tipológiájával, a piackörzetek alakulásával és az újkori városok kutatómódszertani kérdéseivel (Bácskai 1988). Az első átfogó, az új szemléletet tükröző monográfiát Nagy Lajossal közösen készítették, amelyben az 1828-as országos összeírás feldolgozását statisztika módszerekkel végezték (Bácskai és Nagy 1984). Az országosan egységes formátumú összeírás lehetővé tette, hogy a piacközpontok elemzését faktoranalízissel, illetve klaszterelemzéssel dolgozzák fel. Kevés, pontosabban a modern kori összeírásokig szinte nem is létezett olyan forrás, amely a statisztikai módszerek alkalmazását, számítógépes adatbázis készítését lehetővé tennék. Az 1828-as összeírás

számos olyan városi funkcióra világított rá, amelyek Európában másutt is léteztek, és olyanokra is, amelyek sajátos magyar jellegűnek tekinthetők. Például kiderült, hogy a piacközponti funkció erősségét a központ és vidéke együttesen befolyásolja, hogy a nagy vonzáskörzetű települések nem mindig estek egybe a hagyományos nagy városokkal, illetve, hogy hazánkban a legfontosabb központokra jellemző a kézművesipar sokszínűsége, jelentősnek tekinthető a mérete és az egyéb városi funkciók megléte. Az elemzési eredmények felhívják a figyelmet, hogy a piacközpontú funkció mellett szükségesnek tartották legalább egy, de inkább több nem gazdasági funkció meglétét is. A 22 szabadkirályi város, a hat püspöki székhely és a 29 legnagyobb mezőváros esetében a jogi státusz és a városi funkciók már elváltak egymástól, és a fejlődés inspirátora, hogy minél nagyobb és fejlettebb legyen a környező vidékével a városnak a kapcsolata. Bizonyítja ezt Nyíregyháza gyors fejlődésének az esete. Ugyanakkor az is igaz, hogy a gazdasági fellendülése ellenére sokat kellett a Nyíregyházának várnia és küzdenie a fejlettebb jogállás megszerzéséért, amint az olvasható Hársfalvi fentebb idézett munkájában.

A Bácskai Vera konklúziója tehát megerősíti, hogy a város és környékének fejlődési lehetőségei összekapcsolódtak a 19. század második felére, ott jöttek létre nagyobb központok, ahol a vonzáskörzetben sokoldalú mezőgazdasági árutermelés folyt, amihez megfelelő, legalább az országos átlagot elérő kézművesipar és kereskedelem kapcsolódott, és ez az, ami Erdei felismerésének újragondolására ösztönöz. Ehhez jó lenne egy útbaigazító összefoglaló várostörténeti-kutatási monográfia, de ez nem készült el. Ugyanakkor számos város monográfiája jelent meg az elmúlt évtizedekben, amelyeknek struktúrája, színvonala lehet eltérő, de szinte biztos, hogy új források sokaságát dolgozták fel, továbbá az évfordulók kapcsán rendezett konferenciákon és a megjelentetett konferenciakötetekben magas színvonalú előadások hangzottak el, jelentek meg. Az utóbbi két évtizedben azonban a pénzügyi források csökkenése visszavetette ezeknek a helytörténeti kutatásoknak a finanszírozását. Más városkutatók ugyanezen időszakban újabb, a kor teremtette új problémakörökre, az urbanizáció globális alakulására is koncentráltak. Ilyen magyar kutatóként hivatkozhatunk Enyedi György munkásságára. Akadémiai székfoglaló előadásában 1982-ben – Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása (1984) – témában kifejti, hogy a városok kutatása egyre több szakterületet érint, ami leginkább a gazdaság

átalakulásának a következménye. Úgy véli, nem elég a konfliktusok feltárása, hanem a településhálózat formálásához az új fejlődési pálya irányait ki kell jelölni, illetve törekedni kell az egyensúlyi helyzet megtalálására. Felhívta a figyelmet arra, hogy a településhálózatot dinamikus rendszerként kell kezelni, és azt bizonyította, hogy az ipari forradalom óta eltelt évszázadokban – nemcsak Magyarországon, hanem világméretben – a modern urbanizáció ciklikus jellegű. Tételét konkrét példákkal támasztja alá, az általa megállapított négy szakasz ugyanakkor elméleti keretet ad. Az első szakasz a városrobbanás korszaka, amelyben az új technológia terjedése vonzza a lakosságot. A második szakaszt a relatív dekoncentráció jellemzi, amelyben a növekedés lassul, lecsökken, viszont gyorsan gyarapodnak a nagyvárosok környezetében lévő települések, amelyek természetszerűen differenciálják a falvakat. Lesznek urbanizálódó és hanyatló falvak, vagyis megjelenik az agglomeráció fogalma és gyakorlata, tehát kialakulnak urbanizálódó és rurális térségek. A város, mint központ, növekedése megáll, eljut a harmadik fázisba, amelyet dezurbanizációs szakasznak tart. Ennek következménye, hogy egy idő után az agglomeráció fejlődése is megáll. Ez nem jelenti viszont azt, hogy a régi falu visszaállítható lenne, mint ahogy ezt számos kutató gondolta, annál is inkább, mert a lakosság döntő többsége már nem az agrárszférában dolgozik. A régi falura legfeljebb hasonlító jegy a település mérete és a természet közeli életforma, a kialakuló új közösségek ott, ahol a közlekedési lehetőségek adottak, stb. A lakosságot mobilizálják a városias környezetben megjelenő új lehetőségek, azaz folytatódik vidéki környezetben egy újabb differenciálódás. Ez elvezethet egy újabb koncentrációhoz, vagyis egy negyedik szakaszhoz, amelyben valamilyen új funkció, technológia, stb. elindít egy fejlődési trendet, ami vagy fellendülését, vagy új városi központ(ok) kialakulását eredményezik (pl. az óvárosi központ mellett az új városnegyedek alközpontjai alakulnak ki). Bár Enyedi végigvezeti a ciklusokat a globális térben, és vizsgálja a magyar viszonyok alakulását is, a teljesség igénye nélkül itt arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy a megkétszerezés ellenére úgy találja, hogy a ciklusok hazánkban is, némileg módosulva, felfedezhetőek. A kutatóink, esetenként a szakpolitikusaink is, ennek kapcsán írtak fogyó és várossá avanzsáló falvainkról, zsugorodó városainkról (Bodnár 2013; Rechnitzer, Csizmadia és Grosz 2004; Jelinek és Virág 2020). A bőséges szakirodalom, az átélt változások részletesebb

ismertetését meghagyom másoknak, és visszatérek a magyar településhálózat alakulásában felfedezhető organikus folyamatokra.

A 21. századi urbanizáció kutatási feladata az életminőség vizsgálata

Úgy gondolom, és arra kívánom felhívni a figyelmet, hiszen a fentiek ezt erősítik, hogy hazánkban, akárcsak Európa nagy részén, nem a megapoliszok, a viszonylag kis területre koncentrálódó, egeket ostromló toronyházak építésének vannak meg a történelmi gyökerei, sokkal inkább a városok területi kiterjedésének, az agglomerációkban és a különböző települési formákon a városiasodás fejlesztésének van jövője.

Bár már létezik a futuroológia, mint diszciplína, de hogy milyen lesz a jövőnk, arról bizonyosságot majd csak a történelem ad. Mégis érdemes a 20. század utolsó negyedében alkotó divatos és ellentmondásos, de nagyhatású filozófus, történész gondolkodójának, Foucault-nak a hatalomról történő elmélkedését idézni. Az 1978-79-ben a Collège de France-ban tartott előadássorozatában foglalta össze a műveiben többször emlegetett biohatalom és biopolitika koncepcióját (Foucault 1978-79). A rövid definíciója szerint a racionalitás megköveteli a hatalomtól az élet biztosítását és annak sokszorozódását, rendben tartását. Egy bővebb idézet szerint: a biohatalom „olyan hatalom, amely pozitív hatással van az életre, amely arra törekszik, hogy azt igazgassa, optimalizálja és sokszorozza, pontos ellenőrzésnek és átfogó szabályozásnak vetve alá.” (Uo)

A lehetséges megvalósítási módozatok mérlegelése nélkül, annyit kiemelhetünk, hogy az emberi élet középpontba helyezése, különösen a mostani háborús viszonyok között, pozitívként értékelhető.

Sokkal konkrétabb véleményt és útmutatást fogalmazott meg a jövő városkutatói számára 2010-ben a Nyíregyházán tartott előadásában Bácskai Vera (Bácskai 2010) Az ezredfordulón megjelent munkákról az a véleménye, hogy „a kultúrtörténet, kulturális antropológia, a mikrotörténet, a mindennapok története, a nemek története új kihívásainak vonzásában a várostörténészek is egyre inkább e részkérdésekre fordították a figyelmüket. Ezek a tanulmányok valóban emberközpontúak voltak: számok helyett emberekkel, mindennapi életükkel, életstratégiájukkal, sorsukkal foglalkoztak.” (Uo). Végig tekint a hazai és a nemzetközi városkutatás tematikáján, és egy norvég konferencián elhangzott előadásból származó idézettel zárta előadását: „A város – Rodger találó megfogalmazásában (1997)

– kaleidoszkópszerű és sűrített emlékezet, amely épületeivel, tereivel, színeivel és szerkezetével mintegy összegzi a városlakók megélt tapasztalatait. A lakosság „mentális térképe” városáról ugyan eltérő, de a térszerkezet és az épületek értékeit szimbolizálnak, hagyományokat visznek tovább, jelentést hordoznak. E jelentések megfejtése nemcsak a modern város kutatóinak feladata; a várostervezésnél a városigazgatás sem hagyhatja ezeket az értékeket figyelmen kívül.”

A Debreceni Egyetem Egészségtudományi Karának – és már a jogelődjének is – néhány oktatója hasonlóan gondolkodott a városkutatásról, így elindították Nyíregyháza város lakosságának az életminőségét vizsgáló, kétévente megismételt kutatásukat. A kutató team munkásságának az eredményeként olyan információkat tudtak a város vezetésének átadni, amelyekkel hozzájárultak a város életének jobb szervezéséhez. Az *Acta Medicinae et Sociologica* most megjelent számában ezekről a kutatásokról olvashatunk.

Felhasznált irodalom

1. A tihanyi apátság alapító levele (1055): Főapátsági levéltár, Tihany fasc. 1. n. 1. Magyar nyelvemlékek, elérési forrás:
https://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/tihanyi_apatsag_alapitolevele
2. Bácskai Vera; Nagy Lajos (1984): Piackörzetek, piacközpontok, városok Magyarországon 1828-ban, Akadémiai Kiadó, Budapest
3. Bácskai Vera (1988): Városok és városi társadalom Magyarországon a IX. század elején, Akadémiai Kiadó, Budapest
4. Bácskai Vera (2010): A magyar várostörténet-írás a 21. század elején, Elhangzott a 17. Szabolcs-szatmár-beregi Nemzetközi Levéltári Napokon 2010. szeptember 23-án.
5. Balogh István (1969): Hajdúság, Gondolat Kiadó, Budapest
6. Balogh István (1973): A parasztság művelődése a két világháború között/Értekezések a történeti tudományok köréből, Új sorozat 66., Akadémiai Kiadó, Budapest
7. Balogh István (é.n.b): Cívisek társadalma, Misztótfalusi Kiadó, Debrecen
8. Beluszky Pál (2001): A Nagyalföld történeti földrajza, Dialóg-Campus Kiadó, Pécs-Budapest
9. Bibó István (1940): Erdei Ferenc munkássága a magyar parasztság válságának irodalmában, In: Bibó István válogatott tanulmányok 1935-1944 I. kötet Magvető Kiadó, Budapest, 183-201
10. Bodnár Judit (2013): Bevezetés: A kritikai városkutatás kritikája, In: Jelinek Csaba; Bodnár Judit et al...(Szerk): Kritikai városkutatás, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 10-21
11. Bognár Bulcsu (2022): A társadalmi terek újragondolásával város és vidékének egységéért. - Erdei Ferenc 1945 utáni koncepciójának alakváltozásairól, Tér és Társadalom, 36. évf. 2022/2:26-47
12. Enyedi György (1984): Az urbanizációs ciklus és a magyartelepüléshálózat átalakulása/Értekezések Emlékezések, Akadémiai Kiadó, Budapest
13. Erdei Ferenc (1940): Város és falu szintézise, Társadalomtudomány, 1940:156-168
14. Erdei Ferenc (1942a): Történelem és szociológia. Egy szociológus történész, Társadalomtudomány, 1942:364-496

15. Foucault Michel (1978-79): Biopolitika és biohatalom, In: Adams R. (2017): Michel Foucault: Biopolitika és Biohatalom/Kulcsfontosságú koncepció, Elérési forrás:
<https://criticallegalthinking.com/2017/05/10/michel-foucault-biopolitics-biopower/>
16. Frisnyák Sándor (1990): Magyarország történeti földrajza, Tankönyvkiadó, Budapest
17. Gyimesi Sándor (1975): A városok a feudalizmusból kapitalizmusba való átmenet időszakában: funkcionális és strukturális változások Nyugat és Közép-Kelet-Európa városhálózatában, különös tekintettel Magyarországra. Gazdaságtörténeti értekezések (7). Akadémiai Kiadó, Budapest
18. Győri Róbert (2020): Mendöl Tibor (1905-1966), a Budapesti Tudományegyetem Emberföldrajzi tanszékének alapító professzora, Földrajzi közlemények, 2020/4:411-427
19. Hajnal István (1939): Történelem és szociológia, Századok, 1939/1-3. sz. 1-32
20. Hársfalvi Péter (1982): Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX században. / Értekezések a történeti tudományok köréből, új sorozat 97., Akadémiai Kiadó, Budapest
21. Jelinek Csaba; Virág Tünde (2020): Zsugorodó városok és társadalmi egyenlőtlenségek Magyarországon, Szociológiai Szemle 2020/2:4-26.
22. KSH (2024): A városi lakosság aránya, elérési forrás:
https://www.ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0008.html
23. Kubinyi András (2004): Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében Történelmi Szemle XLVI évf.2004/12:1-30
24. Lácza Magdolna (2005): A tradicionális kereskedelmi útvonalak lehetőségei a határokon átvélő kereskedelemben In: A határon átvélő együttműködés perspektívái – a nemzetközi logisztikai hálózat kialakítása, Nyíregyházi Főiskola, 27-38.
25. Mályusz Elemér (1924): A helytörténeti kutatás feladatai, Századok 1923 1924/57-58. évf. 538-566
26. Mendöl Tibor (1932): Táj és ember/Az emberföldrajz áttekintése, Kincsestár, Magyar Szemle Társaság kiadványa

27. Orosz István (2019): Emlékezés Hársfalvi Péterre, Szabolcs-Szatmári Szemle 2019/1:114-119
28. Orosz István (1984): Településrend és a kertek típusa Tokaj-Hegyalja mezővárosaiban a XVII–XVIII. században. Ethnográfia, 1984:520– 540.
29. Platón (i. e. 375 körül): Az állam, Gondolat, 1968
30. Rácz István (1974): Az országos nemesi jogok élesztése a hajdúvárosokban, Debrecen
31. Rechnitzer János; Csizmadia Zoltán; Grosz András (2004): A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón, Tér és Társadalom, 18. évf. 2004/2:117-156.
32. Rodger R. (1997): A report from the Conference in Urban History in Trondheim, 1997. nov. 21–22.
33. Szabó István (Szerk.) (1972): A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848-1914 / Tanulmányok, Akadémiai Kiadó
34. Szende Katalin (2012): Városkutatás és rezidencia-kutatás európai helyzetkép és magyar eredmények, Urbs Magyar Városthörténeti évkönyv VII. 2012. 11–44. p
35. Tamás Gábor (é.n.): Településszociológia a város környékéről - Erdei Ferenc és Bibó István tolmácsolásában, In: Szemléletmód, elérhető forrás: webnode.hu
36. Werbőczy István: Hármaskönyvről (1514), In: Rubicon, (1993) 4. évfolyam 8-9. szám 32-33.

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (20-64)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/2>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Az életminőség legfontosabb dimenzióinak változásai Nyíregyháza városában

R. Fedor Anita¹, Fábián Gergely², Szoboszlai Katalin³, Tóth Anikó Panna⁴

¹egyetemi tanár, általános és tudományos dékánhelyettes, intézetigazgató, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék, Életminőség és Egészségszociológia Koordinációs Központ, Életminőség Kutatócsoport. 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4., [ORCID iD: 0000-0002-7837-7006](https://orcid.org/0000-0002-7837-7006)

²habilitált doktor, tanszékvezető, főiskolai tanár, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék, Életminőség és Egészségszociológia Koordinációs Központ, Életminőség Kutatócsoport. 4400 Nyíregyháza, Sóstói u. 2-4., [ORCID: 0000-0003-1184-3057](https://orcid.org/0000-0003-1184-3057)

³habilitált doktor, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék, Életminőség és Egészségszociológia Koordinációs Központ, Életminőség Kutatócsoport. 4400 Nyíregyháza, Sóstói u. 2-4., [ORCID: 0000-0001-7385-3934](https://orcid.org/0000-0001-7385-3934)

⁴adjunktus, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék, Életminőség és Egészségszociológia Koordinációs Központ, Életminőség Kutatócsoport. 4400 Nyíregyháza, Sóstói u. 2-4., [ORCID: 0000-0003-3651-2625](https://orcid.org/0000-0003-3651-2625)

INFO

R. Fedor Anita
fedor.anita@etk.unideb.hu

Keywords

quality of life,
employment,
income,
housing,
poverty and social
exclusion

ABSTRACT

Changes in the main dimensions of quality of life in Nyíregyháza

The Quality-of-Life Research Group of the University of Debrecen Faculty of Health Sciences has been examining various dimensions of the quality of life of the residents of Nyíregyháza through regular data surveys since 2008. The results from the most recent study completed in 2023/2024 focused on indicators that fundamentally determine the quality of life - economic activity and employment, income situation and income inequalities, housing conditions, social problems and support systems. This approach was taken because the research group interprets the quality of life as a complex concept and considers these indicators to be decisive from a sociological perspective. Even though the proportion of the employees is very high in the city, significant differences were found based upon education and the perception of working conditions. Employment is a determined factor in income and while the average income has increased in recent years, the values of income inequality indicators also show an increase.

There has been improvement in housing both in quantity and quality for those living in privately owned apartments. On the other hand, those who do

not have sufficient resources to purchase a home, have to face increasing rental prices and a decreasing number of municipal rental apartments. One out of five households have household expense burdened by debt.

Regarding support systems, this research shows that the poor and the less educated have smaller and less resource-rich networks than those of the better-off and more educated. Material and relational exclusion are typically intertwined, which can further exacerbate the negative effects of social exclusion.

Kulcsszavak

életminőség,
foglalkoztatás,
jövedelmek,
lakhatás,
szegénység és
társadalmi
kirekesztődés

Absztrakt

A Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar Életminőség Kutatócsoportja rendszeres adatfelvételekkel 2008 óta vizsgálja a nyíregyházi lakosok életminőségét, különböző dimenziók alapján. Tanulmányunkban a legfrissebb, 2023/2024-ben lebonyolított felmérés eredményeit mutatjuk be, az életminőséget alapvetően meghatározó mutatókra – gazdasági aktivitás és foglalkoztatottság, jövedelmi helyzet és jövedelmi egyenlőtlenségek, lakhatási körülmények, szociális problémák és támogató rendszerek – koncentrálna, mivel kutatócsoportunk az életminőséget komplex fogalomként értelmezi, szociológiai szempontból pedig ezeket a mutatókat tartja meghatározónak.

Bár a foglalkoztatottak aránya igen magas a városban, jelentős különbségek mérhetők az iskolázottság függvényében, illetve a munkavégzés körülményeinek megítélésében. A foglalkoztatottság meghatározó tényező a jövedelmek esetében. Bár az átlagjövedelem nőtt az elmúlt években, a jövedelmi egyenlőtlenségekre vonatkozó mutatók értékei is növekedést mutatnak. A lakás és lakhatás tekintetében a változások mind mennyiségben, mind minőségben javulást mutatnak a magántulajdonú lakásokban élőkénél. Ezzel szemben mindazok, akik nem rendelkeznek elegendő forrással lakásszerzéshez, azoknak szembe kell nézni az egyre növekvő albérleti árakkal és az egyre csökkenő számú önkormányzati bérlakással. A háztartások kiadásait minden ötödik háztartás esetében adósság is terheli.

A támogató rendszerekre vonatkozóan kutatásunk eredményei azt tükrözik, hogy a szegények és az alacsony iskolai végzettségűek kapcsolathálózata kisebb és kevésbé erőforrásgazdag, mint a jobb módúaké és a magasabb iskolai végzettségűeké. Az anyagi és kapcsolati kirekesztettség jellemzően összefonódik, mely tovább súlyosbíthatja a társadalmi kirekesztettség negatív hatásait.

Beérkezett: 2025.04.30.

Bírálat: 2025.05.05.

Elfogadva: 2025.05.12.

Bevezetés

Magyarország az elmúlt közel másfél évtizedben a rendszerváltozás óta jellemző alacsony foglalkoztatottság és magas inaktivitás okozta munkaerőpiaci holtpontból kimozdult. A statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy a 2008-as gazdasági válságot követően – különösen 2010 után – jelentős előrelépés történt a foglalkoztatás terén, melyet magas foglalkoztatottság, alacsony munkanélküliség és csökkenő inaktivitás

jellemzett. Ennek eredményeként Magyarország, amely korábban az Európai Unió sereghajtói közé tartozott, sikeresen felzárkózott az uniós középmezőnyhöz (Artner 2020; Gábos és Tóth 2024).

A kedvezőbb foglalkoztatási adatok hátterében az elsődleges munkaerőpiac bővülése, a külföldi munkavállalás okán kialakuló munkaerőhiány, valamint a közmunkaprogramok kibővítése állt. Ez utóbbi nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az aluliskolázottak foglalkoztatási rátája javult, mely kedvező irányba alakította a szegénységi mutatókat is. Azonban a jövedelmi viszonyokban, szegénységi mutatókban megjelenő kedvező tendencia a COVID járvány és az infláció hatására megtorpant (Gábos és Tóth 2024).

Az országos jellemzők nagy valószínűséggel visszatükröződnek a regionális, elsősorban a városi környezetben; jelenlegi munkánkban ennek bemutatására törekszünk azzal a megjegyzéssel, hogy a települési hierarchia alsóbb szintjeit nem vizsgáljuk, ahol ezek a tendenciák vélhetően más, kevésbé kedvező karakterisztikát mutatnak. Jelen írásunk célja, hogy egy átfogó, az életminőséget jól körül író elemzést készítsünk a Nyíregyháza lakóinak körében végzett kutatásunk feldolgozásával, a gazdasági aktivitás, foglalkoztatás, a jövedelmi helyzet, jövedelmi egyenlőtlenség, a lakhatás és szociális problémák dimenziókban. Nevezett kutatást a Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar Életminőség Kutatócsoportja bonyolította le.

Nyíregyháza Életminősége kutatás – Visszatekintés

A Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar Életminőség Kutatócsoportja, valamint Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata 2008-ban indította el azt a kutatássorozatot, amelynek fő célja a városi felnőtt lakosság életminőségét érintő jellemzők folyamatos nyomon követése, a változások monitorozása és a városlakók mindennapi életének fejlesztése érdekében az eredmények sok szempontú elemzése. A kutatássorozat a „Nyíregyháza Életminősége” címet kapta. Az eddigi adatfelvételek 2008-ban, 2010-ben, 2012-ben, 2015-ben, 2018-ban és 2023/24-ben zajlottak. Az eredeti elképzelések szerint, hazai és nemzetközi mintákra alapozva, az adatfelvételekre 2-3 éves ritmusban került volna sor, ezt a mintát azonban megtörte a COVID-19 járvány, illetve az azzal kapcsolatos intézkedések, így a legutóbbi adatfelvételre csak 2023/24-ben kerülhetett sor.

A kutatás célja elsődlegesen az, hogy bár az önkormányzat Szociális és Köznevelési Osztálya számos információval rendelkezik a hozzájuk forduló

lakosokról, a város általános társadalmi-szociális helyzetét sok szempontból nem ismerjük, kivéve a népszámlálási adatokat, illetve a Mikrocenzus adatfelvételekből származó információkat. Emiatt is döntött úgy a kutatócsoport, hogy a vizsgálat a háztartáspanel kutatások módszertanát fogja követni. Ennek értelmében elsősorban a kutatás során felkeresett háztartásokról, másodsorban pedig az adott háztartások tagjainak életminőségéről gyűjt információkat meghatározott dimenziók mentén. A mérések további sajátossága, hogy az adatfelvételek során ugyanazokat a háztartásokat vizsgálja, hogy lehetőség nyíljon a változások követésére is. Az ilyen típusú adatfelvételeknek bevett módszertana volt mind az Európai Unióban (Eurostat, ECHP, EU-SILC felmérések), mind hazánkban (Magyar Háztartás Panel 1992–1997, Háztartás Monitor vizsgálatok) is. A nyíregyházi kutatás a nemzetközi és a hazai előzményeket szem előtt tartva a kidolgozott módszertant követi, sok esetben azok kérdéseit is átvéve. Mindezt annak érdekében, hogy a lokálisan kapott adatok nemzetközi és hazai szinten is összehasonlíthatók legyenek.

A helyi adatfelvételeket ugyanakkor „utolérte” ugyanaz a probléma, ami a nemzetközi és a hazai kutatásoknál is felmerült egy idő után, lokálisan az első három adatfelvételt követően, vagyis megjelent a „mintakopás”, azaz az a jelenség, hogy a mintából eltűntek (halálozás, költözés stb.) a kiválasztott válaszadók, így a kutatócsoport rákényszerült az újabb és újabb mintavételre. Mindezek mellett számos egyéb adatfelvétel is kapcsolódott és kapcsolódik a városi felméréshez. Kiemelt év volt ebből a szempontból 2015, hiszen ekkor nemcsak a városban, hanem a Nyíregyházi Járásban is sikerült lebonyolítani a kutatást, ezzel párhuzamosan pedig sor került a Nyíregyházán élő fiatalok életminőségének vizsgálatára is. Hasonló volt 2018 is, amikor a hagyományos adatfelvétel mellett elkészült a városlakók egészségi állapotát mérő vizsgálat is. A kutatásban használt kérdőív felhasználásával az elmúlt években a városban található, szegregált telepeken élők életminőségének feltárására is sor került, amelyek azután mintaként szolgáltak más, regionális felmérések számára is.

A kérdőív felépítése

Az önkormányzat és a kutatócsoport tagjai által közösen kidolgozott kérdőív a kezdetektől fogva azonos blokkokat, kérdéscsoportokat tartalmaz, ezek a következők:

1. Háztartások jellemzői (háztartás összetétele, lakhatás körülményei, problémák, háztartások felszereltsége, jövedelmi viszonyok).
2. Gazdasági aktivitás (munkavégzéssel kapcsolatos jellemzők).
3. Egészségi állapot (önmegítélés, megbetegedések és jellemzőik, alapellátás és szakellátás igénybevétele, tartós betegségek).
4. Társas kapcsolatok (családi és emberi kapcsolatok jellemzői, kiterjedtsége, intenzitása).
5. Időskorúak helyzete (a 65 éves, illetve annál idősebb lakosok életkörülményei).
6. Támogató rendszerek – szociális kérdések és problémák (a természetes és mesterséges védőháló jellemzői, segélyezés, vélemények a segélyezési rendszerekről, a szociális ellátásról).
7. Szociális és Köznevelési Osztály működése (ügyfelek és véleményük).
8. Biográfia (a megkérdezettek személyes jellemzői).

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy időközönként ne kerüljön sor kisebb módosításokra, változtatásokra. Ilyen volt pl. az egészségi állapotra vonatkozó kérdéssor, amely a negyedik hullámban módosult, 2015-től (szintén az összehasonlíthatóság érdekében) jobban illeszkedik az Európai Lakossági Egészségfelméréshez, ugyanakkor a tartalmi blokkok változatlanok.

A minta jellemzői

Az első, 2008-as minta címeinek kiválasztását, a kutatók által megadott peremfeltételek alapján a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala végezte, annak 2016-os megszűnését követően pedig a Belügyminisztérium Személyes Ügyfélszolgálati és Okmányügyi Főosztálya. Véletlenszerűen lett meghatározva egy „alpminta” és egy pótminta. Ez utóbbi a kieső, vagy a válaszadást nem vállaló címek pótlására szolgált. A mintába azok kerülhettek, akik 18. életévüket betöltötték és állandó lakcímmel rendelkező nyíregyházi lakosok voltak a lekérdezés idején. A kiválasztott minta reprezentativitásának ellenőrzése a nemi megoszlásra alapozva történt az eddigi hat felmérés során. Ennek indoka elsősorban az, hogy a város lakosságára vonatkozó megbízható részletes adatok kizárólag a népszámlálásokból álltak rendelkezésre, emiatt logikusnak tűnt, hogy a több év viszonylatában inkább változó életkori és egyéb (például iskolázottság, életviteli- és munka-státuszok) adatok helyett a viszonylag állandónak tekinthető nemi megoszlás legyen az reprezentativitási alapja.

Módszertani szempontból kiemelendő, hogy a panelkutatások gyakorlatának megfelelően, a háztartásra vonatkozó válaszok súlyozatlanul kerültek felhasználásra, mivel ekkor a válaszadók személyes jellemzői nem tekinthetők relevánsnak. A válaszadó ilyenkor adatközlőnek (informátor) minősül; az elemzett, lekérdezett egység nem a személy, hanem maga a háztartás. A személyes adatokra vonatkozó elemzések viszont már súlyozottan kerültek elemzésre.

A nem-re történő súlyozás indokoltságát mutatja az is, hogy a 2022-es népszámlálás adatait is figyelembe véve, 2010-hez képest csökkent a város népessége (közel 3 százalékkal), jelentősen nőtt az időskorúak (65 év és felette) száma és aránya. Mintánkban 2008-ban az időskorúak aránya 16 százalék volt, 2023/24-ben már 23,4 %. Ezzel párhuzamosan csökkent a nagyon alacsonyan iskolázott csoportok aránya, illetve nőtt a középfokú, vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezőké, ugyanakkor a nemek aránya szinte azonos maradt. A hat adatfelvétel során a nők aránya mindig 52-53 százalék volt, a férfiaké pedig 47-48 %.

Elméleti háttér

Életminőség

A fejlett társadalmakban a huszadik század második felétől került a figyelem középpontjába az életminőség kérdése, elsősorban a gazdaságtudományok, a szociológia, az egészségtudományok és a pszichológia kutatási területein.

Kiindulópontként közös elem volt, hogy társadalmi szinten szükséges az emberi életminőség folyamatos növelése. A cél elérése érdekében meg kell alkotni azt az eszközrendszert, elméleti módszertani alapokat, amelyekkel vizsgálhatóvá, objektívvá tehetjük az életminőség fogalmát.

A XX. század első felében az életminőséget sok esetben a gazdasági fejlődéssel azonosították, a kutatók azt várták, hogy a gazdasági növekedés a társadalmi jóllét meghatározója lesz (Kovács 2007; Kopp és Kovács 2006). Így alakultak ki a különböző, objektív mutatók, amelyek azonban elsősorban adott országok, térségek fejlettségi szintjét mérték, nem az egyes társadalmi csoportok, háztartások (estleg egyének) életminőségét. Ebbe a körbe tartoznak az olyan mutatók, mint pl. a GDP, a Nettó Gazdasági Jólét (MEW), a Fenntartható Gazdasági Jólét (ISEW), a Valódi Fejlődés Mutató (GPI) stb. A kizárólag a gazdasági fejlődésre koncentráló indexek kritikájaként születtek meg az olyan mérőeszközök, amelyek már egyéb paramétereket is

alkalmaztak, ilyen többek között az Emberi Fejlődés Indexe (HDI), vagy éppen a Boldog Bolygó Index (HPI) (Kovács 2007).

Mindezzel párhuzamosan elsősorban az egészségtudományok és a pszichológia területén előtérbe kerültek a szubjektív életminőség vizsgálatok, arra a felismerésre alapozva, hogy a gazdasági fejlődés (ideértve a jövedelmeket, illetve a jövedelmi egyenlőtlenségeket) nem feltétlenül jár együtt az emberek elégedettségével, jóllétével. A két tudományág területén (és elsősorban az Egyesült Államokban) kerültek kidolgozásra az olyan standardizált mérőeszközök mint pl. az Élettel Való Elégedettség Skála (SWLS), a WHO Jól-lét Index, vagy éppen az Európából induló, de ma már világszerte használt EuroQuoL (European Quality of Life). Bár a mérőeszközök, elnevezésüket tekintve, egyfajta komplex mérést sugallnak, közös jellemzőjük, hogy (néhány kivételtől eltekintve) kizárólag az egészségi állapot különböző jellemzőinek dimenzióit tartalmazzák.

A tudományos közéletben természetesen ezeket a mérőeszközöket is számos kritika érte, így viszonylag rövid idő alatt megjelentek a komplex definíciók, illetve sztenderdizált mérőeszközök. Ilyen Erik Allardt életminőség-megközelítése, ami a fent leírt modellek szintézisét adja, és amely (a Maslow-féle szükségletpiramishoz hasonlóan egyfajta hierarchiára utalnak) három szinten kezeli az objektív és szubjektív dimenziókat.

A modellben az első szint a materiális és nem személyes szükségletek szintje (objektív mutatói az életszínvonal és a környezeti jellemzők, szubjektív mutatója az életkörülményekkel való elégedettség). A második szint a szociális szükségletek szintje (objektíve mérhető mutatója a másokhoz fűződő kapcsolatok, szubjektív mutatója pedig a kapcsolatok megítélése – elégedettség, elégedetlenség). A harmadik szint a személyes fejlődés szükségletének szintje, amely tartalmazza a társadalomhoz és a természethez való viszony objektív mutatóit, illetve az elidegenedés vagy a személyes kiteljesedés szubjektív érzését (Allardt 1993).

Allardt minden egyes szint méréséhez különböző dimenziók vizsgálatát tartotta szükségesnek, az első szintnél mérhető jellemzők a gazdasági források (ilyen pl. a jövedelem), a lakhatási körülmények, a gazdasági aktivitás, illetve foglalkoztatottság, a munkavégzés körülményei, az egészségi állapot, illetve az iskolázottság.

A második szint mérésénél a társas kapcsolatok jellemzőit tartotta a legfontosabbnak, illetve a lokális közösséghez való tartozást, ideértve a különböző szervezetekhez való kapcsolódást, szervezeti tagságot.

A harmadik szintnél a legfontosabb mutatók ebben a modellben a szabadidő eltöltésének jellemzői, a politikai aktivitás, a természettel való harmonikus együttélés (pl. kertészkedés, horgászat, a természetben végzett fizikai aktivitások) (Allardt 1993).

Hasonlóan komplex, de nem hierarchikusan építkező modellt kínál Rahmann 2003-ban kidolgozott életminőségfogalma, amely 8 dimenzió mérését ajánlja a vonatkozó vizsgálatokhoz, ezek a családi, baráti viszonyok, az egészségi állapot jellemzői, a munka és aktivitás, az érzelmi jóllét, az anyagi jóllét, a környezet minősége, a személyes biztonság, illetve a lokális közösséghez való tartozás (Sebestyén 2005).

Ebből a rövid ismertetésből is egyértelmű, hogy az életminőségnek nem létezik egy, minden tudományág által elfogadott definíciója, illetve mérőeszköze, a vonatkozó elméletek és kutatások az esetek többségében egy-egy főbb területre (pl. egészségi állapot) koncentrálnak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezeknek a definícióknak ne lenne létjogosultsága, a kutatások ne tartalmazzanak releváns eredményeket, akár nemzetközi összehasonlításban is.

Kutatócsoportunk a nyíregyházi lakosok életminőségének vizsgálatának tervezésekor egyértelműen a komplex modellek alkalmazása mellett döntött, részben azért, mert már a kezdetekkor egyértelművé vált, hogy az egyes országokra kidolgozott mutatók (pl. GDP) nem alkalmasak a lokális életminőség mérésére, részben pedig azért, mert kizárólag a komplex modellek képesek több dimenzióban is leírni a lakosok életminőségét. A komplex modellek közül kutatócsoportunk a Rahmann modell alkalmazását tartotta célszerűnek, mivel az olyan dimenziókat tartalmaz, amelyek helyi szinten is jól mérhetőek (Takács és Fábián 2012).

Gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság

A munka alapvetően gazdasági tevékenység, azonban a szociológiai értelmezése ennél sokkal bővebb. Magában foglalja a munkavégzés keretének olyan széles spektrumát, mint például azt, hogy a munka nem csak a létfenntartás alapvető eszköze, de egyben társas kapcsolatot jelentő, a képességek, készségek kipróbálásának, fejlesztésének teret adó és egyben biztonságot jelentő tevékenység is. A munkaerőforrás alapját a gazdaságilag aktív népesség adja, melynek nagysága, életkor és iskolai végzettség szerinti összetétele, egészségi állapota nagymértékben meghatározza az adott társadalom munkaerőpiaci jellemzőit.

Magyarország és a város népességének összetétele jelentős változáson ment keresztül az utóbbi években. A 2022-es népszámlálás adatai alapján a nyíregyházi lakosok körében a 65 éves és annál idősebbek aránya 20,2 % volt, azaz minden ötödik városlakó idősnek számít, jellemzően nyugdíjas. Mivel kutatásunkban a vizsgált alapsokaságot a 18 éves és annál idősebb, állandó nyíregyházi lakhellyel rendelkezők alkotják, értelemszerűen még ennél is magasabb az idősek aránya. Az előző, 2018-as felméréshez képest nőtt az idősek száma és aránya, 19 százalékról 23,4 százalékra, így a gazdasági aktivitásra, foglalkoztatottságra vonatkozó adatokat elsősorban az aktív korúakra vonatkozóan ismertetjük, igaz kutatásunkban az idősek 5 százaléka jelezte, hogy a nyugdíj mellett dolgozik. Ez az arány valamivel alacsonyabb, mint országosan, mivel a KSH kimutatása alapján a korbetöltött nyugdíjasok 6,5 százaléka vállalt munkát 2024-ben (KSH 2024).

Ha az aktív korú (mintánkban a 18-64 éves korosztály) népességet vizsgáljuk, a foglalkoztatottság kedvező képet mutat, hiszen 81,6 százalékuk dolgozott a felmérés időpontjában. Ez valamivel kedvezőbb, mint 2018-ban, igaz abban az évben is már 81,3 százalékos volt a foglalkoztatottak aránya. Ennek értelmében a munkanélküliség sem tekinthető jelentősnek a városban, hiszen mindössze 3,2 % jelezte, hogy jelenleg regisztrált munkanélküli. Ezek az adatok kedvezőbbek az adott időszakra vonatkozó országos adatoknál (a foglalkoztatottak aránya 75,1 százalék, a munkanélkülieké 4,3 % volt), igaz kutatásunk módszertana eltér a KSH által alkalmazott módszertantól, így az összehasonlítás csak korlátozottan értelmezhető.¹

Általános jellemzőnek tekinthető, hogy minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál kedvezőbb a munkaerőpiaci helyzete, a kvalifikált munkaerő foglalkoztatottsága kedvezőbb. Nyíregyháza városában a 2018-as adatfelvételünkhöz képest ebben az értelemben pozitív elmozdulást mutat. Csökkenés mérhető a csak 8 általánossal rendelkezők, illetve a csak néhány osztályt végzettek arányában, növekedés a szakiskolát végzettek, az érettségit követő felsőfokú szakképzés esetében, illetve az egyetemi diplomát szerzettek körében.

¹Kutatásunkban a 18-64 év közöttiek számítanak aktív korúnak, míg a KSH a foglalkoztatottságot a 15-64, illetve a 15-74 éves korosztályokra számítja.

1. táblázat: Az iskolai végzettség alakulása Nyíregyháza városában, 2018-2023/2024. (%)

	2018	2023/2024
8 általános alatt	2,0	1,4
8 általános	14,4	7,2
Szakiskola	21,0	24,3
Szakközépiskola-Szakgimnázium	12,9	12,3
Gimnázium	12,5	11,9
Érettségit követő felsőfokú szakképzés	10,4	16,4
Főiskola	17,8	16,6
Egyetem	8,9	10

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018 és 2023/2024

A pozitív elmozdulás ellenére a foglalkoztatottság tekintetében jelentős eltérések mérhetőek az iskolai végzettség tekintetében, ahogyan erre az alábbi táblázat is utal (a könnyebb áttekinthetőség érdekében a végzettséget összevont kategóriákban mutatjuk be, az aktív korúakra vonatkozóan):

2. táblázat: A foglalkoztatottak aránya az iskolai végzettség függvényében, 2023/2024 (%)

Alapfokú végzettség	36,4
Középfokú végzettség	82,0
Felsőfokú végzettség	91,9

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024 (N=377. Chi-square=39,793, DF=2, $p<0,001$)

Szignifikáns eltérés mérhető a foglalkoztatottak arányában a végzettség tekintetében, a városban is kedvezőbb helyzetben vannak a magasan kvalifikáltak, szemben a csak alapfokú végzettséggel rendelkezőkkel. A város gazdasági aktivitási jellemzőinek értékelésekor figyelembe kell vennünk, hogy a „Jelenleg nem dolgozom” kategória választását az érintettek jelentős hányada (az előző, 2018-as felméréshez hasonlóan) személyes okokkal magyarázta.

A válaszadók a 2023/2024-es felmérés idején különböző kategóriák közül választhattak a foglalkozásuk kategóriájának megjelölésekor. A szellemi és fizikai alkalmazásban lévők összehasonlításakor azt láthatjuk, hogy a szellemi (diplomával) és a szakmunkás kategóriát egyaránt a válaszadók 20,3%-a jelölte meg. A megkérdezettek diploma nélküli, de ugyancsak szellemi foglalkoztatásban dolgozók aránya 16,8%-ot mutat. Így a két kategóriát

figyelembe véve a válaszadók körében összességében a szellemi foglalkozást végző munkavállalók aránya megelőzi a fizikai foglalkozást végző dolgozókéét.

A nyíregyházi válaszadók meghatározó többsége a kiszámítható, biztonságos megélhetés lehetőségét jelentő határozatlan idejű, 40 órás munkaidőben van foglalkoztatva. Ez az arány meghaladja a 2018-ban mért adatokat. A foglalkoztatás módjának egyéb típusaiban hasonló megoszlással találkozunk, mint 5 évvel korábban, azzal a megjegyzéssel, hogy valamelyest csökkent a határozott munkaidejű szerződéssel, a részmunkaidőben dolgozók aránya. Közfoglalkoztatottként a legfrissebb adataink szerint a megkérdezettek 1,9 %-a dolgozott.

Szervezeti struktúra

A munkavállalók szervezeti struktúrájának áttekintésekor megvizsgáltuk a szervezetek méreteit, típusait, a különböző szektorok kategóriáit is. A válaszadóinktól rákérdeztünk arra is, hogy milyen méretű szervezeti struktúrában végzik a munkájukat. A megkérdezettek közel fele a kicsi és közepes méretű (5-49 fő közötti) munkahelyen dolgozik. Az egyéni vállalkozók (9,5%) az 1-4 fő közötti (9,9%) és az 500 fő feletti (10,9%) foglalkoztatás közel egyenlő mértékű képet mutat. A szektorok tekintetében azt láthatjuk, hogy a kutatásban résztvevő foglalkoztatottak három nagyobb szektorban dolgoznak. A legnagyobb arányban a privát szektorban (30,1%), majd a szolgáltatás jellegű szektorban (27,0%) és a közszolgáltatás (26,0%) területén. Az általunk megkérdezett válaszadók csupán 13,4 %-a dolgozik az iparban és 3,2%-a mezőgazdasági szektorban foglalkoztatott.

A munka megítélése

A következő részben a munkával kapcsolatos egyéni értékpreferenciákat elemezzük. Farkas (2013) a munka társadalomelméleti megközelítését bemutatva, Weberre hivatkozva, a munkát, mint gazdasági tevékenységet definiálva három dimenziót különít el; mely szerint a munka jelenti egyrészt a megélhetés biztosítását, vagyis az anyagi létfenntartást – ez a semleges dimenzió. A társadalmi kapcsolatokat és együttműködést, mivel a munka mindig társas tevékenység, amely a munkamegosztásra, cserére és másokra irányuló figyelemre épül – ez a társadalmi dimenzió. Hozzájárul továbbá a személyes fejlődéshez, hiszen a munka során az egyén képességei, készségei, tudása és identitása folyamatosan formálódik – ez a perszonális dimenzió. Ezt a tipizálást alapul véve a munka megítélésére az általunk használt kilenc állítás

közül, melyekkel a munkával kapcsolatos egyéni értékpreferenciákat vizsgáltuk, kiválasztottuk azt a hármat, amelyek jól körül írják a semleges, a társadalmi és a perszonális jellemzőket. Ennek megfelelően a társadalmi dimenzióhoz *A munka a társadalommal szembeni kötelesség* állítást, a perszonális dimenzióhoz az *Ahhoz, hogy adottságait teljesen kibontakoztassa, kell, hogy legyen állása* állítást, a semleges dimenzióhoz pedig *A munka csak pénzkereseti lehetőség – semmi több* állítást rendeltük. Ezt követően pedig megnéztük azt, hogy az egyes dimenziókhoz kapcsolódó attitűdök milyen mintázatot mutatnak.

3. táblázat: A munkával kapcsolatos egyes állítások értékelése, 2023/2024 (%)

	Társadalmi dimenzió N=452	Perszonális dimenzió N=459	Semleges dimenzió. N=452
	A munka a társadalommal szembeni kötelesség.	Ahhoz, hogy adottságait teljesen kibontakoztassa, kell, hogy legyen állása.	A munka csak pénzkereseti lehetőség – semmi több.
	Megoszlás (%)		
egyáltalán nem ért egyet	4,6	5,2	14,6
nem ért egyet	16,5	9,8	31,1
egyet is ért, meg nem is ért egyet	29,4	19,8	27,9
egyetért	25,6	33,2	17,2
teljesen egyetért	23,9	32,0	9,1

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024

A munka társadalommal szembeni kötelezettségként való felfogásánál jelentős volt azon válaszok aránya (29,4%), akik nem tették le egyértelműen voksukat az állítás igazolása vagy cáfolása mellett. A munka kötelezettségként való felfogásában bár nem alakult ki döntő többség, ugyanakkor a válaszadók 25,6%-a egyetértett és 23,9% teljes egyetértett azzal az állítással, miszerint a munka a társadalommal szembeni kötelesség.

Az második állítás az adottságok kibontakozására vonatkozott. A válaszadók döntő többsége egyetértett (33,2%) vagy teljes mértékben egyetértett (32,0%) ezzel az állítással. Vagyis 65% gondolja úgy, hogy a munka a képességek és ismeretek elsajátításának és felhasználásának a lehetőségét rejti magába. Viszonylag kevesen (15%) nyilatkoztak úgy, hogy a

képességek kibontakozására, fejlődésre nem csak munkaerőpiaci körülmények között van lehetőség. Megállapíthatjuk, hogy a perszonális dimenziót lefedő állítás igen elfogadott volt a válaszadók körében.

A semleges dimenzióhoz tartozó, *A munka csak pénzkereseti lehetőség - semmi több* állítással a válaszadók 31,1%-a nem értett egyet, 14,6%-uk egyáltalán nem értett egyet, vagyis 45,7%-uk gondolja úgy, hogy a munka több, mint a létfenntartáshoz szükséges eszköz.

Magyarázó változóként bevontuk az iskolai végzettséget, az életkort és a nemet mindhárom állítás (kimeneti változó) vonatkozásában. A χ^2 statisztika egyik kimeneti változó esetében sem mutatott szignifikáns különbséget az iskolai végzettség változóval. Azonban az életkori változó statisztikailag releváns összefüggést mutatott a perszonális és a társadalmi dimenzióval (Chi-square=33,435, DF=20, $p<0,030$; Chi-square=62,297, DF=20, $p<0,000$). Eredményeink szerint a legfiatalabb, 19-29 éves korcsoport ért a legkevésbé egyet azzal (9,5%), hogy *Ahhoz, hogy adottságait teljesen kibontakoztassa, kell, hogy legyen állása*. Ezzel az állítással leginkább a 60⁺ (25,7%), a 40-49 éves (22,4%), és az 50-59 (19,8%) éves korosztály értett teljes mértékben egyet. *A munka a társadalommal szembeni kötelesség* állítás értékelése ehhez hasonló mintázatot mutat: a legkevésbé a 19-29 évesek értenek teljes mértékben egyet ezzel (9,1%) míg a 60⁺ (37,3%), 40-49 éves (16,4%), és az 50-59 (16,4,8%) évesek a legnagyobb mértékben. A nem változó csak a perszonális dimenziót alakítja (Chi-square=10,803, DF=4, $p<0,029$), mely szerint a dimenziót mérő állítással teljesen egyetértők 66%-át a nők teszik ki.

Munkával kapcsolatos ösztönzők, munkakörülmények

A munkával kapcsolatos ösztönzőket Hajdú és Sik (2016) által alkalmazott külső kényszerek és belső ösztönző tényezők szerint csoportosítottuk. A külső tényezőkhöz soroltuk az állásbiztonságot, a magas keresetet, a jó időbeosztást, önállóságot a munkavégzésben, az előrelépési lehetőséget. Belső motivátornak tekintettük a munka társadalmi hasznosságát, segítő jellegét és érdekességét. A mért adatokat összevetettük a 2018-as adatfelvételünk eredményeivel. Összességében azt látjuk, hogy a külső tényezők fontossága, szinte minden általunk mért szempontban erősödött 2023/2024-re, míg a belső motivátoroknál gyengülést tapasztaltunk.

4. táblázat. Önnek személy szerint mennyire fontos az, hogy...

	„Fontos, nagyon fontos” (%)		„Fontos is meg nem is” (%)		„Egyáltalán nem fontos, nem fontos” (%)	
	2018	2023/2024	2018	2023/2024	2018	2023/2024
Külső tényezők						
...egy állás biztos legyen?	93,8	94,4	4,5	4,1	1,6	1,5
...magas legyen a kereset?	89,7	95,3	9,3	3,9	1,0	0,9
... olyan munka legyen, ahol az ember szabadon dönti el, hogy a nap melyik szakaszában, illetve mely napokon dolgozik?	46,1	54,7	25,4	25,3	28,5	20,4
...jó lehetőségek legyenek az előrejutásra?	74,9	68,7	20,7	19,2	4,4	12,1
...önállóan végezhető munka legyen?	71,5	67,1	20,8	19,5	7,8	13,4
Belső motivátorok						
... a munka érdekes legyen?	75,7	72,5	18,2	18,0	6,0	9,5
...hasznos legyen a társadalomnak?	69,2	58,4	21,8	28,4	9,1	13,2
...olyan munka legyen, amellyel másoknak segíthetünk?	67,7	55,8	24,7	28,2	7,6	16

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018, (N=453), 2023/2024 (N=466)

A biztonságos munkahely és a magas kereseti lehetőség fontossága kiemelkedő mindkét vizsgálati évben. Jelentősebb emelkedést a magas kereset iránti igényben tapasztaltunk, a válaszadók 95, 3 %-a ítélte fontosnak, illetve nagyon fontosnak.

A munkavégzés során az előrejutás lehetősége már nem jelenik meg olyan erőteljesen, mint a 2018-as adatfelvételkor, az önállóan végezhető munka fontosságában nem mutatnak a 2023/2024-es eredmények jelentős eltérést a 2018-ashoz képest (R. Fedor 2018). Amiben változást tapasztalhatunk az a rugalmas munkavégzés igénye, melyet a válaszadók 2023/2024-ben már több mint a fele, 54,7%-uk fontosnak vagy nagyon fontosnak gondolt. A covid-19 világvárvány is feltételezhetően hatással lehetett erre a növekvő tendenciára,

amikor is még inkább prioritássá vált az otthonról is végezhető, rugalmas munkavégzésre irányuló igény.

A magas kereset és biztonságos állás mellett a munka érdekességét a válaszadó 72,5% ugyancsak nagyon fontosnak vagy fontosnak tartja 2023/2024-ben, bár ennek fontossága enyhe csökkenést mutat 2018-hoz képest, mint ahogyan a munka társadalmi hasznossága (58,4%) és a munka segítő jellegének prioritása is (55,8%).

A munka fizikai és lelki jellemzői

5. táblázat. A munkakörülmények alakulása a megkérdezett nyíregyházi válaszadók körében

	„Mindig vagy gyakran”	Időnként	„Szinte soha vagy soha”
	Megoszlás (%)		
Kimerülten érkezik haza a munkából	50,7	41,1	7,9
Nehéz fizikai munkát kell végeznie	23,7	28,1	48,3
Lelkileg megterhelő (stresszes) a munkája	30,0	43,7	26,3
Veszélyes körülmények között dolgozik	10,9	23,5	65,6

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024 (N=453)

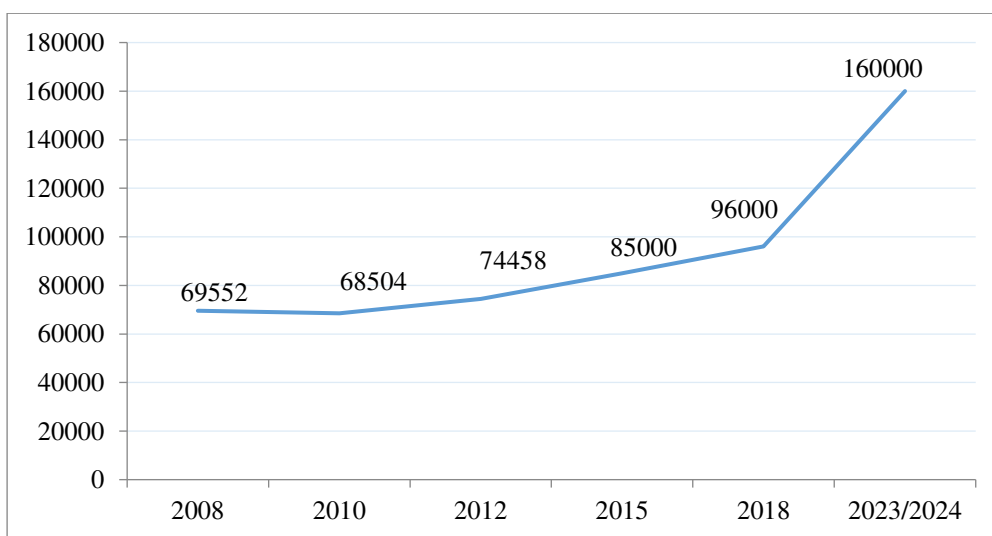
A munkakörülmények tekintetében arra voltunk kíváncsiak, hogy a munkával összefüggő fizikai és lelki terhek mennyire jellemzik jelenlegi munkájukat. A megkérdezett nyíregyházi munkavállalók több mint fele, 50,7%-a úgy vélekedett, hogy gyakran vagy mindig kimerülten érkezik haza a munkájából. Ez a változó a nemmel ($p<0,042$), valamint a háztartásban élők számával ($p<0,002$) szignifikáns összefüggést mutat. A nehéz fizikai munkát végzők aránya a munkavállalók közel felét, 48,3%-át jellemzi, akik többségében férfiak ($p<0,002$). A lelki, megterhelő (stresszes) munkáról a megkérdezett munkavállalók 30%-a nyilatkozott. Ebben az esetben az iskolai végzettség és a lelkileg megterhelő munka között szignifikáns kapcsolatot találtunk ($p=0,000$). A veszélyes munkakörülmények közti munkavállalás nem jellemző a nyíregyházi munkavállalókra, 65,6%-uk úgy nyilatkozott, hogy soha vagy szinte soha nem dolgozik veszélyes körülmények között.

Jövedelmi helyzet, jövedelmi egyenlőtlenségek

A jövedelmek vizsgálatánál a háztartásokban keletkező nettó, szabadrendelkezésű jövedelmek jellemzőit és különböző eloszlásait elemezzük, nincsenek információk a bruttó jövedelmekről, illetve a bruttó és nettó jövedelmek „viszonyáról”. A 2023/2024-es kutatás esetében is, az előző évekhez viszonyítva, relatíve magas volt a válaszmegtagadás a jövedelmi kérdések esetében, összesen 391 fő adataival tudunk dolgozni, így több számítás esetében az alábbi adatoknál az információk inkább tekinthetők tájékoztató jellegűnek.

Eddigi kutatási eredményeink alapján elmondható, hogy 2008 és 2023/2024 között a város jövedelmi helyzetének jellemzői, illetve annak változásai számos esetben „leköverték” az országos tendenciákat. 2008 és 2010 között csökkent az egy főre jutó jövedelem átlaga, az akkor kirobbant gazdasági-financiális válság hatására, míg 2010-től folyamatos növekedés figyelhető meg. 2010 és 2018 között országosan 37 százalékkal, míg a városban valamivel erőteljesebben, 40 százalékkal nőtt az átlagjövedelem. 2018 és 2023/2024 között további növekedés volt mérhető:

1. ábra: Az átlagjövedelem alakulása Nyíregyháza városában – az egy főre jutó háztartási jövedelmek alapján (átlagértékek, forintban)

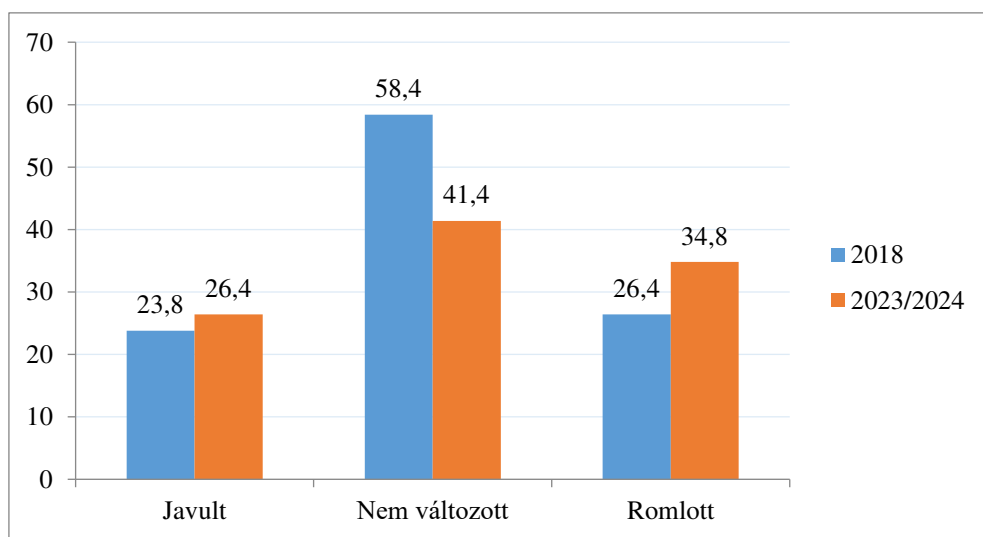
Forrás: Nyíregyháza életminősége, 2023/2024 (N=486)

Az átlagjövedelem növekedése elsősorban 2012-2013-tól vált dinamikusabbá. A legutóbbi, 2018-as adatfelvételünkhöz viszonyítva, a növekedés üteme 2023/2024-re elérte a 66 százalékos arányt.

Hasonló növekedés jellemzi az egy főre jutó mediánjövedelmet, ami 2018 és 2023/2024 között 70 százalékos növekedést mutat. Ugyanakkor a nyíregyházi átlagjövedelem néhány ezer forinttal még mindig elmarad az országostól, hiszen a KSH számításai szerint ez az összeg 2022-ben országosan 187.000 forint volt. A városban mért átlagjövedelem ugyanakkor megegyezik az Észak-Alföld régióra jellemző átlaggal, ami 162.000 forint (KSH 2023).

A jövedelmek vizsgálatánál az átlagérték egy igen jól használható mutató, különösen az időbeli és térbeni összehasonlítások tekintetében, mégis „csalóka” lehet sok esetben, mivel elfed(het) olyan különbségeket, amelyek erőteljesen meghatározhatják a lakosok életminőségét. Ez a helyzet Nyíregyháza esetében is, ugyanis az eddigi felméréseink során a városra jellemző átlagjövedelem alatt élt a lakosok 57 százaléka, ez a mutató gyakorlatilag változatlan volt 2018-ban, 2023/2024-re viszont nőtt, 63,5 százalékra. Ez az adat a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésére utal, ami „visszaköszön” a jövedelmi helyzet szubjektív megítélésében is, amely sokkal „szórtabb” lett a korábbi évekhez viszonyítva:

2. ábra: A háztartás anyagi helyzetének megítélése a megkérdezést megelőző évekhez viszonyítva (százalékban)

Forrás: Nyíregyháza életminősége, 2023/2024 (N=497)

2018-hoz képest jelentősen csökkent azoknak az aránya, akik úgy vélik, hogy nem változott az anyagi helyzetük, ugyanakkor a változás megítélése nem egységes, mindkét másik csoportban (romlás, javulás) növekedés mérhető, igaz a romlást érzékelők körében a növekedés mértéke magasabb. Ebben a tekintetben is szignifikáns eltérés mérhető az iskolázottság függvényében.

6. táblázat: A jövedelmi helyzet változásának megítélése az iskolázottság függvényében (%)

	Alapfokú végzettség	Középfokú végzettség	Felsőfokú végzettség
Jelentősen javult, javult	7,1	20,6	37,2
Nem változott	31,0	41,0	48,1
Romlott, sokkal rosszabb lett	61,9	38,4	14,7

Forrás: Nyíregyháza életminősége, 2023/2024 (N=486. Chi-square=43,748, DF=4, p<0,001)

Az alapfokú végzettséggel rendelkezők többsége rosszabbnak ítéli meg jövedelmi helyzetét az előző évekhez képest. Velük szemben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében magasabb azok aránya, akik javulásról számolnak be. Ez a szubjektív megítélés azért is érdekes, mert 2018-hoz képest minden csoportban nőtt az átlagjövedelem:

7. táblázat: A jövedelmek egyenlőtlenségei Nyíregyháza városában - az egy főre jutó háztartási jövedelmek eloszlása a megkérdezettek iskolai végzettsége alapján, 2018 és 2023/2024. (Átlagértékek, forintban)

	2018	2023/2024	Változás (%)
8 általános alatt	43,333	75,407	+74,0
8 általános	64,973	107,021	+64,7
Szakiskola	88,482	151,999	+71,7
Szakközépiskola	93,930	159,282	+69,5
Gimnázium	96,371	168,038	+74,3
Főiskola	108,431	194,982	+82,6
Egyetem	114,470	166,931	+45,8

Forrás: Nyíregyháza életminősége, 2023/2024 (N=486)

Bár eltérő mértékben, de minden csoportban növekedés mérhető, ugyanakkor a korábban megismert egyenlőtlenségek, miszerint minél iskolázottabb valaki, annál magasabb jövedelemmel rendelkezik (általában kedvezőbb helyzetben van a munkaerőpiacon), továbbra is megfigyelhető. A növekedés ellenére

kérdéses, hogy a két legalacsonyabb végzettséggel rendelkező csoport esetében mért jövedelem milyen mértékben elegendő a megélhetéshez. Az egyenlőtlenségeket érdemes megvizsgálni jövedelmi tizedek alapján is:

8. táblázat: A jövedelmek egyenlőtlenségei Nyíregyháza városában - az egy főre jutó háztartási jövedelmek eloszlása a jövedelmi tizedek szerint, 2012-2023/2024. (Átlagértékek, forintban)

	2012	2015	2018	2023/2024
Alsó decilis	22,487	29,057	25,342	49,517
2. Decilis	8,359	43,864	47,024	75,288
3. Decilis	48,482	50,835	60,322	98,124
4. Decilis	6,787	62,552	69,109	119,472
5. Decilis	63,748	73,173	77,990	136,420
6. Decilis	72,450	81,604	89,326	150,069
7. Decilis	81,211	90,697	102,020	168,795
8. Decilis	95,185	100,007	122,196	207,390
9. Decilis	113,259	113,571	149,957	253,534
Felső decilis	174,524	217,818	205,641	394,475
S10/S1	7,7	7,5	8,1	7,9

Forrás: Nyíregyháza életminősége, 2023/2024 (N=486)

Minden decilis esetében növekedés mérhető, a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése ugyanakkor ebben az esetben is jelentős eltérést mutat. A legalsó tizedhez tartozók jelentős aránya (63,2 %) inkább romlásról, míg a legfelső tizedhez tartozók inkább javulásról (42,1 %) számolnak be.

9. táblázat: A jövedelmi egyenlőtlenségek egyes mutatóinak változása Nyíregyháza városában, 2008-2023/2024.

Mutatók	2008	2010	2012	2015	2018	2023/2024
Robin Hood index	20,0	20,0	20,0	20,0	21,0	22,0
Éltető Frigyes index	2,21	2,25	2,26	2,27	2,3	2,4
GINI	0,285	0,290	0,290	0,290	0,290	0,31

Forrás: Nyíregyháza életminősége, 2008-2023/2024 (N=486)

A jövedelmi egyenlőtlenségekre vonatkozó mutatók enyhén ugyan, de nőttek az előző adtafelvételhez képest, ami várható volt annak függvényében, hogy a városlakók egy jelentősebb része (63,5 %) az átlag alatti jövedelemből él.

Az egyenlőtlenségek értelmezéséhez mindenképpen figyelembe kell venni a gazdasági aktivitásra, foglalkoztatottságra vonatkozó adatokat. Az egyes

jövedelmi tizedek esetében a két legalsó decilishez tartozók körében 35, illetve 22 százalék volt azok aránya (az aktív korúak körében), akik vizsgálatunk idején nem dolgoztak, szemben a 10. decilissel, ahol nem talákoztunk ilyen személlyel. Ugyanez az összefüggés tárul fel, ha a foglalkoztatottságot a végzettség függvényében vizsgáljuk (lásd 2. táblázat).

Lakás és lakhatás jellemzők

Nyíregyházán, a Covid-19 járvány előtti és utáni adatfelvételi időszakot alapul véve a lakás és lakhatás elemzési területein kevés változás tapasztalható. Elmozdulás kis mértékben a tulajdonosi és a bérelt lakások arányában, a lakások és az önkormányzati bérlakások számának alakulásában, a tulajdonosi jellegben, a felújítás tervében és megvalósulásában tapasztalható. A lakhatási szegénység, a szociális bérlakások csökkenése és relatíve alacsony száma továbbra is számottevő. Az önkormányzati bérlakások mennyisége kevésnek bizonyul és nem elégíti ki a piaci bérleményt megfizetni nem képes szegények önkormányzati bérlakásban élésének igényét.

Tulajdon, lakásbérlet

Nyíregyháza lakossága 116.282 fő volt a legutóbbi népszámláláskor, ami enyhén csökken a tíz évvel ezelőtti népességszámhoz képest. Nyíregyháza lakásállománya ennek ellenére tíz év alatt 4.1%-kal bővült. Részletesebben 2022-ben, a lakások száma 53.472 darab, amiből 48.972 lakott és 4.500 nem lakott lakás a megyeszékhelyen. A lakott lakások száma 5%-kal növekedett és a nem lakott lakások száma 6.1%-kal csökkent a két népszámlálás közötti időszakban (KSH 2022).

A Nyíregyháza Életminősége háztartás panelvizsgálat adatai alapján a lakosok 78.5%-a saját tulajdonú lakásban élt 2023/2024-ben. Az előző adatfelvételhez képest 4.1%-kal csökkent a saját tulajdonú lakásban élők aránya. A piaci lakásbérlet aránya ezzel szemben az elmúlt öt évben növekedett. 2018-ban a lakosok 8.57%-a élt albérletben, míg 2023/2024-ben, az albérletben élők száma 10.8%-ra növekedett. Az önkormányzati bérlakásban élők aránya 1.22%-ról 1.8%-ra növekedett az elmúlt öt évben. Hasonlóan a korábbi adatfelvételekhez megemelkedett a szívésségi lakáshasználók aránya, 2018-ban a lakosok 3.67%-a és 2023-ban 4.5%-a más tulajdonában lévő lakásban él szívésségi befogadottként.

10. táblázat: Lakások tulajdonosi jellemzői (%)

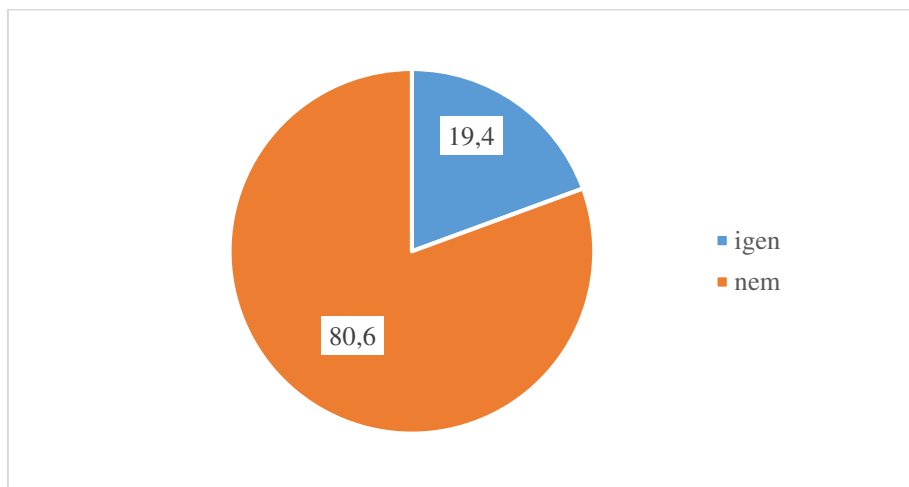
	Nyíregyháza 2018	Nyíregyháza 2023/2024
Saját tulajdon	82.6	78.5
Bérelt lakás	8.57	10.8
Önkormányzati bérlemény	1.22	1.8
Más tulajdona (szívességi lakáshasználat)	3.67	4.5
Nemzeti Eszközkezelő Zrt. tulajdonában van	0.41	nincs adat
Egyéb	3.47	4.4

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018 és 2023/2024

A 2018-as adatfelvételkor megkérdezettek 53%-a válaszolta, hogy rendelkezett valaha saját tulajdonú lakással életében, míg a 2023/2024-as adatfelvételkor a minta töredéke válaszolt a kérdésre és közülük csupán 25.7%-a válaszolt igennel (N=104 fő). A lakások tulajdonjoga eladással vagy elvesztéssel került el a lakosoktól, aminek okai változatosak a nyitott kérdésre adott válaszok alapján, amelyek közül néhányat példaként említünk meg: válás, családi konfliktus, hitel, eladósodás, gyermekeknek adták a lakást vagy nekik vettek lakást stb.

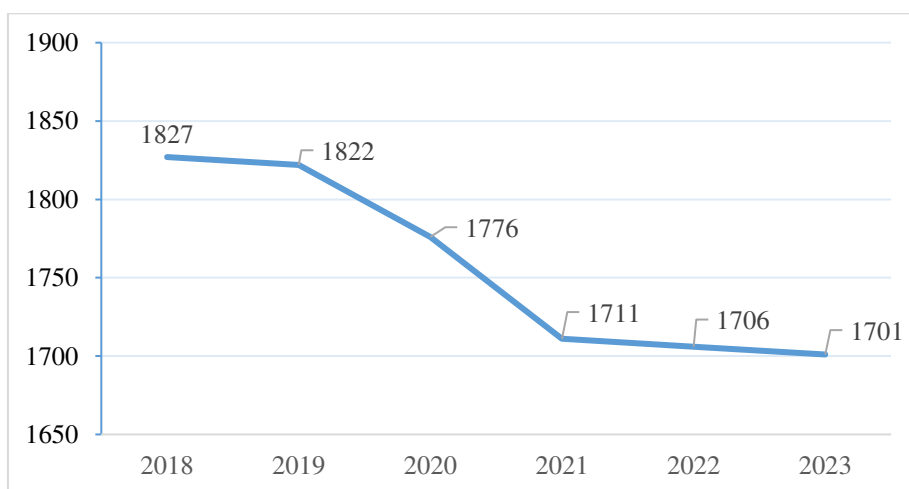
Önkormányzati bérlakásban élők

Az önkormányzati bérlakásigénylésre vonatkozó kérdésre 98 fő, a teljes minta 20%-a válaszolt. A válaszolók 19.4%-a adott be szociális bérlakásra igényt az önkormányzathoz. Ez az adat háromszoros növekedést mutat a 2018-ban mért 6.5%-hoz képest.

3. ábra: Önkormányzati bérlakás iránti igényt benyújtók aránya (%)

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024

A megnövekedett igények ellenére évről évre csökken az önkormányzati bérlakások száma a városban. Az önkormányzati lakásokat kezelő cég adatai alapján az önkormányzati bérlakásállomány száma öt év alatt 126 db lakással kevesebb, ami a település kezelésben lévő lakásállomány 7.4%-át jelenti (4. ábra). A csökkenés hátterében, feltehetően a lakhatásra nem alkalmas lakások megszüntetése és a város egyik szegregátumának felszámolása állhat az elmúlt öt évben.

**4. ábra: Önkormányzati bérlakások száma 2018 és 2023. között
Nyíregyházán (db)**

Forrás: Nyíregyházi Városüzemeltető és Vagyongkezelő Kft., 2023.

A helyi lakosok megnövekedett bérlakás igényére az önkormányzatnak évek óta nincsen az igények kielégítésére vonatkozó fejlesztése. Az önkormányzati bérlakásállomány csökkenése szembetűnőbb, ha kutatásunk kezdetétől, 2008-tól nézzük meg a változást. A rendelkezésre álló adatok alapján 15 év alatt 300 db lakás került ki a bérlakások közül, ami 15%-os csökkenést jelent 2008 és 2023 közötti időszakban (Szoboszlai 2018).

A nyíregyházi lakások alapadatai

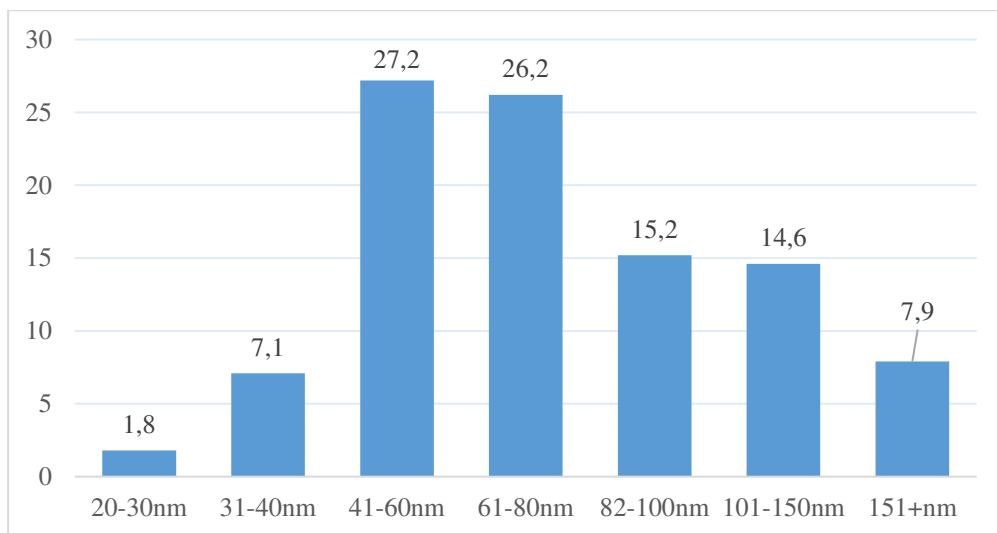
A lakások alapadatainak elemzéséhez a népszámlálás és a panelkutatás adatait egyaránt használtuk. A 11. számú táblázat alapján alig van változás a 2018 és 2023/2024 között az alapadatokban. A lakások zsúfoltsága és a szobák száma számottevően nem változott, azonban a lakások alapterületének átlagos értéke öt év alatt 6.5%-kal, 80 nm-ről 86.5 nm-re növekedett.

11. táblázat: A nyíregyházi lakásokra vonatkozó alapadatok

Megnevezés	Átlag 2018	Átlag 2023/2024
A háztartásban élők száma	2.78 fő	2.68 fő
A lakásban található szobák száma	2.75 szoba	2.8 szoba
Laksűrűség: 1 szobára jutó népesség	2.83 fő	2.79 fő

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018 és 2023/2024 (N=469 fő és N=474 fő)

5. ábra: A lakások alapterülete (%)

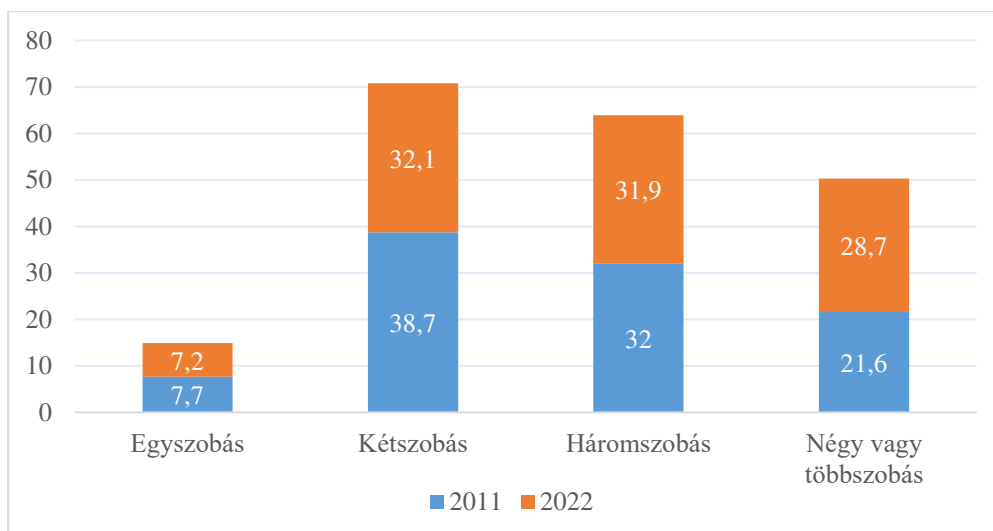

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024

A lakások alapterületét vizsgálva a két és három szobás lakások teszik ki a helyi lakásállomány kétharmadát. A kisebb 40 nm alatti egy és másfél szobás

lakások aránya közel 9%, a nagyobb, családi ház méretűt tekintve a 82 nm feletti lakások aránya 37.7% az összes lakást tekintve.

6. ábra: A lakások megoszlása szobaszám szerint (%)

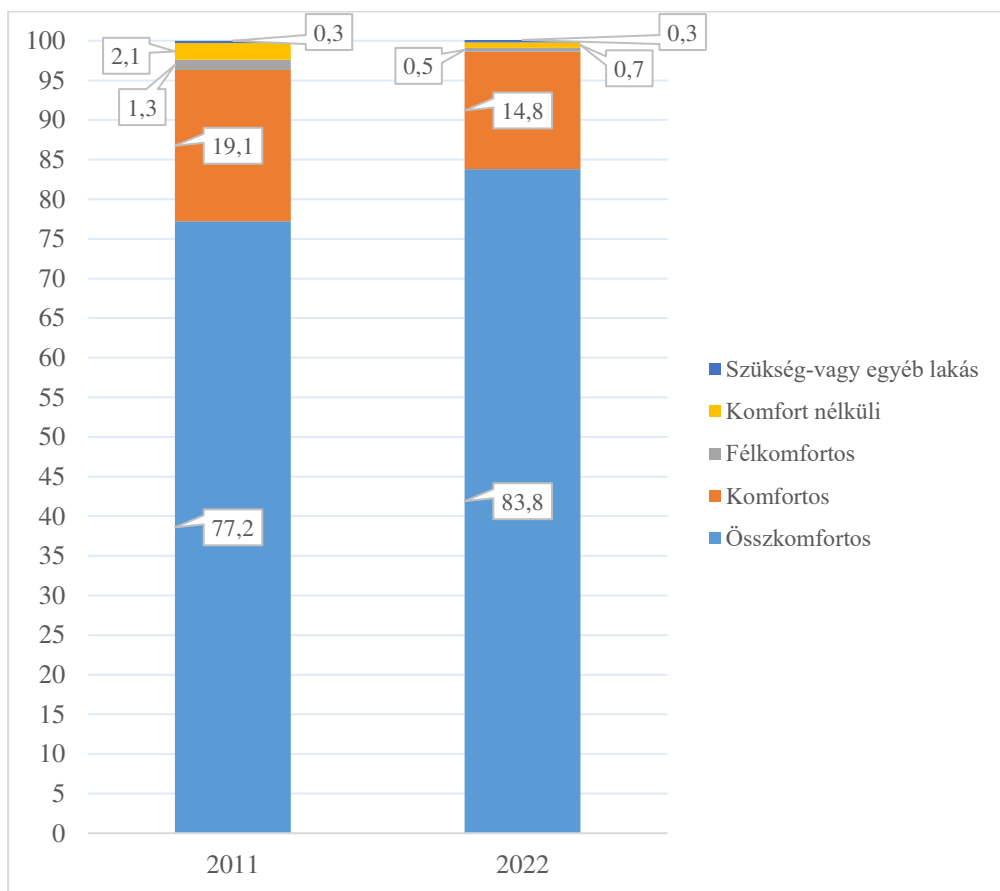

Forrás: KSH Népszámlálás 2022, települési adatok

A nyíregyházi lakások szobaszáma 7.1%-os növekedést mutat a négy vagy többszobás lakásoknál, míg a kétszobás lakások száma 6.6%-kal csökkent a népszámlálási adatok alapján. A két népszámlálás közötti időszakban vezetett be a kormány több otthonteremtési és felújítási támogatást. Feltételezhető, hogy ezeknek a hatása látható az adatokban.

A lakások komfortja

A nyíregyházi lakások komfortja az összkomfortos lakások számának növekedését mutatja a két népszámlálás közötti időszakban. Az összkomfortos lakások 6.6%-os növekedése és a komfortos lakások 4.3%-os csökkenése egyértelműen pozitív a lakások minőségének javulását tekintve. A komfort alatti besorolások minden kategóriában 1% alatti értéken vannak 2022-ben.

7. ábra: A lakások komfortja (%)

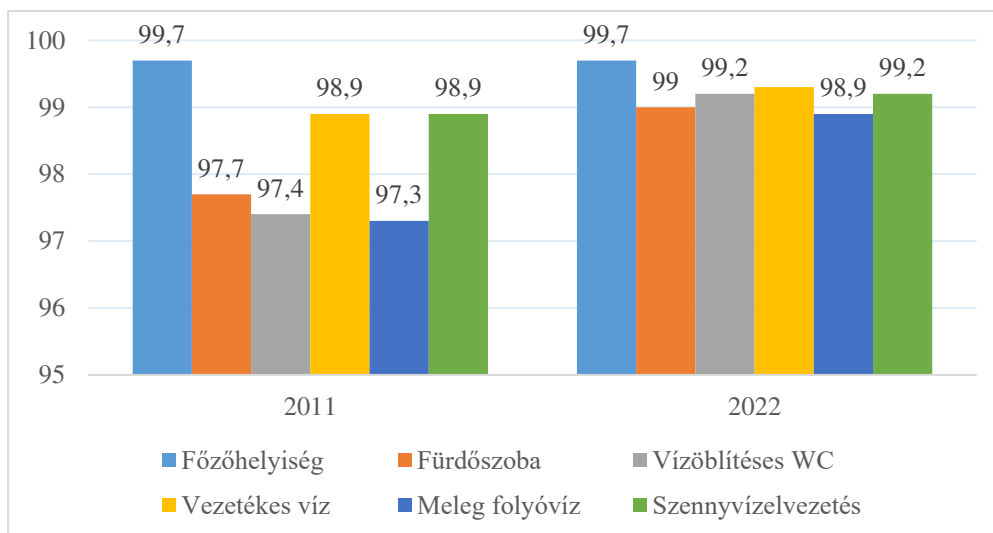
Forrás: KSH Népszámlálás 2022, települési adatok

A lakásállomány állapota

A Habitat for Humanity 2023. évi lakhatási jelentése (továbbiakban: Jelentés) alapján megállapítható, hogy „Magyarországon a lakosság jelentős részének nincs megfelelő minőségű lakása” (Habitat 2023:25). A nem megfelelő minőségű lakás megnevezés egyrészt a lakás olyan hibájára utal, aminek javítása időszerű és szükséges lenne, ha a benne lakók meg tudnák fizetni ennek a költségeit, másrészt olyan lakásfelszerelésre, mint például a fürdőszoba, ami elemi része a lakásnak a jelen korban. A Jelentés részletesen ismerteti ezeket a hiányokat. Az országos adatok alapján honfitársaink 20,4%-a él beázó, rossz minőségű tetővel rendelkező lakásban; 1,5%-ának a lakásban nincs WC, fürdőszoba; 5,4% lakása nem fűthető megfelelően (Habitat 2023).

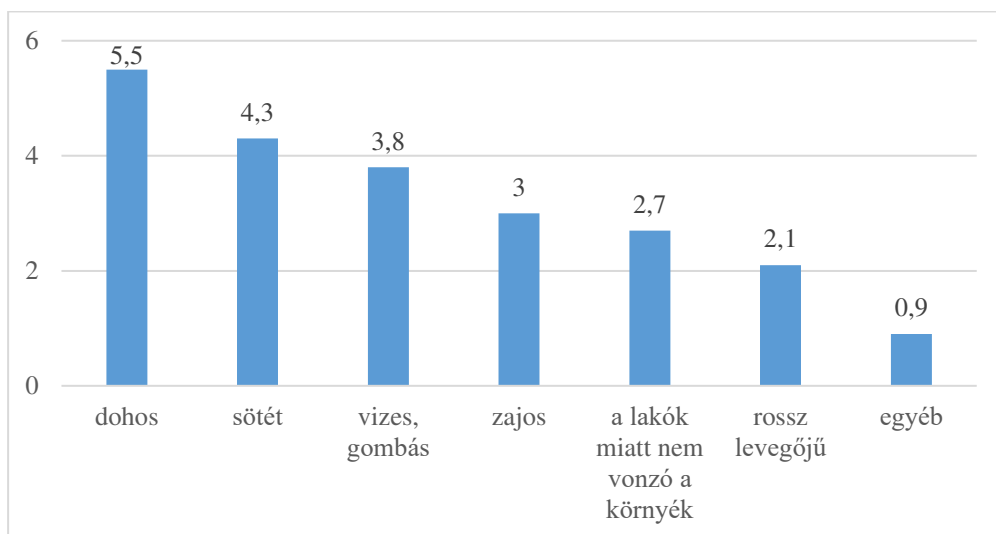
Az országos adatokhoz képest a helyi adatok kedvezőbb képet mutatnak a lakások minőségét tekintve. A 8. számú ábrán jól látható a növekedés a fürdőszobával és vízöblítéses WC-vel ellátott lakások tekintetében a két népszámlálás közötti időszakban. A városi adatok alapján a lakások 1%-ánál a fürdőszoba, míg 0,8%-ánál a vízöblítéses WC hiányzik (KSH 2022). Ezek alapján megállapítható, hogy a nyíregyházi lakások felszereltsége javult 2011 és 2022. között. A lakások komfortosabbak lettek, több lakáshoz csatlakozik szennyvízelvezetés, fürdőszoba, meleg folyóvíz és vízöblítéses WC, mint tíz évvel ezelőtt. Az adatokból jól látszik, hogy a város közművesítése folytatódott, a lakások rácsatlakozása megtörtént a víz-és csatornahálózatra.

8. ábra: A lakások felszereltsége (%)

Forrás: KSH Népszámlálás 2022, települési adatok

A helyi adatfelvételnél, a napi életvitelt megnehezítő egyéb problémákat is megkérdeztünk. A lakosok 16,2%-a szerint a lakásnak, amelyben élnek van olyan hibája, ami a mindennapi életet megnehezíti. A legtöbbször említett probléma a dohos, sötét és vizes lakás, aminek számos, az egészségre káros következménye van. Hasonlóan problémásnak gondolják a lakosok a zajos lakókörnyezetet és a rossz levegő minőséget. Továbbá gondot jelent, ha a lakóterületen élők miatt nem vonzó a környék, aminek a következményeitől tartanak.

9. ábra: A napi életvitelt nehezítő lakáshibák (%)

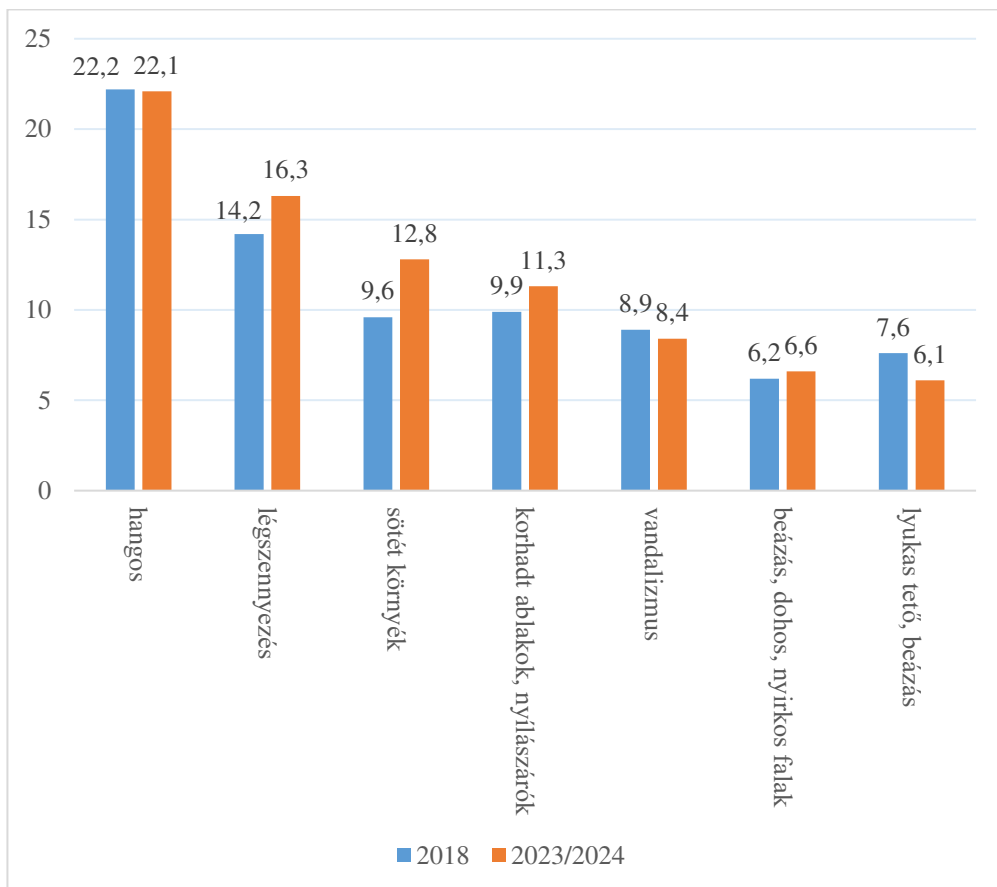
Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024

Lakásfelújítás

A lakásfelújítás átlagos ideje 4.5 évről 6 évre növekedett, vagyis ennyi idő telik el, amíg a lakók kisebb – nagyobb mértékű munkákat elvégeznek a lakásban. Míg korábban a lakások 7%-a soha nem volt felújítva a városban, addig a 2023/2024-ben mért adatok szerint 3.2%-ra csökkent ez az arány. Kedvező változás, hogy a lakosok közel kétharmada öt éven belül elvégez valamilyen rekonstrukciós munkát a lakáson. Az említések gyakoriságát tekintve a szükséges felújítások közé tartozik az ajtó-és nyílászáró csere, a festés, a fürdőszobafelújítás, a kültéri és beltéri burkolás, a fűtő egység javítása, cseréje, a konyha felújítás és a szigetelés.

Problémák a lakókörnyezetben

A lakókörnyezeti problémák tekintetében a lakosok 22%-ának továbbra is a hangos lakókörnyezet jelenti a legtöbb gondot. 2018-hoz képest 2023/2024-ben két százalékkal többen, 16.2%-ban jelezték a légszennyezettség problémáját. E mellett a sötét környékről is többen tettek említést, itt az érték 9.9%-ról 11.3%-ra növekedett. A rossz szigetelésű ablakok, a beázó tető és nyirkos falazat a felújítás szükségességét jelzi a válaszokban.

10. ábra: Problémák a lakókörnyezetben 2018 és 2023/2024 (%)

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018 és 2023/2024

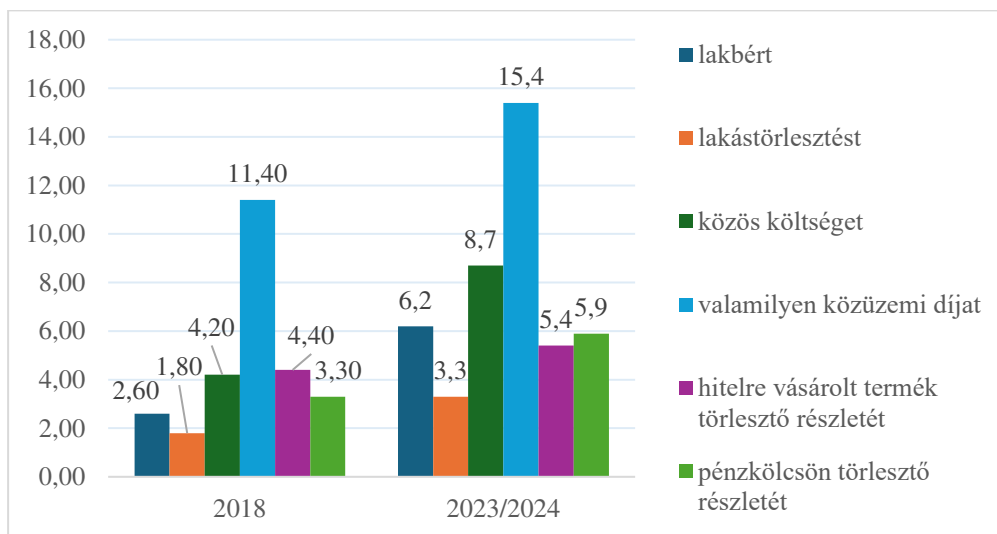
A háztartások adósságai

A háztartásokban élők közül 2023/2024-ben többen nyilatkoztak arról, hogy van adósságuk, mint öt évvel korábban. 2018-ban, a helyiek 21%-a, a 2023/2024-es adatfelvétel idején 22,3%-a válaszolt igennel a kérdésre. Összehasonlítva a háztartások eladósodását a 2022-re vonatkozó országos 10,3%-kal, helyben a különféle tartozások aránya az országos adat kétszerese (Habitat 2023).

A helyi lakosok az elmúlt egy évben több lakhatással kapcsolatos költséget nem tudtak kifizetni. Az adósságok jelentősebb részét a közüzemi díjtartozás, a lakbér és a közös költség hátralék teszi ki. A lakbér esetében öt év alatt közel kétszázszorosára, a közös költségnél kétszeresére növekedett azok aránya, akiknél legalább egyszer és esetenként többször is előfordult, hogy elmaradtak

a befizetéssel. Az adatok növekedést mutatnak a hitelre vásárolt termékek és a pénzkölcsön törlesztőrészleteinek elmaradásában is.

11. ábra: Előfordult-e az utóbbi 12 hónapban, hogy pénzhiány miatt nem tudták határidőre befizetni? 2018 és 2023/2024 (%)

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018 és 2023/2024

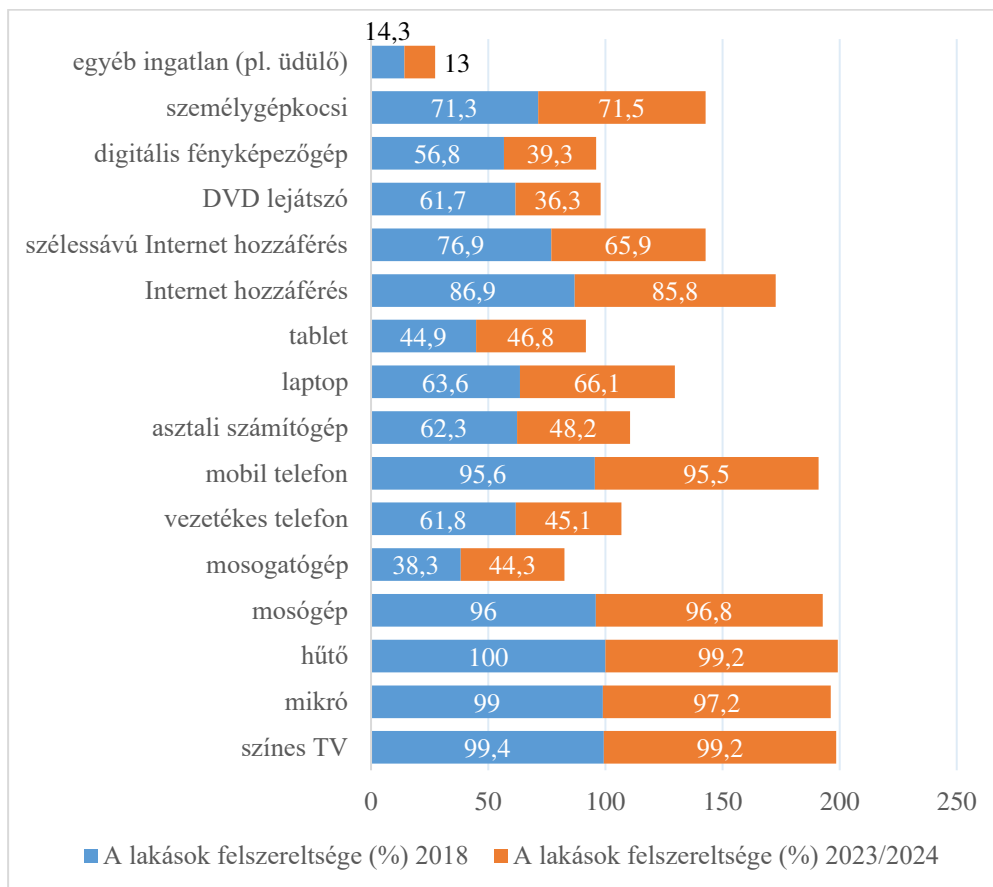
A díjhátralékok növekedésének ellenére a kifizetést segítő adósságkezelési szolgáltatást igénybe vevő helyi lakosok aránya kevesebb, mint öt évvel ezelőtt volt. Míg 2018-ban, 6.5% vette igénybe ezt a szolgáltatást, addig 2023/2024-ben 2.8%. Az adóssággal rendelkezők közül vannak, akik a barátok és az ismerősök anyagi segítségére számíthatnak a törlesztésben.

A lakások felszereltsége

A lakásokhoz tartozó eszközök a lakást komfortosabbá és funkcionálisabbá teszik. Az eszközök a mindennapi tevékenységek kiszolgálói, tanuláshoz, munkához és szabadidő eltöltéshez kapcsolódnak. Ezek az eszközök ma már gyorsan beszerezhetőek és a technikai fejlődés eredményeképpen folyamatosan megújíthatók. A helyi lakosok sem nélkülözik a kényelmi és praktikus eszközöket a háztartásokban. A színes televízió, mikró, hűtőgép és mosógép szinte minden háztartásban megtalálható eszköz. A kommunikáció eszközei közül a vezetékes telefonnal rendelkező háztartások aránya nyolc év alatt 21%-kal csökkent, a mobil telefonok aránya közel annyi, mint öt évvel ezelőtt volt. A számítógépek világában az asztali PC-k száma 17%-os csökkenését a laptopok 9%-os növekedése ellensúlyozza. Az Internet

hozzáférés növekedett, 2023/2024-ben a háztartások 85%-ában van, szélessávon pedig 65,9%-ban. A digitális eszközök közül a DVD lejátszó és a digitális fényképezőgép jelenléte számottevően csökkent a háztartásokban.

12. ábra: A lakások felszereltsége 2018 és 2023/2024 (%)

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018 és 2023/2024

A nagyobb értékű vagyontárgynak számító személygépkocsi a háztartások közel háromnegyedében megtalálható, aránya minimálisan csökkent. Egyéb ingatlannal továbbra is kevesen rendelkeznek.

A lakás és lakhatás tekintetében a változások tehát összességében mind mennyiségben, mind minőségben javulást mutatnak a magántulajdonú lakásokban élőknek. Öt éven belül számos olyan állami lakáspolitikai intézkedés született, amely a lakásépítést, vásárlást és felújítást támogatta. A népszámlálás és a helyi adatfelvétel adatai alapján megállapítható, hogy a lakástulajdonnal rendelkezők közül vannak, akik előnyükre tudták fordítani

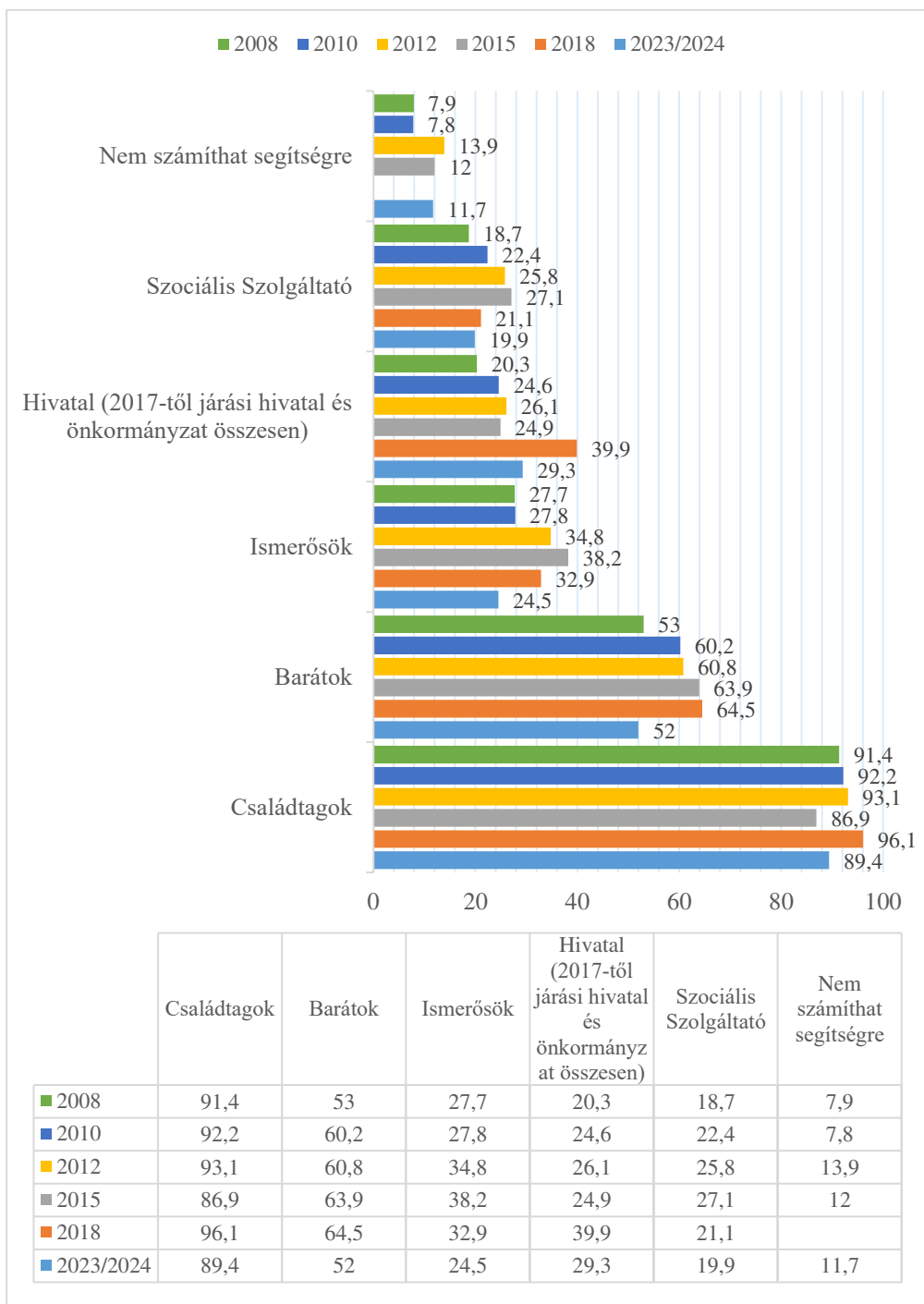
ezeket a támogatásokat 2023/2024-ben. Ezzel szemben mindazok, akik nem rendelkeznek elegendő forrással lakásszerzéshez, azoknak szembe kell nézni az egyre növekvő albérleti árakkal és az egyre csökkenő számú önkormányzati bérlakással. A fenntartási költségeket tekintve a piaci albérletnél olcsóbb önkormányzati bérlakások igénylőinek adatai rendre azt mutatják, hogy a bérlakás iránti keresletet az önkormányzat nem tudja kielégíteni. A város gazdaságfejlesztési terveiből pedig rendre kimarad a lakhatáshoz kapcsolódó fejlesztés, ami az önkormányzati bérlakást igénylőknek lenne alternatíva a lakhatásban. A háztartások kiadásait azonban nemcsak a fenntartási költségek, hanem minden ötödik háztartás esetében adósság is terheli. A lakhatáshoz és a lakásfenntartáshoz kapcsolódó magas költségek hozzájárulnak az adósságok kialakulásához, aminek az adatok alapján leginkább a bérlakásban élők vannak kitéve. A lakások felszereltségét tekintve a digitális technológiák használata egyértelmű fejlődést mutat a háztartásokban. A helyi lakosok komfortérzetét csökkentő zajos, hangos, rossz levegőjű környezet pedig rontja a lakhatás minőségét a lakókörnyezetben. A lakhatás fejlesztése mind a hozzáférésben, mind pedig a környezeti tényezők változtatásában szükséges lenne azért, hogy mindenkinek legyen elérhető és megfizethető otthona a városban.

Támogató rendszerek – szociális problémák

A támogató rendszerekre vonatkozóan vizsgáltuk mely segélyezési típusok segíthetik a városlakókat problémáik megoldásában, valamint hogyan értékelik az igénylők azok hatékonyságát. Felmértük, honnan szerzik információikat a különböző segélytípusokról, milyen okok állhatnak annak hátterében, hogy nem részesülnek támogatásban, és arra is kíváncsiak voltunk, hogyan változtatnák meg a nyíregyháziak a segélyezésre való jogosultság feltételeit.

Szociális problémáinak megoldásában az előző évekhez hasonlóan a válaszadók elsősorban természetes támogatórendszerük tagjaira, ezen belül is a családjuk (89,4%) és a barátaik (52%) segítségére számítanak. Ismerősök segítségét mindössze minden negyedik válaszadó remélné nehéz helyzetben. A mesterséges támogatórendszerek tagjaitól sokkal kevésbé számítanak segítségre, a járási hivataltól 10,16%-uk, az önkormányzattól 19,18%-uk, a szociális szolgáltatóktól 19,9%-uk. A válaszadók közel 10%-a nem válaszolt erre a kérdésre, és közel 40%-uk azt mondta, hogy nincs ilyen jellegű problémája.

**13. ábra: A „Szociális problémáinak megoldásában kire számíthat?”
kérdésre adott válaszok (%)**

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2023/2024

Jelentős azok aránya is, akik úgy érzik, hogy még a családjuk, vagy barátaik segítségére sem számítanak, ezt minden tizedik válaszadó mondta. Az egyes társadalmi csoportok esetében a természetes védőháló hiányát jelzi az az összefüggés is, amely szerint az első jövedelmi tizedhez tartozók 32 százaléka nem számíthat családjá segítségére, szemben a két legjobb helyzetben lévő (9. és 10. decilis) tizeddel, akiknél nem találkozunk egy esetben sem ilyen válasszal. Ugyanez a helyzet, ha a barátok segítségét vizsgáljuk. Az 1. decilishez tartozók körében 40 százalék azok aránya, akik nem számíthatnak a barátokra, szemben a legmagasabb jövedelmű tizeddel, ahol ez az arány 7,7 %. Ezt az eredményt erősíti meg, ha ugyanezt az iskolázottság függvényében vizsgáljuk:

12. táblázat: Szociális problémájának megoldásában számíthat-e a barátok segítségére? (%)

	Alapfokú végzettség	Középfokú végzettség	Felsőfokú végzettség
Igen	2,5	36,3	22,2
Nem	77,5	26,1	13,3
Nincs ilyen jellegű problémám	20,0	37,6	64,4

(N=437. Chi-square: 97442, DF=4, $p<0,001$)

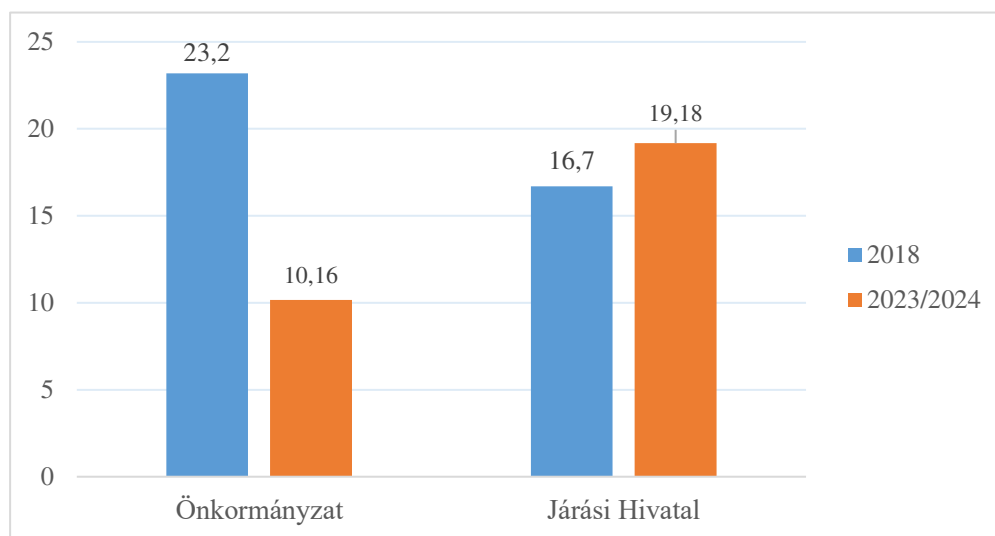
Hasonlóan szignifikáns eredmények jellemzik, ha ezt az ismerősök függvényében vizsgáljuk, az alapfokú végzettséggel és alacsony jövedelemmel rendelkezők nagy része ismerőseikre sem számíthatnak. Természetesen azt várnánk, hogy ha ez a csoport nem támaszkodhat a természetes védőháló tagjaira, a mesterséges védőháló aktorait részesítik majd előnyben. Ez csak részben igaz, mert az alsó, alig iskolázott tized tagjainak 80 százaléka véli úgy, hogy a járási hivataltól nem kaphat segítséget. Valamivel kedvezőbb az önkormányzat és a szociális szolgáltatások megítélése, mivel 50 százalék körül alakul (mindkét esetben) azok aránya, akik úgy vélik, hogy tőlük kaphatnak valamilyen segítséget.

Az eredmények háttérében a megkérdezettek támogatórendszerének elemzése alapján is az áll, hogy minden ötödik válaszadónak (19,6%) egyáltalán nincs barátja és 38,1%-uknak nincs olyan rokona, hozzátartozója sem, aki segítené őket a hivatalos ügyek intézésében. Mindez felhívja arra a figyelmünket, hogy a szociális védőháló, az állam és az önkormányzatok által biztosított szociális szolgáltatások és a segélyezési rendszer elengedhetetlenül fontosak, illetve, hogy a társadalmi integrációt erősítenünk szükséges. Probléma, hogy ma már az emberek egyre inkább magányosak, izolálódnak, erre utal az is, hogy minden

tizedik idős válaszadó azt mondta, hogy egyáltalán nem jellemző vagy inkább nem jellemző, hogy lenne kire számíthatnia. Továbbá a válaszadók jellemzően nem tagjai helyi, szomszédsági csoportnak (97,1%), sportklubnak (85,2%), művészeti csoportnak (96,5%), vallási közösségnek (81,5%), hobby vagy szabadidős klubnak (85,9%), jótékonyági szervezetnek (95,2%), pártnak (96,8%) sem. Mivel ezek a kapcsolatok, közösségek napjainkban gyengülnek, így az egyének támogatórendszere kisebb, kevesebb helyről számíthatnak segítségre és információkra is. Fontos feladat lenne tehát a helyi közösségek, civil szervezetek, vallási közösségek, szabadidős csoportok és általában a szolidaritás erősítése.

A közigazgatásban 2013-ban és 2015-ben életbe lépő új szabályozások miatt 2017-től az önkormányzat és a járási hivatal új, külön kategóriaként jelentek meg felmérésünkben annak kapcsán, hogy szociális problémáinak megoldásában kire számíthatnak. Ahogyan az alábbi ábrán látható, az önkormányzathoz jóval kevesebben, a járási hivatalhoz némileg többen fordulnának 2023/2024-ben, mint 2018-ban. Az adott kérdésnél fontos kiemelni, hogy egy szubjektív megítélésről van szó, nem arról, hogy az elmúlt időszakban ténylegesen felkeresték valamilyen probléma megoldása érdekében valamelyik hivatalt.

14. ábra: Szociális problémáinak megoldásában az Önkormányzatra és a Járási Hivatalra számító válaszadók aránya 2018-ban és 2023/2024-ben

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2018-2023/2024

A válaszadók 53,5%-a úgy látja, hogy tisztában van azzal, hogy mely hivattól, intézménytől milyen típusú segítséget tud igénybe venni, 46,5%-uk

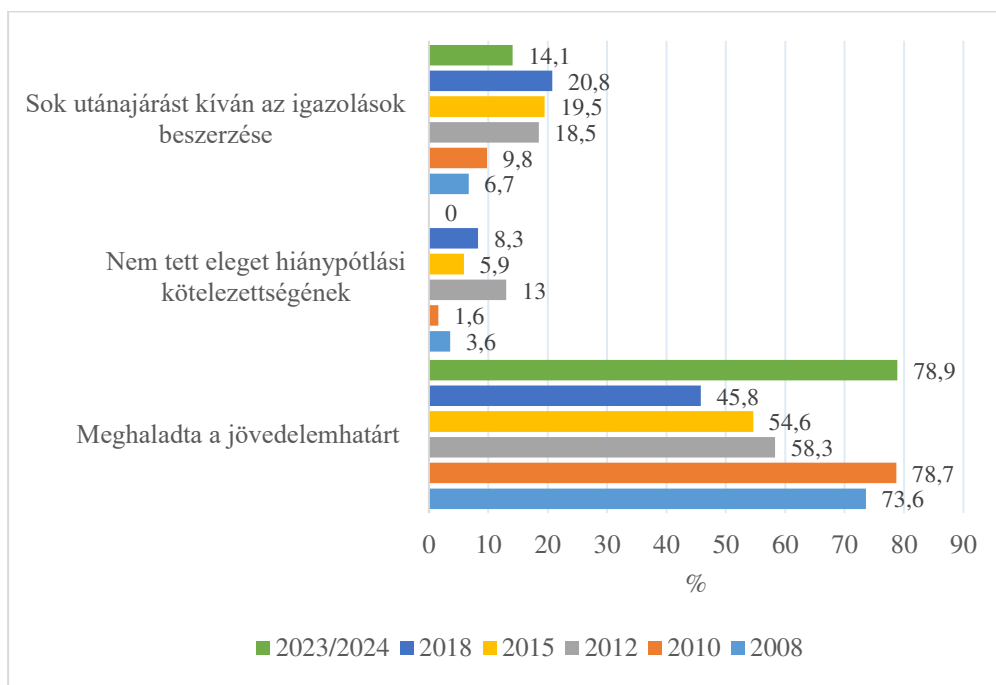
viszont nem tudja ezt, ez igen magas arány. Jelentős mértékű csökkenés történt 2018-hoz viszonyítva, hiszen akkor még a válaszadók 67,8%-a ítélte meg úgy, hogy tudja hol kaphat segítséget. Ez arra utal, hogy a lakosság tájékoztatására nagyobb figyelmet kell fordítani.

A megkérdezettek 13,5%-a fordult már ténylegesen szociális problémájának megoldása érdekében a Polgármesteri Hivatal Szociális és Köznevelési Osztályához. Anyagi problémák kezelésében, adósság rendezésében, különféle juttatások, ellátások, segélyek igénylésében kértek segítséget (például aktív korúak ellátása, ápolási díj, családi pótlék, közgyógyellátás, állaskeresési járadék, tűzifa, települési támogatás, temetési segély, lakásfenntartási támogatás, rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, iskolakezdési támogatás). Olyan is volt, aki nem szeretne volna megnevezni, hogy miben kért segítséget, vagy nem tudta pontosan megfogalmazni, csak a problémát írta körül (természetesen a laikusok nem mindig ismerik a különféle ügyköröket, a támogatások megnevezését, a köznyelvben gyakran más kifejezést használnak, mint az aktuális jogszabályokban). A Járási Hivatalhoz mindössze a válaszadók 5,5%-a fordult szociális problémái megoldása érdekében. A következő problémákkal, ügyekkel keresték meg a járási hivatalt: családi pótlék igénylés, iratok igénylése/pótlása (személyi igazolvány, TAJ), közgyógyellátás, "munkanélküli segély", "egyszeri segély", méltányossági TB igénylés, GYES igénylés.

A kapott segítség kapcsán elmondható, hogy a pénzbeli, természetbeni támogatás és a felvilágosítás közel azonos arányban jelent meg a válaszok között. Szembetűnő a változás 2018 és 2023/2024 között, hiszen korábban még a pénzbeli segítségnyújtás dominált, 2023/2024-re viszont a kapott segítség típusokon belül jelentősen csökkent a pénzbeli segítség aránya, a természetbeni ellátások aránya pedig több, mint duplájára nőtt. Nem csak a pénzbeli és természetbeni segítség volt fontos a válaszadóknak, legalább ilyen jelentős a felvilágosítás, tanács, információ, akár a más intézményhez való továbbirányítás, azaz egyfajta komplex segítség, hiszen úgy tűnik a válaszokból, hogy a lakosok nagyon gyakran nem tudják, hogy problémáikkal hová, kihez fordulhatnak. Az érintettek úgy látják, hogy a megoldást problémáikra leginkább a pénzbeli segélyezés jelenti, a válaszadók 70%-a nyilatkozta ezt, 20,3%-uknak a természetbeni támogatás, közel 10%-uk viszont azt mondta, hogy egyik támogatási forma sem jelent számukra segítséget, vélhetően ezeknek a klienseknek egyéb szolgáltatásokra lenne szükségük (szociális szolgáltatásokra, munkaerőpiaci programokra,

képzésekre, átképzésekre, lakhatásuk megoldására, mentálhigiénés segítségnyújtásra stb.). A válaszadók közel fele (45,2%) vélte úgy, hogy a megállapított segély egyáltalán nem oldotta meg a problémáját, 35,5%-uknak pedig csak részben. Mindössze 19,3%-uk mondta azt, hogy a segély teljes mértékben megoldotta a problémát. Erre vonatkozóan 2018-ban is nagyon hasonló adatokat mértünk (az akkori válaszok megoszlása: 45,5% - egyáltalán nem oldotta meg, 39,4% - részben oldotta meg – 15,2% - teljes mértékben), ami szintén arra utal, hogy a segély önmagában nem elegendő segítség és komplexebb segítségnyújtásra van szükség, illetve azzal is magyarázható, hogy a kapott segély nem volt elegendő. Minden negyedik válaszadó vagy családja részesült valamilyen egyéb támogatásban, mint például bérlettámogatásban vagy egyéb utazási kedvezményben, a négy gyermekeseknek járó adókedvezményben, adománycsomagban, ingyenes vagy kedvezményes étkezésben, ingyenes tankönyvben, ösztöndíjban. A segély igénybevételének lehetőségéről legtöbben még mindig ismerőstől értesülnek (57,1%), jelentősen csökkent a médiából való tájékozódás, 7%-ra, viszont egyre jellemzőbb az internetről való információszerzés, a válaszadók 25%-a már ezt használta. Ez felhívja rá a figyelmünket, hogy egyre nő a jelentősége a megfelelő, megbízható, hiteles és részletes internetes tájékoztatásnak, valamint, hogy ma már a rászorulóknak is széles körben használják a világhálót, így ez is alkalmas és fontos eszköz az elérésükre, tájékoztatásukra. Egyéb információforrások közt a család- és gyermekjóléti szolgálatot nevezték meg. Felmértük azt is, hogy amennyiben nem részesült a válaszadó az elmúlt két évben segélyben annak mi volt az oka. A legtöbben azt mondták, hogy azért, mert nem voltak jogosultak rá (42,5%) vagy, hogy elutasították a kérelmüket (34,3%). Korábbi években végzett felméréseink során szintén ezek – jogosultság hiánya, elutasítás - voltak a fő okai annak, ha a válaszadó nem részesült segélyben. A nem jogosult rá válasz esetében egyértelmű, jelentős emelkedést látunk.

A segély iránti kérelmük elutasításának legjellemzőbb oka az volt, hogy a kérelmező a jogosultsági feltételeknek nem felelt meg, meghaladta a jövedelme az előírt határt (78,9%), illetve volt, aki úgy látta, hogy túl sok utánajárást igényelt volna az igazolások beszerzése és ennek nem tudott megfelelni.

15. ábra: A segély iránti kérelmek elutasításának okai

Forrás: Nyíregyháza Életminősége 2008-2023/2024

Azt látjuk, hogy “a segélykérelmek elutasításának döntő oka még mindig a jövedelmekben rejlik” (Balogh és R. Fedor 2014: 98). A szociális rászorultságtól függő ellátások megállapításánál - változó mértékben – korábban a mindenkor i öregségi nyugdíjminimumot vették alapul, most már az úgynevezett szociális vetítési alapot, melynek összege azonban 2025-ben ugyanúgy 28.500 Ft, tehát úgy tűnik, hogy pusztán terminológiai természetű módosítás történt és probléma, hogy ez az összeg hosszú évek óta változatlan.

Krizsai Anita és Tóthné Csatlós Ildikó az önkormányzati segélyezési rendszer változásait és azok hatásait vizsgálta 2008 – 2018 között Nyíregyháza példáján. Fő kutatási kérdésük az volt, hogy mi lehet annak az oka, hogy bár a helyi szociális ellátások és támogatások rendszere megőrizte stabilitását, mégis csökkennek az igénybevételi ráták. Arra a következtetésre jutottak, hogy a szolgáltatóknak kellene nagyobb szerepet vállalniuk az információk eljuttatásában, mivel ők állnak közvetlen kapcsolatban az ügyfelekkel. A szolgáltatók sokfélesége (önkormányzati, civil és egyházi fenntartók) és a támogatások átláthatatlansága azonban megnehezíti az információk célba juttatását (Krizsai és Tóthné Csatlós 2018). Eredményeink is arra utalnak, hogy

a lakosság tájékoztatására nagyobb figyelmet kell fordítani, hiszen a válaszadók közel fele nem tudta, hogy mely hivataltól, intézménytől milyen típusú segítséget tud igénybe venni. Az alacsony igénybevételi rátákra az információhiányon kívül magyarázat lehet továbbá, hogy még az informált egyén is mérlegel: megéri-e egy alacsony összegű támogatás bizonytalan megszerzéséért vállalni a társadalmi és pszichológiai költségeket, az ezzel járó stigmatizációt (De Neubourg, Castonguay és Roelen 2007; Balogh és R. Fedor 2014). Fontos utalnunk Bass és munkatársai kutatására (2005), akik Magyarországon az igénybe nem vétel okait vizsgálták és úgy találták, hogy az okok inkább társadalmi, jogi, politikai és strukturális jellegűek, mint egyéni tényezők. „A szabályozók, a szakmapolitikai elképzelések megvalósítása, szervezeti és intézményi működésmódok határozzák meg, hogy kik férnek hozzá az ellátásokhoz, kik tudnak élni a jogaikkal” (Bass és munkatársai 2005: 2). Azt gondoljuk, hogy ennek az érdekes kérdésnek a vizsgálata további, mélyebb vizsgálatot igényel.

Kértük a válaszadók véleményét, javaslatait arra vonatkozóan, hogy mit gondolnak, hogy kellene a segélyre való jogosultság feltételeit megváltoztatni. A legtöbben figyelembe vennék a család kiadásait (24,5%) is és megemelnék a jövedelemhatárokat (21,6%). Vannak, akik csak a fennálló probléma jellegét, nagyságát vennék figyelembe (16,1%), illetve vannak, akik előnyben részesítenék az egyedülállókat (12,4%), vagy a nagycsaládosokat (8,6%). A legkevesebben azok voltak, akik szerint nem szükséges a segélyezési jogosultságokat megváltoztatása, 7,6% mondta ezt, ez 2018-ban még 13,3% volt, tehát egyre többen úgy érzik, hogy változtatás lenne szükséges. Az az eredmény nem meglepő, hogy minden ötödik válaszadó megemelné a segély jogosultság feltételei közül a jövedelemhatárokat, hiszen a korábban segélyt kérelmezők közül éppen azt mondták a leggyakrabban, hogy amikor elutasították segély kérelmüket annak az volt az oka, hogy a jövedelmük túl magas volt.

A korábbi évek eredményeivel összehasonlítva a válaszokat azt láthatjuk, hogy csökkent azok aránya, akik csak a fennálló probléma jellegét, nagyságát vennék figyelembe, kevesebben részesítenék előnyben a nagycsaládosokat, miközben például az egyedülállókat jobban támogatnák. E mögött vélhetően az lehet, hogy úgy gondolják, hogy a nagycsaládosok ma egyébként is széles körű családtámogatásokat vehetnek igénybe, sőt az utóbbi években a családtámogatások köre nőtt, míg az egyedülállók részére kevés támogatás érhető el. Továbbá befolyásolhatja válaszukat az is, hogy ők is érintettek ebben

a kérdésben, sokan átérzik az egyedülállók helyzetét, tekintve, hogy minden negyedik válaszadó családi állapota nőtlen, hajadon (15,8%) vagy özvegy (10,9%), a háztartások összetételét vizsgálva pedig elmondható, hogy minden ötödik válaszadó egyedül él (egyedül élő 65 év feletti életkorúak aránya 10,5%, 18-64 év közötti életkorú egyedül élők aránya pedig 11,1%).

A természetes támogatórendszer szerepe és jelentősége

A kapcsolatok fontos erőforrást jelenthetnek a szegénység megelőzésében és leküzdésében (Albert és Hajdu 2023; Israel 2016). "A társas kapcsolatok jelentőségét egyrészt az adja, hogy ezeken a kapcsolatokon társadalmi erőforrások áramlanak. Másrészt, mint ahogyan azt már több kutatás is alátámasztotta, azok az egyének, akik bármilyen társadalmi támaszt kapnak, elégedettebbek az életkörülményeikkel, boldogabbak és kiegyensúlyozottabbak, pozitívan értékelik életminőségüket, tehát a társas támogatottság mértéke meghatározó része a szubjektív életminőségnek" (Husztai 2018: 111). Israel (2016) úgy látja a deprivációra a természetes támogatórendszernek nagy hatása van. Ha a társas kapcsolatokra általánosan jellemző egy magas bizalmi szint, akkor a rokoni és nem rokoni támogatórendszerek tagjai segítik egymást (például esetenként anyagi segítséget nyújtanak egymásnak, vagy a fogyasztási cikkeket megosztják). Ezzel szemben, ha a bizalom szintje alacsony, a kapcsolatok gyengék, az a szegények további marginalizációjához vezet (Israel 2016). Tehát a társas kapcsolatoknak, rokoni, baráti kapcsolatoknak a társadalmi integráció szempontjából jelentős szerepe van. Ez arra is felhívja a figyelmünket, hogy a hagyományos szegénységi indikátorok - mint a jövedelmi szegénység - nem tükrözik eléggé a szegénység és társadalmi kirekesztettség többdimenziós jellegét (Albert és Hajdu 2023).

A társas kapcsolatok száma és jellege függ az egyének társadalmi helyzetétől (Hajdu és Megyesi 2017). A társadalmi tőke a legmagasabb a magas státuszúak és felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében, míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek és alacsony státuszúak esetében alacsonyabb értékeket mutat. Alacsony társadalmi tőkájúak például a munkanélküliek, a közmunkások, a depriváltak, vidéki lecsúszottak, a mélyszegénységben élők, akik jellemzően alacsonyabb bizalommal is viseltetnek az intézmények és más személyek iránt, és gyakran alacsonyabb a politikai és civil részvételük is (Hajdu és Megyesi 2017). A 2008-ban lebonyolított Nyíregyháza Város Életminősége kutatás adatai alapján Husztai

Éva megállapította, hogy a kapcsolaterős csoportok közé tartoznak a fiatalok, magasabb iskolai végzettségűek, férfiak, valamint a jómódúak, míg a kapcsolathiányos csoportokhoz az idősek, alacsonyabb iskolai végzettségűek, nők és a szegények sorolhatók (Husztai 2009).

Kutatásunk eredményei is azt tükrözik, hogy a szegények és az alacsony iskolai végzettségűek kapcsolathálózata kisebb és kevésbé erőforrásgazdag, mint a jobb módúaké és az magas iskolai végzettségűeké. A Nyíregyháza Város Életminősége 2023-2024 kutatás eredményei szerint Nyíregyháza felnőtt lakosságának 14,6%-a esetében nincs olyan személy a természetes támogató rendszerében (családtag, barát, szomszéd, volt osztálytárs stb.), akihez baj esetén fordulhatna és a megkérdezett 486 személy 43%-a mindössze egy ilyen személyt tudott megnevezni. A válaszadók 19,7%-ának egy barátja sincs (R. Fedor és munkatársai 2024). Tovább erősödött az a folyamat, melyet Virág Ádám nyíregyházi kutatása alapján már 2015-ben bemutatott: „A társas támogatás alakulásának formája a hátrányos helyzetben élő emberek esetében változó képet mutat, a közeli és erős kapcsolatok (családtagok) kezdenek kifogyni az adható támogatásokból, ezáltal esetükben nem ők jelentik elsősorban a társas integráció útját. ... ezeknek a személyeknek olyan segítségre van szüksége a segítőktől, mellyel a kapcsolati hálóját bővíteni tudja. Az egyre kevesebb erőforrással rendelkező személyek kimaradnak az erős kapcsolatok által nyújtott segítségből, mivel a közvetlen környezete sem rendelkezik erőforrással, de hiányosak a hídszerű, gyenge kötések is, melyek az integrációt biztosítják. Ennek a természetes támogató rendszernek a megerősítésével a társadalomba való integráció hatékony formáját érhetjük el.” (Virág 2015: 104).

Az anyagi és kapcsolati kirekesztettség összefonódása Albert és Hajdu igen szemléletes kifejezésével élve „lefelé tartó kirekesztettségi spirált” eredményezhet, amely tovább súlyosbíthatja a társadalmi kirekesztettség negatív hatásait. Éppen ezért Albert és Hajdu felhívták arra is a figyelmet, hogy a szegénység csökkentésére irányuló politikáknak figyelembe kell venniük a szegények kapcsolathálózati hátrányait, támogatniuk kell a meglévő kapcsolatok fenntartását és új kapcsolatok kialakítását, melyhez a közösségi szociális munka kulcsfontosságú lehet (Albert és Hajdu 2023). A közösségi munka, közösségfejlesztés és közösségi tervezés hatékony eszközök lehetnek a társadalmi részvétel, közösségi aktivitás növelésére, valamint közösségi akciók kialakítására. A közösen megélt és végrehajtott aktivitások segíthetnek

a személyes kapcsolatok hálózatának bővítésében, erősítve a társadalmi integrációt és szolidaritást (Husztai 2015).

Összegzés

A Debreceni Egyetem Egészségtudományi Karának Életminőség Kutatócsoportja 2023/2024-ben ismét felmérte a nyíregyházi lakosok életminőségét, folytatva a 2008 óta tartó kutatássorozatot. A vizsgálat középpontjában ezúttal is azok a társadalmi-gazdasági tényezők álltak, amelyek alapvetően befolyásolják az emberek életkörülményeit: a foglalkoztatottság, a jövedelmi helyzet és az ebből fakadó egyenlőtlenségek, a lakhatási viszonyok, valamint a szociális problémák és a támogatói kapcsolatrendszerek.

Bár Nyíregyházán a foglalkoztatottság aránya viszonylag magas, az iskolai végzettség alapján jelentős különbségek mutatkoznak a munkavégzés körülményeinek megítélésében. A válaszadók számára a biztos megélhetést nyújtó állás és a magas jövedelem minden vizsgálati évben kiemelt fontosságú, utóbbi iránti igény pedig érezhetően tovább nőtt. Ezzel szemben a karrierépítési lehetőségek iránti érdeklődés csökkenést mutat, miközben a rugalmas munkavégzés egyre nagyobb szerepet kap.

A jövedelmek alakulása szorosan összefügg a foglalkoztatottsággal: bár az átlagjövedelmek emelkedtek az elmúlt években, ezzel párhuzamosan a jövedelmi különbségek is nőttek. A lakhatási viszonyok tekintetében kedvező irányú változások figyelhetők meg a saját tulajdonú ingatlanban élők körében, azonban azok, akik nem tudnak önerőből lakást vásárolni, egyre nehezebb helyzetbe kerülnek. Az albérleti díjak folyamatosan emelkednek, miközben az önkormányzati bérlakások száma csökken, ami tovább szűkíti a lehetőségeket. Ráadásul minden ötödik háztartás valamilyen adósságot is kénytelen törleszteni, ami tovább nehezíti a mindennapi megélhetést.

A nyíregyházi lakosok a szociális problémák megoldásában elsősorban a közvetlen, természetes támogató hálózatra – főként családtagokra és barátokra – számítanak, míg az intézményi (mesterséges) támogatórendszerektől, mint az önkormányzat vagy a járási hivatal, jóval kevesebben remélnék segítséget. Különösen a hátrányos helyzetű, alacsony jövedelmű és iskolázatlan csoportokra jellemző, hogy nemcsak személyes, de intézményi támogatást sem tudnak igénybe venni, gyakran teljesen magukra maradnak. A lakosság jelentős része nem tudja pontosan, hová fordulhat segítségért, ami az

információhiányra, a bonyolult jogosultsági feltételekre és a támogatásokkal járó társadalmi stigmákra vezethető vissza. A megkérdezettek többsége szerint szükség lenne a segélyezési rendszer felülvizsgálatára, különösen a jövedelemhatárok emelésére. A kutatás eredményei arra is rávilágítottak, hogy a szegényebb és alacsonyabb iskolai végzettségű emberek kapcsolatrendszere szűkebb és kevésbé tud erőforrásokat mozgósítani, mint a kedvezőbb helyzetűeké. Az anyagi nehézségek gyakran együtt járnak a társadalmi elszigetelődéssel, ami tovább mélyíti a kirekesztettséget, és hosszú távon súlyosbítja az egyenlőtlenségeket. Albert és Hajdu (2023) szerint a szegénység enyhítésére irányuló intézkedéseknek éppen ezért figyelembe kell venniük a kapcsolati hátrányokat is, és támogatniuk kell a közösségi szociális munkát. A közösségi munka és közösségfejlesztés elősegítheti a társadalmi részvételt, az aktív közösségi jelenlétet és a személyes kapcsolatok megerősítését, ezáltal hozzájárulva a társadalmi integrációhoz és szolidaritáshoz (Huszti 2015).

Felhasznált irodalom

1. Albert Fruzsina; Hajdu Gábor (2023): Szegénység és kapcsolati tőke. In: Szabó-Morvai Ágnes; Pető Rita (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök 2022: társadalmi egyenlőtlenség és mobilitás*. Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet, HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat, pp 159-163.
2. Allardt E. (1993): 'Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research', in Martha Nussbaum, and Amartya Sen (eds), *The Quality of Life* (Oxford, online edn, Oxford Academic, 1 Nov. 2003).
3. Artner Annamária (2020): Munkaerőpiaci és szociális helyzet Magyarországon – Európai tükrökben. *Új Munkaügyi Szemle*. I. évfolyam 1. szám. pp.3-16.
4. Balogh Erzsébet; R. Fedor Anita (2014): Segélyezés és támogató rendszerek. *Acta Medicinae et Sociologica*, Vol. 5. No 12-13. Nyíregyháza.
https://epa.oszk.hu/02500/02535/00009/pdf/EPA02535_acta_med_2014_12-13_083-104.pdf
5. Bass László; Darvas Ágnes; Dögei Ilona; Ferge Zsuzsa; Juhász Gábor; Márton Izabella; Márton Klára; Tausz Katalin (2005): Kik és miért nem veszik igénybe a közszolgáltatásokat. Budapest: Kézirat.
6. De Neubourg C.; Castonguay J.; Roelen K. (2007): Social Safety Nets and Targeted Social Assistance: Lessons from the European Experience. SP (Social Protection & Labor) Discussion paper No. 0718. The World Bank, November.
7. Farkas Péter (2013): A munka méltósága. *Kapocs*. XII. évf. 4.szám. 62-73.
8. Hajdu Gábor; Megyesi Gergely Boldizsár (2017): A társadalmi tőke, társadalmi struktúra és társadalmi integráció. In: *Társadalmi integráció*. MTA TK Szociológiai Intézet; Belvedere Meridionale, Szeged; Budapest, pp. 155-182. ISBN 978-963-418-010-4
9. Gábos András; Tóth István György (2024): A foglalkoztatás és a szegénység alakulásának összefüggései az Európai Unió országaiban és Magyarországon. In. Gábos András; Megyesi Márton.; Tóth István György (szerk.) *Társadalmi Riport*. Budapest, TÁRKI. pp.135-156.

10. Hajdu Gábor; Sik Endre (2016): A munkával kapcsolatos értékek a világban (1990–2014) és a mai Magyarországon. In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk). Társadalmi Riport. TÁRKI, Budapest. ISBN:9771216656169 pp. 399-421
11. Huszti Éva (2009): Társas kapcsolatok Nyíregyházán. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 44. évf., 4. szám 590-606.
12. Huszti Éva (2015): Mondd meg, kikkel töltöd az idődet, s megmondom, ki vagy. A társas támogatást nyújtó személyes kapcsolati háló néhány jellemzője és működése a Nyíregyházi járásban, *Acta Medicinae et Sociologica* Vol. 6. No. 18-19: 121-144.
13. Huszti Éva (2018): Társas kapcsolatok Nyíregyházán 2008-2018. In: *Acta Medicinae et Sociologica*, Vol 9., No.27. 110-124. https://real-j.mtak.hu/22688/2/acta_med_2018_9_27_.pdf
14. Israel S. (2016): More than Cash: Societal Influences on the Risk of Material Deprivation. *Social Indicators Research*, Vol. 129. No. 2. 619–637. o.
15. Kopp Mária; Kovács Mónika Erika (2006): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Budapest, Semmelweis Kiadó.
16. Kovács Balázs (2007): Életminőség – boldogság – stratégiai tervezés. *Polgári Szemle*, Vol. 3. No. 2.
17. Krizsai Anita; Tóthné Csatlós Ildikó (2018): Az önkormányzati segélyezési rendszer változásai és azok hatásai 2008-2018 között egy nagyváros példáján keresztül. In: *Acta Medicinae et Sociologica*, Vol 9., No.27. 138-159.
https://real-j.mtak.hu/22688/2/acta_med_2018_9_27_.pdf
18. Lukács György (szerk.): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2023 Habitat for Humanity Magyarország, Letöltési hely: <https://habitat.hu/sites/lakhatasi-jelentes-2023/> Letöltés ideje: 2025. 04. 14.
19. R. Fedor Anita (2018): Foglalkoztatási helyzetkép és a munkával való elégedettség jellemzői. *Acta Medicinae et Sociologica*, Vol. 9. No 24. 33-57. DOI: 10.19055/ams.2018.9/27/4
https://epa.oszk.hu/02500/02535/00020/pdf/EPA02535_acta_med_2018_27_033-057.pdf

20. R. Fedor Anita; Szoboszlai Katalin; Tóth Anikó Panna; Jávorné Erdei Renáta; Vámosiné Balla Petra; Patyán László; Takács Péter; Fábíán Gergely (2024): Nyíregyháza Város Életminősége 2023-2024 Kutatási Zárójelentés. Nyíregyháza Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Szociális és Köznevelési Osztály, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar Szociális és Társadalomtudományi Intézet
21. Sebestyén Tibor (2005): Életminőség és boldogság. Polgári Szemle, Vol. 1. No. 5.
22. Szoboszlai Katalin (2018): A lakhatás és a háztartások felszereltségének változásai a panelkutatások eredményei alapján *Acta Medicinae et Sociologica*, Vol. 9. No. 27. (19-32)
23. Takács Péter; Fábíán Gergely (2012): Egy lokális életminőség index kialakításának lépései. *Acta Medicinae et Sociologica*, Vol. 3. No. 3. 49-68.
24. Virág Ádám (2015): A természetes szociális védőháló vizsgálata egy nyíregyházi alapítvány klienskörében. *Acta Medicina et Sociologica*, Vol 6., 103-124. DOI: 10.19055/ams.2015.6/16/6

Internetes forrás

25. KSH Népszámlálás 2022, települési adatok
<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/> Utolsó megtekintés: 2025.04.26.
26. Nyíregyháza Megyei Jogú Város Gazdaságfejlesztési programja 2020 – 2024
https://varoshaza.nyiregyhaza.hu/lib/adattar/hatarozatok/2024/240918_h_114.pdf Letöltés ideje: 2025. 04. 14.

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (65-82)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/3>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Tudás, hozzáférés, esélyek: Az egészség-információ értelmezésének társadalmi tényezői egy panelkutatás tanulságai alapján

Libicki Éva¹, R. Fedor Anita², Fábián Gergely³

¹tanársegéd, DE Egészségtudományi Kar, 4400 Nyíregyháza Sóstói út 2-4.;
[ORCID: 0000-0002-2641-4012](https://orcid.org/0000-0002-2641-4012)

²egyetemi tanár, általános és tudományos dékánhelyettes, intézetigazgató, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék, Életminőség és Egészségszociológia Koordinációs Központ, Életminőség Kutatócsoport. 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4., [ORCID iD: 0000-0002-7837-7006](https://orcid.org/0000-0002-7837-7006)

³tanszékvezető, főiskolai tanár, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék. 4400 Nyíregyháza, Sóstói u. 2-4. [ORCID: 0000-0003-1184-3057](https://orcid.org/0000-0003-1184-3057)

INFO

Libicki Éva
libicki.eva@etk.unideb.hu

Keywords

health literacy,
social inequalities,
digital access,
educational attainment,
health communication

ABSTRACT

Introduction: Health literacy is the ability to access, understand, and apply health-related information for informed decision-making.

Methods: Our study, based on data from a Hungarian panel survey, examines health literacy levels with a focus on the impact of age, educational attainment, income, and digital access.

Results: Results show that individuals with lower education, poorer financial status, and limited digital access face greater difficulties in interpreting health information.

Summary: Social inequalities in health literacy underline the need for clear communication and targeted educational interventions to promote health equity and improve individuals' ability to make informed health-related decisions.

Kulcsszavak

egészségműveltség,
társadalmi
egyenlőtlenségek,
digitális hozzáférés,
iskolai végzettség,
egészségkommunikáció

Bevezetés: Az egészségműveltség az egyén képessége arra, hogy hozzáférjen, megértse és alkalmazza az egészséggel kapcsolatos információkat a tudatos döntéshozatal érdekében.

Módszerek: Kutatásunk egy hazai panelminta adatai alapján vizsgálja az egészségügyi tájékozottságot, különös tekintettel az életkor, iskolai végzettség, jövedelmi helyzet és digitális hozzáférés szerepére.

Eredmények: Az eredmények szerint az alacsonyabb iskolai végzettséggel, gyengébb anyagi helyzettel és korlátozott digitális hozzáféréssel rendelkezők körében gyakoribbak az egészségügyi információértelmezési nehézségek.

Összegzés: Az egészség-információs írástudás társadalmi egyenlőtlenségei hangsúlyozzák a közérthető kommunikáció és a célzott edukáció szükségességét az egészségügyi esélyegyenlőség javítása érdekében.

Beérkezett: 2025.05.07.

Bírálat: 2025.05.09.

Elfogadva: 2025.05.26.

Bevezetés

Az egészségműveltség – beleértve az egészséggel kapcsolatos információk értelmezését, feldolgozását és gyakorlati alkalmazását – kiemelkedő szerepet játszik a lakosság egészségmagatartásának alakításában. A digitális eszközhasználat elterjedése, valamint a társadalmi-gazdasági különbségek egyre inkább befolyásolják, hogy az egyének mennyire képesek eligazodni az egészségügyi információk világában. A jelen tanulmány egy kérdőíves felmérés adataira támaszkodik, amely többek között az egészségműveltség és annak szociodemográfiai meghatározóinak összefüggéseit is vizsgálta. Nevezett kutatást a Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar Életminőség Kutatócsoportja bonyolította le.

Egészségműveltség

A mindennapi egészségügyi döntések meghozatalához elengedhetetlen, hogy az emberek képesek legyenek eligazodni az egészséggel kapcsolatos információk között. A megfelelő egészségi állapot fenntartásához olyan készségekre van szükség, amelyek segítenek megérteni és hasznosítani az egészségre vonatkozó tudnivalókat. A megfelelő szintű egészségműveltség alapvető fontosságú az egészséges életmód kialakításában, a megelőzésben és az egészségügyi rendszer hatékony használatában. A társadalmi egyenlőtlenségek és a digitális információs környezet pedig új kihívásokat jelentenek e területen.

Fogalom és jelentősége

Az egészségműveltség (health literacy) az egyén azon képességét jelenti, hogy képes hozzáférni, megérteni, értékelni és alkalmazni az egészséggel kapcsolatos információkat, annak érdekében, hogy megfelelő egészségügyi döntéseket hozzon mind a saját, mind mások egészsége érdekében (Nutbeam 2000). A fogalom túlmutat az olvasási készségeken: magában foglalja a szövegértést, számolást, a döntéshozatali képességet, valamint az egészségügyi rendszerben való eligazodás képességét is. Az alacsony egészségműveltség összefüggésben állhat nem megfelelő gyógyszerhasználattal, alacsony szűrési részvétellel, krónikus betegségek

rosszabb menedzselésével és ebből adódóan gyakoribb kórházi felvételekkel (CDC 2020).

Az egészségműveltség mérési lehetőségei

Az egészségműveltség mérésére többféle módszert dolgoztak ki, ezek közül a legismertebbek, illetve a hazai és külföldi kutatások során a leggyakrabban alkalmazott módszerek az alábbiak.

- REALM (Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine): olvasási készségeket vizsgál, egészségügyi szakszavak kiejtésén alapul.
- TOFHLA (Test of Functional Health Literacy in Adults): funkcionális egészségműveltséget mér (olvasás, számolás).
- HLS-EU-Q (European Health Literacy Survey Questionnaire): az egyik legátfogóbb kérdőív, amely a hozzáférés, megértés, értékelés, alkalmazás dimenzióit is méri, az egészségmegőrzés, betegségkezelés és egészségügyi rendszerhez való viszony szintjén.
- Newest Vital Sign (NVS): gyors szűrésre alkalmas, pl. egy adott élelmiszercímke értelmezésén alapul (Baker 2006).

Hazai és külföldi kutatási eredmények

Az OECD több tanulmányban is hangsúlyozta, hogy a digitális egészségügyi információk terjedése új kihívásokat támaszt – nemcsak a hozzáférés, hanem a kritikus értelmezés szempontjából is (Kickbusch 2001, Paasche-Orlow és Wolf 2007).

Az egyik első és igen nagy léptékű nemzetközi vizsgálat, a European Health Literacy Survey (HLS-EU) 2011-ben 8 európai országban készült, közel 8000 fő részvételével. Az eredmények azt mutatták, hogy a megkérdezettek mintegy 47%-a alacsony vagy problémás egészségműveltségi szinttel rendelkezett. A legjobb eredményeket Hollandia és Németország, a legrosszabbat Bulgária és Spanyolország érte el. A kutatás kiemelte a társadalmi egyenlőtlenségek szerepét: az alacsonyabb jövedelmű, iskolázatlanabb, idősebb emberek körében jellemzőbb az alacsony egészségműveltség (Sorensen, Van den Broucke és munkatársai 2013). Egy 2021-ben megjelent tanulmány 17 EU-tagállamból származó keresztmetszeti vizsgálatok alapján becsülte meg az alacsony egészségműveltség előfordulását. Az eredmények szerint az alacsony egészségműveltség aránya 27% és 48% között mozgott, attól függően, hogy milyen mérési módszert alkalmaztak. A déli, nyugati és keleti EU-országokban alacsonyabb egészségműveltségi szinteket találtak, mint Észak-Európában

(Baccolini, Rosso és munkatársai 2021). Egy másik, 2022-ben zajlott kutatás a lettországi és litvániai lakosság egészségműveltségi szintjét vizsgálta. Az eredmények szerint mindkét országban jelentős arányban fordul elő alacsony egészségműveltség, ami kihívást jelent az egészségügyi információk megértésében és alkalmazásában (Simunaite, Zabeniene és munkatársai 2022).

Magyarország 2016-ban csatlakozott a HLS-EU továbbfejlesztett verziójához (HLS19). A kutatások főbb megállapításai szerint a lakosság több mint fele közepes vagy alacsony egészségműveltséggel rendelkezik. Az emberek nehezen boldogulnak az egészségügyi információk kritikus értékelésével (pl. internetes források megbízhatóságának megítélése). A fiatalabb korosztály technológiai szempontból aktívabb, de ez nem mindig jár együtt jobb egészségértéssel. A leginkább veszélyeztetett csoportok: idősök, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, vidéki lakosok (Sorensen, Pelikan és munkatársai 2015). Egy 2021-ben készült a tanulmány a HLS-EU-Q47 kérdőív magyar nyelvű validálására fókuszált, amelyet egy reprezentatív hazai felnőtt mintán végeztek. A kutatók faktoranalízist és reliabilitási vizsgálatokat alkalmaztak annak érdekében, hogy ellenőrizzék a kérdőív pszichometriai tulajdonságait. Az eredmények szerint a kérdőív jól illeszkedik a magyar kontextushoz, és megbízhatóan méri az egészségműveltséget. A szociodemográfiai elemzések azt mutatták, hogy az alacsonyabb jövedelmű, idősebb és alacsonyabb iskolai végzettségű csoportok körében alacsonyabb egészségműveltségi szintek tapasztalhatók (Mátyás, Vincze és Bíró 2021). Bíró Éva (2023) kutatócsoportjának célja az általános és digitális egészségműveltség szintjeinek feltérképezése volt egy hazai felnőtt mintán. A HLS-EU és eHEALS kérdőívek segítségével mérték az egészségműveltséget, majd elemezték annak kapcsolatát különféle egészségügyi kimenetekkel, mint például a szubjektív egészségi állapot és az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele. Az eredmények szerint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők és az idősebbek körében alacsonyabb volt az egészségműveltség szintje, ami összefüggött kedvezőtlenebb egészségügyi kimenetekkel is. A kutatás hangsúlyozza az egészségműveltségi szintek javításának társadalmi jelentőségét (Bíró, Vincze és munkatársai 2023). Az egészségügyi információkeresés módja és hatékonysága jelentős mértékben befolyásolja az egészséggel kapcsolatos döntések megalapozottságát és a prevenció sikerességét. Az online térben való egészségügyi információkeresési szokások mintázatai – például a stresszkezeléssel kapcsolatos tájékozódás esetén – különböző társadalmi csoportok között jelentős eltéréseket mutathatnak, ami

megegerősíti a célzott, hozzáférhető és érthető kommunikáció szükségességét (Jóna és R. Fedor 2025).

Az egészségügyi tájékozottság átfogó bemutatása

Célunk, hogy bemutassuk, miként alkalmazhatók egyes szociodemográfiai magyarázó változók az egészségügyi tájékozottság szintjének meghatározására, általános képet adva ezzel a kutatásban résztvevők egészségértési képességéről.

Az egyes űrlapok önálló kitöltése mind a mindennapi ügyintézés, mind a digitális szolgáltatások igénybevétele során alapvető készségnek számít. Ez a képesség nemcsak technikai jártasságot, hanem magabiztosságot is igényel. Ez a kérdés azt vizsgálta, hogy a válaszadók mennyire érzik magukat magabiztosnak ilyen helyzetekben. Az adatok alapján a válaszadók döntő többsége pozitív választ adott (soha: 1,4%; kevésszer: 9,1%; néha: 14,1%, legtöbbször: 31,8%, mindig: 43,7%). A válaszadók háromnegyede tehát magabiztosnak érzi magát az űrlapok önálló kitöltése során, legtöbbször vagy mindig elboldogul vele. Ez azt jelzi, hogy a megkérdezettek többsége megfelelő önállósággal és digitális készségekkel rendelkezik az ilyen helyzetek kezeléséhez. Ez arra utal, hogy a minta többsége magabiztos és önálló az űrlapkitöltés során-ami jó jel a digitális vagy bürokratikus önállóság szempontjából. Az egészségügyi ellátás során gyakran kapnak a betegek írásos tájékoztatókat, amelyek megértése nem mindig egyszerű. Következő kérdésünk arra irányult, hogy a válaszadók milyen gyakran szorulnak segítségre a kórházi írásos anyagok értelmezésekor. A válaszadók több mint harmada (34,2%) azt jelezte, hogy soha nem kér segítséget a kórházi dokumentumok értelmezésében, míg csupán 12,9% válaszolta azt, hogy mindig szükségét érzi annak, hogy segítséget kérjen valakitől. Az eredmények arra utalnak, hogy a válaszadók jelentős része önállóan próbálja értelmezni a kórházi írásos anyagokat, sok esetben külső segítség nélkül. Ez azt jelezheti, hogy bár egyesek megfelelő egészségműveltséggel rendelkeznek, sokak számára a szakmai nyelvezet vagy az információ mennyisége akadályt jelenthet a megértésben, így a támogatás hiánya kockázatot jelenthet a tudatos és informált egészségügyi döntések meghozatalában. Az egészségügyi információk értelmezésének képességét vizsgáló blokkunk utolsó kérdése arra kereste a választ, hogy a kórházi írásos anyagok megértésének nehézsége mennyiben befolyásolja a betegek tájékozottságát saját egészségi állapotukról.

A válaszadók közel harmada (31,8%) soha nem tapasztalt ilyen jellegű problémát, ugyanakkor több mint fele legalább néha (23,5%) nehézséget érzékelt a szövegek megértésében. Ez azt jelzi, hogy a tájékoztató anyagok nyelvezete vagy formátuma sokak számára nem kellően érthető, ami akadályozhatja az egészségi állapotukkal kapcsolatos pontos önértékelést és tájékozottságot.

Az egészségügyi ismeretek szintjének részletes bemutatása

Az egészségügyi ismeretek szintje jelentős mértékben összefügghet a társadalmi-demográfiai jellemzőkkel és a hozzáférési lehetőségekkel. A következő fejezet ezeknek az összefüggéseknek a feltárására törekszik egyes magyarázó változók – például életkor, iskolai végzettség, havi jövedelem, vagy digitális jártasság – mentén.

Az életkori csoportok és a kórházi írásos anyagok értelmezéséhez kapott segítség gyakorisága között a khi-négyzet próba szignifikáns összefüggést mutatott ki ($\chi^2(20) = 70,81$; $df = 20$; $p < 0,001$). Ez azt jelenti, hogy az életkor szignifikánsan befolyásolja az önálló szövegértelmezés nehézségét, tehát az egészségműveltség ezen formája nem egyenletesen oszlik meg a különböző korcsoportok között. Az eredmény arra utalhat, hogy a szövegértési támogatás szükségessége nem egyenletes az egyes korosztályokban: a fiatalabb válaszadók nagyobb arányban tudják önállóan értelmezni a kapott információkat. Az eredmények megerősítik, hogy az egészségműveltség életkor szerint differenciált támogatást igényel (1. táblázat).

1. táblázat. Milyen gyakran segít Önnek valaki a kórházi írásos anyagok értelmezésében?

Válasz	19–29	30–39	40–49	50–59	60–64	65+
Soha	33.3%	45.9%	40.0%	40.4%	16.7%	22.0%
Kevésszer	6.7%	15.3%	13.3%	11.1%	14.3%	11.9%
Néha	22.2%	18.8%	23.8%	16.2%	38.1%	16.1%
Legtöbbször	4.4%	15.3%	11.4%	23.2%	26.2%	32.2%
Mindig	33.3%	4.7%	11.4%	9.1%	4.8%	17.8%

Forrás: saját szerkesztés (N=169).

Az életkor szerinti különbségek mögött feltételezhetően több tényező is áll. Az idősebb korosztály tagjai jellemzően alacsonyabb digitális és formális iskolai végzettséggel rendelkeznek, valamint kevesebb tapasztalatuk lehet a bürokratikus vagy egészségügyi dokumentumok értelmezésében. Emellett az egészségi állapot romlása – például a kognitív vagy látási képességek

csökkenése – is hozzájárulhat ahhoz, hogy az írásos anyagok megértése számukra nagyobb kihívást jelent.

Az életkori csoportok és aközött, hogy a válaszadók számára problémát jelent-e a kórházi írásos anyagok megértése az egészségi állapotukról való tájékozódás szempontjából a khi-négyzet próba eredménye szintén szignifikáns összefüggést mutatott ($\chi^2(20) = 39,49$; $df = 20$; $p = 0,006$). Ez arra utal, hogy az életkor befolyásolja az egészségügyi információk feldolgozásának képességét, különösen a hivatalos, írott anyagok esetében. Az idősebb korcsoportok körében gyakoribb, hogy a megértési nehézségek akadályozzák a pontos tájékozódást, ami az egészségműveltség korosztályonkénti eltérésére világít rá. A statisztikai eredmények alapján az idősebb korosztályok szignifikánsan nagyobb arányban érzik úgy, hogy a kórházi írásos anyagok megértése nehézséget jelent számukra, ami hatással lehet az egészségi állapotukkal kapcsolatos tájékozottságukra (2. táblázat).

2. táblázat. Egészségügyi dokumentumok értelmezésének nehézsége az életkorcsoportok szerint.

Válasz	19–29	30–39	40–49	50–59	60–64	65+
Soha	35.6%	35.3%	38.1%	33.3%	19.0%	24.6%
Kevésszer	15.6%	16.5%	10.5%	13.1%	16.7%	9.3%
Néha	17.8%	21.2%	29.5%	22.2%	38.1%	18.6%
Legtöbbször	11.1%	20.0%	9.5%	20.2%	19.0%	22.9%
Mindig	20.0%	7.1%	12.4%	11.1%	7.1%	24.6%

Forrás: saját szerkesztés (N=156).

Ez az eltérés valószínűleg nem csupán nyelvi vagy kognitív okokra, hanem digitális, oktatási és információfeldolgozási különbségekre is visszavezethető. Az eredmények hangsúlyozzák az egészségügyi kommunikáció személyre szabásának és az életkori sajátosságok figyelembevételének fontosságát, különösen az írásos tájékoztatók megfogalmazása során.

Az egészségügyi információk megértésében és értelmezésében jelentős szerepet játszhat az egyén iskolai végzettsége. Az alábbi elemzés azt vizsgálja, hogy a válaszadók mennyire érzik nehéznek saját egészségi állapotukról való tájékozódást az iskolázottságuk függvényében. A khi-négyzet próba eredménye szignifikáns kapcsolatot mutatott az iskolai végzettség és aközött, hogy a válaszadók mennyire érzik nehéznek a saját egészségi állapotukról való tájékozódást ($\chi^2(8) = 44,86$; $df = 8$; $p < 0,001$). A statisztikai eredmények azt mutatják, hogy az információk értelmezésének könnyedsége eltérő módon jelenik meg az egyes végzettségi csoportokban (3. táblázat).

3. táblázat. Egészségügyi dokumentumok értelmezésének nehézsége az iskolai végzettség függvényében.

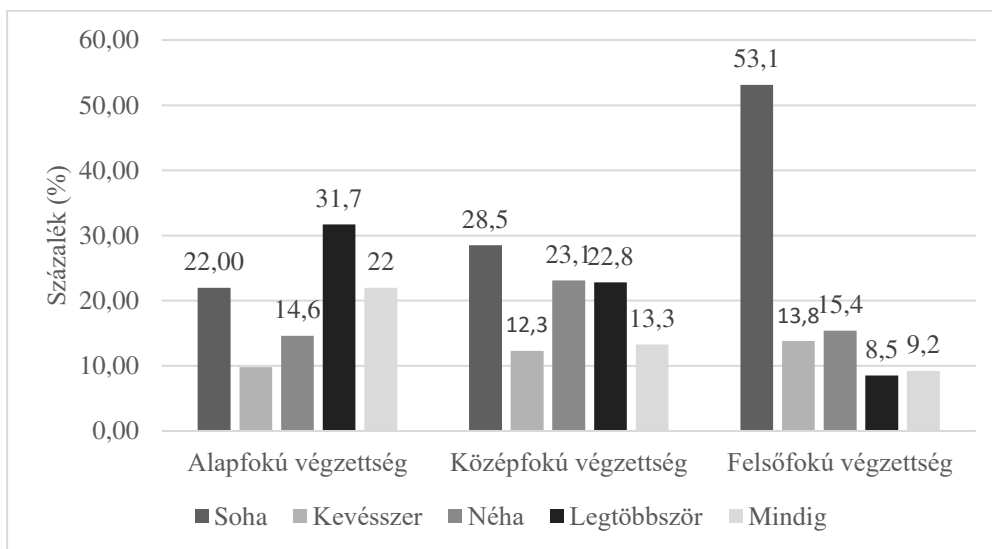
Válasz	Alapfokú	Középfokú	Felsőfokú
Soha	22.0%	25.6%	50.0%
Kevésszer	12.2%	11.7%	16.2%
Néha	12.2%	27.5%	16.9%
Legtöbbször	24.4%	20.3%	9.2%
Mindig	29.3%	14.9%	7.7%

Forrás: saját szerkesztés (N=155).

Az adatok alapján a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők jóval nagyobb arányban számolnak be arról, hogy nem jelent számukra problémát az egészségi állapotukról szóló információk értelmezése. Ez az összefüggés megerősíti, hogy az egészségműveltség szorosan összefügg a formális oktatás szintjével, és a kevésbé iskolázott csoportok esetében kiemelten fontos az érthető, támogatott egészségkommunikáció.

A kórházi írásos anyagok értelmezéséhez nyújtott segítség igénybevétele különböző mértékben jellemzi az eltérő iskolai végzettséggel rendelkező csoportokat. Az alábbi elemzés azt vizsgálja, hogy a válaszadók milyen gyakran szorulnak segítségre az információk megértésében az iskolázottságuk függvényében. Az elvégzett khi-négyzet próba eredménye szerint a kórházi dokumentumok értelmezéséhez kapott segítség gyakorisága szignifikáns mértékben eltér az egyes iskolai végzettségi csoportok között ($\chi^2(8) = 38,89$; $df = 8$; $p < 0,001$). A vizsgálat tehát megbízhatóan alátámasztja, hogy az iskolázottság hatással van arra, milyen mértékben szorulnak az emberek külső segítségre az egészségügyi információk feldolgozásakor (1. diagram).

1. diagram. Kórházi írásos anyagok értelmezéséhez igényelt segítség az iskolai végzettség függvényében.

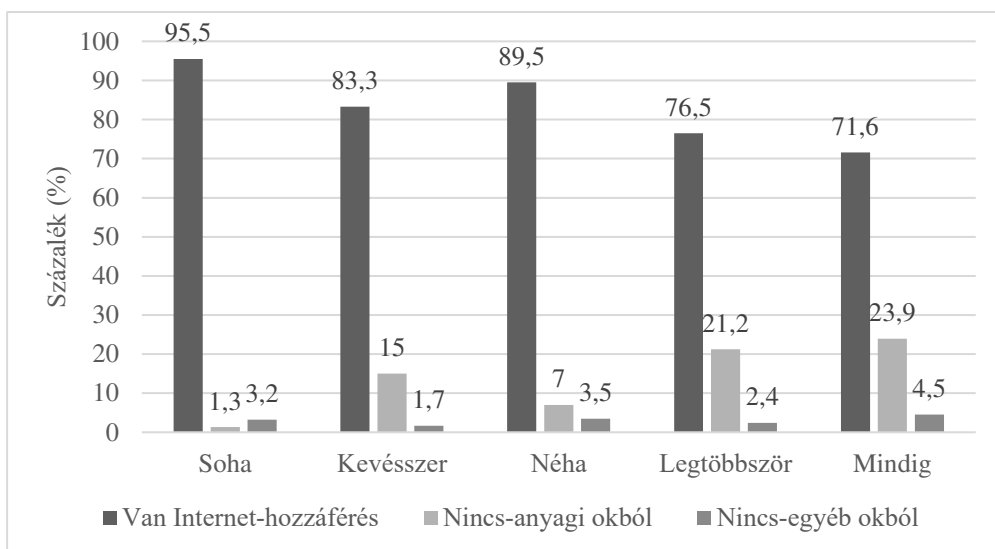
Forrás: saját szerkesztés (N=168).

A diagram alapján jól látható, hogy a magasabb iskolai végzettségű válaszadók jóval nagyobb arányban boldogulnak önállóan a kórházi anyagok értelmezésében, míg az alapfokú végzettséggel rendelkezők körében gyakoribb a segítség igénybevétele. A „legtöbbször” és „mindig” válaszok aránya az alacsonyabb végzettségi szinten kiemelkedő, míg a felsőfokú csoportban a „soha” válasz dominál. Ez a minta megerősíti, hogy az egészségügyi szövegértés és a segítségre való rászorultság között szoros összefüggés van az iskolázottsággal. A megfigyelt különbségek hátterében feltételezhetően az áll, hogy a magasabb végzettséggel rendelkező személyek nagyobb tapasztalattal és magabiztossággal rendelkeznek a hivatalos szövegek értelmezésében. Emellett az iskolázottság gyakran együtt jár jobb szövegértési készségekkel és szélesebb egészségügyi ismeretekkel, ami csökkenti a külső segítség szükségességét.

Az egészségügyi információkhoz való hozzáférés napjainkban egyre inkább digitális csatornákon keresztül történik, így a technológiai eszközök és az internet elérhetősége kulcsfontosságúvá vált. Az alábbi elemzés azt vizsgálja, hogy a szélessávú internet-hozzáférés, illetve egyes okoseszközök megléte milyen mértékben befolyásolja az egészségi állapotról való tájékozódás nehézségét. A vizsgálat eredményei alapján az internet-hozzáférés típusa érdemben befolyásolja, hogy a válaszadók mennyire érzik nehéznek az

egészségi állapotukról szóló információk értelmezését ($\chi^2(8) = 34,77$; $df = 8$; $p < 0,001$). Az adatok azt jelzik, hogy nem véletlenszerű, hanem jól körül határolható minta figyelhető meg az egyes csoportok között, ami statisztikai szempontból szignifikánsan is megerősíti az összefüggést (2. diagram).

2. diagram. Kórházi írásos anyagok értelmezésének nehézsége az Internet-hozzáférés függvényében.

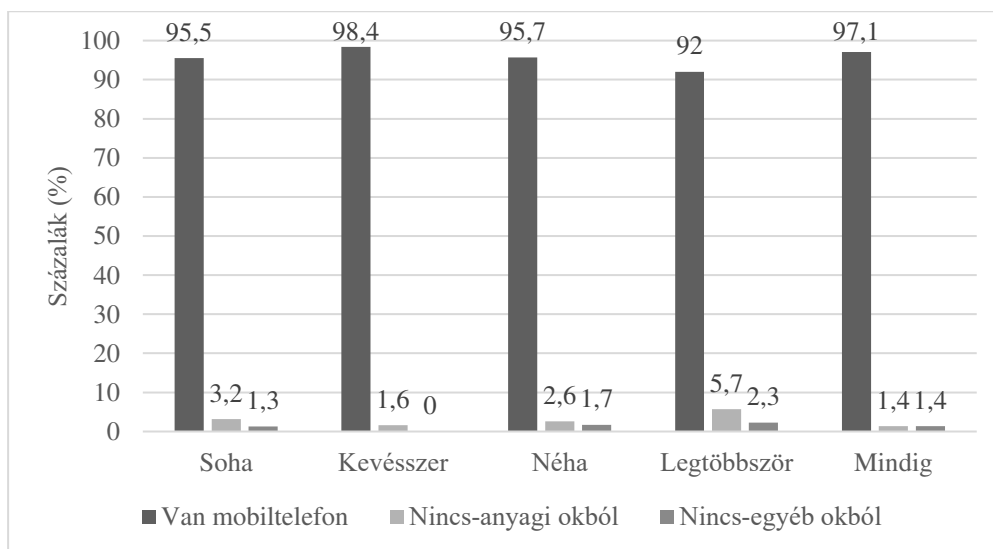
Forrás: saját szerkesztés (N=156)

Azok, akik nem rendelkeznek szélessávú internettel — különösen anyagi okok miatt —, lényegesen nagyobb arányban számolnak be gyakori nehézségekről a kórházi írásos anyagok megértésében. A digitális elérhetőség tehát nem csupán technológiai kérdés, hanem az egészségügyi egyenlőtlenségek egyik kiemelt tényezője, amely a hozzáférhető, érthető egészségkommunikáció fontosságát is hangsúlyozza. A szélessávú internet-hozzáférés hiánya és a kórházi dokumentumok értelmezésével kapcsolatos nehézségek közötti összefüggés mögött valószínűsíthetően társadalmi és kulturális tényezők állnak. A digitális infrastruktúrához való hozzáférés gyakran együtt jár az alacsonyabb szocioökonómiai státusszal és alacsonyabb iskolai végzettséggel, amelyek egyaránt korlátozhatják az egyének egészségügyi információkhoz való hozzájutását és azok értelmezését. Emellett az internethasználat révén szerzett ismeretek, valamint a gyakori találkozás egészségügyi tájékoztatókkal hozzájárulhatnak a szövegértési készségek és az egészségműveltség

erősödéséhez, ezáltal növelve az egyének tájékozottságát és önállóságát az egészséggel kapcsolatos döntéshozatalban.

A digitális eszközök, különösen a mobiltelefonok, fontos szerepet töltenek be a mindennapi információszerzésben és kommunikációban, így potenciálisan befolyásolhatják az egészségügyi tájékozódás módját is. Az alábbi elemzés azt vizsgálja, hogy a mobiltelefonhoz való hozzáférés milyen mértékben áll kapcsolatban az egészségi állapotról szóló írásos anyagok értelmezésének nehézségével. A khi-négyzet próba alapján nem mutatható ki statisztikailag szignifikáns kapcsolat a mobiltelefon megléte és az egészségügyi tájékoztató anyagok megértésével kapcsolatos nehézségek között ($\chi^2(8) = 4,654$; $df = 8$; $p = 0,794$). A p-érték alapján a vizsgált változók közötti eltérések nem haladják meg a véletlenszerű variancia mértékét, így az összefüggés statisztikailag nem tekinthető relevánsnak a 0,05-ös szignifikanciaszint mellett (3. diagram).

3. diagram. Kórházi írásos anyagok értelmezésének nehézsége a mobiltelefon-hozzáférés függvényében.

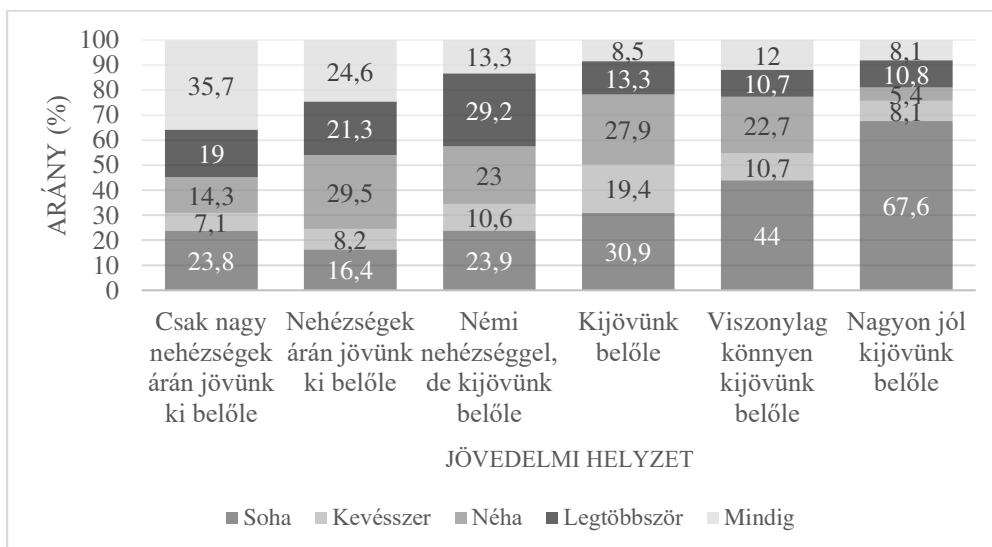
Forrás: saját szerkesztés (N=157).

A vizsgálat eredményei alapján a mobiltelefon-hozzáférés nem mutat érdemi kapcsolatot az egészségi állapotról szóló tájékoztatók értelmezésének nehézségével, ami arra utal, hogy a mobilhasználat elterjedtsége nem jelent tényezőt az egészségműveltség szintjének megkülönböztetésében. Ennek hátterében az állhat, hogy a mobiltelefon birtoklása mára általánossá vált, és

nem feltétlenül jelzi sem a digitális műveltség minőségét, sem az aktív információkeresési szokásokat. Ugyanakkor a digitális műveltség – vagyis az a képesség, hogy valaki önállóan használjon eszközöket, értelmezzen digitális tartalmakat és tájékozódjon online – továbbra is kulcsfontosságú tényezője az egészségműveltségnek. A mobiltelefon pusztán megléte azonban nem garantálja a készségek meglétét, így nem is képes mérhető módon csökkenteni az egészségügyi információkhoz való hozzáférésben és azok értelmezésében fennálló társadalmi egyenlőtlenségeket.

A háztartás anyagi helyzete nemcsak az egészségügyi szolgáltatások elérését, hanem az egészséggel kapcsolatos információk értelmezésének képességét is befolyásolhatja. Az egészségműveltség szintje gyakran összefügg azzal, hogy az egyének mennyire tudják feldolgozni és hasznosítani az egészségi állapotukról szóló tájékoztató anyagokat. A következő összefüggésben ezért azt vizsgáltuk, hogy a háztartási jövedelmi helyzet milyen mértékben kapcsolódik az egészségügyi szövegértési nehézségek előfordulásához. A keresztábra elemzés eredményei szerint szignifikáns összefüggés mutatható ki a háztartás jövedelmi helyzete és az egészségi állapotról szóló írásos anyagok megértésének nehézsége között ($\chi^2(20) = 80.989$; $df = 20$; $p < .001$). Az adatok alapján azok a válaszadók, akik saját bevallásuk szerint nehézségek árán vagy nagy nehézségek árán jönnek ki a háztartási jövedelemből, lényegesen nagyobb arányban számolnak be rendszeres értelmezési problémákról, mint a jobb anyagi helyzetben lévők. Ezzel szemben a magasabb jövedelmi kategóriákba tartozók körében szignifikánsan gyakoribb, hogy egyáltalán nem okoz problémát az egészségügyi dokumentumok feldolgozása. A linear-by-linear association teszt eredménye (42.034, $p < .001$) megerősíti, hogy az összefüggés nem véletlenszerű, hanem irányított és fokozatos: ahogy javul a háztartás anyagi helyzete, úgy csökken az egészségügyi információk értelmezési nehézségének előfordulása. Ez az eredmény arra utal, hogy a jövedelmi státusz jelentős szerepet játszik az egészség-információs írástudásban, és hozzájárulhat az egészségügyi egyenlőtlenségek fennmaradásához (4. diagram).

4. diagram. Kórházi írásos anyagok értelmezésének nehézsége a havi jövedelem függvényében.

Forrás: saját szerkesztés (N=156).

Az eredmények mögött feltételezhetően több, egymással összefüggő tényező állhat. Az alacsonyabb jövedelmű háztartásokban élők gyakran alacsonyabb iskolai végzettséggel és korlátozott egészségügyi műveltséggel rendelkeznek, ami megnehezítheti az egészségügyi szövegek önálló értelmezését és a tájékozott döntéshozatalt. Emellett ezekben a csoportokban kevesebb lehetőség adódik arra, hogy szakemberhez forduljanak kérdéseikkel, vagy alternatív információforrásokat (pl. internet, egészségügyi edukációs programok) vegyenek igénybe. A jövedelmi státusz és az egészség-információs írástudás közötti kapcsolat fennmaradása hozzájárulhat az egészségügyi egyenlőtlenségek mélyüléséhez. Ha az érintettek nem értik megfelelően az egészségügyi tájékoztató anyagokat, az akadályozhatja az együttműködést az ellátórendszerrel, csökkentheti a preventív beavatkozások hatékonyságát, és növelheti a kedvezőtlen egészségi kimenetek esélyét. Az eredmények rámutatnak arra, hogy az egészségkommunikáció fejlesztése, a közérthető tájékoztatás, valamint az egészségműveltséget célzó beavatkozások kulcsszerepet játszhatnak a társadalmi különbségek csökkentésében.

Egészségműveltség – egy panelkutatás tanulságai

Háztartási panelkutatásunk egyik tematikus blokkjában az egészségügyi tájékozódással, információértéssel és ezzel összefüggésben a digitális hozzáférés szerepével kapcsolatos kérdéseket vizsgáltuk, egyes szociodemográfiai és szocioökonómiai változók mentén. A válaszadók olyan kérdésekre reflektáltak, mint hogy milyen gyakran okoz nehézséget számukra az egészségi állapotukról szóló írásos anyagok megértése, mennyire támaszkodnak segítségre ezen információk értelmezése során, illetve, hogy háztartásuk rendelkezik-e bizonyos digitális eszközökkel, például mobiltelefonnal vagy szélessávú internetkapcsolattal.

Az egyik legmarkánsabb megállapítás, hogy az egészségügyi tájékozottság – más szóval egészség-információs írástudás vagy egészségműveltség – szoros összefüggést mutat mind az életkorral, mind az iskolai végzettséggel. Az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók körében jóval magasabb azok aránya, akik gyakran vagy mindig nehézséget tapasztalnak az egészségügyi szövegek értelmezésében. Ezzel szemben a felsőfokú végzettségűek körében kimagasló arányban szerepel a „soha nem okoz problémát” válasz. Hasonló mintázat figyelhető meg az életkori bontásban is: az idősebb korosztályok – különösen a 60 év felettiek – jelentősen nagyobb arányban számoltak be értelmezési nehézségekről, míg a fiatalabb csoportokban nagyobb arányban fordult elő az önálló értelmezés képessége.

Mindez arra utal, hogy az egészség-információk önálló feldolgozása nem csupán individuális kompetencia kérdése, hanem strukturálisan meghatározott, társadalmilag beágyazott jelenség. Az információs egyenlőtlenségek nemcsak a formális oktatási rendszer kimeneteiben tükröződnek, hanem az egészségügyi rendszerhez való hozzáférésben is újratermelődnek. A kutatási blokk tapasztalatai megerősítik, hogy a társadalmi-demográfiai háttér, különösen az iskolázottság és az életkori pozíció, közvetlenül befolyásolja az egészséggel kapcsolatos információk feldolgozásának képességét és a tájékozott döntéshozatal esélyeit.

Ehhez társul a digitális eszközökhöz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés kérdése. A szélessávú internet elérhetősége differenciáló tényezőként jelent meg az egészségműveltségi szintek között: azok, akik hozzáférnek ilyen infrastruktúrához, kevésbé szorulnak segítségre, és ritkábban számolnak be szövegértési nehézségekről. Ezzel szemben azok körében, akiknek anyagi vagy más okból nincs internetkapcsolatuk, gyakrabban jelentkeznek

bizonytalanság és függőség a külső támogatástól. A mobiltelefon megléte ugyanakkor nem mutatott ilyen összefüggést, ami arra utal, hogy az eszköz önmagában nem garantálja a digitális vagy egészségügyi tájékozottság meglétét. A kutatás eredményei azt is világosan jelezték, hogy a háztartás anyagi helyzete jelentős hatással van az egészséggel kapcsolatos tájékozódásra és az információk önálló értelmezésének képességére. A nehezebb anyagi körülmények között élők körében jóval gyakoribb, hogy problémát okoz az egészségi állapotról szóló írásos anyagok megértése, míg a jobb jövedelmi helyzetű válaszadók körében ez az akadály kevésbé jellemző. Mindez arra utal, hogy a gazdasági biztonság nemcsak az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést, hanem az információfeldolgozási lehetőségeket is befolyásolja, és hozzájárulhat a társadalmi egyenlőtlenségek további mélyüléséhez ezen a területen is.

A kutatás eredményei alapján elengedhetetlen olyan egészségkommunikációs stratégiák és gyakorlatok kialakítása, amelyek figyelembe veszik a társadalmi, demográfiai és digitális egyenlőtlenségeket. Ennek érdekében javasolt:

- a közérthető, könnyen olvasható és jól strukturált egészségügyi tájékoztatók alkalmazása,
- alternatív kommunikációs csatornák biztosítása a digitálisan kevésbé elérhető csoportok számára (pl. személyes tájékoztatás, telefonos konzultáció),
- célzott egészségügyi edukációs és digitális kompetenciafejlesztő programok indítása az alacsony iskolai végzettségű és idősebb korosztályok körében.

A tapasztalatok alapján különösen fontos lenne, hogy a tájékoztató anyagok készítésekor figyelembe vegyék az anyagi kiszolgáltatottsággal élő csoportok igényeit, és számukra közérthetőbb, könnyebben feldolgozható formában biztosítsák az egészségügyi információkat, akár személyes konzultáció, akár célzott edukációs programok révén.

A panelkutatás eredményei tehát összességében azt mutatják, hogy az egészségügyi információkhoz való hozzáférés és azok értelmezése összetett, több szinten működő folyamat, amelynek javítása nemcsak egyéni, hanem társadalmi szinten is beavatkozást igényel. Az egészségértés fejlesztése tehát kulcsszerepet játszik az egészségmegőrzésben, az egészségügyi rendszerek fenntarthatóságában és az egyenlő hozzáférés biztosításában. Az oktatás,

egészségkommunikáció és közösségi programok mind hozzájárulhatnak az egyének képességeinek fejlesztéséhez. Kiemelten fontos, hogy a szakemberek ne csak az orvosi tartalmat, hanem a páciensek megértési képességét is figyelembe vegyék, és támogassák a tudatos döntéshozatalt. Az egészségműveltség fejlesztése ma már nem választható el a digitális írástudás és az esélyegyenlőség kérdésétől.

Felhasznált irodalom

1. Baccolini V.; Rosso A.; Di Paolo C.; Riili I.; Fabiani L.; De Vito C.; La Torre G. (2021): What is the prevalence of low health literacy in European Union member states? A systematic review and meta-analysis. *Journal of General Internal Medicine*, 36(3), pp. 753–761.
2. Baker D.W. (2006): The meaning and the measure of health literacy. *Journal of General Internal Medicine*, 21(8), pp. 878–883.
3. Bíró Éva; Vincze Ferenc; Nagy-Pénzes Gabriella; Ádány Róza: (2023): Investigation of the relationship of general and digital health literacy with various health-related outcomes. *Frontiers in Public Health*, 11, 1229734.
4. Centers for Disease Control and Prevention (CDC) (2020): Healthy People 2030. Health literacy.
<https://www.cdc.gov/health-literacy/php/about/index.html> (letöltés ideje: 2025. 04.10.)
5. Jóna Gy; Fedor, R. Fedor A. (2025): Patterns of Online Stress Management Information-Seeking Behavior in Hungary. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(4), 473.
6. Kickbusch I. (2001): The contribution of the World Health Organization to a new public health approach. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 25(3), pp. 255–256.
7. Mátyás Gabriella; Vincze Ferenc; Bíró Éva (2021): Egészségműveltséget mérő kérdőívek validálása hazai felnőttmintán. *Orvosi Hetilap*, 162(39), pp. 1579–1588.
8. Nutbeam D. (2000): Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promotion International*, 15(3), pp. 259–267.
9. Paasche-Orlow M.K.; Wolf M.S. (2007): The causal pathway linking health literacy to health outcomes. *American Journal of Health Behavior*, 31(1), pp. 19–26.
10. Simunaite I.; Zabeniene I.; Klumbiene J.; Sniokaite-Sniukiene V.; Petrauskiene J. (2022): Level of health literacy in Latvia and Lithuania: a population-based study. *Archives of Public Health*, 80, Article number: 47.

11. Sorensen K; Van den Broucke S.; Fullam J.; Doyle G.; Pelikan J.; Slonska Z.; Brand H. (2013): Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12, 80.
12. Sorensen K.; Pelikan J.M.; Röthlin F.; Ganahl K.; Slonska Z.; Doyle G.; Brand H. (2015): Health literacy in Europe: comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU). *The European journal of public health*, 25(6), 1053-1058.

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (83-131)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/4>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Szeged Studies 2000 – 2024. Negyedszázadnyi városkutatás eredményeiből

Balogh Péter¹, Bugyi Anett², Fekete Mariann³, Nagy Terézia⁴, Rácz Attila⁵,
Varga Áron⁶, Vincze Anikó⁷

¹adjunktus, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0000-0001-8586-8308](https://orcid.org/0000-0001-8586-8308)

²tanársegéd, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0000-0003-1676-9781](https://orcid.org/0000-0003-1676-9781)

³habilitált egyetemi docens, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0000-0002-6357-5931](https://orcid.org/0000-0002-6357-5931)

⁴adjunktus, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0000-0002-0143-7058](https://orcid.org/0000-0002-0143-7058)

⁵adjunktus, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0000-0001-9195-0498](https://orcid.org/0000-0001-9195-0498)

⁶tanársegéd, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0009-0003-7059-0341](https://orcid.org/0009-0003-7059-0341)

⁷adjunktus, SZTE BTK, Szeged, Pulz utca 1. [ORCID iD 0000-0002-1936-9399](https://orcid.org/0000-0002-1936-9399)

INFO

Fekete Mariann

fekete.marianna@szte.hu

Keywords

empirical research,
social attitudes,
public safety,
climate change,
environmental awareness,
migration

ABSTRACT

Abstract: Szeged Studies 2000-2024. From a quarter of a century of urban research. The study presents the methodology of the Szeged Studies research series launched by the Department of Sociology of the University of Szeged in 2000 and the opinions of the city's residents on some key social phenomena. The representative survey research, carried out annually for 25 years, explores the social, environmental and security processes of the city in a multidisciplinary approach. The methodology is based on empirical data collection and field research based on face-to-face interviews and surveys (PAPI, CAPI), in which university students play an active role. In our study, we analyse changes in public trust, public safety, migration attitudes and environmental awareness in a longitudinal and cross-sectional approach. Our results show that over the past 25 years, the overall perception of security among the citizens of Szeged has improved, while concerns about climate change have increased. Overall, attitudes towards foreigners have moved towards acceptance, with fluctuations. Levels of trust in institutions are low, except among older and less educated groups, where they are higher. The aim of this series of studies is to explore the complex factors affecting the functioning of local society and to contribute to the practice-oriented development of sociology education.

Kulcsszavak

empirikus kutatás,
társadalmi attitűdök,
közbiztonság,
éghajlatváltozás,
környezettudatosság,
migráció

Absztrakt:

A tanulmány a Szegedi Tudományegyetem Szociológia Tanszéke által a 2000. évben indított Szeged Studies kutatássorozat módszertanát, valamint a város lakóinak véleményét mutatja be néhány kulcsfontosságú társadalmi jelenséggel kapcsolatban. A 25 éve évenként végzett reprezentatív survey vizsgálat multidiszciplináris megközelítésben tárja fel a város társadalmi, környezeti és biztonsági folyamatait. A módszertani alapot a személyes felkeresésen és lekérdezésen alapuló (PAPI, CAPI) empirikus adatgyűjtés, terepkutatás adja, amelyben az egyetemi hallgatók aktív szerepet vállalnak. Tanulmányunkban a lakossági bizalom, közbiztonság, migrációs attitűdök és környezeti tudatosság változásait elemezzük longitudinális és keresztmetszeti megközelítésben. Eredményeink alapján megállapíthatjuk, hogy az elmúlt 25 évben a szegediek biztonságérzete összességében javult, a klímaváltozással kapcsolatos aggodalmak erősödtek. A külföldiekkel szembeni attitűdök hullámvázán, de összességében az elfogadás irányába mozdultak. Az intézményekkel kapcsolatos bizalom szintje alacsony, kivéve az idősebb és alacsonyabb iskolai végzettségű társadalmi csoportokat, ahol ez magasabb. A kutatássorozat célja, hogy a helyi társadalom működését érintő komplex tényezőket feltárja, és hozzájáruljon a szociológusképzés gyakorlatorientált fejlesztéséhez.

Beérkezett: 2025.04.22.

Bírálat: 2025.04.30.

Elfogadva: 2025.05.05.

Ez a tanulmány a Szeged Studies kutatássorozat 2000-2024 között született eredményei alapján készült.

Bevezetés**A Szeged Studies kutatási projekt és gyakorlati képzés módszertana**

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Szociológia Tanszéke a 2000/2001-es tanévtől egy olyan módszertani képzési tervet dolgozott ki és vezetett be, amely lehetőséget biztosít a tanszék hallgatói számára, hogy már az egyetemi tanulmányaik alatt, intézményi keretek között a gyakorlatban is elsajátíthassák az empirikus társadalomtudományi kutatás különféle módszereit a tervezéstől kezdődően az adatfelvételen és adatelemzésen át a tanulmányírásig.

A szegedi szociológusképzés módszertani blokkjának reformját a 2000-es években az alábbi elgondolások motiválták:

- A „Szegedi Szociológián” végzett hallgatók további pályafutásának elemzésekor azt az eredményt kaptuk, hogy a szociológus pályán való

megmaradás és sikeres tudományos tevékenység elengedhetetlen feltétele az empirikus társadalomtudományi kutatásokban szerzett szakmai gyakorlat.

- A módszertani képzési terv reformjának bevezetése előtt diplomát szerzett hallgatók, általában az egyetem intézményi keretein kívül szereztek gyakorlatot az empirikus kutatások területén.

A módszertani képzés megújítását a Detroit Area Studies (DAS) projekt ihlette. A projekt egy olyan jelentős kutatási kezdeményezés volt, amely az 1950-es évek óta kulcsszerepet játszott az amerikai urbanisztikai és szociológiai kutatásokban. A projekt célja eredetileg az volt, hogy a Michigani Egyetem diákjainak lehetőséget adjon a városi társadalmi folyamatok és közösségek terepkutatására Detroitban és annak környékén. A DAS nemcsak tudományos adatgyűjtést szolgált, hanem gyakorlati képzést is biztosított a hallgatók számára, akik részt vehettek a közösségi problémák megértésében és elemzésében. A DAS projekt jelentős szerepet játszott Detroit városi átalakulásainak dokumentálásában, különösen a város ipari hanyatlása, a fehér középosztály kivándorlása (*white flight*), valamint a szegregáció és társadalmi feszültségek vizsgálatában. Az elmúlt évtizedek során a projektet számos más városi tanulmány egészítette ki, különösen a Detroit Works és a Detroit Future City kezdeményezések révén, amelyek a városi revitalizáció és közösségfejlesztés kérdéseire fókuszáltak. Az adatfelvételt a kérdőívszerkesztéstől a system file és a dokumentáció elkészítéséig a kutatásban résztvevő módszertani tárgyakat oktatók és hallgatók közösen végzik gyakorlati oktatás keretei között. (Marans, Gerber és Morenoff 2024)

Módszertan

A Szeged Studies kutatás a DAS-hoz hasonló célból indult Szegeden, 500-2300 fős reprezentatív minták lekérdezésével. A város településmintájának címeit (amikor az adatfelvétel nem véletlensétás módszerrel történt)¹ a legnaprakészebb forrásból, a Központi Lakcímnnyilvántartóból Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkárságtól² kérjük tudományos kutatási céllal. Itt lehetőségünk van az egyéni minták mellett lakásminták megrendelésére is. A pontos nevek és címek

¹A Szeged Studies történetében két alkalommal 2000-ben és 2005-ben került sor véletlen sétás kiválasztási módszer alkalmazására.

²Korábban Központi Nyilvántartó és Választási Hivatal

ismeretében a mintába került személyeket (családokat) levélben kérjük fel a válaszadásra a terepmunka kezdete előtt néhány nappal. Tapasztalatunk szerint ez növeli a válaszolók bizalmát, csökkent a válaszmegtagadók arányát.

A kérdőív elkészítésére szintén nagy gondot fordítunk. Kialakításában a tanszék oktatói bevonják a hallgatókat is a gyakorlati órák során. A végleges kérdőív kialakítását minden esetben próbakérdezés előzi meg. A kérdezői munka megkönnyítése érdekében már a kérdések kérdőívbeli formájának kialakításakor arra törekszünk, hogy megelőzzük az olyan kérdezői hibákat, amelyek utólag már ritkán korrigálhatók.

A kérdező hallgatók minden adatfelvétel előtt szemináriumi keretek között részletes felkészítést és az adatfelvételhez írásos kérdezési útmutatót kapnak, mely egyrészt felhívja a figyelmet a kérdőív legfontosabb részeire, másrészt a viszonylag ritkábban előforduló kérdezési helyzetek megoldásához ad iránymutatást. Emellett tartalmazza a vizsgálat célját is, felkeltve ezzel a kérdező érdeklődését a kutatás iránt.

A kérdezői hálózatot a kutatásszervező oktató irányításával a végzős alapszakos szociológus hallgatók, mint „körzeti instruktorok” csoportvezetők működtetik. Az instruktorok folyamatosan tartják a kapcsolatot kérdezőikkel és megbeszélnek velük a kérdezés során felmerült problémákat, felügyelik és kezelik az ORD rendszerben³ történő bejegyzéseket és címhasználatot. A körzetükben lekérdezett kérdőívek mindegyikén 100%-os kitöltéskontrollt végeznek. Minden olyan esetben személyesen is kontrollálják a kérdezést, ha az elkészült kérdőívben valamilyen gyanús dolgot találnak. Emellett az előre meghatározott leadási határidőkre és ellenőrzésre összegyűjtik a kérdőíveket, átadják a kutatásszervezőnek, aki az ORD adatok alapján szűrőpróbaszerűen ellenőrzi a kérdezőket, a kérdezett személyt felkeresve.

Az instruktoroktól átvett kérdőíveket a kutatásszervező oktatók veszik át és kódoltatják a hallgatókkal. A kutatásban résztvevő hallgatók feladata a kérdőívek újbóli (most már egységesebb szemléletű) 100%-os kitöltés kontrollja, a nyitott kérdések kódolása és az adatok rögzítése. A kódolás az adott kutatás nagyságától függően 5-25 fős szemináriumi csoportokban történik két körben. Az első körben mindenki a saját maga által felvett kérdőíveket kódolja, majd egy rotációt követően valaki másét. 2000-2012-ig

³Rác Attila, (SZTE BTK Szociológia Tanszék) és alkotótársai által tervezett Online Research Direktor kutatásirányító és mintavételi szoftver, amelyet 2010-től használ a tanszék. A szellemi alkotást a Szegedi Tudományegyetem a 11/2022 (VI.15) határozatában birtokba vette.

kizárólag papír alapú kérdőívekkel történt az adatfelvétel, 2012-től pedig vegyesen papír és CAPI alkalmazásával. Az ORD 2010-es rendszerbe állításával lehetővé vált, hogy ne csak a kérdezők, hanem az instruktorok munkáját is ellenőrizni tudjuk és mind a kérdezők, mind az instruktorok valós idejű visszajelzést kaphassanak munkájuk állásáról és minőségéről.

A papír alapú kérdőívek rögzítése korábban SPSS Data Entry-be történt. Ez a programcsomag lehetőséget nyújtott arra, hogy a logikai kontrollokat építsünk be, valamint megakadályozzuk az extrém értékek rögzítését, csökkentve ezáltal a rögzítés közbeni elcsúszás veszélyét. 2010-2014 között az ORD CAPI modulját az Online Survey Editort használtuk a CAPI adatfelvételre és a papíralapú kérdőívek rögzítésére, majd áttértünk a Lime Survey rendszer használatára.

A papíralapon felvett kérdőívek rögzítése után előállt adatfile-ok első kontrollja a rögzített adatok leadásakor az átvételi program segítségével történik. Az itt előkerülő hibákat (pl. sorszámelütés, elcsúszás) még az utómunkás maga javítja. A leadott file-ok instruktorok általi összefűzése után kezdődik az alapsorok tisztítása és az adatok logikai ellenőrzése. Ezt a munkát szintén a hibakeresésben, javításban már gyakorlattal rendelkező felsőbb éves hallgatók végzik oktatói irányítás és ellenőrzés mellett. Minden adatfelvételtől dokumentum-kötet készül, mely az alapsorok mellett tartalmazza a vizsgálat részletes dokumentációját is (mintaleírás, minta-illeszkedésvizsgálatok, kérdőív, kérdezői segédanyagok, változólista, képzett változók programja stb.).

A Szeged Studies adatfelvételi rendszerének kialakításakor azt az alapelvet tartottuk szem előtt, hogy az érvényes és megbízható adatok „előállításának” kulcsszereplője a kérdező. Az adatfelvételt és a hozzá kapcsolt szigorú értékelési rendszert úgy alakítottuk, hogy az általunk oktatott jövőbeli társadalomkutatók „saját bőrükön érezzék” a kérdezői munka nehézségeit és később empatikusabb hozzáállással kezeljék és készítsék fel az általuk irányított kérdezőket sarkallva ezáltal a jó, megbízható munkára.

Az adatgyűjtések megtervezésekor figyelembe vett egyik legfontosabb szempont mindig a reprezentativitás biztosítása, ami azt jelenti, hogy a teljes sokaság egy részének megfigyelése révén szeretnénk következtetéseket levonni a teljes sokaságra vonatkozóan. Ennek érdekében úgy kell kiválasztani a megkérdezendő személyeket, hogy azok a lehető legjobban képviseljék a teljes sokaságot, vagyis bizonyos szempontok – erre a leggyakrabban használt ismérvek a nem, az életkor, a lakóhely településtípusa, illetve az iskolai

végzettség – alapján reprezentatívak legyenek arra nézve. Ezek a paraméterek azok, amelyek alapján vizsgáljuk az empirikus mintánk illeszkedését az alapsokasághoz és megfelelő illeszkedés esetén azt állítjuk, hogy ezen paraméterekre a mintánk a reprezentatív.

Az adatgyűjtés folyamán tehát az előzetesen definiált, jó minta tulajdonságai megsérülnek, hiszen a nemválaszolásnak köszönhetően bizonyos elemek részben vagy egészen kiesnek a mintából. A felmérésstatisztikában elfogadott tény, hogy a nemválaszolások megoszlása a minta tagjai között nem véletlenszerű, hanem bizonyos szociodemográfiai, pszichológiai és egyéb jellemzőkkel összefügg, ezért a nemválaszolás nem csak a minta csökkenését, hanem torzulását is okozza (Marton 1994, Éltető és Marton 1995, Fischer 2001, Hunyadi 2001, Németh és Rudas 2002 etc.). Ennek következtében az eredeti minta reprezentativitása már nem áll fenn, az empirikus minta már nem reprezentálja a teljes sokaságot – sokszor az ismert paraméterek szerint sem – így következtetéseink érvényessége, valamint megbízhatósága is csorbat szenved.

A Szeged Studies kutatásokban az egyik legfontosabb módszertani kihívást a nemválaszolásból eredő torzítások jelentették. A nemválaszolás kategóriáit és forrásait részletesen feltérképeztük: ide tartozik a lefedési hiba, kiválasztási hiba, mérési és válaszadási hiba, valamint a teljes nemválaszolás problémája. Ezek mind a reprezentativitás és érvényesség csökkenéséhez vezettek a terepi adatfelvételek során.

Az Online Research Director megalkotásának know-how-ját a címlistas mintavételi eljárás esetén végzett kutatásokkor a kieső címek (nem elérhető személyek és válaszmegtagadók) pótlására leginkább elfogadott módszer a csökkenőmintás, illesztett pótcímes eljárás gyakorlati alkalmazásának problémája ihlette. Címlista alkalmazása esetén a csökkenő mintás adatfelvételi eljárás alapesetben azt jelenti, hogy a kutatási minta elemszámát eleve nagyobbra tervezzük, számolva a válaszmegtagadásokkal, valamint a nem létező és nem elérhető személyek számával. A kérdező így eleve több címet tartalmazó listát kap kézhez, mint amennyi a meghatározott minta elemszáma (1000 főre tervezett adatfelvétel esetében 1700 címet), így a kieső címekkel számolva is a kutatás végére előáll az 1000 fős mintaelemszám. A kérdező feladata tehát gyakorlatilag annyi, hogy addig menjen sorba a listán, ameddig nincs meg az 1000 db kitöltött kérdőív.

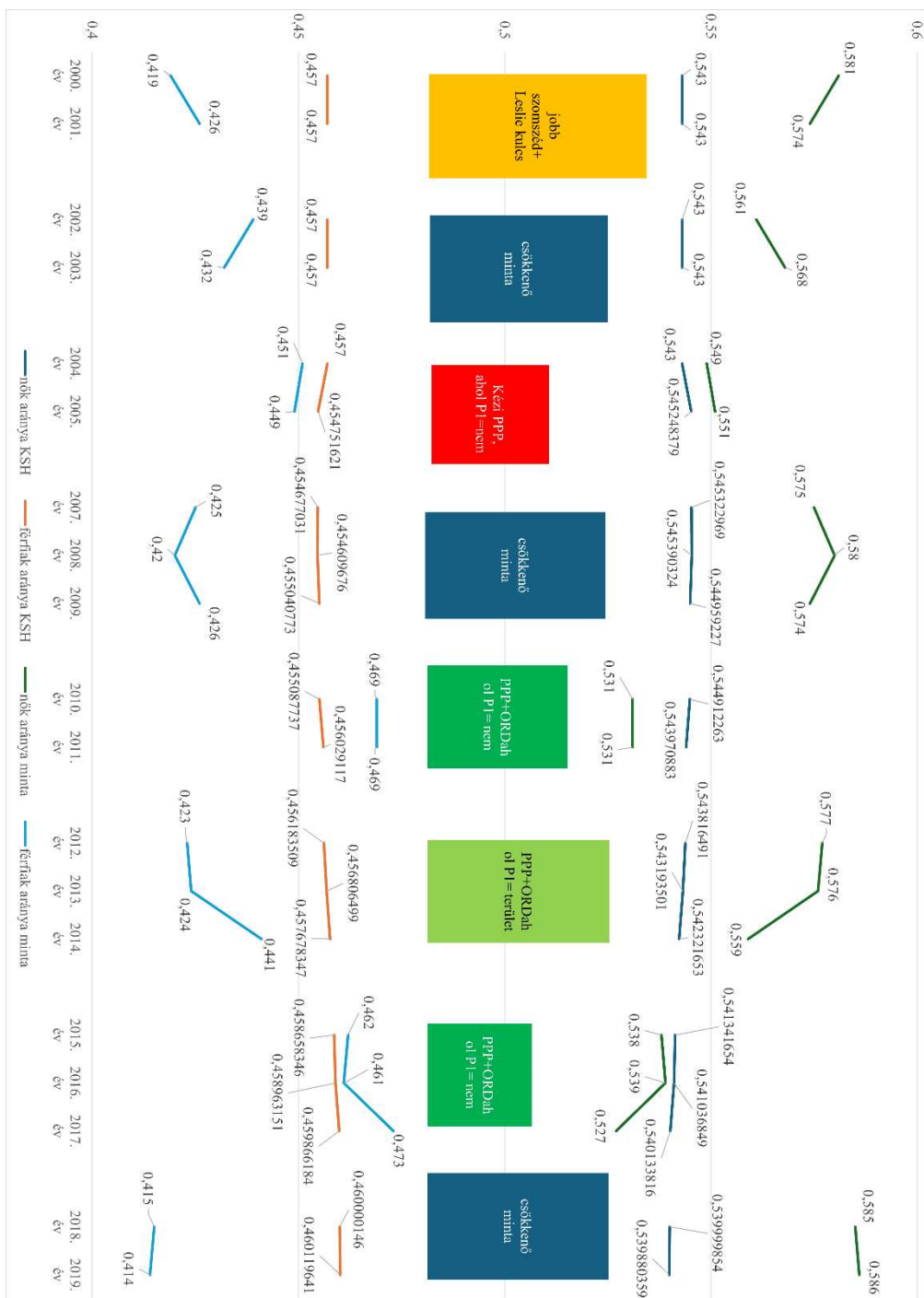
Ez az eljárás azonban a reprezentativitást illetően módszertanilag számos problémát rejt magában, mint pl. azt, hogy érzéketlen a nemválaszolók

társadalmi-demográfiai jellemzőit illetően. Ezt a problémát azzal próbáltuk - először „mechanikusan” kutatásszervezői humán erőforrással kiküszöbölni, hogy a nagyobb elemszámúra tervezett mintát két csoportra osztottuk – főcím és pótcím –, ahol a kérdezők az első adatfelvételi körben csak az első csoportot a főcímeket próbálták lekérdezni. Sikertelen megkeresés, ill. válaszmegtagadás esetén nyúltak csak a kérdezőbiztosok a pótcímeket tartalmazó listához, mégpedig úgy, hogy a kieső főcímek társadalmi demográfiai jellemzőihez hasonló pótcímet választottak a pótcímlistából, azaz bizonyos paraméterek szerint illesztették a pótcímeket a kieső főcímekhez. Ez az illesztett pótcímvételi eljárás módszere csökkenő mintával kombinált változata.

Fentebb kifejtett módszertani problémának a csökkentésére született meg a paraméterprioritásos pótcímillesztési eljárás (PPP) kifejlesztése, majd a módszert leíró algoritmus alapján az Online Research Director (ORD) szoftver fejlesztése (Rácz 2022). A módszertani innováció lényege, hogy terepmunka közben a kieső címek helyére olyan új címet illeszt be az algoritmus, amely a mintában a kutatási célnak megfeleltetett prioritások alapján szükséges szociodemográfiai paraméterekhez illeszkedik (nem, életkor, iskolai végzettség stb.). Ezáltal jelentősen csökkenthető a kérdezőbiztosok szubjektív döntései által okozott torzítás.

A PPP elméletére fejlesztett ORD 1.0 nevű online rendszer, automatikusan naplózza a kérdezőbiztosok tevékenységét, rögzíti a kieső és pótló címeket, valamint valós időben felügyeli a megadott paraméterek szerinti reprezentativitás fenntartását. A rendszer jelentős mértékben csökkentette a nem mintavételi hibákat és javította a terepmunka minőségét.

**1. ábra: A Szeged Studies minták nemek szerinti illeszkedése a KSH
népességi adataihoz**

Az eljárás az eddigi kutatói tapasztalatok szerint jó eredményeket hozott, a minta a társadalmi-demográfiai paraméterek alapján reprezentatív maradt, az ORD alkalmazásával a nem mintavételi hibák száma így vélhetően valamelyest csökkent.

Szeged közbiztonságával kapcsolatos lakossági attitűdök 2000-2018

A biztonság, mint érték szerepe egyre inkább felerősödik, ahogy a világ egyre bizonytalanabbá és kiszámíthatatlanná válik, felerősítve az egyén kiszolgáltatottság érzetét. Az élet a modern világban egyben az élet globális bizonytalanságát jelenti. Az ipari társadalmak modernitását Beck (2003) elmélete szerint a reflexív modernizáció átalakítja, az átalakulás következményeként felépül a kockázattársadalom, ahol az előállított és önmagunk által létrehozott bizonytalanság feltételei közepette vagyunk kénytelenek élni. A bizonytalanság és a kiszámíthatatlanság nem ismer határokat, a fenyegetettség mértéke (pl. háború) felmérhetetlen és mindenkit egyaránt érint. A modern világ egy „elszabadult világ” is egyben: nemcsak a társadalmi változások üteme jóval gyorsabb, mint bármilyen korábbi rendszerben, de a változások is kiterjedtebbek. A 21. században a társadalmi és technológiai biztonság hiánya súlyos kockázati tényezővé válik. A globalizáció és a digitális forradalom a szubjektív biztonságérzet megrendüléséhez vezetett, a konkrét veszélyek percepciója kiegészül az absztrakt veszélyek elővételezésével (Csépe 2017).

Ebben a folyamatban természetes, ha az egyén keresi a kapaszkodót, a biztos pontokat, a védelmet nyújtó és megtartó helyeket és kapcsolatokat. A szubjektív biztonságérzet konstruálásában lényegi elem a lakóhely, a közvetlen lakókörnyezet közbiztonságának megítélése. Mátyás (2015) Debrecen lakosságának szubjektív biztonságérzetét feltérképező vizsgálatának fő megállapítása, hogy nem a személyes tapasztalatok, hanem a média által közvetített információk alakítják elsősorban a lakosság közbiztonságról alkotott képét, valamint a megítélés nagymértékben függ a lakóhely bűnügyi fertőzöttségétől.

Ebben a fejezetben a lakókörnyezetre, a lakás környékére és a településre, Szegedre vonatkozó attitűdök és vélemények alakulását mutatjuk be 2000 és

2018 között⁴ (2.ábra). A „Szeret Ön Szegeden élni?”⁵ kérdésre kapott válaszok alapján megállapítható, hogy az első adatfelvétel idején, 2000-ben a megkérdezettek csaknem háromnegyede erős pozitív attitűddel bír a lakóhelyével kapcsolatban, kifejezetten szeretett Szegeden élni. A további vizsgálati években ez a tendencia folytatódott, 2018-ban már a megkérdezettek nyolctizede értékelt így, további 15% inkább pozitív érzéseket fogalmazott meg a szegedi lakóhelyével kapcsolatban, és csupán a válaszadók elenyésző része (3%) számolt be negatív attitűdről.

2. ábra: „Szeret Ön Szegeden élni?” kérdésre kapott válaszok megoszlása 2000 – 2018 (%)

Chart: FM • Source: Szeged Studies kutatás 2000-2025 • Created with Datawrapper

A lakókörnyezettel való elégedettség érzet egyik alapvető meghatározója a környezet biztonságának szubjektív megítélése, amelyet befolyásol a korábbi személyes élettapasztalat – különösen, ha az egyén vagy közeli hozzátartozója bűntény áldozatává vált –, a korábban már említett médiahatás, valamint a nem és az életkor: a nők és az idősebbek félelemérzete lényegesen magasabb, mint a férfiaké és fiatalabbaké (Dusek 2015).

A 3. ábra adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a közvetlen lakókörnyezetük közbiztonságával elégedettebbek a szegediek, mint általában véve a város közbiztonságával. A szakirodalmi állításokkal összhangban Szegeden is a nők, az idős korosztályba tartozók és az alacsonyan iskolázottak szignifikánsan kevésbé elégedettek a közbiztonsággal az egyes adatfelvételi években. 2000-ben, az első adatfelvétel idején a legidősebb korcsoportba

⁴A minta elemszáma N₂₀₀₀=1108, N₂₀₀₅=1390, N₂₀₁₀=1559, N₂₀₁₆=1046, N₂₀₁₈=824.

⁵2018-ban változott a kérdőív kérdése, a válaszadó szűkebb környezetére vonatkozott: *Szeret-e a városrészben élni?*

tartozók félelemérzete a legerősebb⁶, több mint fele az idős lakosoknak (55%) egyáltalán vagy inkább nem elégedett lakókörnyezetének közbiztonságával. 2005-ben a nők, a legidősebb korcsoportba tartozók és a legfeljebb 8 általános iskolai bizonyítvánnyal rendelkezők adták a legkedvezőtlenebb értékelést a szegedi közbiztonságról⁷. 2010-ben és 2016-ban csak az iskolai végzettség eredményezett szignifikáns különbséget a válaszadók biztonságghiányában: minél magasabban iskolázott a megkérdezett, annál inkább elégedett volt a közbiztonsággal.⁸ 2018-ban a demográfiai tényezők nem eredményeztek szignifikáns különbséget a félelemérzetben. A lakókörnyezettel való elégedettséghez hasonlóan a közbiztonság megítélése is egyre javuló tendenciát mutatott az adatfelvételek során.

3. ábra: Szeged és a közvetlen lakókörzet közbiztonságával való elégedettség 2000-2018 (%)⁹

Biztonságérzettel kapcsolatos attitűdök 2000-2018

Chart: FM • Source: Szeged Studies kutatás 2000-2025 • Created with Datawrapper

Megvizsgáltuk azt is, hogy milyen tényezők generálták a félelemérzet kialakulását a lakókörnyezet közbiztonságával kapcsolatban negatív, illetve erős negatív érzelmekről beszámoló megkérdezetteknél (4.ábra). 2000-ben a megkérdezettekben félelmet generáló gyanús személyek lakókörzetben való feltűnése a legnagyobb arányban választott tényező (52%), amelyet a rendőri jelenlét hiánya (39%) és a bűnesetek előfordulása követ (28%). Legkevésbé az elégtelen közvilágítást találták problematikusnak a válaszadók (14%). A félelem érzése megnöveli a bűntény áldozatává válásáról alkotott valószínűséget és az otthon védelmét biztosító intézkedések további bevezetését eredményezheti (több zár, rács, riasztó). Ezen túlmenően a

⁶Az összefüggés szignifikáns, $p < 0,001$

⁷Az összefüggés szignifikáns, $p < 0,001$

⁸Az összefüggés szignifikáns, $p < 0,002$

⁹Az értékelés módja változott a kutatássorozatban: 2000-2010 között 5 fokozatú skálán értékelt a megkérdezett, majd 2016-ban és 2018-ban 4 fokozatú skálán.

magasabb félelemérzet gyakran jár együtt a szigorúbb büntetések elvárásával az igazságszolgáltatás részéről (Dusek 2015).

4. ábra: Félelemérzet és biztonsághiány kialakulásához hozzájáruló tényezők, Szeged Studies 2000 (%) N=274

Biztonságérzet hiányát okozó tényezők (%)

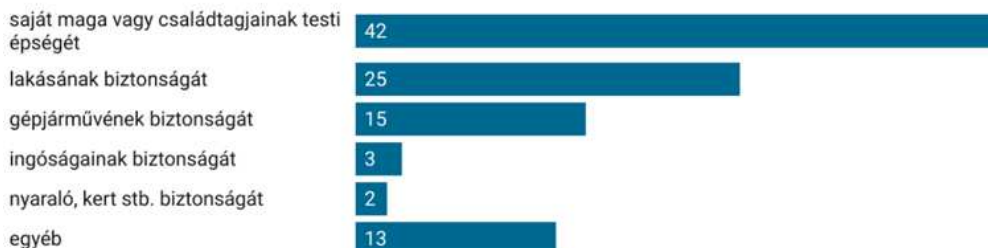
Chart: FM • Source: Szeged Studies 2000 • Created with Datawrapper

2005-ben a megkérdezettek csaknem fele (46%) nagy vagy nagyon nagy problémaként értékeli a bűnözést Szegeden, mindösszesen 7% vélekedik úgy, hogy egyáltalán nem, vagy csak kis mértékű problémát jelent. Az életkor, a nem és az iskolázottság szignifikáns különbséget¹⁰ tesz a bűnözéssel kapcsolatos félelem és problémaérzékelés esetében: a nők, az idősek és az alacsonyabb iskolai végzettségűek tartják nagyobb arányban jelentős problémának a bűnözést Szegeden. A válaszadók elsősorban a viktimizáció miatt aggódnak (42%), ezt követő az ingatlan- és ingó vagyont érő káresemény, veszteség miatti félelem (5. ábra).

¹⁰Az összefüggés szignifikáns, $p < 0,001$

5. ábra: Az aggodalmat, félelemérzetet befolyásoló tényezők (%) Szeged Studies 2005, N=787

Mit lát elsősorban veszélyeztetve? (%)

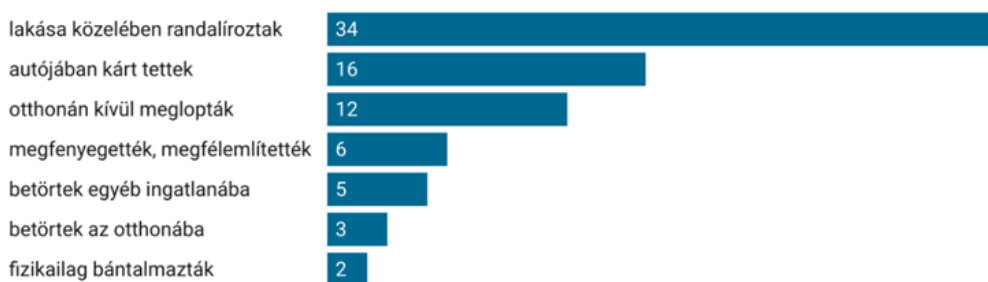
Szeged Studies 2005

Source: FM • Created with Datawrapper

A jelentős problémaérzékeléshez viszonyítva a valóban elszenvedett sérelmek szerencsére jóval kisebbek (6.ábra). A megkérdezettek harmada számolt be a közvetlen lakókörnyezetében hangoskodásról, randalírozásról; 16% autóját érte kár, illetve valamivel több mint tizedük (12%) számolt be arról, hogy meglopták. Az ettől súlyosabb bűnesetekben érintettek aránya szerencsére csekély, nem éri el egy esetben sem a 10%-ot. ESS 2002-2018 Magyarországon a legmagasabb (22 százalék %) azok aránya, akiknek biztonságérzete alacsony, annak ellenére, hogy nem voltak korábbi rossz tapasztalatai bűnözőkkel, bűnesetekkel (Róbert 2020).

6. ábra: Elszenvedett káresemények (%) Szeged Studies 2005

Elszenvedett káresemények (%) Szeged Studies 2005

Source: FM • Created with Datawrapper

Mindezekkel összefüggésben érdemes megvizsgálni, hogyan változott a közbiztonság megítélése és a biztonságihiánnyal összefüggő félelemérzet Szegeden a 2015-ös menekültválság hatására. Magyarország noha aktív szereplője volt a 2015-ös menekültválságnak, bevándorlók nélkül vált

frontvonalbeli országgá. Magyarországot váratlan sokként érte az ide beérkezők jelentősen megugró száma, ami egyébként nem jelentette azt, hogy ennyivel meg is nőtt volna a bevándorlók száma az országunkban, mivel az országot csak tranzitországnak használták (Sztankai 2021). Sik és munkatársai (2016) mérései alapján 2012 óta az idegenellenesség stabilan magasnak mondható Magyarországon, a nyíltan idegenellenesek aránya a 2016-os év elején érte el a csúcspontját: minden második megkérdezett tekinthető idegenellenesnek.

Szeged lakosságának biztonságérzetét nem rontotta a 2015-ös menekültválság, a városon átutazó nagyszámú menekült jelenléte (2.ábra). A 2016. tavaszán végzett adatfelvétel eredménye szerint Szeged közbiztonságát átlagosan 3,47-re értékeli a megkérdezettek az ötfokozatú skálán, a közvetlen lakóköri biztonságát pedig 3,7-es átlagértékkel jellemezték. A közbiztonság-érzet vizsgálatával kapcsolatban jó mutatószám, ha megvizsgáljuk azt, hogy milyen mértékben érzik magukat veszélyeztetve a lakosok, ha sötétedés után, egyedül kénytelenek sétálni az utcán. A megkérdezettek mindösszesen 4%-a nyilatkozott úgy, hogy nagyon veszélyben érzi magát, valamivel több mint ötödük (23%) pedig kicsi mértékű veszélyérzetről számolt be. A válaszadók több mint héttizede (72%) egyedül a sötét utcán is eléggé, vagy teljes mértékben biztonságban érzi magát.

Menekülttel a lakosság nyolctizede találkozott személyesen, és csupán 6% számolt be arról, hogy kárt, hátrányt szenvedett el a menekültek miatt. A menekültek befogadásával kapcsolatos szegedi lakossági álláspontok mérlegelő attitűdöt mutatnak, mindösszesen a lakosság negyede van azon az állásponton, hogy senkit nem kellene Magyarországnak befogadni (7.ábra).

7. ábra: A menekültek befogadásával kapcsolatos álláspontok Szegeden, 2016 (%) N=1007

Menekültek befogadásával kapcsolatos vélemények (%) Szeged Studies 2016

"Ön melyik állásponttal ért egyet a menekültek befogadásával kapcsolatban?"

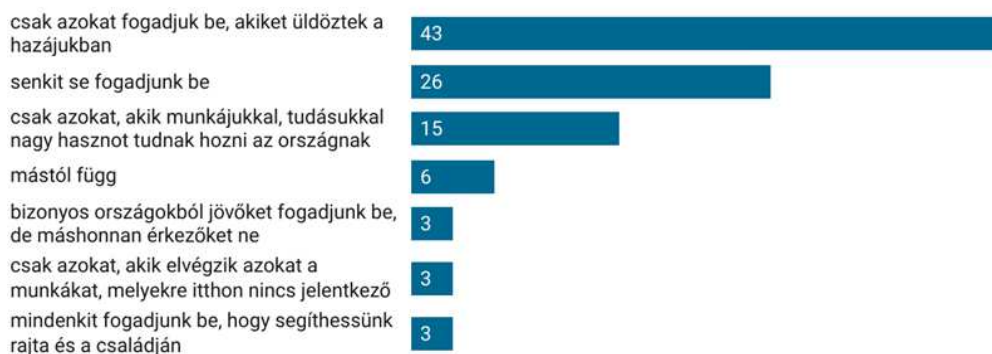

Chart: FM • Source: Szeged Studies 2016 • Created with Datawrapper

Az iskolai végzettség és a gazdasági státusz szignifikáns különbséget tesz a vélemények különbségében: minél iskolázottabb a válaszadó, annál inkább befogadó¹¹. A legfeljebb szakmunkás végzettséget szerettek kétötöde szerint senkit sem kellene befogadni az országba. A teljes munkaidőben dolgozók és a tanulók a legkevésbé elutasítók, míg a segélyből élők és a munkanélküliek a leginkább elzárkózók, vagyis a jóléti sovinizmus erősen befolyásolja a menekültekkel kapcsolatos attitűdöket.

Mindezzel összefüggésben érdemes részletesebben is megvizsgálni, hogyan gondolkodnak a szegediek a külföldiek jelenlétéről Magyarországon.

Külföldiek jelenléte Magyarországon és külföldi tőke megítélése

Ebben a fejezetben arra teszünk kísérletet, hogy megvizsgáljuk, hogyan változott a szegediek attitűdje az elmúlt 20-25 évben, azzal kapcsolatban, hogy a külföldiek és a külföldi tőke számára megnyílt az ország. Erre egy olyan kérdés blokk adott lehetőséget, ami a Szeged Studies története során 12 alkalommal került lekérdezésre. A kérdésblokkban alapvetően arra kérdeztünk rá, hogy mennyire zavarja a megkérdezetteket, hogy:

¹¹Az összefüggés szignifikáns, $p < 0,002$

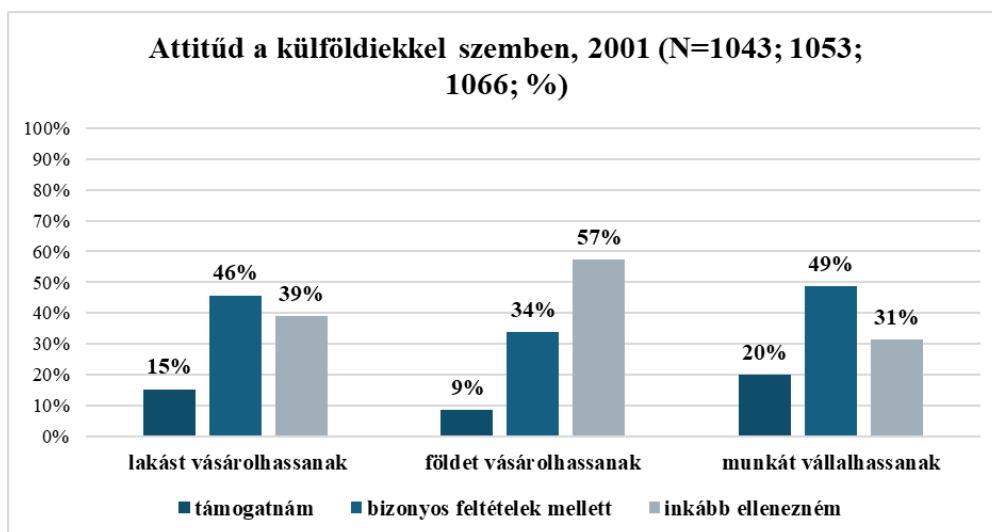
1. Külföldiek lakást vásárolhatnak Magyarországon?
2. Külföldiek földet vásárolhatnak Magyarországon?
3. Külföldiek munkát vállalhatnak Magyarországon?
4. Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt?
5. Szegeden viszonylag sok külföldit lehet látni?
6. Külföldi állampolgárok letelepedési engedélyt kaphatnak Magyarországon?
7. Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van?

A kérdésblokk 2001-ben jelent meg elsőként, még az Európai Unió csatlakozás előtt, ez indokolja a kérdések egy részének feltételes módon való megfogalmazását.¹² További fontos információ, hogy a kérdezés a 2001. szeptember 11-i terrortámadások után történt, ami valószínűsíthetőleg hatással volt a válaszadók pillanatnyi attitűdjére az idegenekkel kapcsolatban.

Ahogy a 8. ábrán látható, viszonylag kevesen válaszolták, azt, hogy támogatnák, hogy külföldiek lakást (15%), illetve földet vásárolhassanak (9%). 2001-ben a szegediek azzal kapcsolatban voltak a legtámogatóbbak, hogy külföldiek munkát vállalhassanak (20%). A lakásvásárlás és a munkavállalás esetében a relatív többség (46% és 49%), azt szerette volna, ha ez bizonyos feltételekhez lenne kötve, ez alól kivétel a földvásárlás kérdése, hiszen a többség, a megkérdezettek közel hattizede, ellenezte volna, hogy a külföldiek földet vásárolhassanak hazánkban.

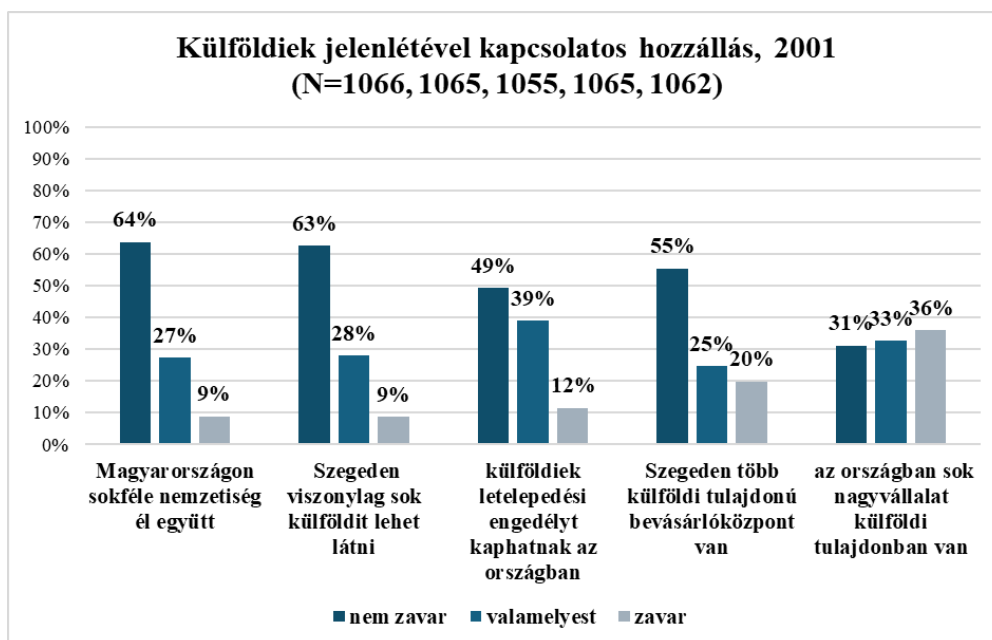
¹²Mennyire zavarja, helyett az kérdés így szerepelt: Támogatná-e, hogy külföldiek lakást vásárolhassanak, földet vásárolhassanak, munkát vállalhassanak?

8. ábra: Külföldiekkel szembeni attitűd 2001-ben¹³

A következő ábráról (9. ábra) leolvasható, hogy a kérdezetteket az zavarta legkisebb mértékben 2001-ben, hogy Magyarországon, illetve Szegeden sokféle nemzetiség él, sok külföldit lehet látni. A válaszadók közel kétharmadát zavarta vagy valamelyest zavarta, hogy a külföldiek letelepedési kötvényt kaphatnak, körülbelül a válaszadók felét nem zavarta, négy tized részét valamelyest zavarta és egytizedét zavarta. A bevásárló központok esetében valamelyest nagyobb volt a szélsőségesebb vélemények aránya, a kérdezettek több mint felét nem zavarta, viszont egyötöd részét zavarta, és mindössze az egynegyed részét zavarta csak valamelyest.

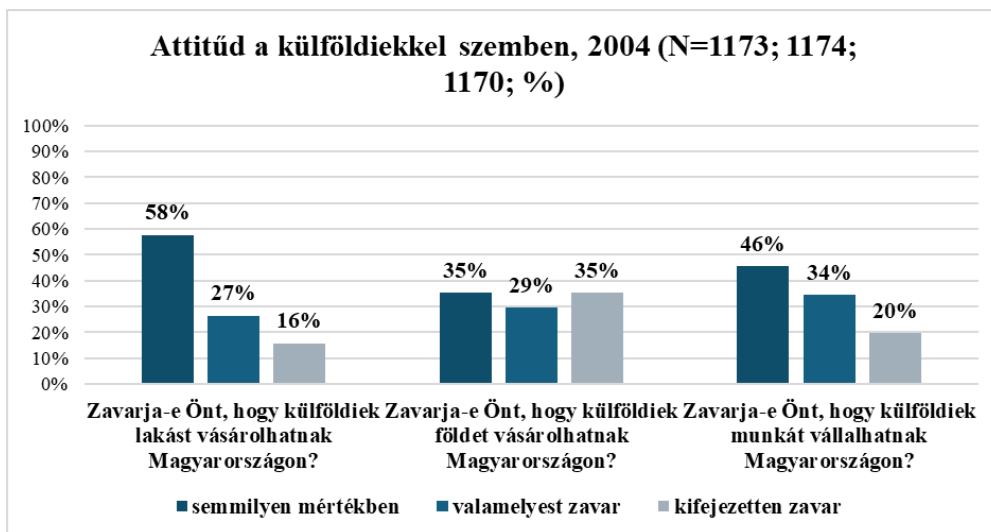
¹³Eredeti kérdések: *Ön inkább támogatná vagy ellenezné, hogy külföldiek lakást vásárolhassanak Magyarországon?* (N= 1043); *Ön inkább támogatná vagy ellenezné, hogy külföldiek földet vásárolhassanak Magyarországon?* (N= 1053); *Ön inkább támogatná vagy ellenezné, hogy külföldiek munkát vállalhassanak Magyarországon?* (N= 1066)

9. ábra: Külföldiek jelenlétével kapcsolatos attitűd 2001-ben¹⁴

A következő alkalom, amikor ez a kérdésblokk szerepelt a kérdőívben, 2004-ben volt, vagyis az Európai Unió csatlakozását követően. Minden kérdés esetében azt vizsgáltuk, hogy zavarja-e a kérdezettet az adott külföldiekkel kapcsolatos jelenség (10.ábra).

¹⁴Eredeti kérdések: Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt? (N= 1066); Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy itt Szegeden viszonylag sok külföldit lehet látni? (N= 1065); Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy külföldi állampolgárok letelepedési engedélyt kaphatnak Magyarországon? (N= 1055); Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy Szegeden több külföldi tulajdonban lévő bevásárlóközpont található? (N= 1065); Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van? (N= 1062)

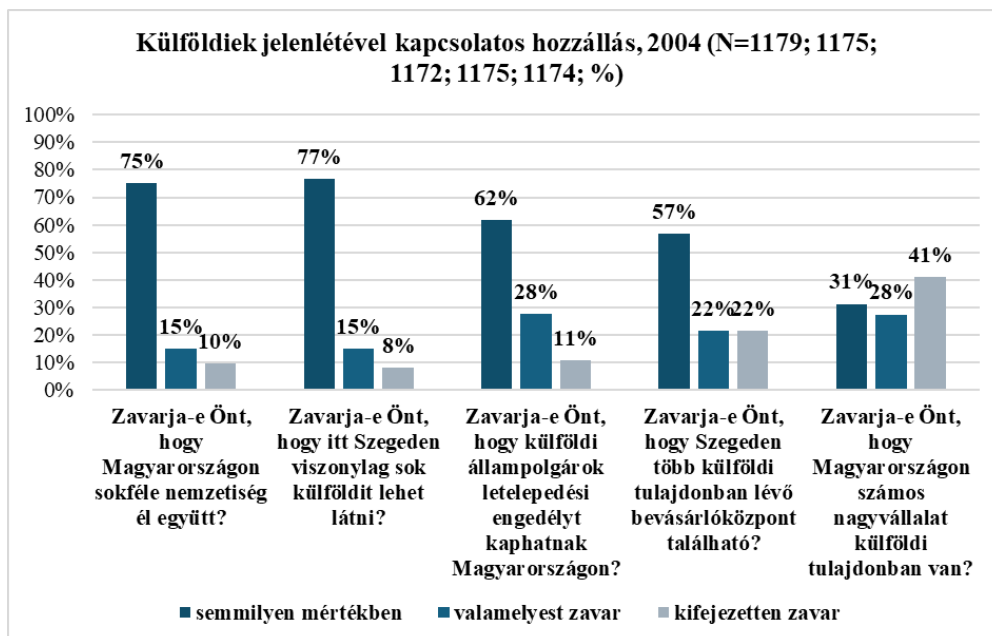
10. ábra: Külföldiekkel szembeni attitűd 2004-ben

Az EU csatlakozás után a külföldiek lakás- és földvásárlásával kapcsolatos attitűdök a szegediek körében pozitívabbak lettek 2001-hez képest, a külföldiek lakásvásárlása a megkérdezettek hattizedét nem zavarta, és mindössze 16 százalékát zavarta kifejezetten. A földvásárlás valamivel több, mint a kérdezettek egyharmadát nem zavarta, vagy kifejezetten zavarta, és valamivel kevesebb, mint egyharmad részt valamelyest zavarta. A munkavállalás esetében azt láthatjuk, hogy a válaszadók körülbelül fele azt válaszolta, hogy nem zavarja, a másik fele pedig azt, hogy zavarja vagy valamelyest zavarja.

A megérkezettek döntő többségét nem zavarta, hogy sok a külföldi az országban vagy a városban, és csak körülbelül a válaszadók egytizedét zavarta ez kifejezetten, tehát az előző kérdéshez képest többen voltak azok, akiket egyáltalán nem zavart a jelenség (11.ábra). A letelepedési kötvényekkel kapcsolatban is nőtt azoknak az aránya, akiket egyáltalán nem zavart, több, mint a válaszadók hattizede adott ilyen választ. A külföldi bevásárlóközpontok, és nagyvállalatok jelenlétének megítélésére nem változott nagy mértékben, a nagyvállalatok esetében valamivel többen felelték azt, hogy kifejezetten zavarja őket, mint 2001-ben.

11. ábra: Külföldiek jelenlétével kapcsolatos attitűd 2004-ben

A megkérdezett szegediek nagy többsége nem látja problematikusnak a külföldiek jelenlétét, de ahogy telnek az évek, ebben is történnek változások (12.ábra). Az egyes dimenziókban belül is látjuk, hogy a legtöbb dimenzióban 2014-hez képest két évvel később és további két év múlva a mutatók romlanak. Azaz 2014-hez képest több olyan válasz is érkezett, mely problematikusnak látja, hogy a külföldiek lakást, földet vásárolhatnak, letelepednek, különösen a földvásárlás dimenzióban látjuk a kimozdulást. Mindhárom dimenzióban a romlást követően, de 10 év után visszaáll az eredeti szintre, hasonlóan értékelik e jelenségeket a megkérdezett szegediek. Abban a két dimenzióban, mely a nemzetiségek együttélésére reagál (Magyarországon sok nemzetiség él együtt, illetve sok külföldit lehet látni Szegeden), 2014-2016 között romlást tapasztalunk, majd ugyanúgy, már két évvel később visszatér az átlag a 2014-es szintre – így azt feltételezhetjük, hogy ez a 2015-ös menekülthullámot követő tapasztalatok és közbeszéd változásait veszi figyelembe. S valóban, a menekültek jelenléte a megkérdezettek felét (51,4%) kifejezetten zavarja, további egyharmaduk számára pedig valamelyest zavaró.¹⁵

¹⁵A 2016-os adatfelvétel alapján.

12. ábra: Külföldiek elfogadása 2014-2024**Külföldiek elfogadása - átlag**

2014 / 2016 / 2018 / 2024 évek

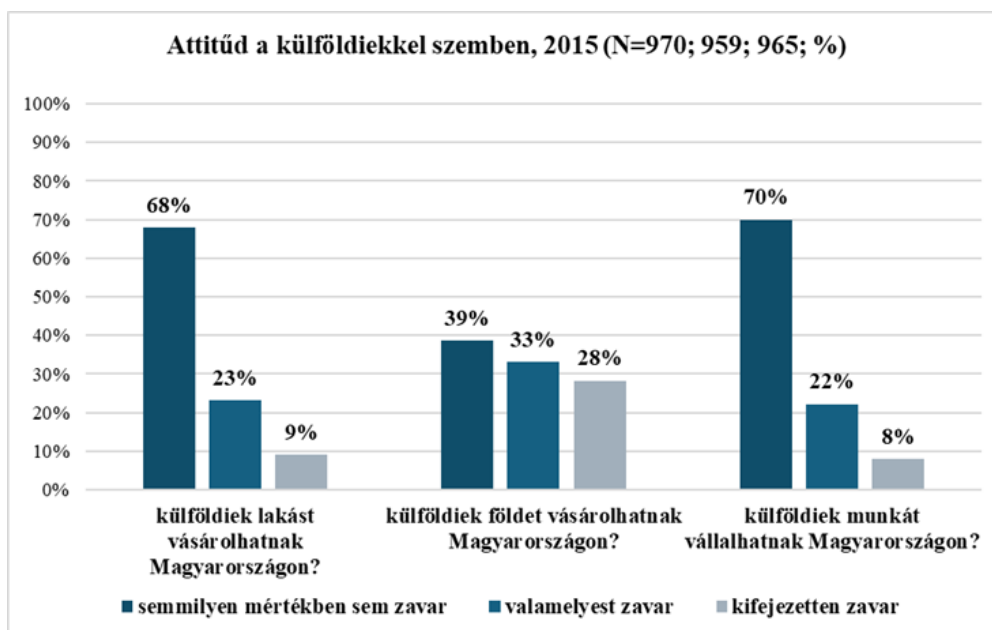
	külföldiek lakást vásárolhatnak Magyarországon?	külföldiek földet vásárolhatnak Magyarországon?	külföldiek munkát vállalhatnak Magyarországon?	Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt?	itt Szegeden viszonylag sok külföldit lehet látni?	külföldiek letelepedési engedélyt kaphatnak Magyarországon?	Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van?
2014	1.35	1.97	1.45	1.24	1.15	1.38	1.88
2016	1.51	2.04	1.43	1.31	1.23	1.50	1.75
2018	1.43	2.01	1.33	1.24	1.16	1.56	1.56
2024	1.32	1.77	1.40	1.18	1.18	1.40	1.64

Chart: nt • Source: Szeged Studies • Created with Datawrapper

A külföldiek munkavállalása vonatkozásában némi javulás történik a vizsgált időszak első négy évében, s igaz, 1,33-ról 1,40-re romlik a mutató értéke, de nem tér vissza a 2014-es szintre tíz év után. Hasonlóan, 10 év távlatában javul a nagyvállalatok külföldi tulajdonlását vizslató dimenzió átlaga is.

Az EU csatlakozástól kezdődően 2015-ig tehát folyamatosan egyre pozitívabb lett a szegediek attitűdje a külföldiekkel, és a külföldi tőkével kapcsolatban. 2015-ben már megkezdődik a migráns kifejezés pejoratív értelemben vett használata a kommunikációban – melynek központjában idegenellenes kifejezések álltak, melyek negatív hatást gyakoroltak a menekültek társadalmi megítélésére (Szabó 2019, Nemesi 2015) –, de a hatása még nem igazán érződik.

2015-ben a külföldiek lakásvásárlása a válaszadók több mint kétharmadát egyáltalán nem zavarta, s azok aránya, akiket kifejezetten zavar, egytized alá esett (13.ábra). A földvásárlás továbbra is sokakat zavart, de a 2004-es adatokhoz képest valamelyest nőtt azoknak az aránya, akiket semmilyen mértékben nem zavart, és csökkent azok aránya, akiket kifejezetten zavart. A külföldi munkavállalókkal kapcsolatos attitűd drasztikusan megváltozott, jóval kevésbé voltak elutasítók a szegediek, mint korábban: a válaszadók héttized részét egyáltalán nem zavarta, és kevesebb mint egytized részét zavarta kifejezetten. Ennek egy lehetséges magyarázata, hogy a megelőző 10 évben azt tapasztalták a szegediek, hogy a külföldi munkavállalók nem szorították ki őket a munkaerőpiacról.

13. ábra: Külföldiekkel szembeni attitűd 2015-ben

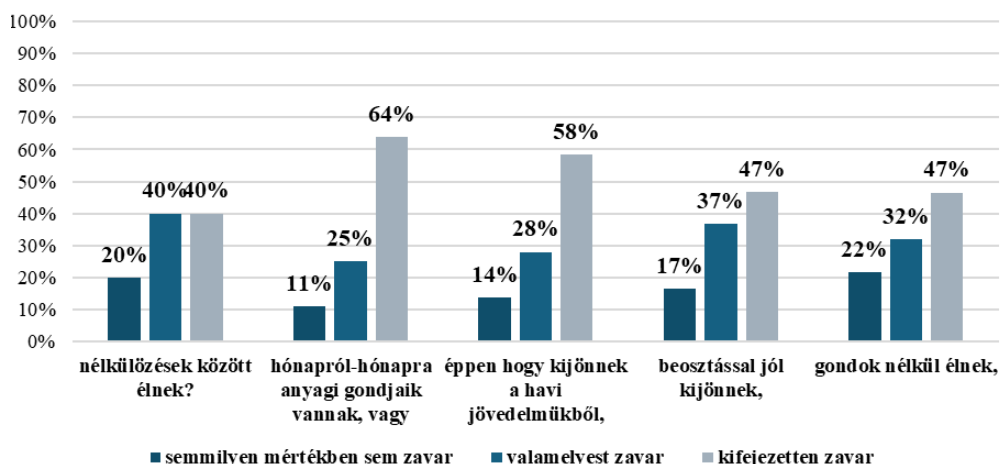
A politikai változásokat lekövetve 2015-ben megjelent egy új kérdés, mely 2016-ban és utoljára 2018-ban is lekérdezésre került, mellyel a menekültek megítélését vizsgáltuk. A leginkább ebben az aspektusban tapasztalható a változás¹⁶, melyet a menekültválság és annak kommunikációja okozott. A külföldiek elfogadását a menekülthullám, s azt körülvevő közbeszéd erőteljesen – de nem tartósan – befolyásolta. Míg 2015-ben a válaszadók egynegyede azt válaszolta, hogy semmilyen mértékben nem zavarják a menekültek, ez már kevesebb mint a válaszadók egyötödére volt igaz a következő évben. A kifejezetten zavar választ adók száma pedig megduplázódott egy év alatt. 2016-ról 2018-ra valamelyest ez mérséklődött, de a 2015-ös arányokat közel sem érte el. A viszonylag gyors stabilizálódás a menekültekkel kapcsolatos hozzáállásban feltehetőleg annak is köszönhető, hogy a negatív kommunikáció és kampány a magyar társadalom egy részében kifejezetten negatív megítélésű volt, amely sokakat cselekvésre, önkéntes tevékenységre sarkallt (Csaba és munkatársai 2017), ez Szegeden is megjelent, főleg önszerveződés révén, így jött létre például a MigSzol Szeged elnevezésű civil szervezet¹⁷.

¹⁶A különböző éveket vizsgálva szignifikánsan eltér a menekültekkel kapcsolatos hozzáállás: $p < 0,001$.

¹⁷A téma kutatásával foglalkozott egykori hallgatónk, Paizs Melinda Adrienn, aki a 33. OTDK-n III. helyezést ért el a „Szegedi önkéntesek a 2015-ös menekültválságban. Egy

A menekültekkel kapcsolatos hozzáállást mélyebben vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a keményváltókkal összevetve a menekültekkel kapcsolatos elfogadást, az iskolai végzettség¹⁸ és az anyagi helyzet szubjektív megítélése mentén szignifikáns összefüggés található¹⁹. Az anyagi nehézségekkel küzdő szegediek elutasítóbbak a voltak 2016-ban a menekültekkel szemben (14. ábra). Kiemelendő azonban, hogy a nélkülözések között élők – kvázi szolidaritást vállalva a menekültekkel – a legelfogadóbb csoportnak mondhatók. Általánosságban egy negatív attitűd rajzolódik a migránsokkal szemben. Ez egyrészt betudható az említett negatív töltetű kommunikációnak, másrészt pedig feltehetően annak, hogy a 2015-ös menekült válság jelentősen érintette Szegedet a déli határ közelsége miatt.

14. ábra: Menekültekkel kapcsolatos attitűdök az anyagi helyzet szubjektív megítélésének aspektusában, 2016-ban. (N= 996; %)

Az iskolai végzettség tekintetében elmondható, hogy 2016-ban Szegeden az alacsonyan iskolázottak elutasítóbbak voltak a menekültekkel szemben, mint

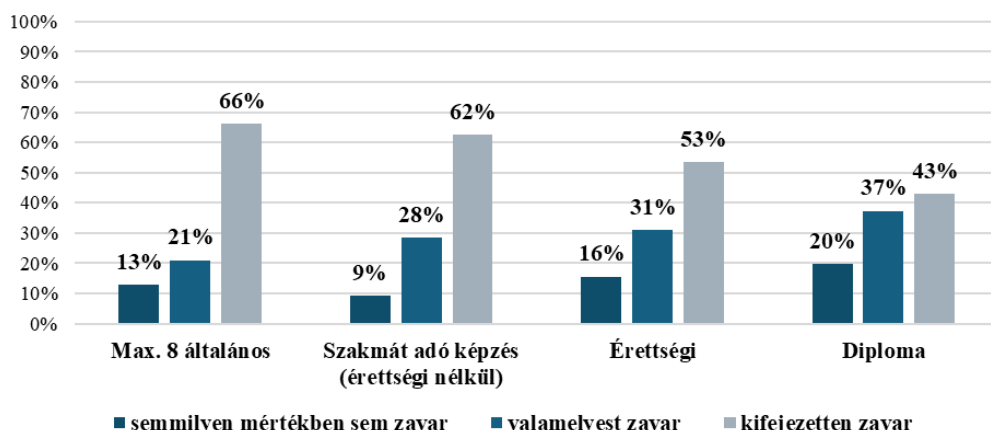
önszerveződő szervezet kialakulása és működése” című pályamunkájával. (Témavezetője Dr. Lencsés Gyula volt.)

¹⁸Az iskolai végzettség változó, kategóriák összevonásával jött létre. Összevonásra került a „nem járt iskolába”, „kevesebb, mint 8 általános” és „8 általános” válaszlehetőségek, így jött létre a „Max. 8 általános” kategória. A „szakiskola” és „szakmunkásképző” lehetőségek összevonásával jött létre a „Szakmát adó képzés (érettségi nélkül)” kategória, összevonásra került, továbbá a „szakközépiskolai érettségi” és „gimnáziumi érettségi” lehetőségek, így jött létre az „Érettségi” kategória. Végezetül összevontuk a „főiskolai diploma vagy felsőfokú technikum” és az „egyetemi diploma” lehetőségeket, így jött létre a „Diploma” kategória.

¹⁹ Az iskolai végzettség és az anyagi helyzet szubjektív megítélése is szignifikánsan összefügg a menekültekkel kapcsolatos attitűddel, $p < 0,001$.

a minimum érettségit szereztek (15. ábra). Úgy tűnik tehát, hogy az erős negatív irányú attitűd változás elsősorban nehéz anyagi helyzetű, alacsonyan iskolázott csoportokat érintette.

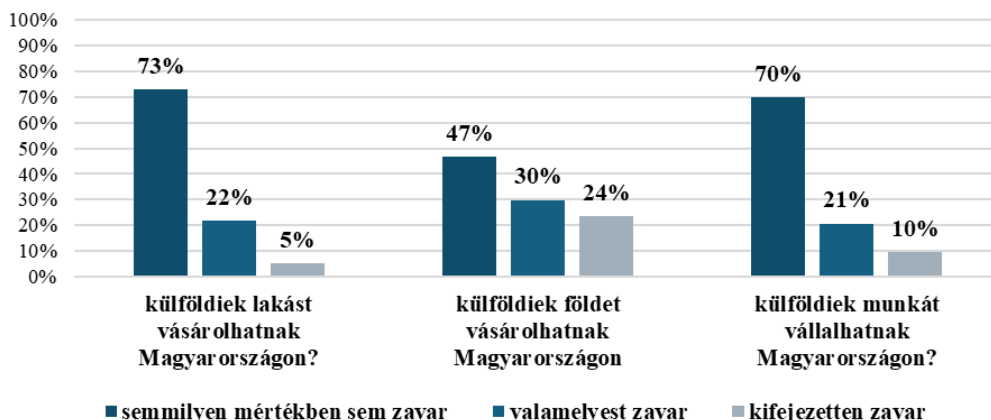
15. ábra: Menekültekkel kapcsolatos attitűdök az iskolai végzettség aspektusában 2016-ban (N= 1021; %)

2024-ben a szegedi lakosság továbbra is nagyjából elfogadónak mutatkoznak a külföldiek irányába, túlnyomó többségüket semmilyen mértékben nem zavarja, hogy Magyarországon, illetve Szegeden több nemzetiség van jelen (85%). A külföldiekkel kapcsolatos attitűdök a 2015-ös évi adatfelvétel eredményeihez hasonlíthatók a leginkább, tehát nyolc év alatt a vélemények mondhatni konszolidálódtak. 2024-ben a szegediek leginkább az zavarja, hogy külföldiek földet vásárolhatnak (24%), viszont az, hogy külföldiek lakást vásárolhatnak és munkát vállalhatnak, a válaszadók 73 és 70 százalékát semmilyen mértékben nem zavarja (12. ábra).

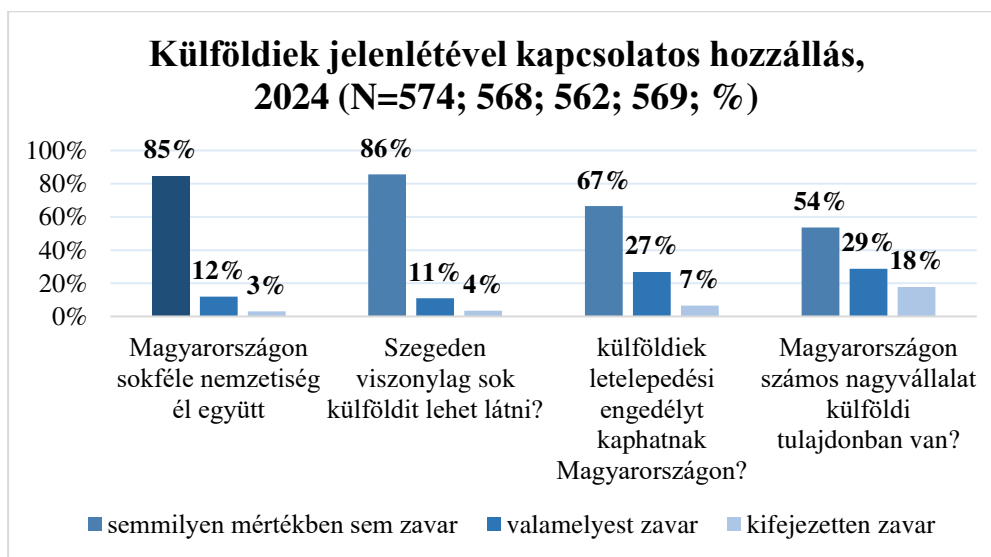
16. ábra: Külföldiek jelenlétével kapcsolatos attitűd 2024-ben

Attitűd a külföldiekkel szemben, 2024 (N=572; 565; 575; %)

Problematisabbnak látják a nagyvállalatok külföldi tulajdonlását, itt már csak 54%-uk jelezte, hogy egyáltalán nem zavarja, s a földvásárlás volt a megosztó: 47%-ukat semmilyen mértékben, 24%-ukat azonban kifejezetten zavarja. E kérdés kivételével csekély arányban jelezték az egyes kérdések kapcsán, hogy kifejezetten zavarja őket a külföldiek jelenléte.

17. ábra: Külföldiek jelenlétével kapcsolatos attitűd 2024-ben

Az, hogy a földvásárlás és a nagyvállalatok tulajdonlása volt a megkérdezett szegediek számára az a terület, amelyekben többen találják zavarónak a

külföldiek esetleges jelenlétét, nem véletlen, hiszen e területek azok, amelyek a közbeszédben megjelennek. 2024-ben a külföldi nagyvállalat jelenléte, építkezése és hatásai a napi közbeszédnek is részei, hiszen épül a kínai tulajdonú BYD elektromos autó gyár. E gyár épülésének a szegedi válaszadók 18%-a kifejezetten örül, 11,6%-uk kisebb vagy nagyobb mértékben nem örül, a válaszadók harmada bizonytalan, s 29,5%-uk kisebb mértékben, de örül.

Az egzisztenciájukat féltők, a nehezebben élők hajlamosabbak a külföldiek elutasítására (Sik és munkatársai 2016), ezért a 2024-es évi adatfelvételt e tekintetben is megtekintettük, méghozzá két, a válaszadó anyagi helyzetét a megélése szerint rögzítő válaszok alapján. A válaszadók 1%-a nélkülöző, 4,8%-a anyagi gondokkal küzd, negyedük éppen csak, 55%-uk pedig beosztással, de kijön a jövedelméből, s 14%-uk mondta azt, hogy gond nélkül meg tud élni. A változást is érzékelik, a válaszadó szegediek 38%-a úgy ítéli meg, hogy anyagi helyzete romlott (köztük azok a válaszadók, akik szerint sokkal rosszabb lett, a válaszadók 14,5%-t teszik ki), csekély, 3,9%-uk jelezte, hogy sokkal jobb lett, a válaszadók ötöde szerint egy kicsit jobb lett az anyagi helyzete, s a legtöbben (38,5%) úgy ítélte meg, hogy egy év alatt nem változott semmit.

Válaszadóink anyagi helyzetét és a külföldiek jelenlétének elfogadottságát együttesen megtekintve azt láthatjuk, hogy a több dimenzióban rosszabb értéket választó (elutasítóbb választ adó) válaszadók körében az anyagi helyzetében romlást tapasztalók majdnem a válaszadók felét teszik ki, emellett változatlannak érezte a több dologban elutasítók 29%-a (18.ábra). Ugyanezen vonatkozásokat tekintve az elfogadóbbak körében eltérően alakul, az elfogadóbb válaszadók 13%-a sokkal, 21%-a kicsit rosszabb anyagi helyzetet érzékel.

18. ábra: Anyagi helyzet változása és a külföldiek elfogadása, Szeged 2024

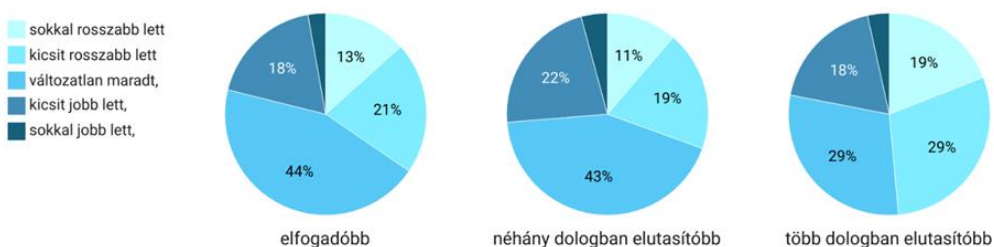

Chart: nt • Source: Szeged Studies 2024 • Created with Datawrapper

Összességében tehát elmondható Szeged lakosságáról, hogy elfogadónak mondhatók a külföldiekkel szemben. Konzisztensen egy aspektus kapcsán

tapasztalható negatívabb hozzáállás, ez pedig a külföldiek földvásárlási lehetőségeit érinti. A longitudinális trendeket vizsgálva látható, hogy az évek során a lakosság nyitott volt a globalizáció irányába, akár a multikulturalitás felé is, törést csak a 2015-ös menekültválság jelentett, azonban ennek sem volt tartós hatása.

Az eddig vizsgált témákkal összefüggésben érdemes a bizalom kérdéskörét is tanulmányozni a szegedi lakosság körében.

Az intézményi bizalom 2023-ban és 2024-ben

A bizalom kérdésköre nem képezi rendszeresen visszatérő tematikus elemét a Szeged Studies kutatássorozatnak, azonban némely években, részben kapcsolódó, de gyakrabban eltérő dimenziók mentén és különféle mérési skálák révén előfordul az adatfelvételek során. Jelen fejezetben az aktuálisan elérhető legközelebbi, összevethető vizsgálat adatainak felhasználásával, a 2023-as és 2024-es évre vonatkozóan tekintjük át az intézményi bizalom alakulásának bizonyos mintázatait.

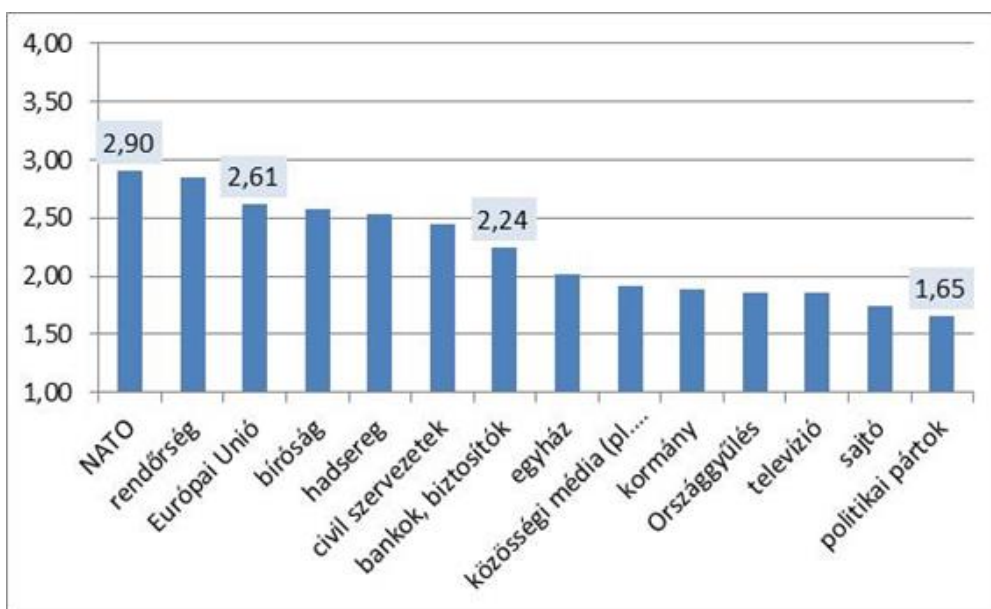
A bizalom intézményi aspektusa vonatkozásában a 2023-as adatfelvételben mindösszesen tizennégy különböző elem került lekérdezésre²⁰, melyek mindegyike esetében előfordult a skála mindkét pólusát jelentő érték (19.ábra). A legmagasabb átlagos bizalom szint a NATO esetében mérhető, ami – részben legalábbis – talán azzal is magyarázható, hogy a felmérés időpontjában már több mint egy éve zajlott az ország közvetlen szomszédságában található Ukrajnában a 2022. februárjában fegyveres harccá eszkalálódó konfliktus. Valamelyest meglepő módon azonban a bizalom szerint képzett sorrendben – a szinte hagyományosnak tekinthető mintázatok alapján várttal részben ellentétesen – a fegyveres szervek közül a hadsereg csak az ötödik helyre kerül, s a második legmagasabb bizalmi szinttel jellemezhető intézmény a rendőrség, amit a szintén a nemzetközi szféra felé mutató Európai Unió követ, hasonló, 2,5-et még meghaladó értékkel, mint a bíróság esetében mért átlag. A hadsereg mellett a civil szervezetek találhatók még az előbbi átlagérték körüli értékelési

²⁰A kérdés megfogalmazása az alábbiképpen történt: „Mennyire bíz meg Ön személy szerint a következőkben?”, a válaszokat egy 1-től 4-ig terjedő skálán adhatták meg a válaszadók az alábbiak szerint: 1=egyáltalán nem bízom meg benne, 2=nem nagyon bízom benne, 3=meglehetősen bízom benne, 4=teljes mértékben megbízom benne. Az alapvetően ordinális mérési szintű skálát a könnyebb elemezhetőség érdekében átlagolással vizsgáljuk, így intervallum mérési szintűnek tekintjük. Az adatfelvétel mintanagysága n=416.

szinten, amit relatíve nagyobb lemaradással a bankok és biztosítók intézménye követ.

Az előbbihez képest ugyancsak valamelyest alacsonyabb értékkel jellemezhető egyházat tehát megelőzik a civil szervezetek, és az azt követő közösség médiára vonatkozó értékelés is valamelyest kedvezőbb, mint a televízió iránti bizalom, s különösen igaz ez a sajtó vonatkozásában, mely az utolsó előtti az átlagok alapján képzett sorrendben. A közösségi médiát követő kormány és Országgyűlés iránti bizalom már lényegében inkább a skála negatív tartományában található – kettő alatti – értékekkel jellemezhető, de a politikai szféra reprezentánsaiként még kedvezőbb átlagos bizalom szint mérhető esetükben, mint az ugyancsak ezen területhez tartozó politikai pártok vonatkozásában, melyekkel szembeni intézményi bizalom a legalacsonyabbnak bizonyul.

19. ábra: Intézményi bizalom 2023. (1-4 átlag)

A fenti intézményekkel kapcsolatos bizalom értékekből a további adatelemzési célok érdekében létrehoztunk egy összesített mutatót, melyben egyfajta intézményi bizalmi indexként a tizennégy item esetében kapott skálaértékek számtani átlagát képeztük. Az ily módon kialakított mérőszám átlaga és mediánja 2,22, szórása 0,52, legalacsonyabb értéke 1, maximuma 3,79, leggyakoribb értéke pedig 2. Az összevont mutató mindösszesen 413 válaszadóra vonatkozóan áll rendelkezésre, normális eloszlást követ (K-S

$Z=1,165$; $p=0,132$)²¹, s standardizálást követően a legalacsonyabb értéke -0,23, legmagasabb értéke pedig 3.

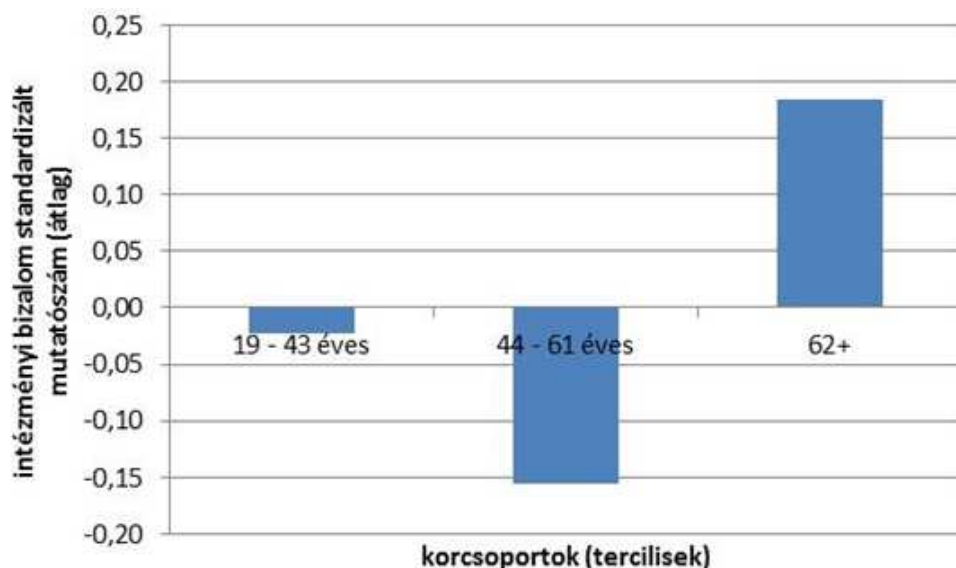
Utóbbi változó átlagos értékeinek vizsgálata valamelyest talán jobban kiemeli az intézményi bizalom mentén esetlegesen kirajzolódó eltéréseket, különbségeket; jóllehet nemek tekintetében nem mutatható ki érdemi különbség ($t=0,266$; $p=0,791$), azaz a férfiak és nők esetében lényegében egyaránt átlagosnak tekinthető az intézményi bizalom mértéke. A kérdezettek években mért életkorát vizsgálva ugyancsak nem mutatkozik szignifikáns összefüggés az intézményi bizalom összesített mértékével (Pearson korreláció = 0,076; $p=0,125$), az előbbi változó felhasználásával kialakított életkor tercilisek²² szerinti csoportosítás mentén vizsgálva azonban statisztikai értelemben is jelentős különbség ($F=4,077$; $p=0,018$) mutatható ki az intézményi bizalom átlagaiban.

Az eredmények alapján megfogalmazható, hogy a középső tercilisbe tartozók korcsoportjában, azaz a 44-61 évesek körében jellemző a legalacsonyabb; az átlagosnál jóval alacsonyabb érték, a fiatalabbak korcsoportjában az átlagos nulla értékhez képest csak elenyésző mértékűnek tekinthető a negatív eltérés, s a legmagasabb; az átlagos szinttől legjelentősebben felfelé eltérő érték a felső tercilis csoportjában mérhető (20.ábra). Azaz a legalább 62 éves válaszadók esetében bizonyul az átlagosnál magasabbnak az intézményi bizalom itt vizsgált összesített indexe. A korcsoportok mentén megmutatkozó mintázat kapcsán megfogalmazható továbbá, hogy az életkor kategóriák mentén mérhető különbségek kizárólag a második és a harmadik korcsoport esetében bizonyulnak szignifikánsnak ($p=0,019$), azaz a középső tercilis alacsonyabb bizalmi szintje és a felső tercilis magasabb bizalmi indexe jelenti az alapvető különbséget.

²¹A statisztikai próbák esetében alkalmazott döntési szintnek a szokásos $\alpha=0,05$ -ot tekintjük. Amennyiben esetlegesen ettől eltérnénk, azt külön jelezzük.

²²Az életkor tercilis változó kialakítása során az osztópontok oly módon alakultak, hogy a 19-43 évesek kerültek az első tercilisbe, a 44-61 éves válaszadók a középső egyharmadba, s a legalább 62 éves kérdezettek képezték a harmadik tercilist (a legidősebb válaszadó 75 éves). Az arányok rendre 33,4%, 33,9% és 32,7%.

**20. ábra: Intézményi bizalom korcsoportok szerinti különbségei 2023.
(standardizált mutató)**

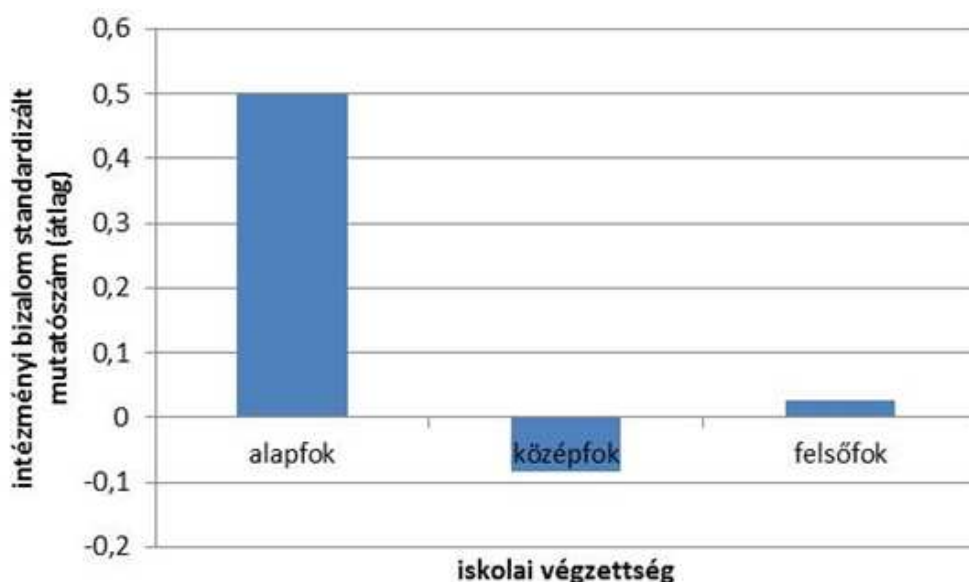

Iskolai végzettség²³ tekintetében ugyancsak jelentős eltérések rajzolódnak ki az intézményi bizalom összesített mértékében ($F=3,382$; $p=0,035$) (21.ábra). Az alapfokú végzettséggel rendelkezők esetében mérhető a leginkább az átlagot meghaladó bizalom szint; az eredeti mutatószám átlagát lényegében a szórás felével múlja felül átlagosan a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzettek intézményi bizalmi szintje, míg a középfokú végzettségűek körében valamelyest elmarad az átlagtól az összesített pontszám átlaga. A felsőfokú technikummal ill. diplomával rendelkezők körében pedig lényegében az átlagos érték mérhető – ami valószínűsíthetően – részben legalábbis – mintabeli részarányuknak is betudható. Az iskolai végzettség szintek szerinti eltérések kategóriánként elvégzett összevetéseiből – ezen szempont esetében is – az rajzolódik ki, hogy egy adott csoport, az alapfokú iskolai végzettségűek esetében mutatkozik statisztikai értelemben is ($p=0,040$) mértékadó átlag, azaz

²³Az iskolai végzettség mérésére az adatfelvétel során egy kilenc kategóriából álló ordinális skálát alkalmaztunk, melyből a megfelelő összevonások során jelen összevetés érdekében az iskolai végzettség háromfokozatú csoportosítását hoztuk létre az alábbiaképpen: alapfok: kevesebb, mint 8 általános és 8 általános, középfok: szakiskola, szakmunkásképző, szakközépiskolai érettségi, gimnáziumi érettségi; felsőfok: főiskolai diploma vagy felsőfokú technikum és egyetemi diploma. A változó eloszlása szempontjából fontos megemlíteni, hogy az alapfokúak mindössze a válaszadók öt százalékát (21 fő) adták, a középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők 46,6% arányban találhatók a mintában (194 fő), s így a kérdezettek legnagyobb része; közel fele (48,3%; 201 fő) felsőfokú iskolai végzettséggel jellemezhető.

lényegében az – alapvetően meglehetősen alacsony arányban megjelenő – alacsony iskolai végzettségűek jelentősen magasabb intézményi bizalmi szintje bizonyul meghatározónak, a középfokú végzettségűek és diplomások ebben a tekintetben hasonlóknak tekinthetők.

21. ábra: Intézményi bizalom iskolai végzettség szerinti különbségei 2023. (standardizált mutató)

Összességében tehát úgy tűnik, hogy az intézményi bizalom itt vizsgált összesített mutatószáma szempontjából nem bizonyul differenciáló tényezőnek a válaszadók neme, magasabb bizalmi szint pedig jellemzően az idősebbek és az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében jelenik meg. Érdekes azonban utalni arra is, hogy az itt vizsgált két, statisztikai értelemben is jelentős eltéréseket mutató szempont szerinti mintázatok tovább árnyalhatók, amennyiben nemek szerinti bontásban az életkori csoportok szerinti különbségek hasonlóképpen alakulnak, azonban csak a nők körében bizonyulnak szignifikánsnak ($F=4,700$; $p=0,010$), a férfiak alcsoportjában nem ($F=0,379$; $p=0,685$). Továbbá az iskolai végzettség esetében a nemek szerinti bontásban elvégzett számítások eredményei arra engednek következtetni, hogy a képzettség önmagában már sem külön férfiak, sem pedig külön a nők körében (rendre $F=2,489$; $p=0,086$; $F=1,426$; $p=0,243$) nem bizonyul érdemi

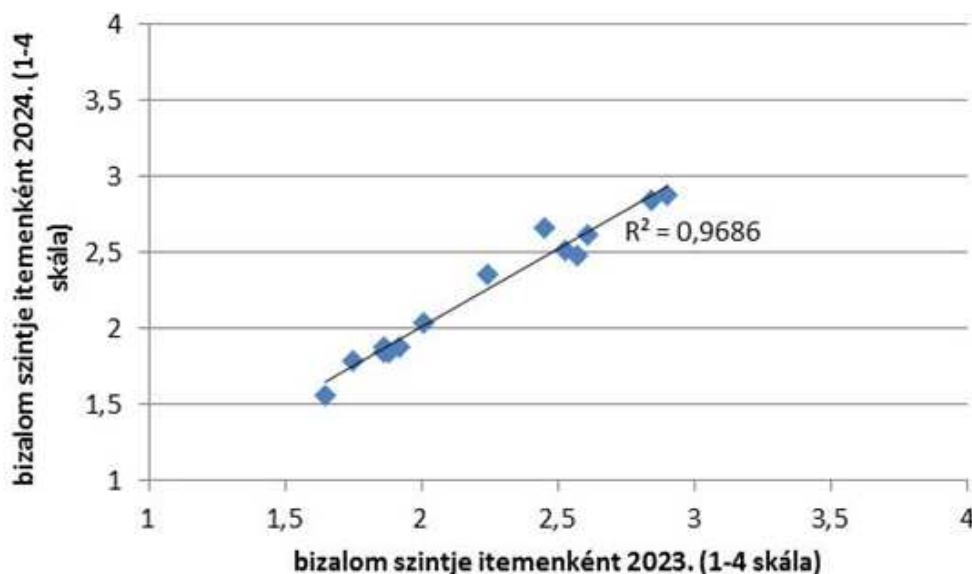
differentiáló tényezőnek az intézményi bizalom összesített mértékének alakulása szempontjából²⁴.

A következő, 2024-es adatfelvételi időszakban a kutatás tematikája újfent lehetőséget adott arra, hogy az intézményi bizalom kérdésköre belekerüljön a kérdőívbe, így lehetőség kínálkozik az összevetésre²⁵ (22.ábra). Mindenekelőtt megfogalmazható, hogy alapvetően mindkét évben nagyon hasonlóan bizonyulnak a válaszadók által adott értékelések az intézményi bizalom egyes aspektusaira. A 2024-es évben is minden esetben kihasználták a válaszadók a skála teljes terjedelmét, azaz egyaránt születtek 1-es és 4-es értékelések, s akár a kutatásban szerepeltetett elemekre adott skálaértékek egyes években mért átlagait vizsgáljuk (Pearson korreláció = 0,984; $p=0,000$), akár az ezen átlagértékek alapján az egyes itemek között kirajzolódó sorrendet (Kendall-féle tau = 0,872; $p=0,000$; Spearman együttható = 0,955; $p=0,000$) vesszük figyelembe²⁶, rendkívül erős összefüggés mutatható ki a két értékelés között. Azaz az intézményi bizalom jellemzően azon – ugyanazon – elemeit értékelték a válaszadók magasabban, illetve alacsonyabban 2024-ben is, mint a 2023-as adatfelvétel idején.

²⁴Ezen összevetések kapcsán fontos utalni arra, hogy az alapfokú végzettséggel rendelkezők száma a férfiak esetében 10, a nők esetében pedig a fennmaradó 11 fő.

²⁵A 2024-es adatfelvétel esetében a kérdés itemei teljeskörűen tartalmazzák a 2023-as felmérésben szereplőket, s a válaszpációk is ugyanolyan formában kerültek szerepeltetésre. A 2024-es kutatás során bekerült továbbá két, korábban nem szereplő item (köztársasági elnök, Szuverenitásvédelmi hivatal) is. Az adatfelvétel mintanagysága $n=577$.

²⁶Ezen számítások esetében $n=14$, mivel az itemeket vizsgáljuk.

22. ábra: Az intézményi bizalom egyes elemeinek értékelései 2023-ban és 2024-ben (1-4 skála átlagok)

Az intézményi bizalom egyes elemei tekintetében tehát nem rajzolódik ki jelentős átrendeződés vagy változás a két év vonatkozásában. A skálaértékek mértékegységében kiszámított különbségek nagy része elhanyagolható – századnyi szinten mérhető eltérés állapítható meg –, valamelyest kivételt képez talán a civil szervezetek iránti bizalom, mely 0,22-dal magasabb a 2024-es adatfelvétel esetében (átlagosan 2,67 a 2023-as 2,45-hoz képest). Ugyancsak tizedes jegyben kifejezhető növekedés (0,13) mutatkozik a bankok, biztosítók iránti intézményi bizalom esetében, s a 2023-as adatfelvétel esetében a lista negyedik helyén szereplő bíróságok item a 2024-es vizsgálatban visszacsúszik a hatodik helyre és 0,08-dal alacsonyabb érték kapcsolódik hozzá (a 2023-as 2,57-os érték 2,49-osra módosul), s ugyanakkora „bizalom veszteség” mérhető az eredetileg is az intézményi bizalom sorrend végén szereplő politikai pártok esetében is (a 2023-as 1,65-os érték 1,57-osra módosul)²⁷.

A két évben zajlott adatfelvételek eredményeinek alapvető hasonlóságát az is alátámasztja, hogy a 2023-as méréssel megegyező módon előállított

²⁷A két évben számított átlagok 95 százalékos konfidencia intervallumai mind a bíróság, mind pedig a politikai pártok esetében átfedik egymást (rendre 2,45 és 2,65 (2023.) illetve 2,38 és 2,55 (2024.)), valamint 1,57 és 1,72 (2023.) illetve 1,50 és 1,64 (2024.)). Az összekapcsolt adatbázisok alapján számított statisztikai teszt is azt támasztja alá, hogy a csökkenés mértéke nem tekinthető szignifikánsnak (rendre $t=1,208$; $p=0,227$; $t=1,414$; $p=0,158$).

összevont intézményi bizalom index standardizált változata²⁸ ebben az esetben sem mutat statisztikailag jelentősnek tekinthető eltéréseket nemek tekintetében ($t=-0,208$; $p=0,835$). A korcsoportok – életkor tercilisek szerinti kialakítása²⁹ – mentén történő összevetések a 2023-as adatokhoz hasonló mintázatot eredményeznek, amennyiben ebben az esetben is a felső tercilis, azaz a minta legidősebb egyharmad korcsoportja esetében mérhető az átlagot meghaladó intézményi bizalom szint, jóllehet ezen mérés esetében a különbségek nem bizonyulnak statisztikailag szignifikánsnak ($F=2,369$; $p=0,095$). Az iskolai végzettség hármaskategorizálása³⁰ esetében is hasonló a helyzet, azaz a 2024-es adatfelvétel eredményei szerint is az alacsony végzettségűek csoportjában mérhető az átlagosnál jóval magasabb összesített intézményi bizalom szint, s a középfokú végzettségűek esetében a legalacsonyabb átlag. Ugyanakkor az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében mért átlag ebben az esetben kisebb mértékben marad el, s valószínűleg – részben legalábbis – erre is visszavezethető, hogy a kirajzolódó mintázat ebben az esetben sem tekinthető statisztikai értelemben meghatározónak ($F=1,057$; $p=0,348$). A 2024-es adatfelvétel vonatkozó eredményei arra is rámutatnak, hogy a nemek szerinti bontásban végzett összevetések sem a korcsoportok ($F=2,397$; $p=0,093$; $F=0,554$; $p=0,575$), sem pedig az iskolai végzettség kategóriák tekintetében ($F=1,299$; $p=0,275$; $F=0,401$; $p=0,670$) nem bizonyulnak szignifikánsnak. A két adatfelvétel tanulságai alapján megfogalmazható tehát egy olyan mintázat, hogy az intézményi bizalom jellemzően az idősebb korcsoportokra és az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőkre tekinthető jellemzőbbnek (1. táblázat).

²⁸A mutatószám előállításánál során – ebben az esetben, lásd lejjebb – kizárólag ugyanazon itemeket használtuk fel, mint a 2023-as adatok esetében, s ugyanolyan módon, azaz átlagolással hoztuk létre a változót. Az így kialakított mérőszám átlaga 2,25, szórása 0,535, legalacsonyabb értéke 1, legmagasabb értéke ebben az esetben 4, módusza pedig 2024-ben is 2. Ellentétben a 2023-ra vonatkozó változóval, az ezen adatok alapján kialakított standardizált változó nem tekinthető normális eloszlásúnak ($K-S Z = 1,653$; $p=0,008$), s értékkészlete szélesebb: legalacsonyabb értéke -2,33, legmagasabb értéke pedig 3,28.

²⁹Az életkor tercilisek a 2024-es adatfelvétel esetében a 19-42 évesek, 43-58 év közöttiek és az 59-75 évesek korcsoportjait jelentették, az arányok rendre 35,0%, 32,2%, 32,7%.

³⁰Az előzővel megegyező módon képzett kategóriarendszer annyiban tér el, hogy a felsőfokú végzettségűek között a 2024-es kutatás esetében megtalálható 10 fő tudományos fokozattal rendelkező válaszadó is. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek aránya 6,1% (35 fő), a középfokúak aránya 49% (2833 fő), a felsőfokúak aránya 44,9% (259 fő).

1. táblázat: Az intézményi bizalom magasabb értékei („n.sz.”: nem szignifikáns)

	adatfelvétel éve	
	2023	2024
nem	[n.sz.]	[n.sz.]
korcsoport	legfelső tercilis	legfelső tercilis [n.sz.]
iskolai végzettség	alapfokú	alapfokú [n.sz.]

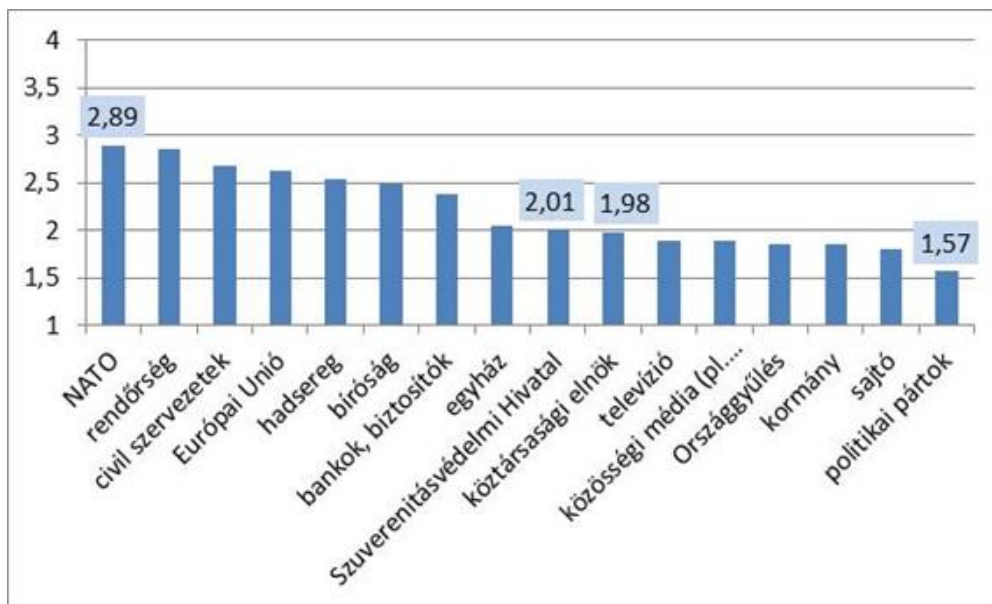
A Szeges Studies adatfelvételek ütemezése – az utóbbi időszakban a tanév második szemesztere, tavaszi hónapok – a 2024-es kutatás keretében lehetővé tette, hogy egy meglehetősen hirtelen aktualitást kapó eseményre minimális mértékben bár, de reflektáljon a kutatás. Egy, az év elején újonnan megalakuló ill. működését megkezdő szervezet, valamint a „kegyelmi ügyként” a köztudatba bevonuló események is hozzájárultak ahhoz, hogy az intézményi bizalom kérdésköre kapcsán két további item is bekerüljön kérdésblokkba (23.ábra). A kontextus szempontjából talán nem semleges, hogy a kilencedik helyen szereplő politikai pártok és a tizedik helyen található kormány intézményei után, az azokat követő civil szervezetek elé bekerült az item-sorba a köztársasági elnök, s a tizenötödik helyre – a televízió és a közösségi média közé – bekerült a Szuverenitásvédelmi Hivatal. Érdekes talán utalni arra a már önmagában is valamelyest mutató jellegű tényre, hogy ezen intézmények esetében szembesülünk a legmagasabb hiányzó adat értékekkel. Amennyiben a válaszadók közül a legtöbben (közel egy ötöd; 23,1%; 133 fő) nem adott értékelhető választ a Szuverenitásvédelmi Hivatalra vonatkozó bizalmi vélekedéséről³¹. A köztársasági elnökre vonatkozó kérdés esetében az adathiány aránya mindösszesen 13,9% (80 fő³²). Az ily módon kibővített – ebben az esetben is a NATO által vezetett és a politikai pártok által zárt – intézményi bizalom rangsort vizsgálva megállapítható, hogy a Szuverenitásvédelmi Hivatal és a köztársasági elnök a lista második felének elején foglaltak helyet, azaz sorrendben a kilencedik és tizedik helyre kerültek átlagosan 2 bizalmi értékkel, ami egy inkább bizalomhiányos attitűd kifejeződését tükrözi. Érdekes ugyanakkor rámutatni, hogy azon válaszadók, akik az egyik intézményben inkább bíznak, jellemzően a másik intézmény

³¹ 112 fő nem tudta megítélni, 18 fő nem válaszolt, 3 fő esetében egyéb adathiány szerepel az adatbázisban.

³² Melyből 53 fő nem tudta megítélni a kérdést, 25 fő a nem válaszol opciót választotta, s 2 esetben tartalmaz egyéb adathiányt az adatbázis.

esetében is magasabb bizalmi szintről számoltak be (Pearson korreláció = 0,554; $p=0,000$).

23. ábra: Intézményi bizalom 2024. (1-4 átlag)

Végezetül érdemes lehet utalni arra, hogy a korábbi számításokkal azonos eredményekre vezet, ha a 2024-ben vizsgált összes intézményi bizalmi elem felhasználásával előállított standardizált mutatószámot vizsgáljuk. Nemek tekintetében nem mutatható ki szignifikáns eltérés ($t=-0,439$; $p=0,661$) ebben az esetben sem, korcsoportok szerint szintén a felső tercilis esetében mérhető kimagasló bizalom szint, azonban statisztikailag nem szignifikáns ($F=2,657$; $p=0,071$). Az alacsony iskolai végzettségűek előnye a mutató ezen verziója esetében is megjelenik, de a csoportonként mért eltérések összességében nem mutatkoznak szignifikánsnak ($F=0,971$; $p=0,379$). A férfiak és nők almintáiban elvégzett számítások esetében szintén az eredeti mintázatokkal azonos eredmények tapasztalhatók.

Összességében tehát a vizsgált változók mentén feltárt mintázat visszatükröződni látszik mindkét évben, a 2024-es adatok pedig nem utalnak arra, hogy nagyfokú átrendeződés következett volna be a szegediek körében megmutatkozó intézményi bizalom terén, ami mögött – részben legalábbis – a kutatás lokális jellege, eltérő vagy késleltetett reaklási folyamatok, vagy éppenséggel a jelentős, országos nyilvánosságbeli reakciók állhatnak.

A környezetvédelemmel és a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök a szegedi lakosság körében 2009-ben és 2020-ban

Tanulmányunk utolsó fejezetében a szegedi lakosság környezetvédelemmel és a globális klímaváltozással kapcsolatos álláspontjának formálódását mutatjuk be.

A Szeged Studies kutatássorozatban elsőként a 2009-es évben (N=2577) kérdeztük meg a szegedi lakosságot arról, hogy hogyan vélekednek a klímaváltozás jelenségéről, annak hatásairól, valamint, hogy milyen attitűdöket mutatnak a környezetvédelem egyes aspektusaival kapcsolatban. Majd 11 évvel később, 2020-ban ismét felmértük a szegedi lakosság véleményét (N=517), hozzáállását e témához. E kicsivel több mint 10 év lehetővé teszi, hogy nyomon kövessük a klímaváltozásra és a környezetvédelemre vonatkozó attitűdök terén bekövetkezett változásokat egy nagyváros lakosságának körében.

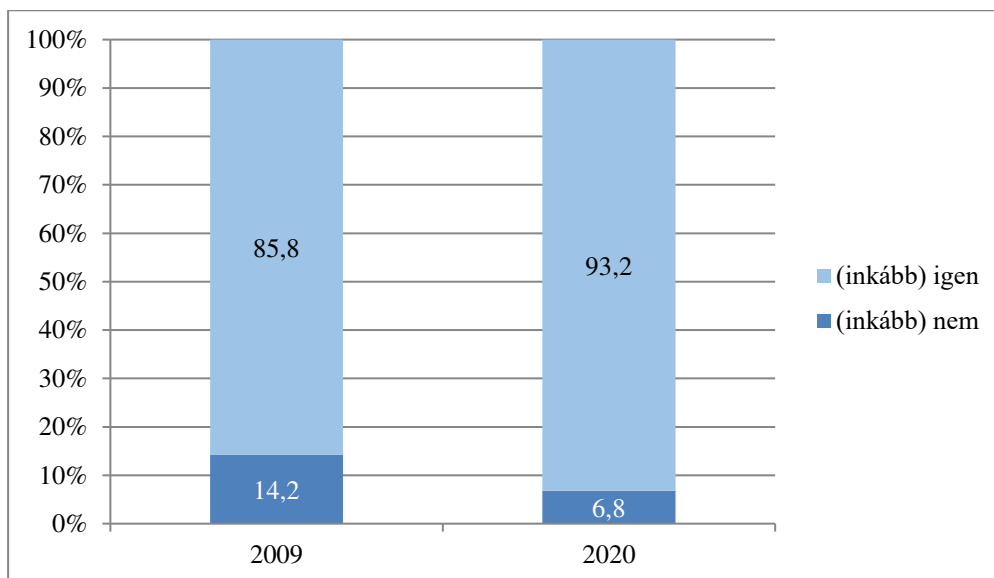
A vizsgált kérdések az alábbiak voltak:

1. Ön inkább egyetért, vagy inkább nem ért egyet azzal, hogy az elmúlt években megváltozott az időjárás, szokatlan időjárási folyamatokat tapasztalunk?
2. Ön szerint az időjárás változásai veszélyeztetik-e a Föld népességét?
3. Ön szerint a politikusok mennyit foglalkoznak a környezetvédelemmel? Túl sokat? Túl keveset? Annyit, amennyit kell?
4. Mennyire jellemzőek Önre az alábbiak?
 1. A környezet védelme miatt odafigyel arra, hogy minél kevesebb előrecsomagolt élelmiszer/terméket vásároljon.
 2. A környezet védelme miatt törekszik rá, hogy visszaváltható üvegben árult italt vegyen.
 3. A környezet védelme érdekében - ha van rá lehetősége - szelektíven gyűjti a hulladékot.
 4. A környezet védelme érdekében törekszik arra, hogy vásárláshoz minél kevesebb műanyag táskát, szatyrot használjon.
 5. Ha van autója: A környezet védelme miatt törekszik arra, hogy lehetőleg minél kevesebbet használja az autóját.
 6. A barátait, ismerőseit megpróbálja meggyőzni, hogy ők is tegyenek a környezetvédelemért.

Az elemzés során vizsgáltuk a független változók megoszlásának változását 2009 és 2020 között, valamint ezek összefüggését a nemmel, az életkorral, és az iskolázottsággal.

A szegedi lakosok többsége (85,8%) már 2009-ben is inkább egyetértett azzal, hogy „*az elmúlt években megváltozott az időjárás, szokatlan időjárási folyamatokat tapasztalunk*”. Ugyanakkor 2020-ra tovább nőtt a kérdésre igennel válaszolók aránya (93,2%). Azok aránya, akik inkább nem értettek egyet az időjárás megváltozásának tapasztalásával az elmúlt években, 2009-ről 2020-ra megfeleződött (25. ábra).

24. ábra: „Ön inkább egyetért, vagy inkább nem ért egyet azzal, hogy az elmúlt években megváltozott az időjárás, szokatlan időjárási folyamatokat tapasztalunk?” Szeged Studies 2009 (N=2472), 2020 (N=485)

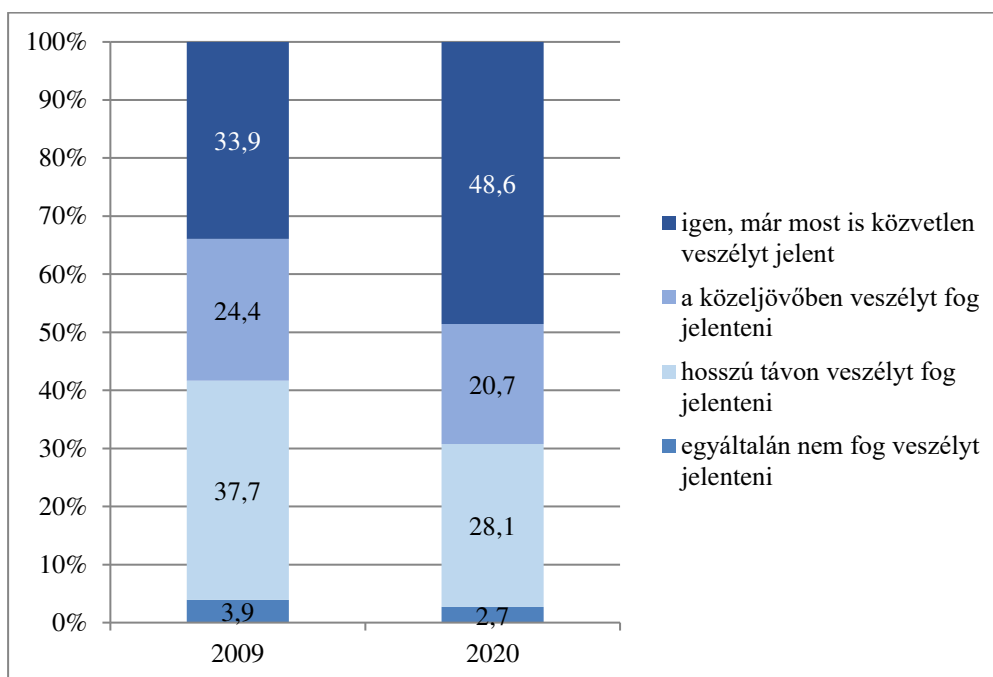
A szegediek döntő többsége mindkét vizsgált évben inkább egyetértett azzal, hogy az időjárási viszonyok megváltoztak és szokatlanná váltak. Az elemzésbe bevont háttérváltozók közül egyedül a nemek közötti eltérés mutatkozott szignifikánsnak. 2009-ben és 2020-ban egyaránt a nők körében valamelyest magasabbnak mutatkozott azok aránya, akik a fenti kérdéssel egyetértettek³³.

³³2009: nő 10,9% igen, 89,1% nem; férfi 81,3% igen, 18,7% nem. Pearson $\chi^2 = 30,549$ $p = 0,000$.

Sem a korcsoportok, sem az iskolai végzettségi csoportok³⁴ között, nem találtunk szignifikáns eltérést, összefüggést egyik évben sem.

A következő kérdésben arra voltunk kíváncsiak, hogy a szegedi lakosok szerint az időjárás változásai veszélyeztetik-e a Föld népességét és milyen időtávon. Mindkét évben összességében szinte a teljes minta – 2009-ben közel 4%-os, 2020-ban közel 3%-os részt leszámítva – úgy gondolta, hogy az időjárás-változás veszélyt jelent a Föld lakosságára (26. ábra). A két év közötti eltérés abban mutatkozik meg, hogy milyen időtávon látják veszélyesnek ezen folyamatok hatásait. A korábbi adatfelvételben 10%-kal magasabb volt azok aránya (37,7%) a 2020-as eredményekhez képest (28,1%), akik hosszú távon tartották fenyegetőnek az időjárás változásait, míg 2020-ban azok aránya nőtt meg közel 15%-kal (48,6%), akik úgy gondolták, hogy már a jelenben is veszélyt jelentenek ezek a folyamatok. Így ez a csoport a válaszadók közel felét tette ki 2020-ban. A szegediek fele tehát már a saját jelenlegi életében is fenyegetőnek látta az időjárás-változás következményeit.

25. ábra: „Ön szerint az időjárás változásai veszélyeztetik-e a Föld népességét?” Szeged Studies 2009 (N=2324), 2020 (N=484)

³⁴Az iskolai végzettség alapján három kategóriát képeztünk, melyet az elemzés során alkalmazunk: 1. alapfok, 2. középfok (érettségi), 3. felsőfok.

Az időjárás-változás általi fenyegetettség érzés 2009-ben némileg eltérő volt férfiak és nők között³⁵. A nők körében kissé magasabb arányban látták már a jelenben veszélyesnek az éghajlatváltozás következményeit, míg a férfiak körében néhány százalékponttal többen válaszolták azt, hogy hosszútávon fog csak veszélyt jelenteni a klímaváltozás (3. táblázat). A férfiak és a nők közötti különbség 2020-ban nem volt szignifikáns.

2. táblázat: „Ön szerint az időjárás változásai veszélyeztetik-e a Föld népességét?” Nemek szerint 2009-ben

	egyáltalán nem fog veszélyt jelenteni	hosszú távon veszélyt fog jelenteni	a közeljövőben veszélyt fog jelenteni	igen, már most is közvetlen veszélyt jelent	Összesen
férfi	5,1%	39,0%	24,6%	31,3%	100,00%
nő	3,0%	36,8%	24,3%	35,8%	100,00%
Összesen	3,9%	37,7%	24,4%	33,9%	100,00%

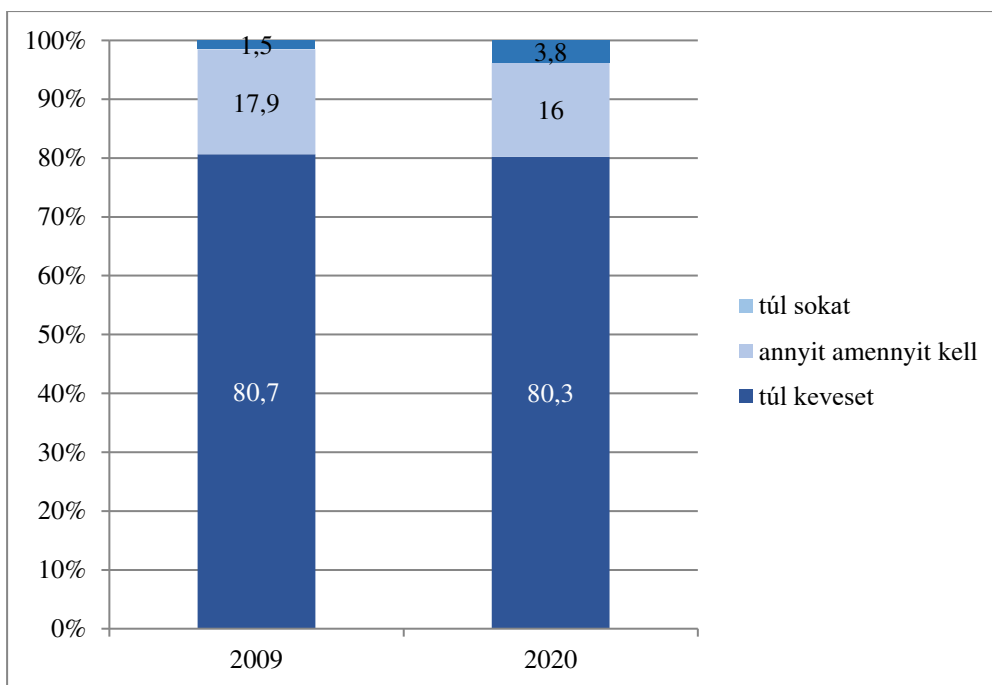
A nem mellett az iskolázottsággal mutatkozott még szignifikáns összefüggés³⁶, de csak 2020-ban. Az alacsony végzettséggel rendelkezők körében magasabb volt azok aránya (70%), akik már a jelenben is fenyegetőnek tartották az éghajlatváltozás hatásait, míg a középfokú és felsőfokú végzettségűek körében nagyobb részt tettek ki azok, akik hosszútávon látták fenyegetőnek ezt a jelenséget (30,1%; 30,5%).

A vizsgált két adatfelvételi év között eltelt 11 évben szinte egyáltalán nem változott a szegediek véleménye arról, hogy a politikusok kellő mértékben foglalkoznak-e a környezetvédelemmel. Mind 2009-ben, mind 2020-ban a minta 80-81%-a gondolta azt, hogy a politikusok túl keveset foglalkoznak a környezetvédelem kérdéseivel (27. ábra).

³⁵Az összefüggés szignifikáns: Pearson's Chi²=10,563 p=0,014.

³⁶Pearson's Chi²=20,444 p=0,002

**26. ábra: „Ön szerint a politikusok mennyit foglalkoznak a környezetvédelemmel? Túl sokat? Túl keveset? Annyit amennyit kell?”
Szeged Studies 2009 (N=2472), 2020 (N=476)**

Míg 2009-ben a férfiak körében mutatkozott nagyobb az elégedetlenség a politikusok környezetvédelmi intézkedéseire vonatkozóan (83,1%), azaz a nőknél (78,8%) többen gondolták azt, hogy a politikusok túl keveset foglalkoznak a környezetvédelemmel³⁷, addig 2020-ra eltűnt ez a különbség a nemek között. A korcsoportok szerinti eltérő vélekedés tendenciája azonban mindkét évben kirajzolódott (4. táblázat). A legfiatalabb és a középkorú korcsoportban mutatkozott magasabbnak azok aránya, akik úgy gondolták, hogy a politikusok túl keveset foglalkoznak a környezetvédelemmel, míg az idősebb korcsoportokban relatíve nagyobb mértékben voltak azon a véleményen, hogy a politikusok elegendő mértékben foglalkoznak a témával, sőt túl sokat is.

³⁷Pearson's $\chi^2=8,791$ $p=0,012$

**3. táblázat: Forrás: „Ön szerint a politikusok mennyit foglalkoznak a környezetvédelemmel? Túl sokat? Túl keveset? Annyit amennyit kell?”
Életkori kvartilisek szerint**

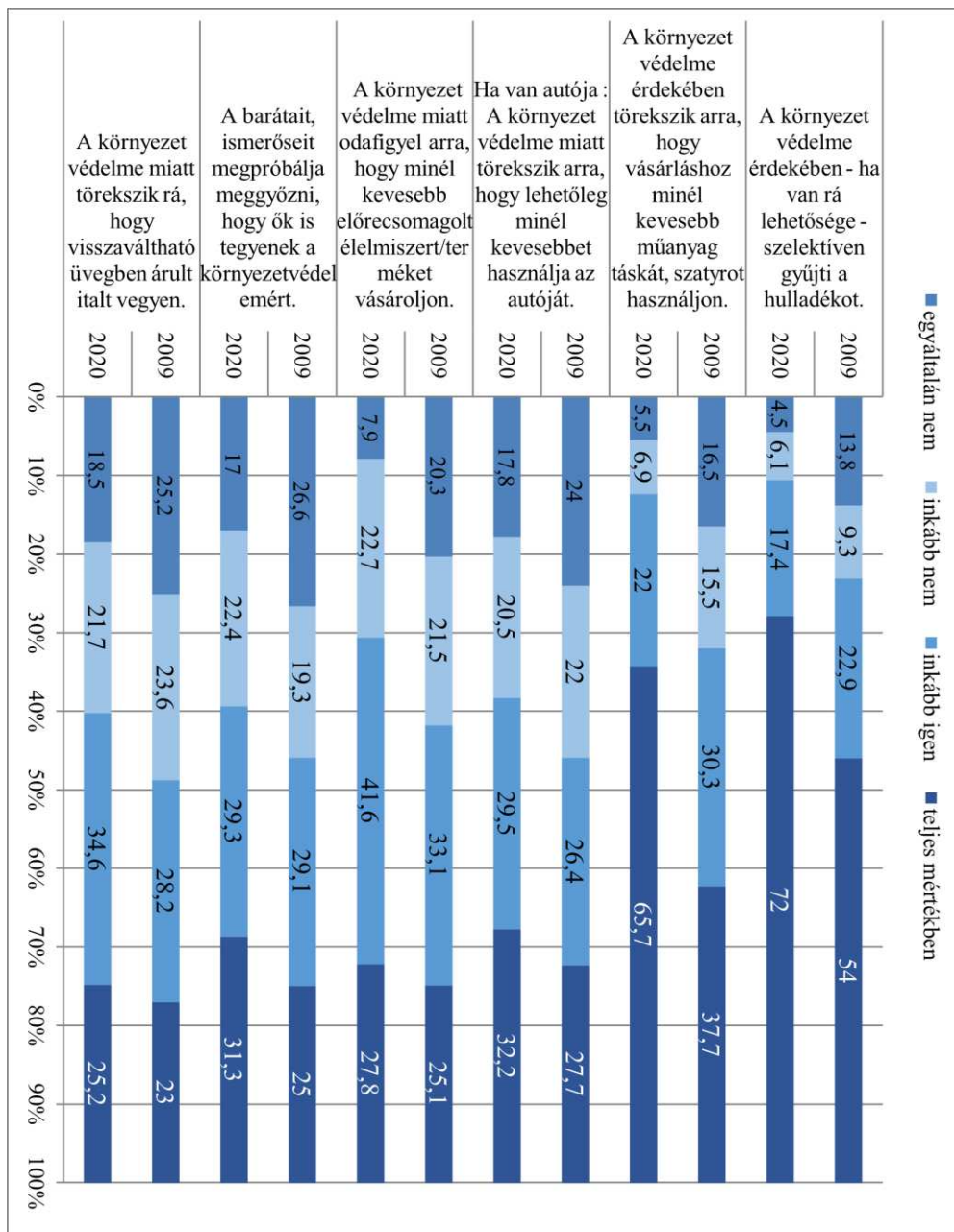
	Életkori kvartilisek	<i>túl keveset</i>	<i>annyit amennyit kell</i>	<i>túl sokat</i>	<i>Összesen</i>
2009	1: 19-33 éves	85,7%	13,6%	0,7%	100%
	2: 34-46 éves	82,9%	15,6%	1,5%	100%
	3: 47-59 éves	80,6%	17,7%	1,7%	100%
	4: 60-90 éves	72,4%	25,6%	2,1%	100%
2020	1: 19- 37 éves	84,8%	11,6%	3,6%	100%
	2: 38 - 49 éves	88,1%	8,5%	3,4%	100%
	3: 50 - 64 éves	76,3%	21,1%	2,6%	100%
	4: 65+ éves	73,2%	21,4%	5,4%	100%

A környezetvédelmi attitűdök vizsgálata során arra voltunk kíváncsiak, hogy a hétköznapi cselekvésekben mennyire tartják szem előtt a szegediek a környezetvédelmi szempontokat. Vannak területek, amelyek vonatkozásában jelentős szemléletformálódás zajlott le 2009 és 2020 között– részben törvényi szabályozás hatására –, hiszen nagyobb arányban volt jellemző teljes mértékben a válaszadókra 2020-ban (28. ábra). Ilyen a szelektív hulladékgyűjtés és a műanyag táskák, szatyrok mellőzése. Mindkét item esetében a 2009-ben „inkább igen” választ adók 2020-ra „beolvadtak” a „teljes mértékben jellemző” csoportba. Így 2020-ban összesen a szegediek közel kétharmadára teljes mértékben, közel 90%-ra pedig összességében inkább igen vagy teljes mértékben jellemző, hogy szelektíven gyűjtik a hulladékot³⁸. A műanyag szatyrok mellőzése szintén megnövekedett 2020-ra, míg 2009-ben a válaszadók 37,7%-ra volt teljes mértékben jellemző ez a tevékenység, addig 2020-ban a válaszadók 65,7% számolt be erről. Így összességében 2020-ban a szegediek 87,7%-ra volt inkább vagy teljes mértékben jellemző a minél kevesebb műanyag táskák használata³⁹.

³⁸Szegeden 2015. január 1-től vezették be a kötelező szelektív hulladékgyűjtési rendszert. (<https://www.szegedihulladek.hu/szolgaltatasok/szelektiv-hulladekgyujtesi-rendszer>, letöltve: 2025. 04. 16.)

³⁹2012-ben lépett életbe a 2011. évi LXXXV. törvény, amely szabályozza a környezetvédelmi termékdíjat többek között a műanyag bevásárlószatyrokra vonatkozóan is (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100085.tv>, letöltve: 2025. 04. 16.)

27. ábra: „Mennyire jellemzőek Önre az alábbiak?” Szeged Studies 2009, 2020.

A további környezettudatos tevékenységek esetében is összességében – egy kisebb mértékű – növekedést tapasztalhattunk 2009 és 2020 között. Az autóhasználat környezetvédelmi szempontok miatt való korlátozása 7%-kal

volt magasabb 2020-ban az „inkább jellemző” és „teljes mértékben jellemző” kategóriát választók aránya (61,7%) mint 2009-ben (54,1%). Az előrecsomagolt élelmiszerek vásárlásának mellőzése 10%-os növekedést mutatott 2020-ra (69,4%), amennyiben az inkább jellemző és teljes mértékben jellemző kategóriákat együttesen nézzük. A barátok meggyőzése a környezetvédelem fontosságáról összességében a minta 54,1%-ra volt jellemző 2009-ben, ez az arány 60,6%-ra nőtt 2020-ban, így ebben a tekintetben kisebb mértékű növekedést tapasztalhattunk. A válaszadóknak közel 9 százalékkal nagyobb része törekedett visszaváltható üveges italok vásárlására 2020-ban (59,8%) mint 2009-ben (51,2%).

A továbbiakban azt vizsgáltuk, hogy mely társadalmi csoportokra jellemző a környezettudatos magatartás 2009-ben és 2020-ban (5.táblázat). Eredményeink alapján a nők mutattak nagyobb hajlandóságot a környezetvédelmi szempontok figyelembevételére 2009-ben a műanyag szatyrok használatának mellőzése, az előrecsomagolt élelmiszerek vásárlásának mérséklése, és az autóhasználat csökkentése terén. Továbbá a barátok, ismerősök meggyőzése a környezetvédelem fontosságáról szintén a nőkre volt jellemzőbb. 2020-ban azonban a legtöbb területen megszűnt a különbség nők és férfiak környezettudatos cselekvési hajlandósága között, csupán az előrecsomagolt élelmiszerek vásárlásának mérséklése maradt továbbra is inkább a nőkre jellemző.

Az életkor szintén meghatározó tényezőnek bizonyult a környezettudatosság terén. A 2009-es adatfelvételben minden item esetében szignifikáns különbség rajzolódott ki a korcsoportok között, 2020-ban csak két item – a visszaváltható üveg előnyben részesítése és a szelektív hulladékgyűjtés – tekintetében. Az összefüggés iránya azonban mindkét évben megegyezik: a fiatalabb korcsoportoktól az idősebbek felé haladva egyre magasabb azok aránya, akikre teljes mértékben jellemzőek a környezetvédelmi szempontok figyelembevétele. Ugyanez a tendencia rajzolódik ki, ha az „inkább igen” és a „teljes mértékben” válaszokat együttesen kezeljük. Az iskolázottság tekintetében a nagyobb fokú környezettudatosság alapvetően mindkét évben – azon itemeknél, amelyeknél szignifikáns különbség mutatkozott a korcsoportok szerint – a magasabban iskolázottakra jellemzőbb.

A felsőfokú végzettségűek 2009-ben nagyobb mértékben figyeltek az előrecsomagolt termékek vásárlásának csökkentésére, a visszaváltható üvegek előnyben részesítésére és a szelektív hulladékgyűjtésre. 2020-ban ez az összefüggés az iskolázottsággal csak a műanyag szatyrok használatának

csökkentése esetében állt fenn. Az autóhasználat minimalizálása környezetvédelmi szempontok miatt azonban mindkét évben fordított összefüggést mutat az iskolázottsággal. Az alapfokú végzettségűekre jellemzőbb, mint a magasabb végzettséggel rendelkezőkre. További eltérés a két év között, hogy 2020-ban az előrecsomagolt élelmiszerek vásárlásának csökkentése nem a felsőfokú, hanem az alapfokú végzettséggel rendelkezőkre jellemző inkább.

4. táblázat: „A környezettudatos magatartást mutatók jellemző társadalmi csoportjai 2009-ben és 2020-ban”⁴⁰Szeged Studies 2009, 2020.

	2009	2020
A környezet védelme miatt törekszik rá, hogy visszaváltható üvegben árult italt vegyen.	34-46 évesek felsőfokú végzettségűek	-
A barátait, ismerőseit megpróbálja meggyőzni, hogy ők is tegyenek a környezetvédelemért.	nők 47-59 évesek alapfokú végzettségűek ⁴¹	-
A környezet védelme miatt odafigyel arra, hogy minél kevesebb előrecsomagolt élelmiszert/terméket vásároljon.	nők 47-59 évesek felsőfokú végzettségűek	nők alapfokú végzettségűek
Ha van autója : A környezet védelme miatt törekszik arra, hogy lehetőleg minél kevesebbet használja az autóját.	nők 60+évesek alapfokú végzettségűek	alapfokú végzettségűek
A környezet védelme érdekében törekszik arra, hogy vásárláshoz minél kevesebb műanyag táskát, szatyrot használjon.	nők 60+ évesek	felsőfokú végzettségűek
A környezet védelme érdekében - ha van rá lehetősége - szelektíven gyűjti a hulladékot.	47-59 évesek felsőfokú végzettségűek	65+ évesek

Eredményeink alapján összességében a szegedi lakosság környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjei és véleményei változásáról 2009 és 2020 között elmondható, hogy 11 év alatt fokozódott az éghajlatváltozás

⁴⁰A táblázatban azokat a társadalmi csoportokat jelenítettük meg, amelyek esetében a legmagasabb volt az „inkább igen” és a „teljes mértékben” kategóriák összevont részaránya az adott itemnél. Csak azok a háttérváltozók szerepelnek a táblázatban, amelyeknél szignifikáns különbség mutatkozott az egyes kategóriák között az adott évben.

⁴¹Csak ha a „teljes mértékben jellemző” kategóriát vesszük figyelembe. Az „inkább igen” és a „teljes mértékben” kategóriák összevonása esetén mindhárom iskolázottsági csoportnál 53-54%-os arányt kapunk.

tapasztalása és az aggodalom az éghajlatváltozás hatásai miatt. A szegedi lakosok nagyrésze mindkét évben úgy tartja, hogy a politikusok túl keveset foglalkoznak a környezetvédelem témáival. A környezettudatos cselekvési módok is jellemzőbbekké váltak 2020-ra. Több magatartás esetében is a nők bizonyultak érzékenyebbeknek a témára elsősorban 2009-ben, 2020-ra a nemek között kiegyenlítődés figyelhető meg a környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdök terén. A várttól némileg eltérően nem a legfiatalabbakra, hanem a középkorú és az idősebb korosztályra volt jellemzőbb a környezettudatos szempontok figyelembevétele 2009-ben. Ez a tendencia 2020-ra nagyrészt elhalványul, és már csak két item esetében áll fenn. Az iskolázottság döntően pozitív összefüggést mutat a környezettudatos szempontok alkalmazásával. A magasabb iskolázottság magasabb környezettudatossággal jár együtt - egy kivétellel - elsősorban 2009-ben, 2020-ban már csak néhány item esetében mutatkozik szignifikáns összefüggés. Úgy tűnik tehát, hogy a környezettudatos magatartás 11 év alatt a társadalom szélesebb rétegeire terjedt ki.

Összegzés

Tanulmányunkban a Szegedi Tudományegyetem Szociológia tanszékén 2000 és 2024 között végzett Szeged Studies kutatássorozat főbb eredményeit mutattuk be. Munkánkban kísérletet tettünk arra, hogy átfogó képet nyújtsunk Szeged város lakosságának attitűdjeiről és azok változásairól számos, az adott időszakban meghatározó jelenséggel kapcsolatban. A kutatás módszertani alapját a Detroiti Területi Tanulmányok (DAS) projekt ihlette és az a felismerés motiválta, hogy a szociológusi pályán való megmaradás és a sikeres tudományos tevékenység elengedhetetlen feltétele az empirikus kutatásokban szerzett szakmai gyakorlat.

2000-2018 közötti időszakban a szegediek lakóhelyükkel kapcsolatos elégedettsége végig magas volt, a közbiztonság megítélése is javult az évek során. Figyelemre érdemes, hogy a lakosok a közvetlen lakókörnyezetüket jellemzően biztonságosabbnak ítélték meg, mint a várost általában. A biztonsághiányt kiváltó félelemérzetet leginkább a gyanús személyek, a rendőri jelenlét hiánya és a bűnesetek előfordulása befolyásolta. A 2015-ös menekültválság nem rontotta szignifikánsan a szegediek közbiztonságérzetét. 2001 és 2024 között vizsgáltuk a szegediek attitűdjét a külföldiek magyarországi jelenlétével kapcsolatban, úgymint lakás- és földvásárlás,

munkavállalás, letelepedés, a különböző nemzetiségek együttélése, valamint a külföldi nagyvállalatok szerepével kapcsolatban. Az Európai Unió csatlakozást követően detektálható az elfogadóbb attitűd általánossá válása, mely a 2015-ös menekültválság és az azt körülzáró politikai közhangulat és közbeszéd, kiemelten az alacsonyabb iskolai végzettségűek és a rosszabb anyagi helyzetűek körében negatívan befolyásolta a viszonyulást. 2024-re az attitűdök nagyrészt stabilizálódtak, visszatérve a 2015 előtti, jellemzően elfogadóbb szintre. A külföldiek földvásárlása a leginkább zavaró jelenség a szegediek számára.

A 2023-as és 2024-es adatok alapján vizsgáltuk az intézményi bizalom mintázatait. Legmagasabb bizalmi szintet a szegediek a NATO és a rendőrség iránt érznek, legkevésbé pedig a politikai pártokban és a sajtóban bíznak meg. Az intézményi bizalom szintje az idősök és az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében magasabb. 2024-ben komoly figyelmet és erős érzelmeket generáló belpolitikai események hatására (ún. „kegyelmi-ügy”) a köztársasági elnök, valamint egy új intézmény, a Szuverenitásvédelmi Hivatal is a bizalmi rangsor második felébe kerültek, ami egy bizalomhiányos attitűd kifejeződését tükrözi.

A szegedi lakosság környezetvédelemmel és a klímaváltozással kapcsolatos álláspontjainak formálódását a 2009-es és a 2020-as adatfelvétel eredményeinek összehasonlítása alapján tettük meg. Az eredmények jelentős változásokat mutatnak az attitűdökben a vizsgált 11 év alatt: erősödött az éghajlatváltozás kedvezőtlen jelenségeinek meg tapasztalása és ennek hatásai miatti aggodalom, kiemelten a jelenre vonatkozóan. Egyetértés mutatkozik a szegediek körében azzal kapcsolatban, hogy a politikusok nem foglalkoznak eleget a környezetvédelem ügyével. 2020-ra elterjedtebbé váltak egyes környezettudatos cselekvésformák a lakosság mindennapi gyakorlatában, mint a szelektív hulladékgyűjtés és a műanyag szatyrok használatának kerülése. A környezettudatos magatartás a vizsgált 11 év alatt a helyi társadalom egyre szélesebb rétegeire terjedt ki.

A Szeged Studies kutatások részletes betekintést engednek a szegedi lakosság attitűdjeinek és véleményének alakulásába az egyes meghatározó globális trendek hatására jelentkező társadalmi és környezeti változásokkal kapcsolatban. A kutatások eredményei hozzájárulhatnak a helyi társadalom jobb megértéséhez és a megalapozottabb döntéshozatalhoz.

Felhasznált irodalom

1. Beck U. (2003): A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó.
2. Csaba Sára; Belinszky Anna; Lukács Zsófia Anna; Lantos Nóra Anna; Kende Anna (2017): Menekültek Magyarországon: a politikai attitűdök és a morális felelősségvállalás szerepe a kollektív cselekvésben. *Alkalmazott Pszichológia*. (17)2, 29–49.
3. Csépe Valéria (2017): A szubjektív biztonság pszichológiai dimenziói. In: Finszter Géza, Sabjanics István [szerk.]: Biztonsági kihívások a 21. században. Budapest, Dialóg Campus Kiadó. 275–288.
4. Dusek Tamás (2015): A lakókörnyezeti biztonságérzet településtípusok szerinti különbsége Magyarországon. *Közép-Európai Közlemények*, 8(3). 101–109.
5. Éltető Ödön; Marton Ádám (1995): A mintanagyság és a meghíúsulások kapcsolata a reprezentatív felvételekben. *Statisztikai Szemle*, 73 (10). 789–798.
6. Fischer György (2001): Hihetünk-e a közvélemény-kutatásoknak? Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó.
7. Hunyadi László (2001): A mintavétel alapjai. Budapest, Számalk Kiadó.
8. Marans R. W; Gerber E. R; Morenoff J. D. (2024): Detroit area studies (DAS). In Michalos, A. C. (ed.): *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer. 1764–1769.
9. Marton Ádám (1994): A nem mintavételi hiba az ipari kisszervezetek megfigyelésénél. *Statisztikai Szemle*, 72 (2). 141–153.
10. Mátyás Szabolcs (2015): Szubjektív biztonságérzet – lakossági vélemény a közbiztonságról és a rendőrségről. *Magyar Rendészet*, (5). 159–169.
11. Nemesi Attila László (2015): A nyelv a nyilvánosságban: versengő és társdiskurzusok. *Replika*, 2015/6. 95. 97–111.
12. Németh Renáta; Rudas Tamás (2002): Mintavétel a Leslie Kish-kulcs alkalmazásával. *Statisztikai Szemle*, 80 (4). 309–327.
13. Rác Attila (2022): Társadalomtudományi kutatásszervező-és tervező szoftver. SZTE Innovációs Bizottság 11/2022 (VI.15) határozat alapján SZTE szellemi tulajdon.
14. Róbert Péter (2020): Bizakodók és gyanakvók: biztonságérzet és áldozattá válás Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2020*. Budapest, TÁRKI. 522–540.

15. Sik Endre; Simonovits Bori; Szeitl Blanka (2016): Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. *Régio*, 24 (2). 81-108. DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v24i2.114>
16. Szabó Attila (2019): A menekültek integrációjának ellehetetlenítése Magyarországon 2015-2018 között. *Állam- és Jogtudomány*, 60.(4). 88-104.
17. Sztankai Krisztián (2021): A migrációs válság hatása társadalmunkra. *Hadtudományi Szemle*, 14 (4), 69–81. doi: 10.32563/hsz.2021.4.7

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (132-153)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/5>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

A lakhatási mobilitás hatása hátrányos helyzetű családok életmódjára

Csekk János¹, R. Fedor Anita²

¹PhD hallgató, DE GTK Gazdálkodás- és Szervezéstudományok DI, Kutatóhely: DE ETK Szociális és Társadalomtudományi Intézet, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4., [ORCID iD: 0009-0008-2450-3469](https://orcid.org/0009-0008-2450-3469)

²egyetemi tanár, általános és tudományos dékánhelyettes, intézetigazgató, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék. 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4., [ORCID iD: 0000-0002-7837-7006](https://orcid.org/0000-0002-7837-7006)

INFO

Csekk János
janos.csekk@gmail.com

Keywords

integration program,
housing mobility,
lifestyle,
disadvantaged,
settlement

ABSTRACT

Abstract: In our research, we examined the impact of an integration program for catch-up purposes in a small settlement, which also provides housing mobility, on the lifestyle of the disadvantaged families affected by the intervention. During the interview research supplemented by document analysis, dimensions that determine lifestyle we were examined, such as the physical characteristics of the apartment, income situation, labor market situation, attitude to education, health status, and mental state. Based on the results, we found a positive correlation in several examined dimensions between the lifestyle change of the families involved in the research and moving out of the segregated area. At the same time, it can also be stated that housing mobility implemented within the framework of the catch-up project may not be able to have the expected effect and achieve the set goal in itself.

Kulcsszavak

integrációs program,
lakhatási mobilitás,
életmód,
hátrányos helyzet,
szegregátum

Absztrakt: Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy egy kistelepülésen megvalósított lakhatási mobilitást is biztosító felzárkózási célú integrációs program, milyen hatással van a beavatkozással érintett hátrányos helyzetű családok életmódjára. A dokumentumelemzéssel kiegészített interjúk kutatás során az életmódot meghatározó olyan dimenziók vizsgálata történt, mint a lakás fizikai jellemzői, jövedelmi helyzet, munkaerő-piaci státusz, oktatással kapcsolatos attitűd, egészségi állapot, mentális állapot. Az eredmények alapján több vizsgált dimenzió vonatkozásában pozitív összefüggést találtunk a kutatásba bevont családok életmódváltozása és a szegregátumból való kiköltözés között. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a felzárkózási projekt részeként megvalósult lakhatási mobilitás önmagában nem biztos, hogy ki tudja váltani az elvárt hatást és el tudja érni a kitűzött célt.

Beérkezett: 2025.03.24.

Bírálat: 2025.04.14.

Elfogadva: 2025.04.20.

Bevezetés

A szegregátumokban élő, hátrányos helyzetű és/vagy roma származású emberek életminőség-javítása, gazdasági aktivitásuk növelése, munkaerőpiaci státuszuk erősítése kiemelt társadalom-, szak- és gazdaságpolitikai cél, amit hazai és Uniói stratégiai dokumentumok is megfogalmaznak (lásd: MNTFS I. és II., MNTFS 2030, A nemzeti romaintegrációs stratégiák uniói keretrendszere 2020, EU roma keretstratégia az egyenlőség, a befogadás és a részvétel megvalósulásáért 2020-2030). Ehhez az elmúlt években milliárdos nagyságrendű európai uniói és hazai forrást rendelt a kormány, többek között az ún. komplex telepprogramokon keresztül, hogy az ebben megvalósítható tevékenységek és beavatkozások megakadályozzák, vagy ha már kialakult, akkor visszafordítsák az érintett csoportok társadalmi és gazdasági deprivációját. Ezzel – az elképzelések szerint – megakadályozható, megszüntethető, de legalábbis csökkenthető a társadalom vertikális széttagozottsága, vagyis a mélyszegénységben élők és a társadalom többi tagja közötti egyenlőtlenségek.

Az említett programokban lehetősége nyílt nem városi jogállású településeknek olyan komplex felzárkózási beavatkozások megvalósítására, amelynek egyik komponense humán fejlesztések biztosításával (például szocializációs, motivációs, kompetenciafejlesztő és szakmai képzések) járult hozzá a felzárkózás elősegítéséhez, míg a másik programrész a lakhatási mobilitás megvalósításán keresztül segíti elő a társadalmi integrációt. Ez utóbbi programrészrel megvalósíthatóvá vált a marginalizált közösségek – a célcsoport – többségi társadalomba történő fizikai integrációja is, párhuzamosan egy deszegregációs folyamat elindításával, megerősítésével, hiszen a szociális bérlakások kialakítására csak integrált településrészen (vagy olyan területen, ahol biztosítható a szegregátum kapcsolódása az integrált lakókörnyezethez) volt lehetőség. Emellett a szegregátumokból kiköltözőknek biztosított jobb lakhatási körülmények által lehetővé vált egy lépcsőzetes mobilizációval megvalósított társadalmi és fizikai integráció, ami – a szakpolitikai várakozások szerint – hozzájárul a költözésben érintett családok egzisztenciájának, munkaerőpiaci helyzetének javulásához. Ez utóbbi azt a célt szolgálja, hogy az aktív korú népesség minél nagyobb számban legyen jelen az elsődleges munkaerőpiacon és ezáltal jusson több, vagy egyre több aktív jövedelemhez. Ez erősíti az ország gazdasági erejét és versenyképességét, miközben csökkenti a szükséges szociális transzferek

mértékét. Emellett a társadalom egyes tagjainak, csoportjainak munkaerő-piaci szerepe, státusza, aktivitása és részvételi hajlandósága nem csak a nemzet gazdaságának működőképességéhez járul hozzá, hanem erősíti a társadalmi kohéziót is.

Elméleti háttér és korábbi szegregátum kutatások

Az ezredforduló után egyre több olyan munkaerő-piaci kutatás jelent meg, amelyekben a kutatók a hátrányos helyzetű csoportok és területek vizsgálata mellett (Bank, Rudl és Tésits 2003) arra a kérdésre is keresték a választ, hogy milyen okok állnak a hátrányos helyzet mögött, illetve milyen megoldásokat alkalmaznának e csoportok helyzetének javítására. A hazai romakutatók többsége egyértelműen a magyarországi roma társadalmat tekintik a rendszerváltás igazi veszteseinek, társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt. A rendszerváltás okozta gazdasági átalakulás során (az ipar válsága, leépülése, nagyüzemek eltűnése) ugyanis az alacsony iskolai végzettségű, főként betanított munkát végző hátrányos helyzetű – zömében roma – munkavállalók kiszorultak a munkaerőpiacról és a megváltozott foglalkoztatás-szerkezetébe nem tudtak vissza-, illetve beilleszkedni. (Kertesi 2000; Ladányi 2005; Kertesi 2005). A roma lakosság munkaerő-piaci esélyeit negatívan befolyásolja az érintetteknek a társadalom átlagához viszonyított szerzett és elsajátított tudásának alacsony szintje (Őry 2005), és az őket érő negatív diszkrimináció. A hátrányos megkülönböztetéssel az Alkotmányos és törvényi tilalom (lásd: Magyarország Alkotmánya és az egyenlő bánásmódról szóló 2003. évi CXXV. törvény) ellenére mégis találkoznak a munkavállalók, ami leggyakrabban az iskolai végzettséggel, negyedik leggyakrabban pedig a származással függ össze (Dajnoki és Balázs-Földi 2016). A roma munkavállalóknál pedig ezek sokszor együttesen vannak jelen és a diszkrimináció is hatást gyakorol arra, hogy a Galasi és Sík (1979) alapján primer és szekunder szegmensre osztható munkaerőpiacon a szekunder csoportba tartozók munkaerő-piaci helyzet jóval bizonytalanabban és nehezebben találhatnak állást (R. Fedor, Zakor-Broda és V. Balla 2022) és megjelennek a prekariátus létforma jellemzői, mint a bizonytalan jövedelmi helyzet, a gyakori munkahelyváltás, az ingatag munkavállalási aspektusok, és nehezen, vagy nem tervezhető életpálya modell és jövőkép (Standing 2012; R. Fedor 2021). Ezzel a jelenséggel egyértelműen találkozhatunk a szegregátumokban élő hátrányos helyzetű emberek körében is, amely

szegregátumokból Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 261 található 133 településen, ami a vármegye településeinek 58,1%-át teszi ki. Ez régiós szinten is jelentős, hiszen az Észak-Alföldi Régióban 425 szegregátumot regisztráltak, 204 településen, vagyis a régió összes szegregátumának 61,4% koncentrálódik a kutatás vármegyéjében és az összes érintett település 65,2% itt található (Domokos és Herczeg 2010).

A kutatások rámutatnak, hogy a szegregátumokban élők, valamint a romák, mint hátrányos helyzetűek foglalkoztatása jóval elmarad a máshol élőkhez és a nem romákhoz képest (R. Fedor és Lácza 2021; R. Fedor és Balla 2019; R. Fedor, Zakor-Broda és V. Balla 2022), ami jelentős kihatással van az érintettek jövedelmi helyzetére is. A telepeken, telepszerű környezetben élők átlagjövedelme ugyanis jelentősen elmarad az országos átlagjövedelemtől, és sokszor megjelennek a fél-legális, illegális jövedelemszerző tevékenységek is. A nem megfelelő jövedelmek miatt pedig a közüzemi díjak fizetésénél sok esetben jelentkezik elmaradás és a megkérdezettek kétharmada csak komoly nehézségek árán tud kijönni a rendelkezésükre álló jövedelemből (Fábián és Takács 2019; Fábián 2022). Az alacsony, nem elégséges jövedelem kihatással van a szegregátumokban, telepszerű környezetben élő hátrányos helyzetűek – köztük a felülreprezentált romák – életkörülményeire is. A lakásfeltételeik és életkörülményeik jelentősen elmaradnak a többségi társadalomban tapasztaltaktól, így pl. nagyobb a zsúfoltság, rossz minőségű a lakás, nincs megfelelő ivóvíz, áram és fűtés (Bernát 2014; Hegedűs és Horváth 2013; Átol, Bozsik és munkatársai 2017; Szoboszlai 2019; Szoboszlai 2022).

A munkaerő-piaci státusz összefüggése az iskolai végzettséggel is vitathatatlan, hiszen maguk a telepeken élők is úgy ítélik meg, hogy az utóbbi nagyban befolyásolja az előbbi, mindez pedig jelentős hatással van az élet- és lakhatási körülményekre (Balogh 2019). Ennek ellenére a szegregátumokban élők többsége csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik, és összességében is sokan közülük kifejezetten alacsony iskolai végzettségűek (Móré, Stomp és R. Fedor 2022). Ezen eredményekhez az is hozzájárul, hogy a roma gyerekeket a családjuk nem kellően motiválja a tanulásra, továbbtanulásra, nem kapnak megfelelő mintát a környezetükből (Liskó 2002). A roma népesség és a telepi körülmények között élők között emellett magas azoknak az aránya, akik valamilyen betegségben szenvednek, egészségtelenül táplálkoznak, rossznak ítélik meg egészségi állapotukat, nem vesznek részt egészségmegőrző programokon (Babusik 2004; J. Erdei és Takács 2019; Libicki és R. Fedor 2022). A szociális és gazdasági helyzet, vagy a leszakadás

szubjektív megélése pedig a depresszív lelkiállapoton keresztül tovább növeli a megbetegedési arányokat és a nem megfelelő lakáskörülmények komoly pszichés terhelést eredményezhetnek, ami mentális zavarokhoz, a mentális egészség romlásához vezet (Puskás, Kormos-Krakkó és munkatársai 2020).

Az eredmények és megállapítások alátámasztják, hogy szükség van a felzárkózási célú társadalmi integrációs programokra, azonban ezek hatékonyságának vizsgálata is legalább ennyire fontos, hogy a fejlesztések irányát, intenzitását és módját a legmegfelelőbbben lehessen paraméterezni.

Anyag és módszer

A kutatás során egy olyan Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei település szegregátumából kiköltözők életmód változását vizsgáltuk, amely településen a legutóbbi Uniós költségvetési időszakban valósítottak meg komplex telepprogramot, infrastrukturális- és humánfejlesztésekkel.

A szegregátumokkal, az azokban élőkkel és az ő lakáskörülményeikkel, jövedelmi helyzetükkel, különböző rizikómagatartásukkal, vagy oktatási helyzetükkel több kutatás is foglalkozik, ám ezek többségében egy „statikus helyzetet”, az érintettek aktuális élethelyzetét, életmódját, gazdasági, társadalmi, szociális attribútumait írják le. Jelen kutatás azonban azt vizsgálta, hogy a szegregátumból való kiköltözés a szociális bérlakásokba hogyan befolyásolta az érintett családok életmódját? A lakhatási mobilitás milyen hatással volt az érintett háztartások felnőtt tagjainak munkaerő-piaci státuszára, aktivitására, és háztartások jövedelmi helyzetére, és ezek között milyen összefüggés mutatható ki?

A kutatás során öt olyan család életmódváltozását vizsgáltuk, akik a település egyik szegregátumában megvalósított komplex telepprogramjában, lakhatási mobilitással is érintettek voltak. A kutatási terület földrajzi, fizikai lehatároltsága és az elemzési egység miatt olyan kvalitatív módszert választottunk, ami egy szűkebb kutatási témáról gazdagabb adatokat szolgáltat, és az eredményekben megjelennek a résztvevők saját értelmezései, fogalmai (Hajdu 2018). A primer adatgyűjtés módszereként az interjút választottuk, ami félig strukturált volt. Ez a módszer biztosította az interjúalanyokhoz való nagyobb fokú alkalmazkodás lehetőségét és a kérdőívnél kötetlenebb formája lehetővé tette, hogy akár a vizsgálat szempontjából elsőre marginálisnak tűnő témát is jobban megismerjünk, és interperszonális volta miatt azonnali lehetőséget biztosított a visszacsatolásra.

Az interjúk során – amelyek az érintettekkel a saját bérlakásaikban készültek, hogy ezzel is biztosítsuk az alanyok fesztelenségét, komfortérzetét és megelőzzük a szorongásukat – a változásokat a következő dimenziók vonatkozásában vizsgáltuk: a lakás fizikai jellemzői, jövedelmi helyzet, munkaerő-piaci státusz, oktatással kapcsolatos attitűd, egészségi állapot, mentális állapot. Az interjúk elemzése a tartalomelemzés módszerével történt.

Az interjút szekunder kutatásként dokumentumelemzés egészítette ki, ami egy olcsó, gyors, könnyen megismételhető módszer és nem igényel sem nagy stábot, sem különösebb felkészültséget. A kutatás során azok a települési és projektdokumentumok elemzése történt meg, amelyek vizsgálata szükséges a projekt megvalósítása, a kitűzött célok és a várt eredmények meghatározása szempontjából, hogy az interjúk során feltárt eredmények elemzésével ezekre is reflektálni lehessen. A dokumentumelemzés során meghatározott kulcsszavak (pl. szegregátum, hátrányos helyzet, roma, gyermek, foglalkoztatás, lakhatás) figyelembevétele mellett vizsgáltuk a projektekhez kapcsolódó stratégiai és megalapozó dokumentumokat, hogy kiderüljön, a felmerülő problémák azonosítása hogyan történt, ezekre milyen beavatkozásokat terveztek a településen, és milyen változásokat vártak ezek eredményeként.

Eredmények

A lakhatási mobilitást biztosító projekt megalapozó dokumentumainak elemzése

A szegregációval összefüggő problémák és ezek kezelésének szükségessége, arra alkalmas intézkedésekkel, már a település 2017-ben felülvizsgált, stratégiai dokumentumnak is tekinthető, Helyi Esélyegyenlőségi Programban is megjelennek. Látható, hogy a szegregátumokban olyan, a társadalmi leszakadást megtestesítő és erősítő folyamatok indultak el és zajlottak, amelyeket az önkormányzat önerőből nem képes megállítani és kezelni, ezért szükség volt olyan „külső forrásból” biztosított program megvalósítására, ami biztosítani tudja ezt. A beazonosított szegregátumok (2 db) esetében látszik, hogy az 1. számú szegregátumban a település lakosságának kb. 10%-a él, akik közül legtöbben a 15-59-éves korosztályba tartoznak és legnagyobb számban legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. A területen magas a munkanélküliek aránya és alacsony a rendszeres munka-jövedelemmel rendelkező családok száma.

Az önkormányzat elsődleges célja ezért a helyi szegregátumokban élő családok életminőségének javítása, egyrészt a fizikai környezet megújításával - különös tekintettel lakhatási feltételekre és a közösségi terekre -, másrészt tréningekkel, képzési programokkal szeretnék elérni, hogy az ott élők lehetőséget kapjanak az elsődleges munkaerőpiacra való visszatéréshez. Ennek előmozdítása érdekében intézkedésként fogalmazták meg, hogy pályázatot nyújtanak be az EFOP 1.6.2-16 és az EFOP 2.4.1 kódszámú pályázatokra, hogy a szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő, hátrányos helyzetű emberek társadalmi felzárkózását és integrációját elősegítsék (a pályázatok az 1. szegregátumot határozták meg célterületként).

Ennek megfelelően a humán fejlesztésekre lehetőséget biztosító projekt ághoz (EFOP-1.6.2.) kapcsolódó Közösségi Beavatkozási Terv szerint olyan egymásra épülő, komplex szolgáltatásfejlesztési elemeket akartak megvalósítani, amelyek a fenti célokkal összhangban elősegítik a település kiválasztott szegregátumában lakó, hátrányos helyzetű, mélyszegénységben élő, szociális és anyagi gondokkal küzdő, alacsony iskolai végzettségű lakosainak társadalmi felzárkózását és a település életébe történő beintegrálását. Azt már a pályázati felhívás előírta, hogy ezen célok eléréséhez kötelező volt a projekt egész ideje alatt jelenlét alapú szociális munkát folytatni, ami biztosította a telepen élő célcsoport felkészítését illetve bevonását a megvalósításba, amit helyi diagnózis alapján kellett előkészíteni. A folyamatos szociális munkás jelenléttel biztosítani lehetett a kölcsönös bizalomépítést, kapcsolatteremtést a szegregátumban élőkkel, illetve könnyebb volt a helyi szereplők bevonása, aktivizálása is. A telep és a családok életének is csak ezzel a fajta szociális munkával lehet aktív résztvevőjévé válni, ugyanis az állandó jelenlét garantálja a bizalmat és az elfogadást (Farkas 2014), hogy settlement szemlélettel lehessen gondoskodni az egyénről, a családról és a közösségről egyaránt (Hilscher 1990). A projektben megfogalmazott célok elérését többek között olyan soft elemek segítették, mint a célcsoportnak biztosított szakmai képzések, pénzügyi-, jogi-, életvezetési-, pszichológiai tanácsadás, szabadidős- és közösségi rendezvények. Az EFOP-1.6.2-es projekt részeként több mint 41 hónapig volt biztosított a településen a jelenlét alapú szociális munka, ami a szociális bérlekások megépítését biztosító projekt ág kezdetét megelőzve, már az infrastrukturális fejlesztések kezdetétől hozzájárult a befogadó környezet elfogadó attitűdjét is erősíteni, amellett, hogy a célcsoportot is végigkísérte a folyamaton. Ez utóbbi tevékenység során igyekeztek felkészíteni a lehetséges

pályázókat a kiköltözésre, majd a humán projekt befejezéséig a költözést követően is biztosított volt a szakmai támogatás.

Az infrastrukturális ágon a projekt célja volt többek között, hogy a célterületen élő roma és nem roma lakosság társadalmi integrációja erősödjön a szegregátum rehabilitálásával és önkormányzati tulajdonú szociális lakásállomány létrehozásával. A Lakhatási Beavatkozási Tervben foglaltak szerint a szociális bérlakások kialakítása hozzájárul a marginalizált közösségeknek a többségi társadalomba történő fizikai és társadalmi integrációjához. Emellett a szociális bérlakások létrehozásával a lakhatási mobilizációt támogatva akartak deszegregációs folyamatokat elindítani, erősíteni. A dokumentum alapján erre azért is szükség volt, mert a lakók életminőségére, lehetőségeire és személyiségére egyaránt hatással vannak a nem megfelelő lakáskörülmények és ebben csak úgy lehet javulást elérni, hogy javítani kell a lakáskörülményeken és/vagy biztosítani kell annak lehetőségét, hogy az érintettek – mivel arra önállóan nem képesek – megfelelő segítségnyújtás mellett változtatni tudjanak azokon. Ez a változás a várakozások szerint pozitívan hat és javíthatja az egyének szociális, társadalmi, egzisztenciális mentális és egészségi állapotát.

Az átköltöző családok kiválasztását biztosító települési pályázatból megismerhető, hogy a település önkormányzata, a szociális munkásokkal közösen, milyen feltételek mentén határozta meg a kiválasztási elemeket. Ezek a kritériumok biztosították az objektív kiválasztást, közben pedig a pályázókat is motiválta arra, hogy végiggondolják, megfelelnek-e, meg tudnak/akarnak-e felelni a feltételeknek, elvárásoknak. Ez a fajta „önismereti” végiggondolás kellő motivációs alapot teremtett egy hosszabb távú fejlődéshez, ami a továbblépést biztosíthatja. A feltételek között szerepelt pl. hogy csak azok a célterületen lakó személyek nyújthattak be kérelmet, akik részt vettek a humánfejlesztésekben és az együttműködést továbbra is vállalták, amivel biztosítható volt, hogy az átköltözés előtt és után is részt vesznek azokban a fejlesztésekben, amelyek az új lakásba költözéshez szükséges szociális és mentális kompetenciákat fejlesztik, erősítik. Az iskolai végzettség meghatározása – ahogy arra korábban utaltunk – összefügg a munkaerő-piaci lehetőségek skálázásával és a várható jövedelmi viszonyokkal, ami a megállapított lakbér, valamint a lakásfenntartással kapcsolatos költségek fedezetét hivatott biztosítani. A fizetőképesség biztosítását szolgálta az a kitétel is, hogy a pályázóknak nem lehetett közüzemi, vagy helyi adó- és díjtartozása, és vállalni kellett, hogy védett fogyasztóként költöznek a lakásba,

megelőzve ezzel az eladósodás veszélyét. A pályázóknak vállalniuk kellett, hogy – amennyiben vannak – a gyermekeiket rendszeresen járatják óvodába és/vagy iskolába, amivel ilyen módon is hatni tudtak a korai iskolaelhagyás, lemorzsolódás megelőzésére. Meghatározó volt még a pályázók családjában az egy főre eső jövedelem, amit külön sávonként súlyoztak, továbbá a pályázóknak és a velük együtt költözőknek nem lehetett a tulajdonában, vagy hasznélvezeti jogában az ország területén található lakhatásra alkalmas ingatlan. Emellett bizonyos feltételek teljesülése előnyt jelentett, így pl. ha a pályázók egyedül neveltek gyermeke(ke)t, akik két vagy több gyermeket neveltek, akik a vele költöző családjukban súlyosan fogyatékos vagy tartósan beteg személyt tartottak el, a fiatal házasok, illetve akik tudták vállalni, hogy a bérleti díjat hosszabb időre előre is meg tudják fizetni. Mint látható a pályázati feltételek azon túlmenően, hogy a jelentkezők egyfajta előszűrését is biztosították, hozzájárultak ahhoz, hogy a családok még a pályázat benyújtása előtt fel tudják mérni alkalmasságukat nem csak az átköltözésre, hanem az ott történő megváltozott életmód fenntartásának biztosítására, valamint a továbblépéshez szükséges feltételek megteremtésére.

A pályáztatás eredményeként végül a jelentkező tizenegy családból ötöt választottak ki – a szociális bérlakások számának megfelelően. Azokat sem hagyták magukra, akik ekkor nem kerültek a „nyertesek” közé, hiszen továbbra is részesültek fejlesztésekben a soft projektág keretében, ami hozzásegítheti őket, hogy egy újabb lehetőség alkalmával ők is képesek legyenek egy ilyen jellegű változás hasznélvezőivé válni.

A lakhatási mobilitással érintett családokkal készített interjúk

Az átköltöző családok a korábbi lakhatási körülményeket tekintve mindannyian az új lakások által nyújtott lehetőségeknél rosszabb körülményekről számoltak be, amelyek között szerepelt például a közművek hiányossága, a nem megfelelő méretű élettér, a zsúfoltság, az egészségtelen lakáskörülmények.

Családapa 1: Az egy patkányfészek volt. Nem volt benne víz, de áram az igen, ilyen kártyás. A régi lakás már inkább hasonlított egy disznóólra, mint lakásra. Amiatt, hogy beázott és nem csak fentről, hanem lentől is, tényleg befűrtak a patkányok. És ott a kerekesszékkal sem tudtam közlekedni.

Családanya 1: *Semmi jó nem volt benne, beázott, majdnem leszakadt a mennyezet.*

Családanya 2: *Mi ugye anyukáméknál laktunk (...) hárman egy szobában a pici gyerekkel. Nem is fértünk el (...).*

Családanya 3: *Az előző lakásban csak két szoba volt és (...) az egy sokkal régebbi ház volt és ez meg is látszott rajta, az állapotán.*

Családanya 4: *Az előző lakás a férjem szüleinek a három szobás háza volt és abban laktunk három család, összesen tízen. Nem volt fürdőszoba, úgyhogy műanyag kádban, lavórban tisztálkodtunk. Mi egy 12 m²-es szobában voltunk négyen és itt ettünk, fürödtünk, aludtunk (...). Mivel a családban nagyon sok volt a konfliktus, így inkább a közös helyiségekbe (...) nem is mentünk (...) és egész nap a szobában voltunk bent. Kályhával fűtöttünk, amihez mi vettük a fát (...), mert akinek kisgyereke van, az vesz fát, meg az fizeti az áramot, meg a vizet, mert neki muszáj (...). Aztán volt, hogy a szomszédok ellopták, elhordták a fát, amit vettünk.*

Családanya 5: *A szüleimnél éltünk, mi a picivel egy szobában (...) de az a kis hely nem elég egy családnak.*

Az átköltözés motivációjaként alapvetően a jobb lakhatási körülmények biztosítását és megélését említhetjük, amibe a zsúfoltság csökkentése is beleértendő, de volt, akinél a rokonaihoz való közelebb kerülés volt a fő motiváció, mert korábbi lakóhelyükön nem volt segítségük és megfelelő szociális kapcsolati rendszerük sem.

Családanya 1: *Egy szobakonyhában éltünk négyen a gyerekekkel. Itt mindenkinek van külön szobája (...).*

Családanya 2: *Hiába anyáékról van szó, azért mivel mi már egy külön család vagyunk, úgyis lettek volna feszültségek, hogy nem egyformán élünk, gondolkodunk. És azt akartuk, hogy (...) így lehessünk egy család, nem úgy, hogy még nagymama, nagypapa meg mindenki ott van.*

Családanya 3: *Ott egyedül voltam és nem boldogultam, itt meg minden és mindenki itt van közel, de főleg az a legjobb, hogy a család itt van.*

Családanya 4: *Mindenképp költözni akartunk, mert nagyon sokan voltunk és sok volt a konfliktus a családok között, (...), meg ki is használták, hogy mi ott vagyunk a 2 gyerekkel. Meg nem volt normális, hogy a nyolc éves gyerek még mindig velünk alszik egy ágyban, mert másképp nem fértünk, vagy ha mi felnőttek tisztálkodni akartunk, akkor vagy ki kellett küldeni a gyerekeket, vagy megvárni, míg elalszanak (...).*

Családapa 5: *Közel maradhatott a párom a családjához, mert nagyon ragaszkodik az anyjához meg a testvéreihez, de mégis külön vagyunk. Ha kell, segítjük egymást, de nem vagyunk folyton együtt, mert (...) abból úgylis csak a feszültség van.*

A lakásfenntartás költségeit többnyire aktív jövedelemből fedezik a családok, azonban az egyik helyen az interjúkészítés körüli átmeneti időszakban csak a családfő passzív jövedelme volt az egyetlen bevételi forrás, mert a családanya otthagyta korábbi munkahelyét és még nem tudott ismét elhelyezkedni. A jövedelmi helyzet változása ebben az esetben negatívnak mondható, ez a változás ugyanakkor nem áll összefüggésben a lakhatási körülményeik megváltozásával.

Egy kivétellel a családok úgy nyilatkoztak, hogy a jelenlegi lakás fenntartási költségei magasabbak, mint ahol korábban laktak, azonban az új lakás biztosította lehetőségek egyértelműen megéri ezt a különbséget, és azt a pénzt korábban is elköltötték, ahogy sok esetben fogalmaztak „rosszabb dolgokra”. Ezzel együtt a jövedelmi helyzetük nem feltétlenül lett rosszabb, hiszen a bevételeik is együtt tudtak nőni a kiadásaikkal, sőt vannak olyan családok, akiknek ez pozitív irányba mozdult el, bár a változás nem minden esetben a lakhatási körülmények változásával függ össze.

Családapa 1: *Több a kiadás, de sokkal jobbak is a körülmények. Elment az akkor is másra, ugyanúgy. Most meg például mindenhol egyforma meleg van (...).*

Családapa 2: *(...) úgy vagyunk vele, hogy a rezsit mindenhová visszük magunkkal (...). Így meg itt vagyunk magunknak és több a hely, nyugalom van (...). Úgyhogy a kényelem simán megéri azt a kis többletet.*

Családanya 3: *Kiadás a másik lakásnál is volt, itt pedig nem annyival több, mint amennyivel jobb ez a lakás.*

Családapa 4: *Még úgylis jobb a jövedelmi helyzetünk, hogy itt olyan „luxus” dolgokat is fizetünk, mint kábel tv, internet. Az előző lakásban mi fizettük három család rezsijét, ami sokkal megterhelőbb volt, mint az, hogy csak a magunkét kell fizetni. Úgyhogy az, hogy ebben a jobb körülményekben élünk még kevesebbe is kerül, mint a korábbi.*

Családanya 5: *Ez a lakás többbe kerül, mintha ott maradtunk volna anyáéknál, de itt az egész a miénk.*

A családok gazdasági aktivitása nem változott jelentősen a tekintetben, hogy a kutatás idején is közel ugyanannyian dolgoznak a családokban, mint az átköltözéskor – kivéve az egyik családanyát. Ugyanakkor van, aki azóta munkavállalóból egyéni vállalkozó lett, sőt már ő maga is munkáltató, van, aki a közfoglalkoztatásból át tudott lépni az elsődleges munkaerőpiacra, vagy az álláskeresői státusza helyett már közfoglalkoztatási program keretében dolgozik. Így a családokban a dolgozók a többféle foglalkoztatási formán belül is több területen dolgoznak; faipar, közösségi szolgáltatás, takarítás (idősek otthona, gyermekotthon), építőipar.

Családapa 2: *Mindketten dolgozunk, úgyhogy ki tudjuk fizetni a lakás költségeit. Sőt mióta vállalkozó lettem még kicsit több is jut másra. Meg amikor beköltöztünk akkor (feleség neve) csak a gyerek után kapta a pénzt, de utána ő is beállt dolgozni közfoglalkoztatottként a mosodába.*

Családanya 3: *Most nem rég óta én is visszamentem dolgozni, mert addig a gyerekekkel voltam itthon. Igaz csak közfoglalkoztatás, de azért ez is több, mint amennyit itthon kaptam. A férjem meg ugyanúgy vállalkozóként dolgozott a költözés előtt, mint most.*

Családanya 4: *Korábban is mindketten dolgoztunk a férjemmel, de akkor én még közmunkásként, viszont (...) most már rendesen dolgozok. Meg korábban is elmentem ilyen idénymunkákra is (...) a férjem meg folyamatosan az építőiparban dolgozik (...).*

Családanya 5: *A beköltözéskor már volt egy ovis gyerekem és vártuk a másodikat, úgyhogy én itthon voltam akkor is és most is itthon vagyok a kissebbel. De a párom dolgozik és tervezzük a következő babát.*

Az átköltözés gyermekekre gyakorolt hatása minden esetben pozitív, hiszen ahol iskolás gyermek van, ott javult az iskolai teljesítmény, az óvodás korúak esetében jót tesz a gyermeknek, hogy otthon is nagyobb a mozgástér, illetve hogy saját gyerekszoba biztosítható, és van, akinek az átköltözés konkrét szociális képességfejlődést eredményezett.

Családanya 1: *Azért az sokkal jobb, hogy (gyermek neve) itt be tud menni a szobájába és tud tanulni, nem pedig itt zajongunk körülötte, meg szól a tv, stb. Korábban sajnos megbukott, amiben lustaság is volt, meg az, hogy otthon hiába mondtam neki, hogy üljön le tanulni, nem tudott hova. Azóta ez azért már nem fordul elő, és (...) menni akar tovább ápolónőnek.*

Családanya 2: *Jobb, hogy itt külön vagyunk, mert itt tud játszani, van elég helye még arra is, hogy kimozogja magát, meg van külön szobája, (...), nem az van, hogy ha hazajön az oviból, akkor nem tud semmit csinálni, mert nem lehet, meg nincs hozzá hely. Így még itthon is játszik és akkor az oviban sem olyan nehezen kezelhető.*

Családanya 3: (...) *a gyerekeknek van saját szobája, amiben ott vannak a játékaik. Oda be tud menni, ha akar, és tud játszani és nem zavar senkit. Ez neki is jobb, látom rajta.*

Családanya 4: *A nagyobbiknál nem hozott változást a költözés, mert ő mindig is nyugodt természetű és jó tanuló volt. A kicsinél viszont (...) sok mindent itt tanult meg. Például a másik lakásban csak kinti wc volt és ezért ő bilizett bent. Ezért mikor az oviban a kukát meglátta bele akart pisilni, mert azt hitte, hogy az a bili. És azt már itt tanulta meg, hogy milyen a benti wc, hogy kell lehúzni, hogy milyen a fürdőszoba, hogy kell a csapokat kinyitni, meg ilyenek. (...) A kicsin egyértelműen látszott, hogy abban a környezetben (az előző lakás) nem tud rendesen fejlődni, emiatt pszichológushoz is jártunk, mert le volt maradva, de mióta itt lakunk már utolérte a többieket.*

Családapa 5: *Nagyobb a hely, mindenki külön tud lenni. Jobb így a gyerekeknek, (...). A nagyobbik az oviban is nyugodtabb, hogy itthon is ki tudja játszani magát.*

A felnőttek tanulási motivációja gyakorlatilag nem változott, hiszen a többség azt mondta, hogy a lakhatási körülmények változása, vagy az ezáltal megtapasztalt jobb körülmények hosszú távú fenntartása érdekében sem érzi úgy, hogy tanulna, hogy ezzel jobb munkája lehessen. Kivételt az egyik családban az anya és egy másik családban az apa jelentett. A családanya most a takarítói állását ápolónőire akarja cserélni, amire a munkáltatója is ösztönzi, és az, hogy azzal több lesz a fizetése és akkor egy saját lakásban is tudnának a jelenleginek megfelelő körülmények között élni.

Családanya 4: *Még takarítóként dolgozok, (...) és van lehetőség, hogy ápoló legyek, csak ahhoz el kell végeznem az ápoló képzést. Ezért beiratkoztam egy tanfolyamra. Azért az csak magasabb munka meg több pénz (...). Ezzel meg még jobban tudunk majd élni, mert én is több pénzt hozok majd haza és akkor egy saját lakást is tudnánk venni, ami ugyanilyen jó lenne, mint ez. Úgyhogy ez a lakás is motivál abban, hogy tanuljak, mert akkor feljebb jutok, több pénzünk lesz, lehet saját*

lakásunk, amit szépen rendbe tudunk tenni. És soha nem akarunk már visszamenni arra a szintre ahol voltunk.

A családapa, aki egy ideje már egyéni vállalkozóként dolgozik a fuvarozáshoz szükséges jogosítványt akarja megszerezni, mert úgy a vállalkozása még eredményesebb tudna lenni és több pénzük lenne arra, hogy saját lakásba költözzenek.

Családapa 2: Folyamatosan nézem a lehetőséget, hogy lehetne valahogy egy kicsit olcsóbban megszerezni a jogosítványt egy önrakodóra, de ha nem lesz rá mód másképp, akkor összespórolom rá. Akkor (...) sokkal többet is lehetne keresni, és akkor már biztos, hogy meglenne az elég pénz, hogy egy kis hitellel vegyünk egy ilyen házat, mert én már ettől rosszabba nem viszem a családom.

Konkrét egészségügyi változásokat is eredményezett az átköltözés adott család esetében, ahol a zsúfoltság és a nem megfelelő higiénias körülmények miatt a gyerekek sokkal gyakrabban voltak betegek, mint az átköltözést követően. A krónikus betegségekre (pl. magas vérnyomás) nem volt hatással az átköltözés, ugyanakkor a mentális és lelki egészség javulásáról több esetben is beszámoltak a családok.

Családapa 1: Itt azért tudok rendesen közlekedni a kerekes székekkel és magamat is könnyebben ellátom (...) és nekem is jobb a lelkemnek.

Családapa 2: (...) vannak azért az embernek nehezebb napjai, olyankor úgyis elkerülhetetlen a konfliktus. (...) aki nagyon úgy érzi, az elvonul, megnyugszik, megpihen és ez azért sokkal jobb.

Családanya 2: Az a gyerekekre is áthat, ha valami feszültség van, akár a szülei között, vagy mondjuk a szülőknek a nagyszülőkkel (...) így meg tudjuk, hogy ő nyugodtan van és nekünk ez a legfontosabb.

Családanya 3: Sokkal jobb így, hogy közelebb van a család, és nem vagyok úgy egyedül (...). Nekem erre szükségem van (...).

Családanya 4: Nekünk sokat voltak betegek a gyerekek, (...) mert a sok ember miatt sok volt a kosz, nem volt rendes lehetőség a tisztálkodásra, meg ha valaki beteg lett, akkor biztos, hogy a gyerekek is elkapták. Itt meg tisztább körülmények között vagyunk (...) úgyhogy nem is betegeskednek annyit a gyerekek. Meg itt (...) sokkal nyugodtabban tudunk élni és megszűnt a zsúfoltság, amiből a legtöbb feszültség adódott.

Családanya 5: *Anyukáméknál elég beteges volt a gyerek, amiben benne volt az is, hogy kisebb is volt, meg az is, hogy ott azért csak többen voltunk és könnyebben elkapott mindent, de itt ez ritkább.*

Az új lakókörnyezetbe – új utca, új szomszédok – minden család könnyen be tudott illeszkedni, bár az elfogadás egy-két esetben hosszabb folyamat volt, ami az előítéletből, a másik „nem ismeretéből” fakadt.

Családapa 2: *A beilleszkedéssel nem volt semmi gond. Ismerjük egymást ezer éve. Nem úgy, hogy szomszédok voltunk, de itt lakunk egy faluban, úgyhogy tudjuk ki-kicsoda és nem volt ebből semmi gond, se a mi részünkről, se az itt lakók oldaláról.*

Családanya 3: *Azt mondták a szomszédok örültek, hogy mi jöttünk ide (...), úgyhogy ebben semmi nehézség nem volt. Inkább azt mondanám, hogy segített minket mindenki, hogy hamar megszokjuk az új helyet.*

Családapa 4: *Itt a szembe szomszédok egy darabig nem is köszöntek nekünk, még akkor sem, ha mi köszöntünk, de ez már nem így van. Most már velük is jóban vagyunk. Mondták, hogy attól tartottak, hogy majd mindig jönnek ide hozzánk sokan és majd itt fogunk hangoskodni, bulizni és ők meg már öregek ehhez. De az eltelt időben megtapasztalták, hogy mi is rendes, dolgozó emberek vagyunk, akik reggel elviszik a gyerekeket óvodába, iskolába, aztán dolgozunk egész nap rendesen, mint mások és úgy élünk, mint bárki. A többi szomszédal az első perctől jóban vagyunk és azt mondták örültek nekünk. Bár azt is hozzátették, hogy rosszabbra számítottak, mert azt hitték majd lopni fogunk, meg zenélni, bulizni, de nem ilyenek vagyunk.*

Családapa 5: *Amikor ideköltöztünk az egyik szomszéd ezt nem fogadta könnyen, de azért, mert azt hitte, hogy majd fogunk itt kötekedni, meg ilyesmi, de idővel látta, hogy semmi baj nincs velünk, úgyhogy mostanra megszoktuk egymást.*

Vannak családok, akik elkezdtek gondolkodni a szociális bérlakásból való továbblépés lehetőségén, amihez minden ilyen esetben a CSOK-ot is szeretnék kihasználni. A továbblépés motivációja alapvetően kettős; egyrészt tudják, hogy ezekben a lakásokban nem maradhatnak örökre, másrészt szeretnék is, ha inkább saját tulajdonban élhetnének, amit ugyanakkor már mindenki legalább ilyen komfortosnak akar, mint a jelenlegi lakás. Megítélésük szerint ehhez már minden téren felkészültek és tudatában vannak, hogy nekik is tenniük kell

azért, hogy ezt biztosítani tudják, vagyis a lakókörnyezet változás formálta a viselkedésüket és a gondolkodásukat is.

Családapa 1: *Tudjuk, hogy ez a lakás nem a mienk és jó volna, ha lenne egy sajátunk, amibe ugyanígy elférünk, meg én is tudok mozogni a kerekesszéssel, de ez nem olcsó. (...) szoktunk azon gondolkodni, meg beszélgetni, hogy tudnánk mégis egy sajátba költözni (...), keressük a megoldást.*

Családanya 2: *Ami nem a miénk, az nem a miénk. (...) már néztük, hogy a CSOK-ot hogy tudnánk igénybe venni, hogy majd egy sajátba költözhessünk.*

Családapa 2: *Látjuk azt, hogy ez a gyereknek is milyen jó, hogy ilyen nagy hely van és ez kell is. Ha a vállalkozást így tudom tovább vinni, meg (feleség neve) is tud így tovább dolgozni, akkor pénz is lenne törleszteni és élvezhetnénk mindezt a jót egy sajátban.*

Családapa 4: *Már néztünk egy házat itt a faluban, amit meg tudtunk volna venni, de jobban megvizsgálva láttam, hogy még nagyon sokat kellene rákölteni és mivel az építőiparban dolgozom, tudom, hogy az nagyon sok pénz lenne még, amit most még nem tudunk előteremteni. De azon vagyunk, hogy még jobban keressünk, (feleség neve) is azért megy majd az iskolába, és akkor már ez sem lenne akadály, hogy lépünk még egy szintet.*

Családanya 5: *Nem gondolkodtunk azon, hogy innen elmenjünk. Jó volna, ha maradhatnánk.*

Összegzés

A szociális bérlakások jobb minősége, állapota, komfortfokozata, és az ezáltal biztosított lehetőségek minden család esetében előrelépés és pozitívan értékelik. A korábban tapasztalt zsúfoltság csökkenése, megszűnése materiális értelemben is, de sokkal inkább az interperszonális viszonyokban hozott pozitív változást, ami ugyanilyen irányban hatott az életmódjukra is. A zsúfoltság ugyanis szinte minden esetben feszültséget okozott korábban, nem csak az együtt élő családok között, hanem a családokon belül is. Ezek a feszültségek csökkentek, megszűntek az átköltözéssel, ami mindenképpen jó hatással van a családok és családtagok mentális és érzelmi állapotára. Vagyis a lakhatási körülmények és az egyének mentális egészsége közötti összefüggésben megerősíthető, hogy a megfelelő lakhatási körülmények

hozzájárulnak és jótékonyan hatnak az egyének, családok jobb mentális állapotára. Ugyanez – bár kisebb mértékben – megjelenik a biológiai egészségre gyakorolt hatás vonatkozásában is, hiszen az egészségtelen lakhatási körülmények növelik a különböző akkut betegségek kialakulásának kockázatát, így a jobb lakhatási körülmények csökkentik ezeket. Ugyanakkor a krónikus betegségek vonatkozásában a jelenlegi kutatás nem állapított meg összefüggést, de egy hosszabb időn át tartó vizsgálat ugyanazon személyek bevonásával lehetséges, hogy ugyancsak változást mutatna ki, pl. a mentális problémákból eredeztethető krónikus betegségek javulása terén, hiszen a két terület között bizonyítható összefüggés van.

A tanulási attitűdben változást két felnőtt esetében tapasztaltunk, akiknél a motiváció a kínálkozó munkahelyi előrelépés és/vagy a magasabb jövedelem jelentette. Ezt azonban erősítette az átköltözés azon hatása, hogy családjaikkal megtapasztalták a jobb életkörülmények nyújtotta előnyöket, emiatt szeretnék ezt saját erejükből is megteremteni, aminek anyagi fedezete a magasabban kvalifikált és/vagy speciálisabb ismereteket igénylő munka által biztosított több bevétel lehet, ehhez viszont még tanulni kell. A célt megfogalmazva és elérhetőnek látva azonban ez már egy vállalható út az érintett személyek számára. A gyerekek esetében ugyanakkor, ha nem is a tanulási attitűd változott, a viselkedésükre, szocializációjukra, óvodai, iskolai előmenetelükre, kompetenciafejlődésükre minden esetben pozitívan hatott az átköltözés, ami jól kiolvasható az interjúkból. Kompetenciafejlődést ugyanakkor a felnőtteknél is eredményezhet egy ilyen átköltözés, vagyis fejlesztheti az emberek, családok azon képességeit, hogy egy ilyen lakókörnyezetben tudjanak élni. Ez ugyan nem egy formális keretek között lezajló tanulás, kompetencia fejlesztés/fejlődés, mégis egyfajta informális tanulási, fejlődési folyamat.

A munkahelyi státusza több esetben változott a megkérdezett felnőtteknek, de ez a változás nem áll összefüggésben az átköltözéssel, vagyis a korábbi rosszabb munkaerő-piaci státusz nem amiatt volt, mert a szegregátumban laktak. Látens módon mégis összekapcsolódhat a két folyamat, hiszen a korábbi nem megfelelő lakhatási körülmények nem biztosítottak megfelelő lehetőséget például a regenerációra, a pihenésre sem. Így bizonyos munkakörök ellátása sokkal nehezebben, vagy egyáltalán nem vállalható, mert fáradtan nem lehet megfelelő mennyiségű és minőségű munkát végezni, ami viszont gátolja a munkahelyi előmenetelt, a magasabban kvalifikált és/vagy nagyobb felelősséggel járó munkakörök ellátását. Gondoljunk csak egy

fizikálisan, lelkiileg és szellemileg is megterhelő gyermekotthoni ápoló munkakörre, vagy egy olyan vállalkozóra, aki maga kell, hogy biztosítsa a munkát nem csak saját maga, hanem az általa foglalkoztatott emberek számára is, a vállalkozással járó egyéb tevékenységek kontrollálása mellett. Ilyen munkaerő-piaci státusz változás viszont történt (történni fog) a kutatásba bevont családoknál.

A jövedelmi helyzet is minden családnál változott, de ez sokkal inkább a munkaerő-piaci státusz változásával van összefüggésben, mint a lakhatási körülmények változásával. Egy családot kivéve, akik egyértelműen több pénzből gazdálkodnak az új lakásba költözésüket követően, mint előtte, amikor is ők fizették másik két család rezsijét is, akikkel egy háztartásban laktak. Azt viszont minden család egybehangzóan megerősítette, hogy nem jelent nekik jelentős anyagi terhet a korábbtól sokkal komfortosabb lakás fenntartása, és azok a jobb lakás- és életkörülmények, amiket az új lakások biztosítanak, megérik azt a többletköltséget, amely összeget elmondásuk szerint korábban is felélték úgy, hogy nem érezték annak ennyire erősen az életükre gyakorolt pozitív hatásait. Az átköltözés és a jobb lakhatási körülmények emellett a családok többségénél megeremtettkék annak motivációját, hogy továbblépjenek és saját maguk megeremtsék azokat a lakhatási feltételeket, amiben az átköltözést követően élhetnek. Megkezdték az ehhez szükséges saját erőforrásaik és kompetenciáik felmérését és összesítését, valamint a hiányzó erőforrások felmérését és annak módját, hogy ahhoz hogyan juthatnak hozzá. Ezzel együtt tudják azt is, hogy nekik mit kell tenni és biztosítani, hogy elérjék a megfogalmazott célt és ezzel egy jelentős változást hozzanak a saját életükbe.

A kutatásban vizsgált dimenziók eredményei alapján megállapítható, hogy a szegregátumból történő kiköltözés összességében pozitívan befolyásolta a lakhatási mobilitással érintett családok életmódját, hiszen a projekt által biztosított átköltözés lehetősége jótékonyan hatott az átköltöző családok mentális és fizikai egészségére, a családon belüli érzelmi dinamikára, a gyermekek viselkedésére, fejlődésére, iskolai/óvodai előmenetelére. Bizonyos esetekben áttételesen támogatta az aktív korúak munkaerő-piaci státuszának javulását, és a tanulási motivációt. A jövedelmi helyzet változásával nem áll szoros összefüggésben, de nem hatott rá negatívan.

Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy a vizsgált településen, ahogy azt korábban is jeleztük, a lakhatási mobilitás egy folyamatos és erős jelenléti szociális munkával volt támogatva az előkészítéstől a megvalósuláson át az

után-gondozásig. A soft elemek és a mindennapos intenzív szociális munka egyaránt hozzájárult a bevont célcsoporttagok szemléletváltásához, motiválásához, tudatosságához, attitűdjének változásához, és támogatta annak a fejlődésnek a lehetőségét, amit a kiköltözés biztosított az érintett családoknak. Ugyanakkor a projekt befejezésével – elsősorban további forrás hiányában – a szociális munka már nem volt biztosítható. Ez magában hordozza annak veszélyét, hogy az elért eredményekben visszaesés történik, hiszen nem lesznek ott a hátrányos helyzetű, de fejlesztésben résztvevő, vagy azon átesett emberek mellett azok a szakemberek, akik addig nap, mint nap segítettek, támogatták őket a felmerülő problémáik megoldásában és munkájukkal folyamatos attitűdformálást, motivációt biztosítottak a célcsoportnak. Bár a kialakított szociális bérlakások fenntartási kötelezettsége öt év, a kiköltözők és a többi bevont után követését csak fél évig várja el a felhívás. Hogy ennek milyen hatása lesz az eredményekre, azt később lehet igazán felmérni. Az ugyanakkor egyértelműen kijelenthető, hogy megfelelő szociális munka nélkül a projektet nem lehet jól előkészíteni és kivitelezni, mert ha ez hiányzik, fennállhat a veszélye annak, hogy a bevont célcsoporttag nem lesz motivált, nem értékeli, lelakja a lakást, adósságot halmoz fel, nem fog erőfeszítéseket tenni a továbblépésért stb. Vagyis az a szakpolitikai „hipotézis” miszerint a lakhatási mobilitás egyfajta katalizátora lehet a társadalmi felzárkózásnak, csak akkor teljes, ha mindehhez megfelelően szervezett támogatói rendszer is kapcsolódik, mert csak önmagában ez a tevékenység nem feltétlenül elegendő a kívánt hatások és azokon keresztül a megfogalmazott célok eléréséhez.

Felhasznált irodalom

1. Átol Dorottya; Bozsik Barbara; Kováts Bence; Kőszeghy Lea (2017): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2016. Habitat for Humanity
2. Babusik Ferenc (2004): Állapot-, mód és okhatározók. A romák egészségügyi állapota és az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférése I. Beszélő, (2004)10. 84-93.
3. Balogh Erzsébet (2019): Iskolázottsági helyzetkép – Nyíregyházán telepi körülmények között élők körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 55-69.
4. Bank Klára; Rudl József; Tésits Róbert (2003): Some Features of the Human Sphere in South Transdanubia. *Geografski Vestnik*, 75(1). 73-83.
5. Bernát Anikó (2014): Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. Társadalmi riport, 2014(1). 246-264.
6. Dajnoki Krisztina; Balázs-Földi Emese (2016): Diszkrimináció a munkaerőpiacon. *Közép-Európai Közlemények*, 9(3). 150-165.
7. Domokos Veronika; Herczeg Béla (2010): Terra Incognita: magyarországi szegény-és cigánytelepek felmérése –első eredmények. *Szociológiai Szemle* (3). 82-99.
8. Farkas Zsuzsanna (2014): Közösségfejlesztés mint a cigánytelepek, cigány közösségek integrációs lehetősége. Párbeszéd: Szociális munka folyóirat, 2014(1-2).
9. Fábián Gergely (2022): Jövedelmi helyzet, jövedelmi viszonyok és jövedelmi egyenlőtlenségek a telepi lakosok körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 63-75.
10. Fábián Gergely; Takács Péter (2019): Jövedelmi helyzet, jövedelmi viszonyok a telepi lakosok körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 45-54.
11. Galasi Péter; Sík Endre (1979): A szegmentált munkaerőpiac elmélete. *Közgazdasági Szemle*, (12). 1487-1500.
12. Hajdu Gábor (2018): A kvantitatív és a kvalitatív társadalomtudományi kutatás módszerei – dióhéjban. *Kúria*, 2018(2). 1-5.
13. Hegedüs József; Horváth Vera (2013): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2012. Habitat for Humanity
14. Helyi Esélyegyenlőségi Program 2013-2018. 2017. évi felülvizsgálat.

15. Hischer Rezső (1990): A settlement szociális munkája. Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat, 1990(3). 71-73.
16. Jávorné Erdei Renáta; Takács Péter (2019): A Huszár-és Keleti lakótelepeken élők egészségi állapota Nyíregyházán – életminőségre gyakorolt hatások. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 70-83.
17. Kertesi Gábor (2000): A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között. *Közgazdasági szemle*, (5). 406-443.
18. Kertesi Gábor (2005): Cigány foglalkoztatás és munkanélküliség a rendszerváltás előtt és után. In: Kertesi Gábor: *A társadalom peremén*. Budapest, Osiris. 101-134.
19. *Közösségi Beavatkozás Terv*.
20. Ladányi János (2005): Szociális és etnikai konfliktusok: tanulmányok a piacgazdasági átmenet időszakából (1987-2005). Új Mandátum Könyvkiadó.
21. *Lakhatási Beavatkozási Terv*.
22. Libicki Éva; R. Fedor Anita (2022): A telepi körülmények között élők egészségi állapotának és egészségműveltségének jellemzői. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 138-162.
23. Liskó Ilona (2002): A cigány tanulók oktatási esélyei. *Educatio*, 2002(1). 49-62.
24. Móre Marianna; Stomp Ágnes; R. Fedor Anita (2022): Oktatási helyzetkép telepszerű körülmények között élő roma lakosokról. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 112-137.
25. Öry Mária (2005): Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet.
26. Puskás Éva; Kormos-Krakkó Ágnes; Csieklinszki Zsanett; Nagy Beáta Magda (2020): A lakhatási körülmények hatása a mentális egészségre. *Egészségfejlesztés*, 2020(2). 43-53.
27. R. Fedor Anita; Balla Petra (2019): Foglalkoztatási helyzetkép a telepi körülmények között élő nyíregyházi romák körében. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 32-44.
28. R. Fedor Anita; Lácay Magdolna (2021): Határmentiség – hátrányos helyzet – munkaerőpiaci bizonytalanság. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2021(33). 44-62.

29. R. Fedor Anita (2021): Regional characteristics of the precariat on the labour market. Debrecen, Debrecen University Press.
30. R. Fedor Anita; Zakor-Broda Rita; V. Balla Petra (2022): Roma foglalkoztatás – hátrányos helyzet – munkaerőpiaci bizonytalanság. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 90-111.
31. Standing, G. (2012): Prekariátus: lakosokból állampolgárok?. *Fordulat*, 19(3). 22–50.
32. Szoboszlai Katalin (2019): Lakhatási helyzetkép a telepeken. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2019(29). 19-31.
33. Szoboszlai Katalin (2022): Lakáshelyzet egy szegregátumban. *Acta Medicinae et Sociologica*, 2022(34). 76-89.
34. Települési szociális bérlakás pályázat.

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (154-176)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/6>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Kényszeres vásárlók vásárlási szokásainak vizsgálata kvalitatív módszerrel

Kis Evelin¹, Galán Anita²

¹szociálpedagógus, Szikszói Szociális Szolgáltató Központ, 3800 Szikszó, II. Rákóczi Ferenc út 68 [ORCID iD: 0009-0000-8482-2359](https://orcid.org/0009-0000-8482-2359)

²adjunktus, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Szociálpedagógia Tanszék, 4220 Hajdúböszörmény, Désány I. u. 1-9 [ORCID iD: 0009-0005-3678-1229](https://orcid.org/0009-0005-3678-1229)

INFO

Galán Anita
galan.anita@ped.unideb.hu

Keywords

addiction,
behavioral addiction,
compulsive buying,
qualitative study,
shopping habits

ABSTRACT

Investigating the buying habits of compulsive buyers using a qualitative method: Our study deals with the topic of compulsive shopping. In parallel with the spread of the Internet and the consumer society, the proportion of compulsive shoppers is also increasing. In our research, our goal was to explore the shopping habits of compulsive shoppers and the characteristics of problematic shopping using qualitative methods. We included six subjects in our study, who were considered compulsive shoppers based on the Shopping Behavior Questionnaire (QABB), and we reached them using the snowball method. We divided the presentation of the results into two parts. First, we deal with the shopping habits of compulsive shoppers, and then we examine some characteristics of shopping addiction in their case. During the examination of problematic shopping, we divided the respondents into three groups regarding the occurrence of financial problems, distinguishing between attentive, relapsed and resigned members.

Kulcsszavak

addikció,
viselkedési függőség,
kényszeres vásárlás,
kvalitatív vizsgálat,
vásárlási szokások

Absztrakt: Tanulmányunk a kényszeres vásárlás témakörével foglalkozik. Az internet és a fogyasztói társadalom terjedésével párhuzamosan a kényszeres vásárlók aránya is növekszik. Kutatásunk során a célunk kényszeres vásárlók vásárlói szokásainak, valamint a problémás vásárlás jellemzőinek feltárása volt kvalitatív módszerekkel. Vizsgálatunkba hat fő, a Vásárlási Viselkedés Kérdőív (QABB) alapján kényszeres vásárlónak tekintett alanyt vontunk be, akiket hólabda módszerrel értünk el. Az eredmények ismertetését két részre tagoltuk. Először a kényszeres vásárlók vásárlási szokásaival foglalkozunk, majd a vásárlásfüggőség egyes jellemzőit vizsgáljuk esetükben. A kutatás eredményeit összegezve elmondható, hogy tapasztalhatók a vásárlási szokások között különbségek, viszont ezek nem jelentős

eltérések. A kényszeresség nem minden alanynál fordult elő, inkább a szabadság érzése jellemző vásárlás során. Az érzelmek nagy hatást gyakorolnak a kényszeres vásárlókra, befolyásolják a vásárlással töltött idő mennyiségét. A problémás vásárlás vizsgálata során a pénzügyi problémák előfordulása kapcsán három csoportra bontottuk a megkérdezetteket, megkülönböztettünk odafigyelő, visszaeső és beletörődő alanyokat.

Beérkezett: 2025.02.10.

Bírálat: 2025.03.31.

Elfogadva: 2025.04.10.

Bevezetés

Az elmúlt időszakban a szenvedélybetegek száma növekvő tendenciát mutat (Detrovics 2007; Arnold és Péterfi, 2023) nemcsak a kémiai-, hanem a viselkedési addikciók esetében is (Kun és Detrovics 2010; Galán 2014). A világháló terjedésével párhuzamosan az egyéb hozzá kapcsolódó viselkedési függőségek; internet-, munka-, szex-, szerencsejátékfüggőség, kényszeres vásárlás prevalenciája is nő (Montag és munkatársai 2024; Bóthe és munkatársai 2024; Kenyhercz és munkatársai 2024).

Jelen vizsgálatban kényszeres vásárlók vásárlási szokásait elemezzük. Tanulmányunk első részében a függőségekhez kapcsolódó alapfogalmak tisztázása után a kényszeres vásárlás elméleti hátterét mutatjuk be. A továbbiakban empirikus kutatásunk módszertani alapjait fektetjük le. Kutatásunk során a célunk kényszeres vásárlók vásárlói szokásainak, valamint a problémás vásárlás jellemzőinek feltárása volt kvalitatív módszerekkel. Vizsgálatunkba hat fő, a Vásárlási Viselkedés Kérdőív (QABB) (Lejoyeux és munkatársai 1997) alapján kényszeres vásárlónak tekintett alanyt vontunk be, akiket hólabda módszerrel értünk el.

Elméleti háttér

A szenvedélybetegség egy olyan krónikus betegség, melyet a drogokkal összefüggő környezeti (külső) és szubjektív (belső) ingerek sokasága tart fenn. Három tényező utal az addikció fennállására: a tolerancia, a dependencia és a szenzitizáció. Tolerancia esetén mindig emelni kell a szer dózisát ugyanannak a hatásnak az elérése érdekében. Dependenciáról (függőség) akkor beszélhetünk, ha a szer/tevékenység elhagyása miatt megvonási tünetek lépnek fel, míg szenzitizáció esetében a drog hatása intenzívebbé válik a rendszeres fogyasztás következtében (Gerevich 2000).

A függőség tulajdonságai közé tartozik a kényszeresség, a kontrollvesztés, az ingerlékenység, a visszaesések, és a legfontosabb, a szenvedés is, amely

azért fontos, mert vannak olyan kényszeres jelenségek, amelyekre ugyanúgy a kontrollvesztés jellemző, azonban nem számítanak addikciónak (Demetrovics 2007). Az ilyen jelenségek azért nem számítanak függőségnek, mert nem társul melléjük a szenvedés érzése. Betegségnek csak abban az esetben nevezhetjük, ha a szenvedélyesen űzött tevékenység az adott személy mindennapi életére, életvitelére ártalmassá válik (Demetrovics 2007).

A szenvedélybetegségeket alapvetően két csoportra tudjuk felosztani; kémiai addikciókra, amely esetében az adott személy függőségét kémia szerek alakítják ki, valamint viselkedési függőségekre, amely bármilyen hétköznapi tevékenység kapcsán is kialakulhat (Gerevich 2000; Rác 2001; Demetrovics 2007). Utóbbi esetben nincs jelen kémiai szer az addikció kialakulásában, viszont a viselkedés kényszeressége és erőteljessége, illetve a kontrollvesztés – ahogy a kémiai addikciók esetében is – jelen van (Kun és Demetrovics 2010). A továbbiakban a kutatásunk alapját adó viselkedési függőség, a kényszeres vásárlás elméleti alapjait fektetjük le.

Legelsőként Kraepelin (1915) írt kóros vásárlási hajlamról, amit oniomániának nevezett el. Később az első, átfogó jellemzést Bleuler írta le. *„Különleges ismertetőjegye az impulzivitás; a páciensek teljes mértékben képtelenek arra, hogy differenciáltan gondolkodjanak, és hogy figyelembe vegyék cselekvéseik eszméletlen következményeit, és annak lehetőségét, hogy ne hajtsák végre a tettet. Ahogy magát az impulzust sem érzékelik, csak cselekednek természetük szerint, ahogy a hernyó, amelyik felfalja a leveleket”* (Bleuler 1924: 540). A szerző az impulzivitást emelte ki a meghatározásban, ezt tartja a függőség alapjának, és ezeket az impulzusukat természetes ösztönhöz hasonlítja, amit az egyén észre sem vesz, csak véghezviszi, mert szükségét érzi. Azonban Hollander és Wong (1995) azonban úgy vélték, ebben a zavarban az impulzivitás mellett a kényszeresség is megjelenik: *„A kényszeres vásárlás, mint pszichiátriai betegség esetén a beteg ellenálhatatlan késztetést érez a vásárlásra, s ennek időtartama, mértéke és gyakorisága bőven meghaladja a szükséges fokot”* (Németh, 2000: 203). Egy másik definíció szerint a kényszeres vásárlás olyan krónikus ismétlődő vásárlás, amely a negatív eseményekre és érzelmekre való válaszként jelenik meg, amelyet nagyon nehéz leállítani, és amely végül káros következményekhez vezet (Faber és O’Guinn 1992).

Ezzel szemben, McElroy és munkamunkatársainak (1994) a definícióját használják a legtöbbször a kényszeres vásárlás azonosítására, leírására, amely nem tartalmazza azt a kritériumot, hogy a negatív eseményekre adott

válaszként jelenik meg a vásárlás. Egy másik definíció szerint: „*a vásárlás-kényszer az alábbi definíciókkal írható le: belefeledkezés a vásárlásba, gyakori kontroll nélküli vásárlás, nem szükséges és nem használt termékek túlzott, gyakran nagy tételben történő vásárlása*” (Bereczkiné 2014: 177). Ezáltal elmondható, hogy a kényszeres vásárló teljesen belemerül a termékek kiválasztásába majd pedig a beszerzésébe, gyakran túlzásba is viszi ezt és általában olyan termékeket vesz, amelyekre nincsen szüksége (Lejoyeux és munkatársai 2007), így aztán eldugja, kidobja, elajándékozza, vagy az esetek harmadában egyáltalán nem is használja azokat (Christenson és munkatársai 1994). A függőség mértéke a vásárlással töltött idő, és annak gyakorisága által mérhető (Kun és Demetrovics 2010). Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy a zavar pontos definíciója még nem került elfogadásra, és ahogy láttuk, az ezzel kapcsolatos fogalmak között fellelhetőek különbségek.

A kényszeres vásárlás kialakulásához több tényező is hozzájárulhat. Ezek lehetnek genetikai, nevelési, személyiségbeli, illetve társadalmi tényezők is (Faber és O’Guinn 1988; Rindfleish és munkatársai 1997; Frieze 2001; Kellett 2007; DeSarbo és Edwards 1996; Kun és Demetrovics 2010). A függőség kialakulása esetén az önszabályozásban hiba figyelhető meg, és nem csak egyetlen alkalommal fordul elő a gondolkodás nélküli cselekvés – ellentétben az impulzusvásárlással, amely szinte minden ember életében előfordul legalább egyszer –, hanem gyakorivá válik (Kun és Demetrovics 2010). Az ilyen vásárlásokra jellemző, hogy az egyén ezzel a tevékenységgel a saját, belső nehézségeit próbálja megoldani, illetve maguk a problémák váltják ki a vásárlási késztetést (Kun és Demetrovics 2010). Emiatt a legtöbb esetben túlzott szorongás kíséri a folyamatot, amely a vásárlás után sem múlik el, sőt inkább csak fokozódik (Edwards 1992).

A kényszeres vásárlók egy része nem saját magának vásárol, hanem másoknak, akár családtagjainak, barátainak, ami külön örömet okoz nekik (Faber és munkatársai 1987). Főként egyedül mennek vásárolni (Schlosser és munkatársai 1994; Kun és Demetrovics 2010), ez adódhat abból is, hogy a közeli hozzátartozók, barátok nem tűrik el ezeket a szükségtelen vásárlásokat. Az eddigi vizsgálatok alapján a vásárlások során nagy befolyással vannak rájuk a szenzoros ingerek, azaz a színek, a hangok, a kirakat berendezése, valamint jellemző rájuk az is, hogy gyakrabban vásárolnak márkás ruhadarabokat. Leginkább ruhákat és/vagy kiegészítőket vesznek a korábbi kutatások szerint, illetve próbálják a divatot követni és az annak megfelelő darabokat beszerezni (Schlosser és munkatársai 1994; Kun és Demetrovics

2010). Az internet elterjedése miatt sokszor választják az online vásárlást, hiszen így nyugodtan tudnak otthonról nézelődni a webáruházakban. Egyes felmérések szerint többször használják a hitelkártyájukat, és akár több kártyával is rendelkezhetnek (Faber és O'Guinn 1988; Koran és munkatársai 2006). Ebből következik, hogy hajlamosak tartozások felhalmozására.

A kontrollálatlan vásárlás óriási anyagi finanszírozást igényel, amely végül súlyos egzisztenciális gondokhoz, adósságokhoz vezethet. Ennek következményeként az egyének saját maguk fenntartása érdekében akár illegális cselekedetekhez is folyamodhatnak. Az anyagi nehézségek az egyén önbecsülésére és a társas kapcsolataira is negatívan hat, illetve befolyásolhatja a munkahelyi, illetve a mindennapi tevékenységeit is. Az állandó büntudat további felesleges vásárlásokhoz vezethet és annak ellenére, hogy ezek a cselekedetek az egyén belső problémái, feszültségei miatt mennek végbe, az elvégzésük ezeket a problémákat továbbra is fenntartja (Kun és Demetrovics 2010).

A betegség jellemzői között különbségek fedezhetők fel, amelyek egyénenként változhatnak, ezért is van nehéz dolguk a szakembereknek a felismerésében. A téma kutatói szerint különböző csoportokra tudjuk osztani az egyéneket vásárlási szokásaik szerint. Ezek alapján elkülönítünk érzelemfókuszú, impulzív, fanatikus és kontrollálatlan vásárlókat, amelyek közül az utóbbi csoportba tartozó személyeket kényszeres vásárlónak tekinthetjük (Edwards 1992). Elmondható, hogy a csoportok között szerzőnként és szakirodalmanként eltérések lehetnek.

A vásárlásfüggőség prevalenciája kapcsán különböző kutatási eredmények születtek mérőeszköztől valamint helyszíntől függően. Amerikai kutatások különböző módszerekkel végzett vizsgálatai 2 és 8%-os érintettséget tártak fel (Koran és munkatársai 2006; Black 2007), ehhez hasonló, 7%-os értéket mutattak indonéz kutatási eredmények is (Tanoto 2019), míg egy Olaszországban készült vizsgálat alapján a lakosság 11,3%-a függő (Vilella és munkatársai 2011). Magyarországon 2007-ben történt először felmérés a kényszeres vásárlással kapcsolatban. Ez alapján a lakosság 0,99%-a volt a kényszeres vásárlók közé sorolható (Kun és munkatársai 2009). Egy 2012-es, plázalátogatókat vizsgáló kutatás már 3,04%-os prevalenciát talált (Benedek 2018). Az OLAAP 2019-es adatfelvételei alapján a 18-64 éves magyar lakosság 1,6%-a esetében beszélhetünk kényszeres vásárlásról, valamint a lakosság további 8,8%-a szokott vásárolni legalább havi rendszerességgel kedvtelésből (Horváth, Demetrovics és Paksi 2021).

Egyes klinikai kutatásokból továbbá az is kiderült, hogy a nők körében nagyobb arányban fordul elő ez a zavar, mint a férfiaknál (McElroy és munkatársai 1994; Schlosser 1994; Horváth, Demetrovics és Paksi 2021), azonban vannak kutatási eredmények arról is, hogy a nem nem meghatározó a függőség szempontjából (Koran és munkatársai 2006; Benedek 2018). Egészségügyi intézményben kezelt kényszeres vásárlók 85-92%-a nő volt, de ennek az is lehet az oka, hogy a nők magasabb arányban kérnek segítséget mentális problémák esetén (McElroy és munkatársai 1994; Schlosser 1994). A női függők magasabb prevalencia értékét azzal magyarázták, hogy a nők vásárlás által szeretnének függetlenebb szerepbe kerülni, és a szocializálódás, kikapcsolódás egyik lehetőségeként tartják számon (Lee és Mysyk 2004), illetve a vásárlás egy olyan erős érzelmi, pszichológiai és szimbolikus szereppel bír, ami erősebben hat a nőkre, mint a férfiakra (Dittmar 2005). A kutatások további fontos eredménye, hogy a függőség a fiatalabb korosztályt nagyobb arányban érinti, mint az idősebbet, valamint általában a serdülőkor végén alakul ki a probléma (Koran és munkatársai 2006; Kun és munkatársai 2009; Horváth, Demetrovics és Paksi 2021). A nem és életkor mellett az anyagi helyzet, a vallásosság, az impulzivitás és rumináció kapcsán találtak még szignifikáns kapcsolatot a kutatások a kényszeres vásárlók tekintetében (Horváth, Demetrovics és Paksi 2021).

Kutatásunk során kényszeres vásárlók körében vizsgáljuk kvalitatív módszertannal azt, hogy mi jellemző a vásárlási szokásaikra. Feltárjuk azt is, hogy a vásárlásaikat inkább kényszernek, mint sem örömforrásnak tekintik-e, illetve azt is, hogy jellemző-e rájuk a cél nélküli vásárlás. A környezetük visszajelzéseit, illetve a problémaészlelésüket is bemutatjuk, azaz azt, hogy szembesültek-e már a problémájukkal, és ha igen, akkor próbáltak-e, hogyan próbáltak segítséget kérni.

A vizsgálat módszertana

Célunk a kényszeres vásárlásról szerzett eddigi ismeret mélyítése kvalitatív módszertannal. Ehhez félig strukturált interjúkat készítettünk hat fő¹, vásárlásfüggő személlyel. A mintába kerülés feltétele volt a függőségük

¹A kutatáshoz használt minta viszonylag kicsi elemszámának az oka, hogy az alapsokaság kicsi, az eddigi kutatások (Kun és munkatársai 2009; Horváth, Demetrovics és Paksi 2019) alapján a magyar lakosság kb. 0,99-1,6%-a tekinthető függőnek, illetve az alanyok elérése is nehéz – ahogy általában a függőségek esetében –, nem vállalják fel maguk és mások előtt sem az addikciójukat, nem kérnek segítséget sem, így nehezen vonhatók be a kutatásba.

megléte. Ennek vizsgálatához a Vásárlási Viselkedés Kérdőívet (QABB) használtuk (Lejoyeux és munkatársai 1997). A kérdőív 19 kérdésből áll és a vásárlási impulzusuk mellett a következményekre vonatkozóan is tartalmaz kérdéseket. A kérdésekre igen, illetve nem válaszadás lehetséges, és minden igen válasz számít egy pontnak. A tíz, vagy annál magasabb pontszámot elért válaszadók számítnak kényszeres vásárlónak, így a kutatásba is ők kerültek be (Maraz és munkatársai 2015).

Az alanyokat hólabda módszerrel értük el, az interjújuk 2023 augusztusában kerültek felvételre és személyenként kb. ötven percet vett igénybe a rögzítésük.

Az interjú négy dimenzióból állt, a bevezető kérdések után a vásárlási szokásaikról, a kényszeres vásárlásról, valamint az alany problémamegoldó stratégiáiról tettünk fel kérdéseket. Jelen tanulmány keretei nem teszik lehetővé minden dimenzió vizsgálatát, így most az alanyok vásárlási szokásaival foglalkozunk.

Az alábbi táblázatban bemutatjuk a kvalitatív adatfelvétel során megkérdezett alanyok főbb jellemzőit.

1. táblázat: Interjúalanyok főbb ismertetőjegyei

	Életkor	Nem	Foglalkozás	Családi állapot
1. interjúalany	30	férfi	biztonsági őr	egyedülálló
2. interjúalany	44	férfi	személyi edző	egyedülálló
3. interjúalany	28	nő	ügyintéző	párkapcsolatban
4. interjúalany	23	nő	tanuló	párkapcsolatban
5. interjúalany	32	nő	csecsemő- és kisgyermeknevelő	egyedülálló
6. interjúalany	26	nő	csecsemő- és kisgyermeknevelő	egyedülálló

Forrás: saját kutatás, saját szerkesztés

A táblázat alapján megállapítható, hogy a hat alany közül két férfi, illetve négy nő vett részt a kutatásban. A legfiatalabb személy 22, a legidősebb 44 éves. Négy fő egyedülálló, míg két fő párkapcsolatban élt az interjú elkészítésekor. A résztvevők közül mindenkinek van munkája, egy alany még tanuló, viszont amellet diákmunkát végez, amelyet azért fontos kiemelni, mert így biztosított számukra az anyagi háttér ahhoz, hogy költségesen éljenek. Ahogy korábban kiemeltük, egyes kutatások szerint (McElroy és munkatársai 1994; Schlosser 1994) a kényszeres vásárlók nagyobb része nő nemű, amely jelen kutatásban is látható, magasabb arányban értünk el nő kényszeres vásárlókat, mint férfiakat.

Kutatási eredmények

Vizsgálataink során célunk a kényszeres vásárlók vásárlási szokásainak valamint a függőségük életükre gyakorolt hatásainak vizsgálata kvalitatív módszertannal.

Kutatásunk eredményeinek ismertetését két részre tagoltuk. Először a kényszeres vásárlók vásárlási szokásaival (pl. vásárlás tárgya, körülményei, helyszíne, preferált fizetési mód stb.) foglalkozunk, majd a vásárlásfüggőség egyes jellemzőit vizsgáljuk esetükben. Ezek a következők: kényszeresség, cél nélküli vásárlás, családtagoktól/barátoktól kapott visszajelzések, vásárlásból adódó pénzügyi problémák. Ezek után arra is kitérünk, hogy az egyének próbálták-e más segítséget kérni a vásárlási szokásaik kapcsán.

Vásárlói szokások

A következőkben a megkérdezettek vásárlási szokásait mutatjuk be, egyebek mellett kitérünk arra, hogy mit, mennyit és hol vásárolnak leggyakrabban a kutatásba bevont alanyok, megvizsgáljuk, hogy mennyi időt töltenek vásárlással, valamint a pénzköltés módját is elemezzük.

A vásárlás tárgya és körülményei

A korábbi kutatásokkal feltártakkal összhangban a jelen kutatásba bevont alanyok közül is mindenki ruhát, illetve öltözködéshez kapcsolódó kiegészítőket vásárol általában (Schlosser és munkatársai 1994; Kun és Demetrovics 2010). Valószínűleg azért vásárolják ezeket, mert a fogyasztói társadalom és közösségi oldalak térhódításával párhuzamosan egyre gyorsabban változik a divat, jönnek újabb irányzatok, kollekciók, amelyeket szeretnének követni, megvásárolni maguknak. Úgy vélik, csak akkor lesz belőlük valaki, ha mindig új ruhákban tudnak megjelenni, illetve a márkák már egyfajta státuszszimbólumként szolgálnak a mindennapi életünkben. A fogyasztói társadalom (Simányi 2005; Hohmann 2016) miatt az egyén azt érzi, hogy a folyamatos vásárlással teheti magát boldoggá. Úgy gondolja, hogy a pénz a hatalom szimbóluma, ami által örömet és társas kapcsolatokat tud maga köré teremteni (Kun és Demetrovics 2010). Azonban fontos kiemelni, hogy a megkérdezettek közül hárman (2., 3., 6. interjúalany) elismerték, hogy más termékkategóriák vásárlása során is túlzásba tudnak esni, de azokban az esetekben ritkábban fordul elő.

Minden résztvevő inkább egyedül szeret elmenni vásárolni – ahogy ezt korábbi kutatások is feltárták (Schlosser és munkatársai 1994; Kun és

Demetrovics 2010) –, mert így több idejük van nézelődni és nem kell másra is figyelniük. Ketten (3., 4. interjúalany) válaszolták azt, hogy valamelyik családtagjuk el szokta kíségni őket vásárolni, de ha van rá mód, inkább egyedül indulnak el. Egy fő (6. interjúalany) van, akit elkísér az egyik családtagja vásárolni és még örül is neki, mert elmondása szerint ilyenkor jobban vissza tudja magát fogni és nem vesz annyi terméket, mintha egyedül menne. *„Édesanyám el szokott kíségni a vásárlásokra és annak ellenére, hogy egyedül jobban szeretek menni, mert ilyenkor nem kell más igényeit is figyelembe venni, mégis jó, ha ő is ott van velem, mert sikerül olykor lebeszélni egy-két olyan dologról, amiknek a megvételében nem vagyok biztos”* (6. interjúalany).

A következőkben megvizsgáljuk, hogy hol vásárolják ezeket a termékeket, vajon a generációs hatásoknak megfelelően (Tari 2011; Steigervald 2024) az online vásárlást preferálják?

A vásárlás helyszíne

A megkérdezettek közül egy személy kivételével (3. interjúalany) mindenki a személyes, offline vásárlást preferálja, mert így van lehetőségük felpróbálni a kiszemelt ruhadarabokat, meg tudják tapintani a ruha anyagát, amely szintén fontos tényező vásárlás közben.

Az 5. alany emellett kiemelte, hogy szeret emberek között lenni, illetve fontosnak tartja, hogy tudjon beszélgetni az eladókkal, mert számára ez adja meg a vásárlás „varázsát”. Ebből megállapítható, hogy fontosak számára az interakciók, illetve a társas kapcsolatok a vásárlások során, amelyek olyan ingereket jelentenek, amik vásárlásra ösztönzik őt (Kun és Demetrovics 2010). *„Inkább azért szeretem a személyes vásárlást, mert igénylem azt, hogy emberek között legyek és nekem az egyik kedvenc részem a vásárlások alatt az, hogy beszélgethetek az eladókkal, kikérhetem a véleményüket és a segítségüket, így sokkal jobb hangulatban telik az idő. Kijelenthetem, hogy nekem ez adja a vásárlások varázsát és ez teszi teljessé azt”* (5. interjúalany).

Az interjúalanyok közül mindenki vásárolt már legalább egyszer online, viszont amikor megérkezett a csomag, akkor többen csalódtak, mert vagy nem azt kapták, amit az oldalon láttak, vagy méretproblémáik voltak, ezért vissza kellett küldeniük a terméket. A 3. interjúalany az egyedüli, aki az online vásárlást részesíti előnyben, mert egyszerűbb és könnyebben elérhetőek számára így az adott termékek, mivel azok a boltok, amelyekben a neki tetsző ruhadarabok találhatóak, azok a lakóhelyétől távolabb vannak, és nem mindig van rá mód, hogy személyesen elmenjen nézelődni. Kiemelte azt is, hogy

online nagyobb a kínálat, mint a fizikai boltban, ahol nem minden, nem minden méretben található készleten.

Ahogy azt korábban említettük (Kun és Demetrovics 2010), a kényszeres vásárlók általában szeretnek otthonról, webáruházakból vásárolni, mivel ez egy egyszerűbb és kényelmesebb módszer, viszont ez az általunk megkérdezettek közül csak egy személyre (3. interjúalany) volt jellemző, a többiek a személyes vásárlást részesítették előnyben. Emögött az állhat, hogy a kényszeres vásárlókra nagy hatással vannak az egyéb szenzoros ingerek, például a színek, az anyagok, vagy akár a boltokban tapasztalható zene, illat (Schlosser és munkatársai 1994; Kun és Demetrovics 2010), azonban az online rendelések során ezek az ingerek elmaradnak. Nem mellesleg, többször érte már őket csalódás egy-egy termék online vásárlása után, ami miatt valószínűsíthető, hogy ilyenkor büntudat is jelentkezett a csalódottság és düh mellett, a vásárlással járó pozitív élmények pedig elmaradtak, csak felesleges pénzkidobásnak és a visszaküldés miatt vesződésnek élték meg a vásárlást.

Miután megvizsgáltuk, hogy hol és mit vásárolnak a kutatásba bevont személyek, érdemes arra is kitérnünk, hogy vannak-e konkrét helyek, amelyeket preferálnak a vásárlás során, vagy mindegy számukra, hogy honnan szerzik be az új darabokat. Öten (1., 2., 3., 4., 6. interjúalany) általában nagyobb outletekben vagy plázákban szoktak vásárolni. Arra a kérdésre, hogy miért, négyen (1., 3., 4., 6. interjúalany) válaszolták azt, hogy ott biztosan találnak az ízlésüknek megfelelő darabot és a választék is nagy, egy fő (2. interjúalany) pedig azt mondta, hogy neki az ár fontos szempont, és ott viszonylag olcsón tud hozzájutni a termékekhez. *„Azért szeretem az ilyen helyeket, mert megfizethető áron tudok új ruhákat venni, és az nem mindegy, hogy bizonyos összegért hány darab pólót vagy éppen nadrágot tudok megvenni”* (1. interjúalany).

Egy fő (5. interjúalany) válaszolta azt, hogy azért szeret plázákban vásárolni, mert számára fontos a divat és az ott lévő boltokban a divatosabb darabok találhatóak, így van esélye követni a divatot.

Annak ellenére, hogy az alanyok nagy része a plázában történő vásárlást preferálja, a választásuk mögött eltérő okok húzódnak meg, aminek okát a generációs különbségekben látjuk. A fiatalabbak inkább a divatos, vagy az ízlésüknek megfelelő darabok miatt választják a nagyobb bevásárlóközpontokat, hiszen az aktuális divat ott a legelérhetőbb, míg az idősebbek inkább az árak és a megszokás miatt járnak vissza ugyanazokba az üzletekbe.

Egy interjúalany mondta azt, hogy ő nagyon szeret turkálókban, illetve régiségvásárokon nézelődni és vásárolni, mert ezeken a helyeken olyan termékeket tud megvenni, amelyek egyediek. *„Leginkább turkálókban és régiségvásárokon szoktam vásárolni, mert itt nagyon jó áron tudok teljesen egyedi dolgokat beszerezni és úgy gondolom, ezeknek a termékeknek történetük van, ami jó érzéssel tölt el”* (5. interjúalany).

A vásárlások helyszíne után a vásárlással töltött időt vizsgáljuk.

A vásárlással töltött idő és a megvásárolt termékek mennyisége

Az alanyok között nagy különbségek találhatók a vásárlással töltött időt illetően. Hárman (1., 2., 5. alany) válaszolták azt, hogy változó mennyi időt töltenek el egy-egy vásárlás során, mert ezt leginkább a hangulatuk határozza meg. Abban az esetben, ha jó a kedvük, boldogok, akkor kevesebb ideig nézelődnek, hamarabb döntésre tudnak jutni egy termék megvásárlását illetően, viszont ha szomorúak, nincs jó kedvük, akkor több órát is képesek eltölteni a boltokban és ilyenkor nehezen tudnak az ízlésüknek megfelelő terméket találni, amit utána hazavinnének. *„Előfordult olyan, hogy egy rosszabb napom után, kikapcsolódásképpen elmentem az egyik kedvenc ruhaboltomba, ahol három órán keresztül válogattam a ruhadarabokat, mert semmi nem tetszett úgy igazán, de ha elmentem, akkor muszáj voltam venni valamit, hiszen ezért mentem”* (1. interjúalany). Ezek a válaszok összecsengenek Faber és O’Guinn (1992) korábban bemutatott kényszeres vásárlás definíciójával, ami szerint olyan ismétlődő vásárlásról beszélünk, ami valamilyen negatív életesemény miatt következik be, illetve a válaszban megjelenik a kényszeresség is, amely a függőségek egyik jellemzője (Rácz 2001; Demetrovics 2007). A kényszerességre a későbbiekben még visszatérünk.

Vajon ezen idő alatt mennyi terméket vásárolnak? Az interjúalanyok közül mindenki több terméket szokott vásárolni egy vásárlás alkalmával. *„A vásárlások alkalmával mindig több terméket is találok, ami megtetszik, ezért nincs olyan, hogy egy darab új termékkel térek haza”* (6. interjúalany). Ezt azért tartjuk fontosnak kiemelni, mert jellemző a kényszeres vásárlókra a mértéktelen vásárlás, illetve több termék beszerzése alkalmanként (Kun és Demetrovics 2010), ami a kutatás során felvett interjúk alapján is bebizonyosodott.

Fizetési mód

A fizetési módok kapcsán három személy (1., 2., 5. interjúalany) általában a készpénzes fizetést választja, mert úgy könnyebben nyomon tudja követni a költségeit. A másik három (3., 4., 6. interjúalany) személy pedig a bankkártyás fizetési módot preferálja, mert az sokkal kényelmesebb, és amióta lehetővé tették, hogy a telefonjuk segítségével fizessenek, azóta nem kellett azon aggódniuk, hogyha megláttak valamit, ami megtetszett nekik, hogyan fogják tudni megvenni és hogy van-e náluk elég készpénz, hanem minden kéznél volt egy kattintásra.

Ezekből a válaszokból látható, hogy a korábbiakban említett, mások által feltárt tény, miszerint a kényszeres vásárlók bankkártyával szeretnek fizetni (Faber és O'Guinn 1988; Koran és munkatársai 2006), az általunk készített interjúk során részben, a megkérdezettek felére volt igaz. A válaszok alapján inkább a fiatalabb válaszadók választják a bankkártyás fizetést, ami adódhat abból, hogy ők már jártasabbak bankok internetes felületein, vagy nyitottabbak az okostelefonos alkalmazások iránt, emiatt számukra ez egy egyszerű és kézenfekvő fizetési módnak számít, hiszen akár a telefonjuk segítségével is tudnak fizetni.

Kényszeres vásárlás jellemzői

A következőkben a megkérdezettek között a problémás vásárlási szokások főbb jellemzőit tárjuk fel, ami kapcsán azokra a kérdésekre kapott válaszaikat elemezzük, amelyek a kényszeres vásárlókat jellemzik. Ezek a következők: kényszeresség, cél nélküli vásárlás, családtagoktól/barátoktól kapott visszajelzések, vásárlásból adódó pénzügyi problémák. Ezek után azt is megvizsgáljuk, hogy kértek-e már az alanyok segítséget a vásárlási szokásaik váltázása érdekében.

A vásárlás okozta érzés – élmény vs. kényszer

A megkérdezettek közül öten az interjú készítése előtt pár nappal voltak utoljára vásárolni, egy személy pedig egy héttel az interjú előtt. Mindenki közülük azt mondta, hogy nagy bevásárlásnak számított, több terméket is beszereztek akkor. Mindegyiküket jó érzéssel tölti el, amikor hazaérnek az újonnan vásárolt termékekkel és a vásárlás alatt is izgatottak voltak, alig várták, hogy otthon legyenek és felpróbálják az új ruháikat.

Két interjúalany (3., 5. interjúalany) vallotta azt, hogy ez az öröm és izgatottság csak pár percig tart és már a következő alkalmat várják. A maradék

négy fő (1., 2., 4., 6. interjúalany), a vásárlást követő egy-két napban még örömet érez, ha meglátja a szekrényben az újonnan vásárolt ruhaneműt, viszont az első viselést követően ez elmúlik. *„Nagyon boldognak érzem magam, amikor tartok hazafele a boltból, kezemben a legújabb szerzeménnyel, amelyet alig várom, hogy felvegyek, viszont miután elsőnek felvettem és elmentem benne bárhova is, ez a boldogság és jó érzés elmúlik, majd leveszem és bedobom a többi ruha közé, ahonnan lehet, hogy évekig nem fogom előszedni”* (6. interjúalany).

Az elmondottak alapján arra következtethetünk, hogy hosszabb időt nem tudnak eltölteni vásárlás nélkül, mert igénylik az új termékek beszerzését és az azt követő jó érzéseket. A függőségekre jellemző dózisznövelés (Rácz 2001; Demetrovics 2007) ezekben az esetekben a vásárlás utáni pozitív érzések időtartamának csökkenésével és az újabb vásárlás iránti vágy hamarabbi megjelenésével definiálható.

Egyfajta jutalomként élük tehát meg, amikor valamilyen új termékkel lepik meg magukat, ahogy más kutatások is kitértek rá (Kun és Demetrovics 2010), illetve az önjutalmazás, mint kognitív torzítás (Smith és Mackie 2001) is megjelenik esetükben. A szakirodalommal szemben azonban (Kun és Demetrovics 2010), a kutatásba bevont alanyok körében nem minden esetben a rossz családi háttér miatt alakult ki ez az önjutalmazás, hanem a függőség kialakulásával párhuzamosan kialakuló tolerancia és dependencia eredménye.

A megkérdezettek közül öt fő (2., 3., 4., 5., 6. interjúalany) pozitív élményként éli meg a vásárlásokat, semmiféle kényszert, illetve negatív érzést nem tapasztalnak, ezzel ellentétben egy fő (1. interjúalany) elismerte, hogy voltak olyan alkalmak, amikor kényszernek érezte a vásárlást és emiatt csak rossz érzései voltak a tevékenység alatt. *„Volt már pár alkalom, amikor elmentem, de csak azért, mert kényszert éreztem rá, mintha csak azért csinálnám, mert muszáj lenne és ki kellene pipálni a heti elvégzendő tevékenységek listáján”* (1. interjúalany). Az elmondottak alapján megállapítható, hogy ugyanez a személy egyaránt érzi kikapcsolódásnak és kötelességnek a vásárlást, bár gyakrabban kikapcsolódásnak, viszont mikor ez a fajta rossz érzést érzi, akkor a kötelesség szóval jellemzi a vásárlást.

A korábbiakban említésre került, hogy az impulzivitás mellett a kényszeresség is megjelenik a kényszeres vásárlóknál (Hollander és Wong 1995), amely az 1. alany válaszából is kitűnik. Azonban fontos kiemelni, hogy ez nem mindenre volt jellemző, ezért valószínűsíthető, hogy a kényszeresség érzése később és fokozatosan alakul ki. Amit az egyén eleinte

kikapcsolódásként, szórakoztató tevékenységként tartott számon, kezdett átalakulni egyfajta kötelességgé, amelyet muszáj elvégeznie ahhoz, hogy nyugodtnak érezze magát. A tolerancia növekedésével párhuzamosan tehát a vásárlás megítélése is megváltozik az egyénben, már nem azért vásárol, hogy jól érezze magát (húzásmechanizmus), hanem hogy a rossz érzést elkerülje (lökésmechanizmus) (Demetrovics 2007).

Ahogy korábban már kitértünk rá, a kényszeres vásárlót a vásárlások után büntudat és negatív érzések kísérik (Edwards 1992), viszont jelen kutatás eredményei alapján a megkérdezettek körében ez nem mindenkinél és nem minden vásárlás után jelentkezik. A büntudat érzését háritási mechanizmusokkal (Smith és Mackie 2001) már megtanulták elnyomni és csak a pozitív érzéseket próbálják figyelembe venni, ezzel is nyugtatva saját magukat, hogy megéri megvenni az adott termékeket. Az érzelmek, legyenek akár pozitívak, akár negatívak, nagyon befolyásolják a megkérdezetteket a vásárlások során és sok esetben emiatt töltenek el több időt egy-egy üzletben. Jellemző-e rájuk, hogy cél nélkül indulnak vásárolni csak a vásárlás öröme miatt?

Cél nélküli vásárlás

A hat fő közül mindenki azt mondta, hogy legalább egy alkalommal megtörtént már vele, hogy előre megfogalmazott cél nélkül ment el vásárolni. Négy fő (1., 2., 3., 5. interjúalany) válaszolta azt, hogy nagyon gyakran fordul elő vele ilyen eset, sőt az eddig vásárlásai nagy részét a cél nélküli vásárlások képezik. *„Szerintem nagyon kevés olyan alkalom volt, amikor úgy mentem be egy ruhaboltba, hogy már otthon eldöntöttem mit is szeretnék venni. Valahogy mindig nagyobb boldogsággal töltött el az, ha nem tudtam mire számíthatok egy adott üzletben és ott, abban a pillanatban fedezhettem fel a kínálatot”* (6. interjúalany).

Egy alany (4. interjúalany) mondta azt, hogy vele havi szinten egyszer fordul elő olyan eset, hogy konkrét cél nélkül megy el vásárolni. Általában olyankor történik ez, amikor közelik a következő havi fizetés és tisztában van vele, hogy van megspórolt pénze, amelyből már nem kell semmilyen létfontosságú dolgot vennie. *„Mindig nagyon vártam a következő havi fizetést, mert ha már csak pár nap vagy talán egy hét választott el tőle, nekem pedig az előző fizetésemből még jókora összeg megmaradt, amelyből semmilyen létfontosságú dolgot nem kellett beszereznem, akkor azonnal nyitottam meg a*

kedvenc üzleteim applikációját és konkrét elképzelés nélkül belevetettem magam a nézelődésbe, amit egy nagyobb vásárlás követett” (4. interjúalany).

Egyetlen személy (3. interjúalany) mondta azt, hogy a vásárlást megelőzően szeretett szétnézni, legalább az üzlet honlapján és kiválogatni, hogy melyik termékeket is szeretné majd beszerezni, de néha vele is előfordult az, hogy bármiféle kitűzött cél nélkül ment el shoppingolni. Ez alátámasztja, amit más kutatások is (Kun és Demetrovics 2010) megerősítenek, hogy a kényszeres vásárlók körében megfigyelhető az önszabályozás hiánya, amely következtében többször fordul elő velük a gondolkozás és cél nélküli vásárlás. Úgy tekintenek a vásárlásra, mint egy szabadidős tevékenységre, ami kikapcsolódásként és jutalomként szolgálhat a mindennapi tevékenységek elvégzése után. Mit szólnak ehhez a tevékenységhez a családtagok, barátok? Látják-e a problémát, jelzik-e feléljük?

Családtagoktól és/vagy barátoktól kapott visszajelzések

A válaszadók közül mind a hat fő azt mondta, hogy élete során legalább egyszer volt olyan, hogy valamelyik családtagja vagy az egyik barátja tett megjegyzést a túlzott mértékű vásárlásaira, viszont ezek közül négy fő (1., 2., 3., 5. interjúalany) vallotta azt, hogy szerinte ezeket a megjegyzéseket viccesnek szánták és nem gondolták komolyan.

Egy fő (6. interjúalany) mondta azt, hogy előző párkapcsolatának azért lett vége, mert az akkori párja megjegyezte, hogy túl sokat vásárol, amelyet az alany nem gondolt jogosnak, hiszen *„az az én pénzem és majd én tudom mire is szeretném elkölteni, amibe másnak semmilyen beleszólása sincs”* (6. interjúalany). Egy főnek (4. interjúalany) a szülei rendszeresen szoktak negatív tartalmú megjegyzést tenni a vásárlási szokásaira, ami nagyon zavarja őt és ezért inkább nem is említi nekik, ha valamilyen új dolgot vásárolt, illetve ha van rá mód, el is rejti őket, mert volt már olyan alkalom, amikor egy ilyesfajta megjegyzés után veszekedés keletkezett közöttük.

Ezekből a válaszokból következtethetünk arra, hogy a kényszeres vásárlást észrevették a családtagok és ezt szerették volna feléljük jelezni, viszont ez kétféleképpen történhetett. Az egyik az, hogyha próbáltak kíméletesebben fogalmazni, akkor az alanyok nem vették komolyan és inkább egy „vicceskedő” megjegyzésként fogták fel. Abban az esetben viszont, amikor erőteljesebben jelezték a problémát, akkor az alany ezt támadásnak vélte, ami miatt eltávolodott az illetőtől, de akár a kapcsolatot is megszakította vele, vagy titokban próbálta folytatni a vásárlásait.

Ezek mellett az eredmények mellett ugyanakkor érdekes, hogy arra a kérdésre, hogy meg szokta-e mutatni a vásárolt terméket a barátoknak vagy a családtagoknak, mindenki igennel válaszolt. Két alany (1., 2. interjúalany) inkább a barátoknak, hárman a (3., 4., 5. interjúalany) családtagoknak, egy fő (6. interjúalany) pedig barátoknak és a családtagoknak is megmutatja a termékeket akár személyesen, akár pedig videóhívás keretein belül a vásárlást követően. Megállapítható, hogy az egyének megmutatják másoknak a vásárolt termékeket, mert szeretik, ha velük együtt örül a másik, jó érzéssel tölti el őket a dicséret és büszkék a termékekre, amiket megvettek. Emiatt azonban, hogy mindenki kapott már negatív visszajelzést valamely közeli hozzátartozójától vagy barátjától, próbálják magukat olyan emberekkel körbevenni, akik nem neheztelnek rájuk és velük együtt tudnak örülni az új daraboknak. Minden interjúalany kialakított maga körül egy olyan kört, akiről tudja, hogy pozitívan fognak reagálni a bemutatni kívánt termékekre. A pozitív mellett viszont elkülönítenek egy negatív kört is, ahová azokat a személyeket helyezik, akik nincsenek jó véleménynel a szokásaikról. Az utóbbi csoportot próbálják kizárni az életükből akár úgy is, hogy teljesen megszakítják velük a kapcsolatot.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy vannak-e pénzügyi problémáik az alanyoknak a vásárlási szokásaik miatt.

Vásárlásokból adódó pénzügyi problémák

A válaszadók közül mindenkivel előfordult már legalább egyszer olyan helyzet, hogy egy vagy több termék megvásárlása után pénzügyi problémái akadtak. Egy fő (6. interjúalany) azt mondta, hogy két vagy három alkalommal fordult vele elő ilyen gond és próbál odafigyelni rá, hogy csak olyan értékben vásároljon, ami miatt nem akadhatnak pénzügyi problémái, tehát igyekszik tartani a kontrollt. Négy fő (1., 3., 4., 5. interjúalany) bevallotta, hogy többször előfordult már vele ilyen alkalom, de azért igyekeznek ezeket visszaszorítani, viszont a pénz beosztásával problémákat vélnek felfedezni, tehát ők már nem mindig tudják tartani a kontrollt a vásárlásaik felett. Az öt fő közül egy fő (2. interjúalany) állította azt, hogy nála a pénz az releváns, nem büszke rá, hogy akadtak ilyen problémák, de amíg egy termék megvásárlása boldogságot okoz, addig nem sajnálja, hogy ilyen nehézségei akadtak. Ezen alany esetében kontrollvesztésről beszélhetünk, ami az addikciók egyik fő jellemzője (Rácz 2001; Demetrovics 2007).

Ezen válaszok alapján három csoportra lehet az alanyokat osztani. Az első az *odafigyelő* típus, aki igyekszik kontrollálni a vásárlásait. A kutatás alanyai közül egy fő (6. interjúalany) tartozik ide. A második csoport tagjai a *visszaesők*, akikkel (1., 3., 4., 5. interjúalany) már többször előfordult a kontrollvesztés, még annak ellenére is, hogy próbáltak figyelni a költségeikre. Ebbe a csoportba négy fő került. A harmadik típust pedig *beletörődőnek* neveztük el, hiszen az ide tartozó egyén számára a pénz nem fontos, sokszor előfordul vele, hogy pénzügyi problémája akad egy vásárlás miatt, de a kontrollvesztés miatt nem tud és nem is áll szándékában változtatni ezen. Ehhez a csoporthoz egy fő (2. interjúalany) sorolható.

Segítségkérés

Egyetlen alany sem kért a vásárlási szokásaival kapcsolatban segítséget sem laikustól, sem szakembertől, hiszen nem gondolják olyan nagy problémának, amellyel ártanának másoknak.

Mindent összevetve elmondható, hogy az interjúalanyok közül akadnak olyanok, akik érezték már azt, hogy adott esetben sokat vásároltak, ezzel ellentétben viszont voltak olyanok is, akik még nem érezték ilyet és nem látják be azt, hogy lenne valami probléma a vásárlási szokásaikkal, még az a 2. számú alany sem, akire jellemző a kontrollvesztés. *„Nem kértem ebben senkinek sem a segítségét, főleg nem szakembernek, mert ezt nem gondolnám valós problémának, amin változtatni, segíteni kellene. Teljesen jól érzem így magam, ahogy most élek, szóval nem hinném, hogy bármikor is szakemberhez fogok fordulni ezzel kapcsolatban”* (2. interjúalany). A kutatásba bevont alanyok tehát jellemzően nem kérnek segítséget a problémájuk megoldása érdekében. Véleményünk szerint annak a következménye, hogy a helyzetüket sem látják reálisan, vásárlásaikat normális mértékűnek tekintik, ezért nem érzik úgy, hogy segítségre szorulnak. Az addikt személyeket a függőségükkel való szembenézés kapcsán Prochaska-DiClemente modell (Prochaska, Norcross és DiClemente 2009) különböző szintjein lehet elhelyezkedni, amelyek megismerése segíti az egyént és a vele foglalkozó szakembert a motiváció szintjétől függő, személyre szóló, adekvát segítség megtalálásában. Kutatásunkba bevont alanyok a Fontolgatás előtti fázisban vannak, nem ismerik fel a helyzetük súlyosságát, ebből következik, hogy nem kértek segítséget senkitől ezzel kapcsolatban. A probléma forrása innen indul, hiszen első lépésként fontos, hogy legyen az alanyoknak belátásuk ahhoz, hogy változtatásra szánják el magukat.

Összegzés

A kényszeres vásárlás napjainkban egyre nagyobb problémát jelent, amelyet az elszenvedők többsége nem is érzékel. Egységes definíció mai napig nem került elfogadásra, amely abból adódhat, hogy a felismerése nehéz feladat, hiszen a jellemzők és a tünetek egyénenként eltérőek lehetnek (Kun és Demetrovics 2010). Kutatásunk során a célunk kényszeres vásárlók vásárlói szokásainak feltárása volt kvalitatív módszerekkel. Vizsgálatunkba hat fő, a Vásárlási Viselkedés Kérdőív (QABB) (Lejoyeux és munkatársai 1997) alapján kényszeres vásárlónak tekintett alanyt vontunk be, akiket hólabda módszerrel értünk el.

A kutatás eredményeit összegezve elmondható, hogy tapasztalhatók a vásárlási szokások között különbségek a megkérdezettek körében, viszont ezek nem jelentős eltérések. Főleg pozitív benyomásokat szereznek a vásárlások során az alanyok, de azért mellette negatív impulzusok is érték már őket. A kényszeresség nem minden alanynál fordult elő, inkább a szabadság érzésével jellemezték a vásárlásaikat. Az érzelmek nagy hatást gyakorolnak a kényszeres vásárlókra, attól függően, hogy pozitív vagy negatív érzések érték őket, befolyásolják a vásárlással töltött idő mennyiségét. Egy jó napon, amikor az egyén örömet érez, sokkal kevesebb időt fordít vásárlásra, mint egy olyan napon, amikor a negatív érzések domináltak. Más kutatások is feltárták már ezt a jelenséget, amelyet „probléma vásárlásnak” neveztek el (Koran és munkatársai 2006).

Mind a hat főnek érkezett már valamely családtagjától, vagy barátjától negatív visszajelzés a vásárlási szokásaira, de általánosságban ezek a jelzések nem voltak negatív tartalmúak, inkább viccesen igyekeztek figyelmeztetni az egyént a problémára. Ennek ellenére sokszor tapasztalnak a környezetükben élők részéről meg nem értettséget, amely miatt egyedül érzik magukat, így titkolni kezdik a vásárlásaikat, vagy akár a kapcsolatot is megszakítják azzal, aki kritikával illette őket.

A problémás vásárlás vizsgálata során a pénzügyi problémák előfordulása kapcsán három csoportra bontottuk a megkérdezetteket, megkülönböztettünk odafigyelő, visszaeső és beletörődő alanyokat. Legtöbbször a visszaesők csoportjába tartoznak, jellemző rájuk, hogy időnként elvesztik a kontrollt a vásárlásaik felett, amely miatt gyakran adódnak anyagi nehézségeik. Emögött az állhat, hogy az egyének tagadják, hogy ez a túlzott vásárlás káros lenne rájuk nézve. Kijelenthető, hogy a kutatásba bevont alanyok nem ismerik be, hogy

kényszeres vásárlók, és inkább úgy hivatkoznak erre a tevékenységre, mint a szabadidő hasznos eltöltése.

Kutatási eredményeink alapján nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a viselkedési addikciók, azon belül is a kényszeres vásárlás vizsgálatára. A kémiai addikciók, illetve az alkoholizmus mellett ez is komoly problémának tekinthető, hiszen a következményeit ismerve az egyén elszigetelődik a barátoktól és rokonoktól, illetve pénzügyi problémák, adósságok, ezáltal pedig mentális problémák (depresszió, öngyilkosság) is bekövetkezhetnek (Kun és Demetrovics 2010). A különböző, olcsó kínai termékeket hatalmas akcióval hirdető online webáruházak, applikációk terjedésével a kényszeres vásárlók számára újabb felület nyílt, ahol hódolni tudnak a szenvedélyüknek. A későbbiekben ezen felületek hatásának a vizsgálata is elengedhetetlen lenne a probléma mélyebb megismeréséhez.

Felhasznált irodalom

1. Arnold Petra; Péterfi Anna (2023): Alkoholbetegek az ellátórendszerben. Budapest, L'Harmattan, 93-138.
2. Benedek Noémi (2018): Vásárlási addikció. Műhelytanulmány. Budapest, Rubeus Egyesület.
3. Bereczkiné Farkas Erzsébet (2004): Az értékesítés-ösztönzés hatása a kényszeres vásárlókra, In: Dr. habil Piskóti István (szerk.): Marketingkaleidoszkóp. Miskolc, Miskolci Egyetem – Gazdaságtudományi Kar Marketing Intézet. 169-174.
4. Black D.W. (2007): Compulsive buying disorder: a review of the evidence. *CNS Spectrum*, 12: 124-132.
5. Bleuler E. (1924): Textbook of psychiatry. New York, Macmillan.
6. Bóthe B; Potenza M; Demetrovics Zs. (2024): Debates on compulsive sexual behavior disorder: A call for global and interdisciplinary perspectives. *Archives of Sexual Behavior*, 53(3). 1-5.
7. Christenson G.A; Faber R.J; de Zwaan M; Raymond N.C; Specker S.M; Ekern M.D; Mackenzie T.B; Crosby R.D; Crow S.J; Eckert E.D. (1994): Compulsive buying: descriptive characteristics and psychiatric comorbidity. *Journal of Clinical Psychiatry*, 55. 5-11.
8. Demetrovics Zsolt (2007): Az addiktológia alapfogalmai, In: Demetrovics Zsolt (szerk.) *Az addiktológia alapjai I.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 27-45.
9. Demetrovics Zsolt (2013): Viselkedési függőségek. *Élet és tudomány*, 2013/18. 557.
10. Dittmar H. (2005): Compulsive buying – a growing concern? An examination of gender, age, and endorsement of materialistic values as predictors. *British Journal of Psychology*, 96. 467–491.
11. Edwards E.A. (1992): The measurement and modeling of compulsive consumer buying behavior. Published Dissertation. The University of Michigan, University Microfilms.
12. Faber R.J; O'Guinn T.C. (1988): Compulsive Consumption and Credit Abuse. *Journal of Consumer Policy*, 11(1). 97-109.
13. Faber R. J; O'Guinn T. C. (1992): A clinical screener for compulsive buying. *Journal of Consumer Research*, 19(3). 459–469.

14. Friese S. (2001): Explaining the Gap between Compulsive and Non-Compulsive Buyers Regarding Their Actual/Ideal Self-Discrepancies: How different, actually, are their ideal images? *Academy of Marketing Studies Journal*, 5(1). 113-141.
15. Galán Anita (2014): Az internetfüggőség kialakulása és prevalenciája. *Metszetek*, 3(1). 316-327.
16. Gerevich József (2000): Az addiktológia spektruma, In: Németh Attila – Gerevich József (szerk.): *Addikciók*. Budapest, Medicina Könyvkiadó. 9-18.
17. Hohmann Balázs (2016): A túlfogyasztás jelensége középiskolás diákok körében. Öt pécsi középiskolában végzett kérdőíves vizsgálat eredményei. *Szociális Szemle*, 9(2). 129-142.
18. Hollander E; Wong C.M. (1995): Obsessive-compulsive spectrum disorders. *Journal of Clinical Psychiatry*, 56(4). 3-6.
19. Horváth Zsolt, Demetrovics Zsolt, Paksi Borbála (2021): Kényszeres vásárlás, In: Paksi Borbála, Demetrovics Zsolt (szerk.): *Viselkedési addikciók*. Budapest, L'Harmattan. 95-105.
20. Kellett S. (2007): Compulsive Hoarding: A site security model and associated psychological treatment strategies. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 14(1). 413-427.
21. Kenyhercz Viktória; Mervó Barbara; Lehel Noémi; Demetrovics Zsolt; Kun Bernadett (2024): Work addiction and social functioning: A systematic review and five meta-analysis. *PLoS One*, 19(6). e0303563.
22. Koran L.M; Faber R.J; Aboujaoude E; Large M.D; Serpe R.T. (2006): Estimated Prevalence of Compulsive Buying Behavior in the United States. *American Journal of Psychiatry*, 163(10). 1806-1812.
23. Kraepelin E. (1915): *Psychiatrie*. Leipzig, Verlag Von Johann Ambrosius Barth.
24. Kun Borbála; Paksi Bernadett; Arnold Petra; Rózsa Sándor; Demetrovics Zsolt (2009): Kényszeres vásárlás a magyarországi felnőtt népesség körében: kezdeti eredmények. *Addictologia Hungarica*, 8(1): 44.
25. Kun Bernadett; Demetrovics Zsolt (2010): Kényszeres vásárlás, In: Demetrovics Zsolt; Kun Bernadett (szerk.): *Az addiktológia alapjai IV. – Viselkedési függőségek*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 213-236.

26. Lee S; Mysyk A. (2004): The medicalization of compulsive buying. *Social Science & Medicine*, 58(9). 1709-1718.
27. Lejoyeux M; Tassian V; Solomon J; Adés J. (1997): Study of compulsive buying in depressed patients. *Journal of Clinical Psychiatry*, 58(4). 169-173.
28. Lejoyeux M; Mathieu K; Embouazza H; Huet F; Lequen V. (2007): Prevalence of compulsive buying among costumers of a Parisian general store. *Comprehensive Psychiatry*, 48(1). 42-46.
29. Maraz A; Eisinger A; Hende B; Urbán R; Paksi B; Kun B; Kökönyei Gy; Griffiths M.D; Demetrovics Zs. (2015): Measuring compulsive buying behaviour: Psychometric validity of three different scales and prevalence in the general population and in shopping centres. *Psychiatry Research*, 225(3). 326-334.
30. McElroy S.L; Keck P.E; Pope H.G; Smith J.M.R; Strakowski S.M. (1994): Compulsive buying: A report of 20 cases. *Journal of Clinical Psychiatry*, 55(6). 242-248.
31. Montag C; Demetrovics Zs; Elhai J.D; Grant D; Koning I; Rumpf H.J; Spada M.M; Throuvala M; van den Eijnden R. (2024): Problematic social media use in childhood and adolescence. *Addictive Behaviors*, 153(2024). 1-6.
32. Németh Attila (2000): *Kényszerbetegség és határterülete*. Budapest, Filum.
33. Prochaska J.O.; Norcross J.C.; DiClemente C.C. (2009): Valódi újrakezdés. Hatlépcsős program ártalmas szokásaink leküzdésére és életünk jobbá tételére. Budapest, Ursus Libris.
34. Rácz József (2001): *Addiktológia. Tünettan és intervenciók*. Budapest, Semmelweis Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar.
35. Schlosser S; Black D.W; Repertinger S; Freet D. (1994): Compulsive buying: demography, phenomenology, and comorbidity in 46 subjects. *General Hospital Psychiatry*, 16. 205-212.
36. Simányi Léna (2005): Bevezetés a fogyasztói társadalom elméletébe. *Replika*, 51(7). 165-195.
37. Smith E.R; Mackie D.M. (2001): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris.
38. Steigervald Krisztián (2024): *Generációk harca – Hogyan értsük meg egymást?* Budapest, Partvonal Kiadó.

-
39. Tanoto S.R.E. (2019): Financial knowledge, financial wellbeing, and online shopping addiction among young Indonesians. *Jurnal Manajemen Dan Kewirausahaan*, 21(1). 32-40.
 40. Tari Annamária (2011): *Z generáció*. Budapest, Tericum.
 41. Villella C; Martinotti G; Di Nicola M; Cassano M; La Torre G; Gliubizzi D.M; Messeri I; Pertucelli F; Bria P; Janiri L; Conte G. (2011): Behavioural addictions in adolescents and young adults: results from a prevalence study. *Journal of Gambling Studies*, 27(2). 203-214.

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (177-194)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/7>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Többszörös intelligenciavizsgálat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hallgatói körében

Dominek Dalma Lilla¹, Barnucz Nóra²

¹egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Társadalmi Kommunikáció Tanszék; az Élményalapú Digitális Oktatási Kutatóműhely vezetője; 1083 Budapest, Ludovika tér. 2.

<https://orcid.org/0000-0002-8460-640X>

²tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Idegennyelvi és Szaknyelvi Lektorátus, Élményalapú Digitális Oktatási Kutatóműhely vezető-helyettese, IKT MasterMinds Kutatócsoport tagja, Budapest, Üllői út 82.

<https://orcid.org/0000-0001-7832-3465>

INFO

Barnucz Nóra
barnucz.nora@uni-nke.hu

Keywords

multiple intelligence,
higher education,
cognitive flexibility

ABSTRACT

Abstract: Cognitive flexibility is one of the most important abilities that is a challenge of the 21st century, which can be achieved by developing creativity and intelligence (Spiro & Jehng 1990) or by applying the flow pedagogical model in the classroom. In the present study, we investigate the multiple intelligence levels of students at our university (N=5670; n=747). The focus of the research is to assess the students' multiple intelligence map and to examine its applicability in the classroom. The quantitative research was conducted in the academic year 2022/2023, for which the Gardner multiple intelligence test was adapted. Our hypothesis is that students' intelligence types are strong for the strength of the faculty, while the other intelligence types need improvement. Data analysis was conducted using SPSS statistical software with multivariate procedures including independent variables of gender, faculty and place of residence. The results showed a significant correlation between the faculty distribution of students and the variables under study. This supports the theory that cognitive flexibility can be enhanced primarily through the development of different types of intelligence.

Kulcsszavak

többszörös
intelligencia,
felsőoktatás,
kognitív rugalmasság

Absztrakt: A kognitív rugalmasság az egyik legfontosabb képesség, mely a XXI. század kihívásaként jelentkezik, mely a kreativitás és az intelligenciafajták fejlesztésével (Spiro és Jehng 1990), vagy éppen a flow pedagógiai modell tanórai alkalmazásával érhető el. Jelen kutatásban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hallgatóinak többszörös intelligenciaszintjét vizsgáljuk

(N=5670; n=747). A kutatás fókuszában a hallgatók többszörös intelligencia-térképének felmérése és annak tanórai alkalmazhatóságának vizsgálata áll. A kvantitatív kutatást 2022/2023-as akadémiai tanévben végeztük, melyhez a Gardner-féle többszörös intelligenciatesztet adaptáltuk. Hipotézisünk szerint a hallgatók azon intelligencia típusai erősek, melyek az adott kar erősségéhez szükségesek, míg a többi intelligenciátípus fejlesztést igényel. Az adatelemzést SPSS statisztikai programmal végeztük, melynek során többváltozós eljárásokat alkalmaztunk a nem, a kar és a lakóhely független változók bevonásával. Az eredmények szignifikáns összefüggést mutattak a hallgatók kari megoszlása és a vizsgált változók között. Ez megerősíti azt az elméletet, miszerint a kognitív rugalmasság elsősorban az intelligencia különböző típusainak fejlesztése révén fokozható.

Beérkezett: 2025.03.27.

Bírálat: 2025.05.26.

Elfogadva: 2025.06.12.

Ez a tanulmány „A TKP2021-NKTA-51 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

Bevezetés

Az intelligencia fogalmának konceptualizálása és annak mérési módszerei régóta központi kérdésként van jelen nemcsak a pszichológiai, hanem a pedagógiai kutatásokban is. A hagyományos egydimenziós intelligenciafelfogást, mely főként az intellektuális képességek mérését szolgálta (Wechsler 1949), számos kritika illette az elmúlt évtizedekben. Ennek hatására több, az intelligenciát komplexebb és több tényezőből álló konstrukcióként jellemzett elmélet látott napvilágot, melyek a komplexitásból adódóan az intelligencia kérdésének pedagógiai relevanciáját hangsúlyozzák. E szemléletváltás egyik meghatározó fordulópontja a Howard Gardner (1983) többszörös intelligencia elmélete, mely eltérően a korábbi felfogásoktól, nem csupán a logikai és nyelvi képességterületeket tekintette az intelligencia fő mutatóinak, hanem számos egyéb dimenziót is, mint például zenei, verbális stb. területeket (bővebben elméleti rész). Ez a megközelítés különösen jelentős az oktatás területén, hiszen a modell rávilágít arra, hogy a tanulók különböző módon dolgozzák fel az információkat és eltérő képességekkel rendelkeznek (Armstrong 2009). A többszörös intelligencia elmélete alapján kidolgozott pedagógiai stratégiák hozzájárulnak a személyre szabott tanulási folyamat és a differenciált oktatás fejlesztéséhez (Sternberg és Grigorenko 2004). Mivel

kutatásunk az oktatás területén valósult meg, ezért célunk nem csupán az intelligenciaprofilok feltérképezése, hanem azok pedagógiai vonatkozásainak feltárása is egyben. Az alábbiakban bemutatjuk az elméleti keretet, valamint az empirikus kutatás eredményeit, melyek hozzájárulhatnak egyrészt a többszörös intelligencia elméletének mélyebb megértéséhez, másrészt pedig annak gyakorlati alkalmazásához az oktatási gyakorlatban.

Elméleti háttér

A többszörös intelligencia elméletét Howard Gardner, a Harvard Egyetem pszichológusa dolgozta ki 1983-ban, a „Frames of Mind” című könyvében. Gardner úgy vélte, hogy az intelligencia nem egyetlen, egységes képesség, hanem sokféle független intelligencia együttes hatása. Az intelligenciát Gardner az 1980-as évek elején meghatározott agyi területekkel kapcsolta össze (Gardner 1983; Shearer 2019). Gardner féle modell előnye, hogy míg a hagyományos intelligenciatesztek a logikát részesítették előnyben, Gardner alapvetően hét, később nyolc intelligenciafajtát írt le. Véleménye szerint az intelligenciafajták a következők: 1. Logikai-matematikai intelligencia, azaz véleménye szerint a matematikai gondolkodás, a logikus gondolkodás és a problémamegoldás terén nyilvánul meg; 2. Verbális-lingvisztikus intelligencia: A nyelvi képességekhez, például az olvasáshoz, az íráshoz és a szóbeli kommunikációhoz kapcsolódik; 3. Vizuális-szellemi intelligencia: Azok a képességek, amelyek a térbeli észleléssel, a vizuális elemzéssel és a kreatív gondolkodással kapcsolatosak; 4. Zenei - a zenei érzék, a hangok értelmezése és a ritmusérzék terén megnyilvánuló képességek; 5. Testi, kinezetikus, azok a képességek, amelyek a testmozgással, a testi koordinációval és a kéz ügyességgel kapcsolatosak; 6. Interperszonális, így azok a képességek, amelyek az emberek közötti kapcsolatok és az empátia terén nyilvánulnak meg; 7. Intraperszonális, önreflektív, tehát az önismerettel, az érzelmi intelligenciával és az önreflexióval kapcsolatos képességek; 8. Természeti (Gardner 2000). Így már nemcsak iskolai teljesítmény alapján mérhető az intelligencia. Gardner elmélete sok vitát generált a tudományos körökben, és számos kritika is érte azt. Néhányan úgy vélik, hogy az intelligenciákat túlságosan szétaprózza és nem kellően bizonyítja azok különállóságát. Mások szerint viszont segít a nevelésben és az oktatásban azáltal, hogy szélesebb spektrumú képességeket vesz figyelembe, mint például az IQ-tesztek. A Többszörös Intelligencia Elmélet az oktatásban is fontos

szerepet játszhat, mivel hangsúlyozza, hogy az egyes diákoknak más-más erősségeik és preferenciáik vannak a tanulás terén. Az oktatás során az egyes intelligenciáknak való hangsúlyozottabb figyelem segíthet abban, hogy a tanulók széleskörűen fejlesszék kognitív képességeiket és kreativitásukat.

A többszörös intelligencia elméleti hátterének megismerése kapcsán kiemelendő az egyik legismertebb elmélet Renzulli tehetségmodellje. Véleménye szerint az alábbi három tényező szükséges a tehetséghez, melyek interakciója a tehetség: 1. az átlag feletti általános (intelligencia), illetve speciális képességek (pl. beszédkészség); 2) a kreativitás (szokásostól eltérő gondolkodás); 3) a feladat iránti elkötelezettség, motiváció (pl. versenyszellem), azaz a személy lelkesedik a feladatért, örömmel végzi azt (Renzulli 2003). Később az átlag feletti képességeket Renzulli szétválasztotta általános és speciális képességekre. Így a modell alapján a tehetségnek négy összetevője lett: 1) Átlag feletti általános képességek: magas szintű gondolkodás, fejlett képességek adott területen. 2) Speciális képességek: a Gardner-féle csoportosítás szerint hétféle speciális képességcsoport különíthető el, ezekre a fentiekben kitérünk. 3) Kreativitás: új megoldásokat találó, divergens gondolkodásmód. 4) Feladat iránti elkötelezettség: motiváció a magas szintű teljesítményhez. Sternberg és Kaufman szerint, ha az életkori fejlődéssel együtt járó eredmény válik a tehetségértelmezés tárgyává, akkor elszakad az évtizedekig uralkodó sematikus, egytényezős IQ-központú tehetségszemlélettől az azonosítás (Sternberg és Kaufman 2018). Sternberg kidolgozta a WICS-modellt, mely vezetői tehetségek felismeréséhez nyújtott lényeges alapelveket (Sternberg 2003, 2005, 2021). A WICS modell három alkotóeleme: a Bölcsesség (Wisdom – W), Intelligencia (Intelligence – I), Kreativitás (Creativity – C) és e három összetevő szintézise (Synthesized – S). A Sternberg-féle elmélet kimondja, hogy a kreativitás nemcsak képesség, hanem személyiségjellemző is. A kreatív tevékenységek központi elemét képezi a kérdések felvetése, akadályok legyőzése, hajlandóság a kockázatvállalásra, bizonytalanságokkal és ellentmondásokkal szembeni tolerancia, a képességekbe vetett hit és az ötletek fontossága iránti önbizalom. Az, hogy az intelligencia nem „egynemű” képesség, már Spearman (1904) lefektette. Ha az intelligenciát vesszük csak figyelembe, akkor kijelenthető, hogy kiemelkedő emberek korai iskolai teljesítménye alapján nem lehetett volna megmondani későbbi szakmai karrierjüket. A Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert így emlékezett erre: „Nagyon buta gyerek lehettem. Velem szinte semmi sem történt. Az iskolában csak állandóan magoltam. A könyveket

gyűlöltem. Senki nem tanított arra, hogyan éljek. Senki sem mutatta meg, milyen csodálatos dolog tanulni, megérteni a körülöttünk levő világot, alkotni valamit” (Csiffáry 2017: 440).

A kognitív rugalmasság az egyik legfontosabb képesség, mely a 21. század kihívásaként jelentkezik. A többszörös intelligencia elmélete különféle területeken vált népszerűvé, beleértve a pedagógiát, a pszichológiát és a munkapszichológiát. Számos kutatás vizsgálja a különböző intelligenciák létezését és a tanulásra gyakorolt hatásukat. Amennyiben a pedagógiai alkalmazást vizsgáljuk, a többszörös intelligencia elméletének pedagógiai alkalmazása során megfigyelték, hogy a különböző intelligenciák fejlesztésével a tanulók motivációja és teljesítménye kiemelkedő javulhat. Az iskolákban alkalmazott, a különböző intelligenciákra építő tantervek sikeresen növelik a tanulók elköteleződését. Számos teszt és kérdőív készült a többszörös intelligenciák mérése érdekében. A kutatások szerint a tanulók eltérő intelligenciái különböző formában jelennek meg, és nem mutatnak korrelációt a hagyományos IQ-tesztekkel. A munkahelyi környezetben a többszörös intelligenciák figyelembevétele gyakorlat a megfelelő munkakörök, csapatok és vezetők fejlődésében, valamint a személyes elősegítésében.

Az intelligenciák nem csupán az iskolai teljesítményt vagy a hagyományos IQ-teszteken való eredményeket mérő tényezők, hanem különböző készségeket és képességeket foglalnak magukban, amelyek a mindennapi életben is fontosak lehetnek. A Többszörös Intelligencia Elmélet szerint minden ember különböző mértékben rendelkezik ezekkel az intelligenciákkal, és az egyes intelligenciák fejleszthetők. A többszörös intelligencia elmélete fontos lehet számos szempontból, többek között, mert a hagyományos intelligenciafogalom, amely az IQ-ra összpontosít, nem minden emberi képességet és potenciált foglal magában. Az egyéni különbségek elismerése segíthet abban, hogy jobban megértsük az embereket és jobban kihasználjuk az egyéni erősségeket. Vagy, mert az oktatási rendszerekben és az iskolákban való alkalmazásával az intelligencia sokszínűségét figyelembe lehet venni. Ez lehetővé teszi az oktatási folyamatok személyre szabását, hogy jobban megfeleljenek az egyes diákok egyedi erősségeinek és tanulási stílusainak. De amiatt is fontos, mert azáltal, hogy az emberek jobban megértik saját képességeiket és erősségeiket, könnyebben megtalálhatják a számukra legmegfelelőbb pályát és életútvonalat. Ez növelheti az egyén elégedettségét és sikereit. A vállalati környezetben is hasznos lehet az intelligencia sokszínűségének elismerése. Az egyéni erősségek és képességek jobb

kiaknázása segíthet a hatékonyabb csapatmunkában és a jobb eredmények elérésében. Azáltal, hogy támogatjuk és fejlesztjük az egyéni intelligenciákat és kreatív képességeket, hozzájárulhatunk az innovációhoz és az újításokhoz különböző területeken. Az intelligencia sokféleségének elismerése hozzájárulhat az empátia és megértés növeléséhez a társadalomban, és segíthet az egyes emberek közötti kapcsolatok erősítésében és megértésében. Összességében véleményünk szerint a többszörös intelligencia az elméleteket áttekintve lehetőséget teremt arra, hogy az emberek jobban megértsék saját képességeiket és másokét, és ezáltal hatékonyabban támogassák az egyéni és társadalmi fejlődést.

Anyag és módszer

A minta bemutatása

A kérdőívet a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen (NKE) $n=747$ hallgató töltötte ki online felületen, az adatfelvétel időszaka 2022.10.11-től 2022.12.15-ig tartott. A válaszadók legnagyobb része az Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karról (ÁNTK) kerültek ki ($n=376$; 50,3%), míg a Rendészettudományi Karról (RTK) származó kitöltések a minta harmadát adták ($n=248$; 33,2%). A Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon (HHK) ($n=91$; 12,3%) és a Vízstudományi Karon ($n=32$; VTK) (4,3%) tanuló kitöltők aránya jóval alacsonyabbnak adódott.

Módszertan

Vizsgálatunk során a Gardner-féle többszörös intelligenciatesztet használtuk (Gardner 1983; 1993). A kérdőív 70 ítemes és 7 személyiségtípus/alskála szerint mér, melyek az alábbiak: (1) verbális, (2) logikai-matematikai, (3) zenei, (4) kinesztetikus-testi, (5) vizuális-téri, (6) interperszonális, (7) intraperszonális. Minden alskálához 10 kérdés tartozik, amit 4 fokozatú Likert skála segítségével válaszoltak meg a hallgatók, ahol az 1= nagyon nem értek egyet, nagyon nem igaz rám, nagyon nem jellemző; 2= inkább nem értek egyet, inkább nem jellemző, inkább nem igaz rám; 3=inkább egyetértek, inkább igaz rám; 4=nagyon egyetértek, nagyon igaz rám, nagyon jellemző rám. Az eredmények értelmezése a következőképpen alakul: az alskálánként található 10 kérdés pontszámát össze kell adni és ahol a legmagasabb a pont, az azt jelöli, hogy az az intelligenciaterület a legerősebb a kitöltőnél.

A többszörös intelligenciát mérő tesztjének hét alskáláját számos demográfiai jellemző összefüggésében vizsgáltuk. Az elemzéshez nem-parametrikus tesztek végeztünk a különböző függő változók bevonásával: nem, életkor, kar, településtípus és tagozat. Összehasonlító elemzésünk alapját a korábban felsorolt demográfiai jellemzők képezték a hét intelligencia-alskála vonatkozásában. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a bevont változók milyen mértékben befolyásolják az intelligencia-pontszámok alakulását. Ennek mérésére a Mann-Whitney-U próbát és Kruskal-Wallis-H próbát alkalmaztuk.

Eredmények

Az intelligenciaterületek eredményei a nemek vonatkozásában

Eredményeink alátámasztják, hogy a nemek tekintetében szignifikáns eltérések adódtak a hét intelligenciaterület közül hat esetben: egyedül az interperszonális területen nem igazolódott a férfiak és nők különbözősége (1. táblázat). Összességében tehát más intelligenciaterületekre érzékenyebbek a férfiak és más területeken a nők. Ezt támasztja alá, hogy a verbális, zenei és intraperszonális területeken jellemzően a nők teljesítenek jobban, míg a logikai-matematikai, kinezetikus-testi és vizuális területek a férfiakhoz állnak közelebb. A szignifikáns összefüggések erősségének szemléltetése végett hatásmérték számításokat végeztünk, azonban minden esetben gyenge erősségű összefüggéseket találtunk a szóban forgó intelligenciaterületek között (2. táblázat).

1. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek – nemek szerint

	MWU Test	Wilcoxon	Asymp. Sig	Átlagérték-Férfi n=377, 50,5%	Átlagérték-Nő n=370, 49,5%
Verbális	56663,5	127916,5	-4,446	339,30	409,36
Logikai-matematikai	61762	130397	-2,714	395,18	352,42
Zenei	58935	130188	-3,672	345,33	403,22
Kinezetikus-testi	60957,5	129592,5	-2,986	397,31	350,25
Vizuális-téri	61466,5	130101,5	-2,814	395,96	351,63
Intraperszonális	60486	131739	-3,149	349,44	399,02

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Mann-Whitney-U Test *Chi2 próba <0,05

2. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek hatásának mértéke – nemek szerint

Intelligenciaterületek	Hatás mértéke
Verbális	0,163
Logikai-matematikai	0,099
Zenei	0,134
Kinesztetikus-testi	0,109
Vizuális-téri	0,103
Intrapersonális	0,115

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Mann-Whitney-U Test *Chi2 próba <0,05

Az intelligenciaterületek eredményei a karok vonatkozásában

A karok esetében páronkénti összehasonlítások segítségével térképeztük fel a válaszadók jellemzőit. Esetükben három területen találtunk szignifikáns különbségeket, ezek pedig a verbális, a zenei és a kinesztetikus-testi intelligenciakialakítások voltak (3. táblázat). A párok szerinti összehasonlítás tükrében szignifikáns összefüggéseinkből megállapítható, hogy verbális területen általánosságban magasabb pontszámot szereznek a HHK hallgatói, mint a VTK hallgatói; az ÁNTK hallgatói, mint a VTK hallgatói; a HHK hallgatói, mint az RTK hallgatói; és az ÁNTK hallgatói, mint az RTK hallgatói (4. táblázat). Zenei területen szignifikánsan jobb eredményt értek el az ÁNTK válaszadói az RTK kitöltőihöz képest, (5. táblázat) ugyanakkor kinesztetikus-testi területen az RTK hallgatói teljesítenek jobban, szemben az ÁNTK hallgatóival (6. táblázat).

3. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek – kari bontás szerint

	KWH Test	df	Asymp. Sig	Kar	Átlagérték
Verbális	46,532	3	0,000	ÁNTK	417,35
				HHK	395,42
				RTK	318,86
				VTK	230,98
Zenei	10,595	3	0,014	ÁNTK	394,25
				HHK	390,27
				RTK	338,63
				VTK	363,95
Kinesztetikus-testi	14,083	3	0,003	ÁNTK	347,85
				HHK	378,81
				RTK	413,58
				VTK	360,88

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747, szerzők szerkesztése; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05 (ÁNTK – n=376, 50,3%; HHK – n=91, 12,2%; RTK – n=248, 33,2%; VTK – n=32, 4,3 %).

4. táblázat: Páronkénti összehasonlítás verbális területen – kari bontás szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig. ^a
VTK–HHK	164,439	44,249	3,716	0,001
VTK–ÁNTK	186,369	39,647	4,701	0,000
RTK–HHK	76,560	26,387	2,901	0,022
RTK–ÁNTK	98,491	17,612	5,592	0,000

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

5. táblázat: Páronkénti összehasonlítás zenei területen – kari bontás szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig. ^a
RTK–ÁNTK	55,620	17,624	3,156	0,010

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

6. táblázat: Páronkénti összehasonlítás kinezetikus-tesi területen – kari bontás szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig. ^a
ÁNTK–RTK	-65,732	17,619	-3,731	0,001

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

Az intelligenciaterületek eredményei településtípus vonatkozásában

Településtípusok tükrében megállapítható, hogy verbális területen a fővárosban való életvitel valószínűsíti az intelligenciateszten elért magasabb pontszámot egyéb városokhoz viszonyítva. Egyéb településtípus-párok esetében azonban nem adódott általánosítható eltérés az intelligenciapontszámok alakulásában (7-8. táblázat).

7. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek – településtípus szerint

	Verbális	Lakhely	Átlagérték
Kruskal-Wallis H	9,386	Falu	366,72
df	2	Város	357,56
Asymp. Sig.	0,009	Főváros	415,58

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05 (Falu n=169, 22,6%; Város n=393, 52,6%; Főváros n=185, 24,8%).

8. táblázat: Páronkénti összehasonlítás verbális területen – településtípus szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig.
Város-Főváros	-58,023	19,197	-3,023	0,008

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

Az intelligenciaterületek eredményei életkori csoportok vonatkozásában

Az életkori csoportok tekintetében igazolódott, hogy öt intelligenciaterületen is befolyásoló tényező a válaszadó életkora. A páronkénti eltérések ehhez képest már csak négy területen, még hozzá verbális, logikai-matematikai, zenei, és vizuális-téri területeken realizálódtak (9. táblázat). Adataink rámutattak, hogy míg a verbális területen jellemzően a fiatalabb válaszadók (18-25 éves korosztály) teljesítenek jobban, a logikai-matematikai intelligencia inkább az idősebbekre (41 életév <) jellemző (10-11. táblázat). A zenei intelligencia azonban ismét jobban vonatkoztatható a fiatalabb egyénekre, szignifikáns különbség a 18-25 és a 34-41 éves, valamint a 18-25 és a 42-49 éves korcsoportok esetében adódott. (12. táblázat). Továbbá a kinezetikus-testi intelligencia kevésbé jellemzi a 34-41 éves válaszadókat, mint a 42-49 éveseket, illetve a vizuális-téri területen is általánosságban magasabb pontszámot szereztek az idősebb korcsoportok tagjai (13. táblázat).

9. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek – korosztályok szerint

	KWH Test	df	Asymp. Sig.	Korosztályok	Átlagérték
Verbális	28,962	4	0,000	18-25	414,52
				26-33	328,48
				34-41	309,26
				42-49	348,04
				49 felett	389,34
Logikai-matematikai	54,890	4	0,000	18-25	337,14
				26-33	342,70
				34-41	358,59
				42-49	471,59
				49 felett	494,35
Zenei	23,498	4	0,000	18-25	412,31
				26-33	362,27
				34-41	319,82
				42-49	332,13
				49 felett	344,81
Kinezetikus-testi	11,744	4	0,019	18-25	384,81
				26-33	344,86

				34-41	336,43
				42-49	415,18
				49 felett	342,34
Vizuális-téri	44,598	4	0,000	18-25	349,53
				26-33	348,12
				34-41	326,82
				42-49	471,04
				49 felett	460,94

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05 (18-25 n=353, 47,3%; 26-33 n=118, 15,8%; 34-41 n=101, 13,5%; 42-49 n=123, 16,5%; 49 felett n=52, 7,0%).

10. táblázat: Páronkénti összehasonlítás verbális területen – korosztályok szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig.
34-41 – 18-25	105,260	24,295	4,333	0,000
26-33 – 18-25	86,040	22,894	3,758	0,002
42-49 – 18-25	66,478	22,543	2,949	0,032

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

11. táblázat: Páronkénti összehasonlítás logikai-matematikai területen – korosztályok szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig.
18-25 – 42-49	-134,456	22,541	-5,965	0,000
18-25 – 49 felett	-157,209	31,977	-4,916	0,000
26-33 – 42-49	-128,894	27,741	-4,646	0,000
26-33 – 49 felett	-151,647	35,833	-4,232	0,000
34-41 – 42-49	-112,999	28,908	-3,909	0,001
34-41 – 49 felett	-135,752	36,744	-3,695	0,002

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

12. táblázat: Páronkénti összehasonlítás zenei területen – korosztályok szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig.
34-41 – 18-25	92,490	24,312	3,804	0,001
42-49 – 18-25	80,177	22,558	3,554	0,004

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

13. táblázat: Páronkénti összehasonlítás vizuális-téri területen – korosztályok szerint

Minta 1-Minta 2	Teszt statisztika	Std. hiba	Std. teszt statisztika	Adj. Sig.
34-41 – 49 felett	-134,125	36,741	-3,651	0,003
34-41 – 42-49	-144,224	28,905	-4,990	0,000
26-33 – 49 felett	-112,824	35,830	-3,149	0,016
26-33 – 42-49	-122,922	27,739	-4,431	0,000
18-25 – 49 felett	-111,411	31,975	-3,484	0,005
18-25 – 42-49	-121,509	22,539	-5,391	0,000

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Kruskal-Wallis-H Test *Chi2 próba <0,05

Az intelligenciaterületek eredményei nappali és levelező tagozatos hallgatók vonatkozásában

Az eddigieken túl az is jelentőséggel bír az intelligencia-pontszámok alakulásának szempontjából, hogy a kitöltő milyen tagozaton tanul. Összefüggéseink négy intelligenciaterületen eredményeztek általánosítható megállapításokat. Ezen eredmények igazolják, hogy a nappali tagozatos hallgatókat jobban jellemzi a verbális és a zenei intelligencia, mint a levelezősöket, ezzel szemben a levelezősök logikai-matematikai és vizuális-téri területeken értek el magasabb pontszámokat. Ezek az eltérések azonban abból is adódhattak, hogy a nappali tagozatos hallgatók jellemzően fiatalabbak, mint a levelezős kitöltők, amihez hozzá tartozik az is, hogy a verbális és zenei területeken éppen a fiatalabbak értek el magasabb pontszámot, a másik két alsókálán pedig az idősebbek (14. táblázat). A szignifikáns összefüggések erősségének szemléltetése végett szintén hatásmérték számításokat végeztünk, azonban minden ebben az esetben is gyenge erősségű összefüggéseket találtunk az érintett intelligenciaterületek között (15-16. táblázat).

14. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek – tagozatok szerint

	Átlagérték – Nappali n=330, 44,2%	Átlagérték – Levelező n=385, 51,5%
Verbális	400,16	321,87
Logikai-matematikai	327,98	383,73
Zenei	394,04	327,11
Vizuális-téri	338,99	374,29

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Mann-Whitney-U Test *Chi2 próba <0,05

15. táblázat: Hallgatói intelligenciaterületek – tagozatok szerint

	Verbális	Logikai-matematikai	Zenei	Vizuális-téri
MWU Test	49613,500	53618,500	51633,000	57252,000
Wilcoxon W	123918,500	108233,500	125938,000	111867,000
Z	-5,064	-3,606	-4,326	-2,284
Asymp. Sig.	0,000	0,000	0,000	0,022

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Mann-Whitney-U Test *Chi2 próba <0,05

16. táblázat: Hallgatói intelligencia területek hatásának mértéke – tagozatok szerint

Intelligenciaterület	Hatás mértéke
Verbális	0,189
Logikai-matematikai	0,135
Zenei	0,162
Vizuális-téri	0,085

Forrás: NKE-HALLGTIV n=747; Megjegyzés: Mann-Whitney-U Test *Chi2 próba <0,05

Javaslatok

A kutatás eredményei alapján javasolt az egyes karokon belül olyan differenciált oktatási stratégiák kialakítása, amelyek figyelembe veszik a hallgatók eltérő intelligenciaprofilját. Különös figyelmet érdemel a verbális intelligencia fejlesztése a településtípusok szerinti eltérések mérséklése érdekében. Emellett célszerű lenne a karok közötti különbségek alapján célzott fejlesztési programokat indítani, amelyek az adott karra jellemző intelligenciaszinteket támogatják. Továbbá a személyre szabott oktatási módszerek – különösen a leendő tanárképzésben – elősegítheti a hallgatók erősségeinek kiaknázását és a gyengébb területek fejlesztését, ezáltal hozzájárulva az egyéni tanulási utak támogatáshoz és a tanulmányi eredmények javításához.

Összegzés

Összességében tehát más intelligenciaterületekre érzékenyebbek a férfiak és más területeken a nők. Ezt támasztja alá, hogy a verbális, zenei és intraperszonális területeken jellemzően a nők teljesítenek jobban, míg a logikai-matematikai, kinesztetikus-testi és vizuális területek a férfiakhoz állnak közelebb. A gyenge összefüggések ellenére mindenesetre a nemek

között tapasztalható intelligenciaterületek közötti eltérések ismerete lehetővé teszi a differenciált oktatás és az egyéni tanulási utak kialakítását, valamint a személyre szabott mentorálás érvényesítését, ahol az oktatók olyan tanulási környezetet alakíthatnak ki, ahol figyelembe vehetik a tanulók egyéni erősségeit és preferenciáit (Dezső 2014; Kós és Tóth 2019). A tanárok értékelési módszereinek megfelelő alkalmazása támogathatja ezt a folyamatot, azonban több kutatás is rámutatott arra, hogy az értékelés területének fejlesztése az oktatók körében elengedhetetlenül szükséges és nem tűr halasztást (Horváth és munkatársai 2020; Dringó és munkatársai 2021; Barnucz és munkatársai 2024).

A verbális intelligencia alapvető szerepet játszik az akadémiai sikerességben és a munkaerőpiacon való érvényesülésben (Gardner 1983). Mivel a verbális (nyelvi) intelligencia az írott és szóbeli nyelvek megértésére és használatára vonatkozik, különösen fontosnak számít olyan szakmai területeken, ahol a kommunikáció, az érvelés és a jogi szövegek értelmezése kiemelt szerepet kap. A magas verbális intelligenciával rendelkező hallgatók számára különösen fontos tehát a kommunikációs készségek alkalmazása, mint például a vitakultúra, az érveléstechnika és a prezentációs készségek (Dezső 2014). A fővárosi hallgatók magasabb verbális pontszámai arra utalhatnak, hogy a fővárosi környezet gazdagabb nyelvi ingereket és szituációkat, több kulturális eseményt és oktatási programot biztosít a hallgatók számára (Sternberg 2003; Renzulli és Reis 2014), ezért a vidéki hallgatók esetében például kiemelten fontos a verbális készségek fejlesztése (Alfonso 2009; Kagan és Kagan 2009). Továbbá a fővárosi és egyéb városi vagy vidéki környezet közötti kulturális különbségek és oktatási lehetőségek is lényegesen befolyásolhatják a hallgatók verbális intelligenciáját.

A fiatalabb hallgatók magasabb pontszámot értek el verbális és zenei területeken, ami abszolút igazolható, hiszen egyes kutatások szerint a verbális és a zenei készségek a fiatalabb korban dinamikusabban fejlődnek (Petrill 2002, Asztalos 2012). A fiatalabb generáció számára könnyebb a különböző nyelvi környezetekhez való alkalmazkodás (Rowe és Goldin-Meadow 2009). Az idősebb hallgatók inkább a logikai-matematikai, kognitív-testi és vizuális-területi intelligenciaterületen bizonyultak erősebbnek, amit főként a (munkahelyi) tapasztalatok és a problémamegoldó képességek növekedése, valamint a térbeli orientációs készségek fejlődése indokol (Salthouse 2004). A kor előrehaladtával ugyanis az említett intelligenciaterületek fejlődése összefügghet a problémamegoldó képességek, a kritikai gondolkodás és a

stratégiai tervezés képességének erősödésével (Moffat és Resnick 2002; Hedden és Gabrieli 2004; Molnár 2012).

A leendő rendőrhallgatók jobb eredményt értek el kinesztetikus-testi területen az államtudományi területen tanuló hallgatókkal szemben. Az eredmény nem meglepő, hiszen a kinesztetikus intelligencia magában foglalja a mozgáskoordinációt, a gyorsaságot, a reakcióképességet és az egyensúlyérzéklet, mely képességek különösen fontosnak számítanak a rendészettudomány területén tanuló hallgatók fizikai követelményeihez. Az RTK-s hallgatók képzése során kiemelt figyelmet fordítanak a gyakorlati készségek fejlesztésére, melyekhez sok esetben szituációs gyakorlatokat is társítanak. Az elméleti ismeretek és a gyakorlati készségek integrálása lehetővé teszi a hallgatók számára, hogy képesek legyenek a tanultakat majd a valós életben is alkalmazni.

Összeségében megállapítható, hogy a többszörös intelligenciaszint vizsgálatán az egyetem hallgatói egy közepes eredményt értek el összpontszám tekintetében. Kiemelendő azonban a karok közötti szignifikáns eredmények jelenléte és a karokhoz kapcsolt intelligenciaszintek megjelenése. Továbbá a településtípusok szerinti különbségek a verbális intelligenciaterületén rámutatnak a célzott pedagógiai beavatkozások szükségességére, ahogyan az intelligenciaprofilok különbségeinek figyelembevétele lehetőséget biztosít a személyre szabott oktatási módszerek alkalmazására a különböző hallgatói csoportokban.

Felhasznált irodalom

1. Alfonso L. (2009): *Intelligence and its measurement*. Harper Collins.
2. Armstrong T. (2009): *Multiple intelligences in the classroom*. ASCD.
3. Asztalos Kata (2012): A zenei képességek és a zenei műveltség kutatása, *Iskolakultúra*, 12(10). 76-92.
4. Barnucz Nóra; Botos Virág; Ceglédi Szabolcs; Dominek Dalma (2024): Digitális kihívások a felsőoktatásban: Az NKE oktatóinak digitális készségeinek kvantitatív vizsgálata. *Acta Medicinae et Sociologica*, 15(38). 5-21. <https://doi.org/10.19055/ams.2024.05/28/1>
5. Csiffáry Gabriella (2017): „Magyarázom a bizonyítványom...” Híres magyarok az iskolában. Corvina Kiadó Kft.
6. Dezső Anna Renáta (2014): Differenciált tanulásszervezés a többszörös intelligenciák elméletének alkalmazásával. Megvalósított és reflektált óratervek a PTE tanárképzésében. Pécs: PTI BTK NTI.
7. Dringó-Horváth Ida; T. Nagy Judit; Weber Andrea (2021): Felsőoktatásban oktatók digitális kompetenciáinak fejlesztési lehetőségei, *Educatio*, 30(3). 496-507. <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.3.9>
8. Gardner H. E. (1983): *Frames of mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books, New York.
9. Gardner H. E. (1993): *Multiple Intelligences; The theory in practice*. Basic Books, New York.
10. Gardner H. E. (2000): *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. Hachette UK.
11. Hedden T.; Gabrieli J. D. E. (2004): Insights into the ageing mind: A view from cognitive neuroscience, *Nature Reviews Neuroscience*, 5. 87-96. <https://doi.org/10.1038/nrn1323>
12. Horváth László; Mishley Helga; Hülber László; Papp-Danka Adrienn; M. Pintér Tibor; Dringó-Horváth Ida (2020): Tanárképzők digitális kompetenciájának mérése – a DigCompEdu adaptálása a hazai felsőoktatási környezetre. In Vámos Ágnes, Baska Gabriella (szerk.): *Neveléstudomány Oktatás-Kutatás-Innováció Tanulmányok*. 2. 5-25. <https://doi.org/10.21549/NTNY.29.2020.2.1>
13. Kagan S.; Kagan M. (2009): *Kagan cooperative learning*. Kagan Publishing.

14. Kós Nóra; Tóth László (2019): A differenciált oktatás hatására változó személyiségjellemzők: az önértékelés területeinek fejlődése felső tagozatos tanulóknál, *Magyar Tudomány*, 180(2). 231-254. <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.1.9>
15. Moffat S. D.; Resnick S. M. (2002): Effects of age on virtual environment place navigation and allocentric cognitive mapping. *Behavioral Neuroscience*. 116(5). 851-859. <https://doi.org/10.1037/0735-7044.116.5.851>
16. Molnár Gyöngyvér (2012): A problémamegoldó gondolkodás fejlődése: Az intelligencia és a szocioökonómiai háttér befolyásoló hatása 3-11. évfolyamon, *Magyar Pedagógia*, 112(1). 41-58.
17. Petrill S. A. (2002): The case for general intelligence: A behavioral genetic perspective. In: Sternberg R. J; Grigorenko E. L. (eds.). *The general factor of intelligence: How general is it?* Lawrence Erlbaum Associates. 281-298.
18. Renzulli J. S. (2003): A conception of giftedness and its relationship to the development of social capital. In Colangelo N.; Davis G. A. (eds.), *Handbook of gifted education* (3rd ed.), Allyn & Bacon. 75-87.
19. Renzulli J. S.; Reis S. M. (2014): *The Schoolwide Enrichment Model: A how-to guide for talent development* (3rd ed.). Waco, TX: Prufrock Press.
20. Rowe L. M.; Goldin-Meadow S. (2009): Differences in early gesture explain SES disparities in child vocabulary size at school entry, *Science*, 323(5916). 951-953. <https://doi.org/10.1126/science.1167025>
21. Salthouse T. A. (2004): What and when of cognitive aging, *Current Directions in Psychological Science*, 13(4). 140-144. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00293.x>
22. Shearer B. (2019): A detailed neuroscientific framework for the multiple intelligences: Describing the neural components for specific skill units within each intelligence, *International Journal of Psychological Studies*, 11(3). 1-26. <https://doi.org/10.5539/ijps.v11n3p1>
23. Spearman C. (1904): 'General intelligence,' objectively determined and measured, *The American Journal of Psychology*, 15(2). 201-293. <https://doi.org/10.2307/1412107>
24. Spiro R. J.; Jehng J. C. (1990): Cognitive flexibility and hypertext: Theory and technology for the nonlinear and multidimensional traversal of complex subject matter. In Nix D.; Spiro R. J. (eds.), *Cognition, education,*

- and multimedia: Exploring ideas in high technology. Lawrence Erlbaum Associates. 163-205.
25. Sternberg R. J. (2003): The theory of successful intelligence, *Educational Psychologist*, 38(1). 5-20.
 26. Sternberg R. J. (2005): Intelligence, competence, and expertise. In Elliot A. J.; Dweck C. S. (eds.), *Handbook of competence and motivation*. Guilford Press. 15-30.
 27. Sternberg R. J. (2021): Adaptive intelligence: Surviving and thriving in times of uncertainty. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316650554>
 28. Sternberg R. J.; Grigorenko E. L. (2004): Successful intelligence in the classroom, *Theory and Practice*, 43(4). 274-280. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4304_5
 29. Sternberg R. J.; Kaufman S. B. (2018): Theories and conceptions of giftedness. In Pfeiffer S. I. (ed.), *Handbook of giftedness in children* Springer. 29-47. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77004-8_3
 30. Wechsler D. (1949): *Manual for the Wechsler Intelligence Scale for Children* New York: The Psychologic pp. 163–205). al Corporation.

Acta Medicinae et Sociologica (2025)
Vol.16. No.40. (195-199)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2025.08/01/8>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

Recenzió a Párbeszéd folyóirat (10/2023.) Szociális munka – Spiritualitás – Egyházak című tematikus számáról

Stumpf-Tamás Ivett¹, Móré Marianna²

¹Tanársegéd, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Gerontológia Tanszék, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4.; PhD hallgató, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, 4032 Debrecen, Böszörményi út 138., [ORCID: 0000-0003-1169-2738](https://orcid.org/0000-0003-1169-2738), e-mail: stumpf-tamas.ivett@etk.unideb.hu

²Dékán, Tudományos tanácsadó; Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet, Gerontológia Tanszék, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4. [ORCID: 0000-0001-5066-0646](https://orcid.org/0000-0001-5066-0646)

Beérkezett: 2025.04.23.

Bírálat: 2025.04.30.

Elfogadva: 2025.05.07.

A szociális munka, spiritualitás és egyház kapcsolatát igyekszem körbejárni, illetve bemutatni a Párbeszéd folyóirat (10/2023.) *Szociális munka – Spiritualitás – Egyházak* című tematikus száma alapján.

A spiritualitás, a szociális munka és az egyház kapcsolata mély történelmi és társadalmi gyökerekkel rendelkezik. Az egyházak és vallási közösségek évszázadok óta aktív szereplői a szociális ellátásnak, segítve a rászorulókat, a szegényeket és a társadalom peremére szorultakat. A spiritualitás, mint belső erőforrás fontos szerepet játszik mind az egyéni segítők, mind a segítettek számára, hiszen motivációt, reményt és megküzdési stratégiákat nyújthat a nehéz élethelyzetekben. A modern szociális munka is egyre nagyobb hangsúlyt fektet a spiritualitás jelentőségére, felismerve, hogy a holisztikus segítség nemcsak a testi és lelki, hanem a spirituális szükségletek figyelembevételét is megköveteli. Az egyházak és a szociális munka együttműködése különösen fontos lehet a közösségépítésben, a szolidaritás erősítésében és a társadalmi igazságosság előmozdításában.

A spiritualitás, az etika, az egyház és a szociális munka kapcsolata megjelenik a Párbeszéd folyóirat 10/2023. számú tematikus különszámában, melynek a címe *Szociális munka – Spiritualitás – Egyházak*. A Párbeszéd

folyóiratot a Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar jogelődjének (Egészségügyi Kar) Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszéke alapította, melynek főszerkesztője Dr. habil Szoboszlai Katalin, a különszám szerkesztője Kozma Judit. A különszám öt részre osztható, melyek az alábbiak: Elöljáróban, Örökségünk, Szociális munka és spiritualitás, Egyházak a szociális ellátásban: pro és kontra, Szerzőink.

Az Elöljáróban rész első tanulmánya Kozma Judit nevéhez köthető, mely a *Szociális munka-Spiritualitás-Egyházak: A szerkesztő előszava a különszámhoz* címet viseli. A címből is kiderül, hogy ez a szerkesztő előszava, amely a szociális munka és a spiritualitás közötti kapcsolatot vizsgálja. A tanulmány átfogó áttekintést nyújt az egyházak szerepéről és jelenlétéről a szociális ellátás területén. Jól strukturált és alaposan dokumentált, számos érdekes és releváns példával illusztrálva. Ajánlom mindazoknak, akik érdeklődnek az egyházak szociális munkában betöltött szerepe iránt, valamint azoknak, akik részletesebben meg szeretnék érteni az egyházak és a társadalom közötti kapcsolatokat és kölcsönhatásokat.

A második rész az Örökségünk címet kapta, melyben az első *Zsidó közösségek túlélési stratégiái. Középkori gettók és közösségek* című tanulmányt Háberman Zoltán írta. Ma is relevánsak lehetnek a mai középkori zsidó közösségek tanulságai, abban az esetben, ha az összetartozás és a közösségi élet kérdéseiről gondolkodunk. A közösség és társadalom fogalmai mindig is foglalkoztatták a szociológusokat. Kehilákról és a zsidó családokról szóló részletes és alapos elemzést kaphat az olvasó ebben a tanulmányban, amely bemutatja a közösségek és a családok szoros kapcsolatát, valamint azt, hogyan segítették egymást a túlélés és a prosperitás érdekében. Betekintést nyújt a zsidó közösségek és családok életébe Kelet-Európában, és hangsúlyozza a közösségi összetartozás és segítségnyújtás fontosságát az élet minden területén.

A különszámban megjelent harmadik cikket Kertai-Szabó Ildikó írta, mely *A „földalatti vasút” története, mint a radikális szociális munka történelmi példája* címet viseli. Átfogó és részletes elemzést nyújt az Észak-Amerikában kialakult rabszolgaság kezdeti szakaszairól és fejlődéséről. A cikk részletesen bemutatja a rabszolgaság történelmének különböző aspektusait, beleértve a rasszizmus ideológiai szerepét, az afrikaiak rabszolgasorba taszításának okait és az Amerikába szállított rabszolgák szenvedéseit. A Földalatti Vasút kialakulásáról és működéséről nyújt átfogó képet a szerző.

A következő tanulmány címe *Kezek Evangéliuma – Sztahlo Gábor öröksége*, mely Buda Annamária nevéhez köthető. Sztahlo Gábor életét és tevékenységét mutatja be a tanulmány, alaposan átfogja azokat a fontos eseményeket és cselekedeteket, amelyek jelentősen hozzájárultak az emberiség és az egyházi szolgálat ügyéhez a második világháború alatt és azt követően. Az írás kiemeli Sztahlo életpályájának minden fontos szakaszát.

Miletics Marcell írta a következő cikket, mely a *Misszióból professzió. Bevezető gondolatok a szociális munka esszenciális elemeinek koncepcionális építkezéséről* címet viseli. A tanulmány kiemeli a 19. század második felében az amerikai szociális munka missziójának megjelenését, valamint az ebből formálódó professzió koncepcionális elemeit, illetve a benne szereplő szerzők és művek áttekintése alapján összevetik a szakma fejlődését és értékrendszerét az idő múlásával. A szerző vizsgálta, hogy a jobb szakmai integrációjához a spiritualitásnak mi szükséges.

A Szociális munka és a spiritualitás rész első tanulmányának a címe *Az elhívás: a szociális munka gyakorlatának spirituális modellje*, melyet Beryl Hugon írt és Kozma Judit fordította. A szerző nagyon mélyen ássa bele magát a szociális munka és a vallás, különösen a keresztény hit kapcsolatába, továbbá részletesen elemzi a vallásos motivációkat és az elhívás fogalmát a szociális munka kontextusában. Hugon részletesen elemzi még a keresztény hagyományokban gyökerező munka és elhívás kapcsolatát.

Polacsek Lajos a spiritualitás szociális munkában betöltött szerepéről írt cikkében. Részletesen és alaposan körüljárja a spiritualitás szerepét és jelentőségét a szociális munka területén. Az író egyéni élményeiből indul ki. Kifejti, hogy a spiritualitás és a vallásosság nem egymás ellentétei, hanem egymást kiegészítő fogalmak, amelyek egyaránt fontosak az egyén identitásának és életének megértésében. Alapos és jól strukturált elemzést nyújt a szociális munka és a spiritualitás kapcsolatáról, valamint a szakemberek kiégésének és segítő szindrómájának kihívásairól, továbbá felhívja az olvasók figyelmét arra, hogy kritikusan közelítsenek ehhez a témához.

A következő cikk a *Történetek, avagy milyen módon használhatjuk a bibliai és más történeteket a szociális munkában?* címet viseli, melyet Kozma Judit írt. Általánosságban megfogalmazza a segítő gyakorlatban használt történetek jelentőségét, példákat adva azokra a terápiás vagy értelmező hatásokra, amelyeket különféle történetek megosztása hordozhat. A tanulmányban a szerző saját tapasztalatait is felhasználja, példákat adva arra, hogy miként

alkalmazott különböző történeteket szupervíziós beszélgetések során vagy tanácsadások alkalmával. A tanulmány fő üzenete az, hogy a szociális munkás számára nélkülözhetetlen a tanulás és a megfigyelés, valamint a történetek segítségével képes lehet a kliensekkel való munkában mélyebb megértést és hatékonyabb segítséget nyújtani.

Czibere Károly és Birinyi Márk írták a Szociális munka és spiritualitás résznek az utolsó cikkét, mely a *Spiritualitás a fogyatékos személyek segítésében* címet viseli. Az írás kiindulópontja az, hogy a keresztyén szociális munkának vissza kell térnie gyökereihez, amelyek a Szentírásban és a keresztyén antropológiában gyökereznek. Összekapcsolják a keresztyén hit tanításait a gyakorlati szociális munkával, és megmutatja, hogy hogyan alkalmazhatóak ezek az elvek a fogyatékos emberekkel való munkában. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a keresztyén közösségnek aktív szerepet kell vállalnia a fogyatékos emberek befogadásában és támogatásában, és ez nem csupán a szociális szükségletekre, hanem a spirituális dimenzióra is kiterjed.

Az Egyházak a szociális ellátásban: pro és kontra nevű rész, a harmadik része a Különszámnak. Az ehhez a részhez kapcsolódó első tanulmányt Havasi Virág írta és a *Pozitívumok és negatívumok a magyarországi egyházak szociális ellátórendszerben való szerepvállalása kapcsán* címet viseli. A tanulmány átfogó képet nyújt az egyházak szerepvállalásáról és jelenlétéről a magyar szociális szférában az 1989-es rendszerváltástól napjainkig, továbbá részletesen tárgyalja az egyházak tevékenységét az alapítástól kezdve a fenntartásig, kitérve a jogi és pénzügyi keretek alakulására, valamint a társadalmi és politikai változások hatásaira. Bemutatja az egyházak anyagi helyzetének alakulását az ingatlanok visszaszolgáltatását követően, kiemelve a fenntartói feladatok és a vagyronrendezés kihívásait.

A második cikk Meleg Sándor nevéhez köthető és *Az egyházi térnyerés dilemmái a szociális ágazatban* címet kapta. A cikk alaposan és átfogóan tárgyalja a szociális problémák és azok megoldásának szerteágazó kérdéseit, különös tekintettel az egyházak és más nem állami szereplők szerepére a modern társadalomban és az ellátórendszerben. Az írás részletesen elemzi az egyházak történelmi szerepét a szociális gondoskodásban, kiemelve az egyházi intézmények szerepvállalásának változásait az idők folyamán. Részletesen vizsgálja és kritizálja a magyar szociális és gyermekjóléti ellátórendszer átalakításának folyamatát, amelynek során az egyházak egyre nagyobb szerepet kapnak. A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a szociális

szakmának fontos lenne önvizsgálatot tartani, és megérteni az ellátórendszerben zajló folyamatokat. A szakembereknek fel kell készülniük az egyházakkal való egyre szorosabb együttműködésre, miközben megőrzik az etikai és szakmai sztenderdeket.

A szociális munka és a keresztény lelkiesség kapcsolódásai a Golgota Keresztény Gyülekezet szociális szolgálatainak bemutatása alapján című cikk Tóth-Simon Károly nevéhez köthető. Részletesen kifejti a Golgota Keresztény Gyülekezet szociális és karitatív tevékenységét a keresztény szemléletű laikus segítségnyújtás és az egyházi szociális segítségnyújtás kontextusában. A szöveg alaposan bemutatja a Golgota Keresztény Gyülekezet tevékenységét a karitatív és szociális területeken. Részletezi az önkéntesek által végzett munka sokféleségét és az általuk nyújtott szolgáltatások sokszínűségét. A tanulmány a szociális munka és a keresztény lelkiesség közötti párbeszéd fontosságára hívja fel a figyelmet, és azt mutatja be, hogyan tudja ez a két terület kölcsönösen erősíteni egymást a segítő tevékenység hatékonysága érdekében.

Birizdóné Mislai Ildikó írta a Különszám utolsó cikkét, mely az *Akik meghallották a zörgetést. Egyházak a 2015-ös menekültválság idején* címet viseli. Egy átfogó elemzést nyújt a 2015-ös menekültválságról Magyarországon, beleértve a kormányzati reakciókat, az egyházak álláspontját, valamint a társadalmi reakciókat és a média szerepét. A szöveg részletesen kifejti az eseményeket és a különböző érdekcsoportok reakcióit, valamint azok hatását a közvéleményre. A különböző interjúk alapján látható, hogy voltak olyan egyházak és szervezetek, amelyek aktívan részt vettek a segítségnyújtásban, míg mások kevésbé vagy egyáltalán nem. Az interjúk széles skáláját mutatják be az emberek menekülthelyzettel és a kerítésépítéssel kapcsolatos véleményeinek és tapasztalatainak, és rávilágítanak a témával kapcsolatos összetett és sokszínű érzésekre és reakciókra.

A szociális munka, az egyház és a spiritualitás kapcsolata évszázadok óta meghatározó szerepet játszik a társadalmi gondoskodásban. Az egyházak aktív szerepvállalása a szociális ellátásban továbbra is jelentős, és a spiritualitás egyre inkább elismert dimenziója a holisztikus segítő munkának. A jövőben a szociális munka és az egyház közötti együttműködés még szorosabbá válhat, különösen a közösségi alapú és prevenciós szolgáltatások területén. A spirituális szükségletek figyelembevétele hozzájárulhat a hatékonyabb és mélyebb segítő folyamathoz, amely nemcsak a testi és lelki, hanem a spirituális jólétet is támogatja.